POLIROM

RĂZBOIUL TĂCUT

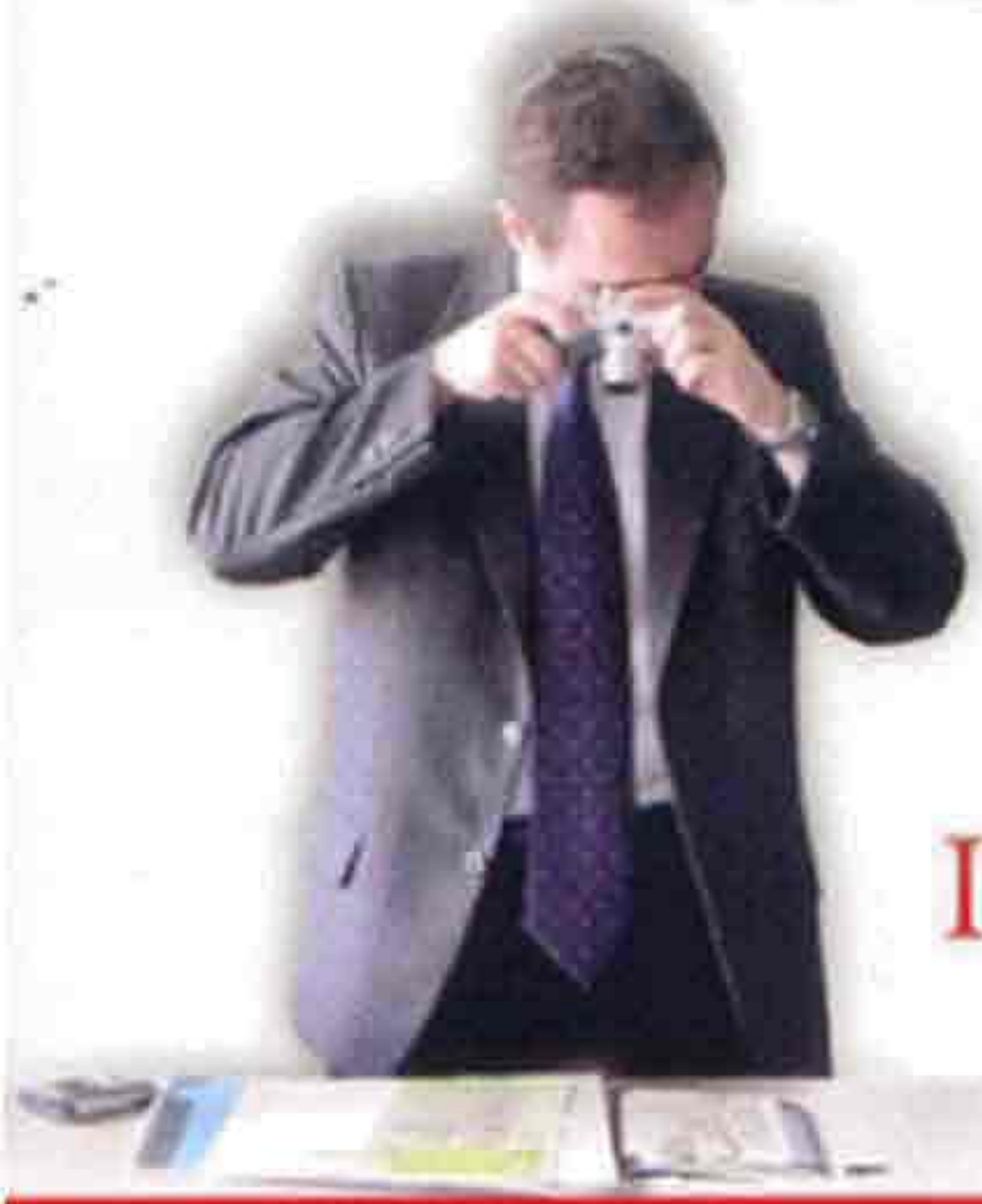

Introducere în universul informaţiilor secrete

Abram N. SHULSKY

Gary J. SCHMITT

„Războiul tăcut este abecedarul ideal pentru activitatea de informaţii. Volumul oferă nu doar o introducere cuprinzătoare în domeniu, ci şi o analiză care dezvăluie erorile din imaginea convenţională a serviciilor de informaţii. O lucrare foarte echilibrată."

Elliot A. Cohen

Abram N. Shulsky, Gary J. Schmitt, *Silent Warfare. Understanding the World of Intelligence*, 3rd Edition

Copyright © 2002 by Potomac Books, Inc.

Published in the United States by Potomac Books, Inc. All rights reserved. No part of this book may be reproduced in any manner whatsoever without written permission from the publisher, except in the case of brief quotations embodied in critical articles and reviews.

First edition published 1991. Second edition published 1993. Third edition 2002.

Excerpts from *Strategic Intelligence for American World Policy* by Sherman Kent. Copyright 1949 by Princeton University Press. Copyright © renewed 1976 by Princeton University Press. Reprinted with permission of Princeton University Press.

Excerpts from *Secrecy and Democracy: The CIA in Transition* by Adm. Stansfield Turner. Copyright © 1985 by Stansfield Turner. Reprinted by permission of Houghton Mifflin Company.

© 2008 by Editura POLIROM, pentru prezenta traducere

www.polirom.ro

Editura POLIROM
Iaşi, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
Bucureşti, B-dul I.C. Brătianu nr. 6, et. 7, ap. 33, O.P. 37; P.O. BOX 1-728, 030174

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României:

SHULSKY, ABRAM N.

Războiul tăcut: introducere în universul informaţiilor secrete / Abram N. Shulsky şi Gary J. Schmitt; trad. de Laura-Florina Drăghici, Cristina Dogaru, Maria-Adelina Negoiţă şi Irina-Ionela Bondar; cuv. înainte de George Maior; postf.: Mihai-Răzvan Ungureanu. – Iaşi: Polirom, 2008
Index
ISBN: 978-973-681-733-5

I. Schmitt, Gary, J.
II. Drăghici, Laura (trad.)
III. Dogaru, Cristina (trad.)
IV. Negoiţă, Maria-Adelina (trad.)
V. Bondar, Irina (trad.)
VI. Maior, George Cristian (pref.)
VII. Ungureanu, Mihai-Răzvan (postf.)

351.746.1(498)
327.84(498)

Printed in ROMANIA

RĂZBOIUL TĂCUT

Introducere în universul informaţiilor secrete

Abram N. SHULSKY

Gary J. SCHMITT

Traducere de Laura-Florina Drăghici, Cristina Dogaru,
Maria-Adelina Negoiţă şi Irina-Ionela Bondar

Cuvânt înainte de George Maior

Postfaţă de Mihai-Răzvan Ungureanu

POLIROM
2008

Abram N. Shulsky, când a scris *Războiul tăcut*, era un membru marcant al National Strategy Information Center (NSIC) din Washington, DC. În prezent lucrează la Washington, unde este consultant pe probleme de securitate naţională. Anterior, a făcut parte din echipa de planificare a strategiilor politice din cadrul Cabinetului secretarului de stat american al Apărării. A fost coordonator al politicii privind controlul strategic al armelor din cadrul Pentagonului şi director al subcomisiei din cadrul Comisiei speciale pentru activitatea de informaţii a Senatului. De asemenea, a fost consultantul Consiliului de experţi pe probleme de informaţii externe al preşedintelui şi reprezentantul secretarului de stat american al Apărării la negocierile pe probleme nucleare şi privind spaţiul cosmic de la Geneva dintre SUA şi URSS. Este autorul mai multor articole referitoare la serviciile de informaţii şi problematica securităţii naţionale.

Gary J. Schmitt este preşedinte al Proiectului pentru un nou Secol American (Project for the New American Century), un grup de experţi specializat pe probleme de securitate naţională. A fost director-executiv al Consiliului de experţi pe probleme de informaţii externe al preşedintelui SUA şi director al subcomisiei din cadrul Comisiei speciale pentru activitatea de informaţii a Senatului. De asemenea, a fost consultant pentru Departamentul Apărării din SUA. Este autorul mai multor lucrări privind probleme de securitate naţională şi guvernul american.

Cuprins

Cuvânt înainte (George Maior) 7

Prefaţă 15
Către cititor 17

Introducere. A scrie despre secrete 19

Capitolul 1. Ce este activitatea de informaţii ? 23
Delimitarea domeniului 26
Serviciile secrete şi era informaţională 32
Elementele activităţii serviciilor de informaţii 33

Capitolul 2. Spioni, maşini şi biblioteci : culegerea informaţiilor ... 35
Culegerea informaţiilor din surse umane 35
Culegerea informaţiilor din surse tehnice 51
Comparaţie între *humint* şi *techint* 68
Culegerea informaţiilor din surse deschise 74

Capitolul 3. Ce înseamnă toate acestea ?
Analiza şi producerea informaţiilor 79
Ce este analiza ? 79
Produsul activităţii serviciilor de informaţii 100
Eşecurile serviciilor de informaţii şi evenimentele neprevăzute 107

Capitolul 4. În culise : operaţiunile secrete 125
Ce sunt operaţiunile secrete ? 125
Tipuri şi exemple de acţiuni secrete 128
Acţiunile secrete şi păstrarea confidenţialităţii 148
Acţiunile secrete şi activitatea de informaţii 154

Capitolul 5. Spion contra spion : activitatea de contrainformaţii 159
Clasificarea informaţiilor 160
Securitatea 167

Contraspionajul 172
Activităţi contrainformative multidisciplinare (MDCI) 180
Dezinformare şi contradezinformare 184
Analiza contrainformativă 197

Capitolul 6. Controlul paznicilor: managementul culegerii informaţiilor 199
Caracterul secret şi controlul 199
Expertiză şi strategie 205
Serviciile secrete şi „era informaţională" 216
Activitatea de informaţii şi democraţia 220

Capitolul 7. Două perspective asupra lumii informaţiilor 241
Istoricul viziunii americane 243
Activitatea de informaţii şi problemele etice 252

Capitolul 8. Elemente pentru o teorie a culegerii informaţiilor 255

Note 265

Postfaţă (Mihai-Răzvan Ungureanu) 347

Index 357

Cuvânt înainte

Deşi în era globalizării şi în contextul de după 11 septembrie 2001 activitatea serviciilor de informaţii din întregul spaţiu euroatlantic a devenit unul din subiectele importante ale mass-mediei internaţionale, universul informaţiilor secrete rămâne puţin cunoscut publicului din România. În SUA şi în Marea Britanie, precum şi în alte state occidentale, domeniul *intelligence* şi al reformei serviciilor de informaţii a făcut în ultimii ani obiectul unor intense dezbateri academice în conexiune directă cu modificările majore ale conceptelor de *securitate naţională*, *apărare*, *război* şi *pace* în secolul XXI. În România însă, dezbaterile publice au fost adesea canalizate, din raţiuni evidente şi explicabile, spre analiza trecutului, spre desprinderea de moştenirea istorică a fostei Securităţi şi mai puţin spre viitorul *intelligence* şi pe rolul acestui domeniu extrem de sensibil în planul mai larg al securităţii şi cooperării internaţionale.

Din această perspectivă, consider că publicarea volumului *Războiul tăcut* (*Silent Warfare*) acoperă un deficit real de informaţie asupra a ceea ce înseamnă munca de *intelligence*, spionajul şi contraspionajul, analiza de informaţii, acţiunile şi operaţiunile concrete din acest domeniu. Autorii, Abram N. Shulsky şi Gary J. Schmitt, îşi propun în a treia ediţie a cărţii să dezvolte un adevărat manual al muncii de informaţii, prin care, în plan didactic, să clarifice concepte-cheie în domeniul operaţional, precum sursele, agenţii, activităţile sub acoperire, manipularea adversarului, modalităţile de culegere a informaţiilor din surse tehnice şi varietatea acestora. Pornind de la aceste date de bază, cartea merge însă mult mai departe, în substanţa relaţiilor dintre serviciile de informaţii şi factorii de decizie în stat, analiza impactului *intelligence* asupra politicilor naţionale, aspectele morale şi de control civil şi democratic, echilibrul şi tensiunile inerente între eficienţă şi legitimitate publică, între lupta secretă de zi cu zi care se duce în acest domeniu şi valoarea sa strategică în timp.

Dezvoltarea şi expansiunea dinamică a tehnologiei, a mijloacelor de comunicaţie fac ca informaţia de orice tip să traverseze rapid graniţe şi

bariere administrative, comprimând geografia şi dând o semnificaţie diferită cunoaşterii într-un asemenea context. Cartea surprinde foarte bine tocmai consecinţele globalizării asupra *intelligence* – vulnerabilităţile, dar şi forţa unor sisteme naţionale fundamentale pentru asigurarea funcţiilor şi atribuţiilor vitale ale unui aparat statal în faţa expansiunii fără precedent a surselor de informaţii publice, în faţa unor tendinţe de apariţie a altor actori în domeniu (*intelligence* privat folosit în mediul de afaceri, dezvoltarea *think-tank*-urilor şi a organizaţiilor cu rol de analiză şi culegere a unor informaţii cu valoare strategică). Mă refer în mod explicit la vulnerabilităţi pentru că vedem astăzi cât de importantă şi dificilă este coroborarea informaţiilor provenite din diferite surse, umane şi tehnice, secrete şi deschise, atunci când volumul acestora a devenit imens, iar decelarea şi analiza importanţei lor pentru securitatea naţională tot mai problematice. Mă refer, de asemenea, la forţa serviciilor de informaţii în actualul mediu internaţional, pentru că bătăliile în prezent se poartă mai puţin pe câmpul de luptă clasic şi tot mai mult, în domeniul meta-politic al cunoaşterii şi înţelegerii unor fenomene.

Din această perspectivă, un serviciu de informaţii deţine o forţă deosebită în planul protejării şi promovării intereselor de securitate ale unui stat.

Spionajul şi contraspionajul, arta migăloasă şi periculoasă a culegerii informaţiilor pentru stat, munca intelectuală în vederea analizării acestora, a interpretării lor sau cea de a-i transmite aceste informaţii decidentului politic, dincolo de constrângerile ideologice sau prejudecăţile birocratice, constituie şi astăzi diferite faţete ale aceleiaşi profesii vechi de când lumea. O profesie care se schimbă în mod fundamental în prezent – şi aici cartea lui Shulsky şi Schmitt vorbeşte de o adevărată Revoluţie în *Intelligence*, similară Revoluţiei în Afacerile Militare (RMA) dezvoltate în SUA în cadrul Pentagonului. Această revoluţie influenţează uneori în mod decisiv felul în care se desfăşoară anumite procese.

Structura cărţii are la bază principalele componente ale muncii de informaţii: culegerea, analiza, acţiunile sub acoperire şi contraspionajul (sau, cum spun autorii, lupta spionului cu spionul). În cazul fiecăruia dintre aceste aspecte sunt evaluate actualele tendinţe de evoluţie, eşecurile şi succesele în diferite momente din istoria modernă, modul în care se coagulează în final produsul de *intelligence* şi cum evoluează relaţiile dintre furnizorii de informaţii şi beneficiarii acestora.

Cartea încearcă să contrapună tendinţele şi orientările care au prevalat în istoria serviciilor americane de informaţii şi să extragă şi o serie de lecţii sau învăţăminte din acestea. Astfel, predilecţia pentru sursele tehnice şi extinderea exponenţială a domeniului, de la mijloacele clasice de interceptare la zona-satelit sau cercetarea radioelectronică, au condus la un moment dat la diminuarea ponderii surselor umane, cu anumite consecinţe negative în planul culegerii şi valorificării informaţiilor. Totuşi, validarea surselor

umane prin mijloace tehnice rămâne un subiect actual în comunitatea de informaţii a Statelor Unite. La nivelul contraspionajului, arta informaţiilor a ajuns la evoluţii surprinzătoare în manipularea adversarilor, infiltrarea agenţilor şi anticiparea deciziilor inamicului, în care putem compara activitatea de *intelligence* cu un adevărat joc de şah. Şi aici exemplele concrete, eşecurile fulminante sau succesele de multe ori tăcute au constituit o pagină fundamentală din istoria Războiului Rece. Operaţiunile sub acoperire constituie, de asemenea, o parte extrem de importantă a „jocului" cu adversarul – de la crizele politice determinate de scandalul Iran-Contra în SUA la sprijinul american pentru mujahedinii din Afganistan sau la acţiunile de propagandă şi influenţă, inclusiv ceea ce autorii numesc *black propaganda* (propagandă neatribuită) sau *grey propaganda* (cea realizată parţial deschis prin organizaţii precum Vocea Americii în perioada conflictului dintre cele două blocuri ideologice). Deşi relevanţa lor politică şi strategică a fost nu o dată contestată, este indiscutabil faptul că acestea rămân instrumente foarte importante ale serviciilor de informaţii. Autorii subliniază importanţa definirii acestor acţiuni în contextul unui control politic adecvat şi al asumării consecinţelor lor.

Trebuie înţeles însă faptul că *intelligence* este o luptă nu numai pentru prevenire şi protecţie, în sens clasic, ci şi – sau mai ales – pentru promovarea unor interese ale statului, sesizarea şi evaluarea unor oportunităţi strategice de acţiune. În acest sens, este evident, aşa cum afirma Treverton, că, „în prezent, cel ce are o viziune adevărată nu este un spion de elită şi cu atât mai puţin un satelit impersonal, ci acea persoană pregătită să înţeleagă substanţa unor fenomene – un analist"[1] .

Elementul fundamental pe care un analist de informaţii îl aduce în ecuaţia de securitate este cel al cunoaşterii strategice. Aceasta constituie un factor esenţial pentru luarea unor decizii corecte în aplicarea politicii externe a statelor, în promovarea intereselor acestora. Este însă foarte greu de definit. Totuşi, poate fi vorba de acel tip de cunoaştere esenţială care, pe de o parte, face la nivel de sinteză, suma datelor fundamentale – de tip economic, militar, geopolitic şi strategic – referitoare la un anumit context internaţional, iar pe de altă parte, integrează analitic informaţiile privind dinamica proceselor care se răsfrâng ori s-ar putea răsfrânge asupra acestui context, selectându-le, bineînţeles, pe cele care au capacitatea de a-i determina decisiv evoluţia.

Ignorarea datelor şi a analizei care produc sau au potenţialul de a produce cunoaştere strategică poate avea consecinţe nefaste şi chiar primejdioase asupra orientării externe a statelor. Istoria oferă numeroase exemple de acest fel. Într-adevăr, aşa cum sublinia Charles Kupchan în monumentala sa

---

1. Gregory F. Treverton, *Reshaping National Intelligence for an Age of Information*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003, p. 10.

lucrare *Vulnerabilitatea Imperiului (The Vulnerability of Empire)*, „distorsiunea psihologică, greşelile de calcul sau credinţele strategice inadecvate, născute din constrângeri cognitive, pot determina elitele să urmeze strategii autodistructive...". În orice caz, dacă elitele pot promova, din raţiuni subiective, interesate sau datorită altor tipuri de constrângeri (de exemplu, ideologice), „strategii autodistructive" sau falimentare din punctul de vedere al consecinţelor strategice sau geopolitice, este important ca ele să nu aibă niciodată scuza lipsei de cunoaştere strategică obiectivă în deciziile pe care le adoptă în momente cardinale ale istoriei. Adică a acelui flux informaţional fundamental, capabil să surprindă tabloul realităţii în liniile sale esenţiale, dar şi fotografia – cu cât mai puţine impurităţi – a viitorului. Cu alte cuvinte, ar fi extrem de grav dacă o linie politică sau strategică ar fi asumată în mod eronat, pe baza unor informaţii false, irelevante sau a unei analize greşite (tot istoria demonstrează că adesea decizia politică a fost greşită chiar dacă acel bagaj de informaţie strategică s-a aflat totuşi la îndemâna elitelor).

Cunoaşterea strategică nu trebuie confundată întotdeauna cu prognoza sau încercarea de estimare a viitorului, pe durate lungi de timp. Unii specialişti spun chiar că este o greşeală să defineşti cunoaşterea strategică prin prisma analizei pe termen lung, acest tip de cunoaştere fiind cea care trebuie să iniţieze mai degrabă strategii şi politici strategice.

Totuşi, unul dintre cele mai ambiţioase produse intelectuale ale unei instituţii din domeniul *intelligence* este cel care încearcă să ofere prognoze sau predicţii asupra evoluţiei evenimentelor în sistemul relaţiilor internaţionale. A reuşi să oferi o perspectivă clară asupra a ceea ce s-ar putea întâmpla peste 5, 10 sau 15 ani în domeniul relaţiilor de putere (de exemplu, vom avea de-a face cu influenţa unei puteri care va continua să exercite supremaţia în raporturile internaţionale sau lumea va deveni mai multipolară?) are o semnificaţie aparte asupra orientării diplomaţiei şi politicii externe a statelor interesate; ea poate fundamenta o gândire strategică solidă.

Dar lista întrebărilor interesante şi importante din punct de vedere strategic este mult mai lungă şi se poate manifesta în diferite domenii de interes vital pentru state, de la cele de ordin geopolitic – „Va fi mai multă stabilitate în Orientul Mijlociu?", „Se va integra Turcia în Uniunea Europeană?", „Se va stabiliza Irakul?", „Se vor reaprinde focare de instabilitate în Balcani prin declararea independenţei provinciei Kosovo?" – până la zone semnificative din sfera economică – „Va reuşi Uniunea Europeană să-şi diminueze dependenţa în ceea ce priveşte resursele energetice?", „Se vor crea rute alternative de transport a hidrocarburilor din Asia Centrală către Europa?", „Va creşte preţul petrolului?" etc.

Analiza de prognoză pe termen mediu şi lung este întotdeauna un proiect extrem de ambiţios, dar şi unul foarte dificil şi riscant. În primul rând, testarea sa în raport cu evoluţiile efective din planul realităţii este cvasi-imposibil de

realizat, dincolo de validitatea şi logica argumentaţiei şi construcţiei intelectuale desprinse ca atare din analiză şi din tipul de informaţie care stă la baza analizei. Bineînţeles, mai există şi testul inexorabil al timpului care poate valida sau nu o prognoză, însă acest lucru nu mai este important atunci decât din unghiul istoriei, în legitimarea retroactivă a credibilităţii analizei, a capacităţii sale originare de a anticipa într-adevăr evenimentele şi efectele lor.

În al doilea rând, serviciile de informaţii sunt în prezent axate pe validarea în plan tactic, operativ a acţiunilor şi informaţiilor obţinute, pe efectele imediate sau rapide ale unor decizii – oarecum similar, din acest punct de vedere, cu activitatea în politica externă şi în diplomaţie. Foarte rar instituţiile unui stat dispun de timpul şi resursele necesare pentru a se distanţa, din punct de vedere conceptual, de „agenda zilei" – cea care influenţează în mod curent deciziile politice în stat – pentru a putea să dezvolte şi să susţină prognoze pe termen lung.

Analiza predictivă sau strategică nu este, desigur, apanajul unei organizaţii de informaţii/*intelligence* sau a vreunei alte organizaţii guvernamentale. Mediile academice, mass-media, *think-tank*-urile se pot lansa şi se lansează în asemenea studii de prognoză, procesând şi interpretând informaţia valabilă oricum din multitudinea de date disponibile la vedere, din surse deschise. Mai ales în era globalizării, creşterea dramatică a numărului canalelor de comunicare şi de transmitere a informaţiilor, diversificarea lor continuă fac posibile asemenea exerciţii intelectuale, iar „competiţia" cu sistemele oficiale devine una de tip metodologic, vizând posibile grile de interpretare, de alegere a unei anumite metode sau matrici de abordare pe care să se fundamenteze acest tip de cunoaştere cu valenţe prospective (poate însă să nu fie vorba neapărat de competiţie, ci de întrepătrunderi şi complementaritate între diverse perspective analitice şi interpretative). Cu alte cuvinte, e vorba de aceeaşi intreprindere intelectuală, cu prelungiri înspre rafinamentul şi profunzimea analizei, calitatea şi acurateţea sa intelectuală în modul de utilizare a metodelor deductive sau inductive, potenţialul de extrapolare a exemplelor istorice, în general a aplicării unor raţionamente specifice ştiinţelor sociale. Până la un punct, e vorba şi de un joc de imaginaţie şi de creativitate, dar acestea pot fi periculoase în lipsa cercetării riguroase, cantitative, şi calitative şi a aplicării unor metode ştiinţifice, critice.

Shulsky şi Schmitt încearcă să surprindă în concluziile cărţii tocmai această relaţie complexă dintre *intelligence* şi ştiinţele sociale, relaţie insuficient investigată, în opinia mea, până în prezent. Autorii propun o distincţie primară în care ştiinţele sociale anticipează şi analizează, în vreme ce *intelligence* este eficient în măsura în care acţionează, adică – în baza analizei şi prognozei – construieşte şi fundamentează răspunsuri la actualele

riscuri de securitate, manipulează adversarii şi schimbă uneori cursul strategic al istoriei (ceea ce ştiinţele sociale nu îşi pot propune).

Citat şi în acest volum, Sherman Kent, într-una dintre cele mai importante cărţi despre analiza strategică desfăşurată în serviciile de informaţii – *Strategic Intelligence for American World Policy* –, scria despre analogia dintre ştiinţele sociale şi produsul anticipativ care ar trebui să reprezinte unul dintre demersurile fundamentale ale *intelligence*-ului : „Cercetarea este singurul proces care noi, cei din tradiţia liberală suntem dispuşi să admitem că e capabil să ne ofere adevărul sau o aproximare a adevărului... Insistăm şi am insistat de generaţii că adevărul trebuie abordat, dacă nu şi obţinut, prin cercetare îndrumată de o metodă sistematică. În ştiinţele sociale, care în mare parte constituie materia informaţiei *intelligence* strategic, există o asemenea metodă. Este asemănătoare cu metoda din ştiinţele exacte. Nu e aceeaşi metodă, dar este o metodă fără îndoială". Iar William Colby, fost director al CIA, afirma în acelaşi spirit: „O nouă disciplină concepută special pentru analiza din *intelligence* trebuie rafinată, iar procesul de cercetare şi dezvoltare a început deja. Va merge dincolo de analiza academică prin noi tehnici capabile să proiecteze viitorul mai degrabă decât să explice trecutul. Experimentele în această nouă disciplină nu sunt nici pe departe limitate la comunitatea oficială de informaţii întrucât ele se desfăşoară în centre de cercetare ştiinţifică, între analişti politici, în proiecţiile clubului de la Roma în alte locuri...".

Pare destul de deprimantă ideea că nu există anumite certitudini în ceea ce priveşte existenţa măcar a unui loc care să poată oferi predicţii categorice despre viitor. Nu este totuşi aşa.

Analiza strategică este relevantă pentru trasarea unui curs raţional al politicilor prin labirintul contextelor şi situaţiilor care structurează realitatea în dinamica sa. Analiza strategică poate elimina subiectivismul generat de percepţii sau interese imediate, de ideologii neclare, aducând lumină în zone altfel acoperite de vălul incertitudinilor şi al prejudecăţilor, de „ceaţa" faptelor neconcludente, parafrazându-l pe Clausewitz, sau a evenimentelor minore în raport cu marile mize politice. În fine, analiza strategică – stând practic la baza a ceea ce am putea numi cunoaştere strategică – este fundamentală în luarea deciziilor importante de către oamenii de stat, care altfel ar putea foarte bine să se ghideze precum ghicitorii după ceea ce pretind că (pre)văd în misterioasele lor „globuri de cristal", aşa cum menţiona ironic un teoretician cunoscut al domeniului. De altfel, în legătură cu această ultimă problemă, Sherman Kent a lansat cu mult timp în urmă un serios avertisment intelectual: „Când concluziile analizei de *intelligence* sunt ignorate de consumator pe motivul intuiţiei acestuia, ar trebui să recunoască faptul că întoarce spatele celor două instrumente pe care omul occidental le-a folosit, încă de la Aristotel, pentru lărgirea orizontului său de cunoaştere – intrumentul raţiunii şi cel al metodei ştiinţifice".

BIBLIOTECA V.A. URECHIA GALAȚI 13

CUVÂNT ÎNAINTE

Aici intervine şi un alt capitol al cărţii, de asemenea novator prin analiza propusă în planul cercetării din ţara noastră, ce reflectă relaţia complicată dintre *intelligence* şi politică. După cum spunea acelaşi Sherman Kent, „avertizarea strategică este precum dragostea, e nevoie de doi pentru aceasta" – uneori munca de *intelligence* nu reuşeşte să ofere soluţii factorilor de decizie, alteori aceştia din urmă ignoră importanţa informaţiilor şi preferă să acţioneze în mod subiectiv în stabilirea unor cursuri de acţiune, în fine uneori informaţiile nu sunt adecvate momentului strategic şi capătă valoare politică mai târziu, când sunt „uitate" într-un sertar.

Relaţia dintre informaţie şi decizie este fundamentală pentru eficienţa acţiunilor unui stat. Această relaţie trebuie gândită din perspectivă strategică, dar şi managerială – decuplând munca de informaţii de influenţele şi presiunile politice de moment, dar conectând-o la agenda politică şi la interesele perene ale securităţii naţionale.

Conectat acestor perspective, *Războiul tăcut* se termină cu o încercare de sinteză teoretică a fenomenului *intelligence* în care contrapune două mari direcţii de înţelegere a acestui domeniu – cea deschisă cu milenii în urmă de Sun-tzu privind cunoaşterea pură şi cea legată de relativismul posibilităţilor actuale de a opera cu concepte absolute în acest domeniu supus atâtor tipuri de constrângeri, inclusiv de tip cognitiv.

Perspectiva lui Shulsky este una esenţial critică, deşi acest tip de abordare riguroasă şi metodică pare să dăuneze preconcepţiilor romantice vizavi de acţiunile spionajului sau misterului care învăluie modul aparte de operare în această activitate sensibilă. Însă tocmai „demitizarea" operată de o lucrare ştiinţifică de un asemenea calibru are o semnificaţie deosebită pentru societatea civilă şi mediul academic din România: oferă o perspectivă ştiinţifică într-un domeniu supus mult prea multor mistificări şi politizări în trecut şi stabileşte un cadru de analiză obiectivă a viitorului muncii de informaţii într-o lume supusă schimbărilor permanente în care riscurile au devenit tot mai evazive, securitatea tot mai complexă, iar războaiele tot mai mult determinate de cunoaşterea şi utilizarea informaţiilor.

George Maior

1057231

Prefață

Războiul tăcut își are originea într-un curs despre culegerea informațiilor pe care l-am predat în 1985, când eram profesor asociat la John M. Olin Center for Inquiry into the Theory and Practice of Democracy, Universitatea din Chicago. Întoarcerea în lumea academică mi-a impus o organizare mai clară a ideilor mele privind lumea informațiilor, subiect pe care-l cunoșteam datorită carierei mele de la Washington. Cartea a fost publicată pentru prima dată în 1991. La scurt timp, promovarea unor noi legi privind activitatea de informații, atât în SUA, cât și în alte țări, publicarea mai multor lucrări pe aceeași temă și destrămarea Uniunii Sovietice au determinat publicarea unei ediții revizuite a *Războiului tăcut*. Dar la momentul respectiv îmi reluasem deja funcția de oficial guvernamental la Departamentul Apărării și nu aveam suficient timp pentru a face adăugirile necesare. De aceea, l-am rugat pe Gary Schmitt, cel care m-a înlocuit în postul de director de personal la Comisia Parlamentară de Control al Serviciilor de Informații și fost director executiv al Comitetului de Consultanță al Președintelui privind Informațiile Externe, să se ocupe de revizuirea cărții. A doua ediție a apărut în 1993.

În această perioadă, bibliografia și resursele dedicate subiectului s-au diversificat. În plus, a crescut numărul legilor speciale de reglementare a domeniului informațiilor în vederea armonizării reglementărilor deja existente cu cerințele guvernării democratice. Cum va fi influențată activitatea din acest domeniu – o activitate guvernamentală ce are ca funcții principale culegerea, protejarea și transmiterea informațiilor – de aspectele privind disponibilitatea și transmiterea informațiilor – iată ce încercăm să urmărim în a treia ediție a lucrării de față.

Deși *Războiul tăcut* a fost revizuită și adusă la zi de două ori până acum, subiectul, structura și conținutul de bază ale cărții au rămas neschimbate. *Războiul tăcut* nu este o prezentare istorică a activității de informații desfășurate de un anumit guvern. Cu toate că majoritatea exemplelor folosite în carte sunt preluate din experiența serviciilor britanice și americane, rolul

lor este de a prezenta concepte generale şi chestiuni ce definesc activitatea de informaţii. Sfârşitul Războiului Rece, debutul unei noi ere strategice şi riscurile aduse de „era informaţională" vor determina, evident, schimbări la nivelul practicilor şi solicitărilor ce ţin de serviciile de informaţii. Însă ceea ce-şi propune să demonstreze lucrarea de faţă este faptul că lumea informaţiilor este strâns legată de concurenţa dintre state şi că, în lipsa acelei stări de „pace perpetuă" atât de dragă lui Kant, informaţiile rămân, alături de diplomaţie şi forţele militare, instrumente de guvernare. În acest sens, atât cetăţeanul, cât şi studentul trebuie să înţeleagă că elementele de bază ale activităţii de informaţii, interacţiunile, tensiunile şi relaţia uneori dificilă dintre servicii şi guvernul democratic, precum şi dintre servicii şi societate au ca scop final îmbunătăţirea securităţii.

La ediţia aceasta, ca şi la cele anterioare, au contribuit şi au adus completări, precizări şi comentarii numeroşi studenţi, prieteni şi colegi. Mulţumiri lui Eliot A. Cohen, Kenneth E. de Graffenreid, Hillel G. Fradkin, Sam Halperin, Sheila Kerr, Carnes R. Lord, Kenneth G. Robertson şi Diane S. Roark. Prima ediţie a cărţii a fost scrisă în perioada în care lucram la National Strategy Information Office (NSIC), când am beneficiat de granturile Fundaţiei John M. Olin şi ale Fundaţiei Lynde şi Harry Bradley. A doua ediţie a fost revizuită de Gary, care este senior fellow al NSIC. Mulţumiri speciale lui Roy Godson, preşedintele NSIC, şi lui Jeffrey Berman, director al NSIC.

Abram N. Shulsky
Washington, DC

Către cititor

Nu s-a făcut nici o revizuire a textului în urma atacurilor teroriste din 11 septembrie 2001, moment în care lucrarea noastră era deja gata de tipar. Sigur, va trece mult timp până când se vor vedea implicaţiile acestor evenimente. Totuşi, este evident că se va acorda mai multă atenţie culegerii de informaţii din surse umane în vederea contracarării unor potenţiale atacuri teroriste ; în special, se va pune tot mai mult accent pe acoperirea „neoficială" a ofiţerilor de informaţii. Legile privind securitatea internă se vor diversifica, iar chestiunile privind interceptările şi supravegherea operativă vor deveni subiecte de interes din perspectiva întrebării dacă grupurile şi indivizii pot fi supuşi monitorizării în baza unei decizii politice, chiar dacă nu există nici o dovadă a comiterii unei infracţiuni.

Introducere

A scrie despre secrete

În cursul ultimului sfert de secol, serviciile de informaţii – în ciuda faptului că una dintre trăsăturile lor esenţiale rămâne caracterul secret – au început să fie tot mai des prezente în presă şi să facă obiectul a numeroase studii şi cercetări ştiinţifice. Dezbaterile şi întrebările despre serviciile de informaţii nu mai constituie doar motiv de scandal şi discuţii în contradictoriu. Acestea au fost acceptate ca un aspect normal al dezbaterilor publice privind activităţile guvernamentale în genere.

Deşi dezbaterile publice despre evenimentele obişnuite din domeniul culegerii de informaţii depind în continuare, în mare măsură, de materialul brut privind „scurgerile" autorizate sau neautorizate de informaţii clasificate, numărul lucrărilor pe această temă a crescut. Odată cu trecerea timpului, amplificată de o mai mare deschidere din partea multor guverne democratice, au fost făcute publice multe din materialele istorice legate de al Doilea Război Mondial şi de Războiul Rece. În plus, căderea comunismului în fosta Uniune Sovietică şi în Europa de Est a făcut posibil accesul la anumite arhive, în special cele din fosta RDG şi, în mai mică măsură, în Rusia. Abordarea „dimensiunii" *intelligence* devine o practică standard în ce priveşte, în special, istoria diplomatică şi militară.

Intensificarea dezbaterilor publice pe probleme privind culegerea de informaţii în general nu a condus totuşi la o mai bună înţelegere a acestui domeniu. Într-adevăr, dezbaterile publice recente privind culegerea de informaţii sunt caracterizate de o neglijare a întrebărilor fundamentale despre rolul pe care trebuie să îl aibă serviciile de informaţii şi caracterul secret într-o democraţie. Într-un sens mai

general, exceptând câteva lucrări de specialitate care au coincis cu ultima încercare majoră a Congresului american de a „reforma" serviciile de informaţii (la începutul anilor '90), abordarea publică a aspectelor legate de culegerea de informaţii, atunci când nu au avut nici o încărcătură istorică, a fost similară abordării specifice cazurilor de spionaj.

Aceasta contrastează cu valul de lucrări privind domeniul culegerii de informaţii din anii '70 şi începutul anilor '80. În acea perioadă, mare parte a dezbaterilor publice privind serviciile – mai ales în Statele Unite, dar cu ecouri şi în alte ţări democratice – putea fi catalogată ca aparţinând uneia dintre cele două tabere care se diferenţiau prin abordările lor faţă de ideea fundamentală privind rolul serviciilor de informaţii într-o societate democratică şi relaţia dintre caracterul secret şi normele guvernării democratice.

Potrivit uneia dintre tabere, serviciile de informaţii au devenit sau, cel puţin, ar fi trebuit să devină mai puţin nişte instituţii „de capă şi spadă" şi mai curând să se constituie într-o sferă a ştiinţelor sociale care să caute să analizeze şi în final să anticipeze problemele de natură politică, economică, socială şi militară. Prin urmare, nu era nevoie să desfăşoare o activitate prin definiţie secretă. Dacă pentru a proteja sursele unor informaţii importante caracterul secret este necesar, aspectele esenţiale privind mişcările politice, economice, sociale, tehnologice şi demografice care conturează direcţia în care se îndreaptă un stat pe termen lung nu ar trebui să constituie un mare secret![1] Astfel, nu numai că problemele privind domeniul informaţiilor ar putea fi dezbătute public fără dificultate, ci, prin demistificarea acestui domeniu şi încurajarea schimbului de idei între comunităţile de informaţii şi cele academice, dezbaterile publice ar putea ajuta serviciile de informaţii să-şi atingă şi chiar să-şi depăşească scopul de a deveni o ştiinţă socială (serviciile de informaţii devenind, mai curând, „grupuri consultative de experţi")[2].

Potrivit celeilalte tabere, articolele despre culegerea de informaţii au ca scop dezvăluirea de eventuale ilegalităţi şi erori, precum şi îmbunătăţirea modului în care operează agenţiile[3]. Din această perspectivă, secretul care învăluia operaţiunile serviciilor secrete a fost fie cauza unor ilegalităţi, fie o precondiţie necesară a acestora. Prin urmare, dezbaterile publice pe marginea problemelor privind culegerea de informaţii au constituit un remediu în sine. Indiferent ce

prejudiciu ar fi adus dezvăluirea unor secrete legitime, acest lucru era considerat nesemnificativ comparativ cu prejudiciile pe care le-ar putea aduce serviciile secrete însele, operând fără ştirea publicului. Aşadar, dezvăluirea anumitor informaţii despre un serviciu secret „nereformat" nu constituia o problemă – deşi s-ar fi găsit voci care să afirme că, departe de privirile opiniei publice, orice astfel de organizaţie se poate abate de la scopurile ei iniţiale.

În ultima perioadă, majoritatea studiilor şi cercetărilor în domeniu s-au axat pe relatări istorice privind activităţile specifice de culegere a informaţiilor[4]. Dezbaterile pe marginea mai multor aspecte curente au fost dominate de relatarea unor cazuri de spionaj, accentul punându-se mai degrabă pe acuzaţiile de incompetenţă decât pe abuzurile de natură etică sau politică[5]. Aceste lucrări nu aveau tendinţa de a susţine anumite idei politice sau ideologice (în afară de faptul evident, se pare, că este mai bine să avem un serviciu de informaţii competent decât unul incompetent).

Războiul tăcut îşi propune să dea răspunsuri la o serie de întrebări. Încearcă să abordeze conceptele fundamentale în înţelegerea lumii serviciilor de informaţii. Scopul este de a-i da cititorului posibilitatea să mediteze la aspectele generale ale politicii de culegere a informaţiilor astfel încât să înţeleagă complexitatea şi ambiguităţile inerente acestei sfere de activitate. De aceea, abordarea este una fundamental teoretică ; pentru a ilustra aspectele generale sunt utilizate detalii cunoscute despre activitatea reală a serviciilor de informaţii[6] ; nu se face nici o încercare de înţelegere a trecutului serviciilor sau a statutului lor actual.

Acesta este motivul pentru care volumul se poate baza pe informaţiile publice privind activităţile de culegere a informaţiilor[7]. Nu au existat nici un fel de încercări de furnizare a unor informaţii care să nu fie deja cunoscute publicului. Acest lucru se datorează, în parte, faptului că am primit drept de acces la informaţii secrete ce priveau diferite poziţii din cadrul conducerii Statelor Unite (totuşi, nu şi din cadrul vreunui serviciu secret). Ca o precondiţie a dreptului de acces, am promis să nu dezvăluim astfel de informaţii[8].

Ce este şi mai important, considerăm confidenţialitatea esenţială în operaţiunile de *intelligence* şi, în orice caz, nu credem că publicarea unor amănunte despre misiunile serviciilor secrete americane este necesară. Majoritatea acestor detalii nu par să ridice probleme

importante de politici publice sau să fie necesare pentru înţelegerea conceptelor fundamentale de culegere a informaţiilor pe care le avem în vedere în prezenta carte.

Deşi culegerea de informaţii devine un domeniu de studiu ştiinţific recunoscut, mai ales în lumea occidentală, teoretizarea pe marginea acestuia rămâne într-un stadiu incipient. Prin această carte încercăm să diminuăm acest neajuns. În acelaşi timp, trebuie să admitem că, raportându-se în mare parte la experienţa anglo-americană, această carte este departe de a oferi o „teorie a culegerii de informaţii" general-valabilă. Această raportare se datorează în mare parte faptului că majoritatea informaţiilor publice despre acest tip de activităţi se referă, deloc surprinzător, la serviciile secrete ale acelor ţări care dispun de cele mai deschise sisteme politice. Cu toate acestea, acolo unde este posibil, facem referire şi la activităţile serviciilor secrete ale altor ţări şi ne punem problema diferenţelor dintre aceste servicii, determinate de natura regimurilor pe care le servesc.

Prezenta carte nu le dezvăluie cititorilor nici un fel de secrete sau „informaţii din interior", fie ele spectaculoase sau lipsite de interes. Sperăm să oferim, în schimb, elementele necesare înţelegerii domeniului în sine, precum şi multe picanterii care, fără îndoială, vor continua să ajungă la urechile publicului.

Capitolul 1

Ce este activitatea de informații?

În romane şi în imaginaţia publicului, domeniul informaţiilor a fost foarte des asociat cu spionajul şi comportamentul fără scrupule, cu şantajul sexual al unei Mata Hari şi acţiunile „de capă şi spadă" ale lui James Bond. Deşi activităţile de acest tip au o anumită pondere în domeniul informaţiilor, conceptul este mult mai larg. Pentru a surprinde această complexitate, putem începe prin analizarea diferitelor categorii de fenomene cărora li se aplică termenul *intelligence* ; acestea includ anumite *informaţii*, *activităţi* şi *organizaţii*[1].

Este vorba despre *informaţiile* relevante pentru formularea şi implementarea unei politici guvernamentale în scopul promovării intereselor sale de securitate naţională şi al prevenirii ameninţărilor din partea unor adversari reali sau potenţiali. (Termenul *adversar* este folosit aici într-un sens larg. De exemplu, un guvern-prieten, cu care se negociază un tratat, poate fi *adversar în contextul negocierilor* ; se presupune că părţile intră în competiţie pentru a maximiza beneficiile pe care le obţin în urma acordului, cel puţin într-o anumită măsură pe cheltuiala celeilalte.) În cele mai clare şi adesea cele mai importante cazuri, aceste informaţii se referă la aspecte din domeniul militar, cum ar fi capacităţile adversarului şi planurile pentru o acţiune militară. Inamicii reali sau potenţiali, în general, îşi dau toată silinţa să ţină secrete aceste informaţii. Desigur, alte tipuri de informaţii secrete pot fi la fel de importante – de exemplu, datele referitoare la activităţile şi intenţiile diplomatice ale altei ţări, precum şi la activităţile acesteia în domeniul informaţiilor.

Pe lângă datele de acest tip, cunoaşterea multor altor tipuri de informaţii referitoare la un adversar real sau potenţial poate fi

folositoare, chiar dacă adversarul nu intenţionează să le ţină secrete. Acestea se pot referi la politica internă şi la dezvoltarea societăţii, precum şi la statisticile economice şi demografice. Câte din aceste date sunt publice depinde de natura regimului politic. Într-o societate democratică, ele sunt aproape întotdeauna accesibile publicului. Un sistem autoritar sau totalitar, dimpotrivă, încearcă deseori să ascundă orice informaţii referitoare la politica sa internă, situaţia economică sau tendinţele sociale pe care un adversar le-ar considera utile. Indiferent cât de multe din informaţiile publice („din surse deschise") ar trebui, în sens strict, să fie considerate „informaţii secrete", trebuie neapărat să aibă loc un proces prin care să fie puse în mod sistematic la dispoziţia oficialilor guvernamentali într-o formă utilizabilă. Un serviciu de informaţii preia deseori această activitate.

Informaţiile nu includ numai „materialul brut" cules prin metode de spionaj sau în alt mod, ci şi analize şi evaluări care se bazează pe ele. Acest rezultat, denumit şi „produs" informativ, are o importanţă deosebită pentru strategi. Proporţia în care acest produs informativ face posibilă prezentarea unei evaluări exhaustive a situaţiei, bazându-se pe toate datele disponibile, atât publice, cât şi secrete, variază de la un serviciu de informaţii la altul.

Ca *activitate*, acest domeniu presupune culegerea şi analizarea informaţiilor. De asemenea, include acţiunile întreprinse pentru a contracara activităţile informative ale adversarilor, fie neacordându-le acces la informaţii, fie inducându-i în eroare cu privire la unele fapte şi semnificaţia acestora.

Domeniul informaţiilor cuprinde o gamă largă de activităţi. De exemplu, există metode diverse de culegere a informaţiilor, precum spionajul, fotografierea aeriană, interceptarea comunicaţiilor şi studierea documentelor publice disponibile, programe de radio şi televiziune, precum şi resursele disponibile pe Internet. Există, de asemenea, tehnici diferite pentru analizarea informaţiilor care au fost culese : unele dintre acestea pot fi similare metodelor pe care le folosesc ştiinţele sociale, iar altele, precum decodarea mesajelor codificate, sunt caracteristice domeniului informaţiilor. În mod similar, ascunderea informaţiilor faţă de alţii implică diverse activităţi unele dintre acestea fiind similare cu cele care au ca scop aplicarea legii, precum investigarea şi urmărirea agenţilor străini suspecţi pentru a afla ce fel de activităţi desfăşoară aceştia. Altele sunt mai ezoterice,

precum folosirea unor coduri pentru a proteja comunicaţiile (deşi progresele recente înregistrate în domeniul tehnologiei informaţiei au dus la crearea unor instrumente de codificare care pot fi comercializate). De asemenea, există metode diferite de inducere în eroare a adversarilor, precum operaţiuni de tip „agent dublu" şi transmiterea unor mesaje false (aceasta înseamnă transmiterea unor mesaje de inducere în eroare care anticipează faptul că adversarul le va intercepta şi le va da crezare).

Datorită acestei varietăţi de activităţi, pare dificil de găsit un punct comun care să le relaţioneze. Toate acestea au legătură cu obţinerea sau contestarea informaţiilor. De aceea, culegerea de informaţii ca activitate poate fi definită drept componentă a luptei dintre adversari care folosesc în primul rând informaţiile (spre deosebire, de exemplu, de competiţia economică, manevrele sau negocierile diplomatice, ameninţările ori folosirea forţei militare).

În fine, termenul *informaţii* se referă, de asemenea, la o *organizaţie* care efectuează aceste activităţi. Una dintre principalele caracteristici ale unor astfel de organizaţii este confidenţialitatea cu care trebuie coordonate aceste activităţi. Multe dintre metodele lor de operare, precum folosirea agenţilor sub acoperire sau a regulilor stricte privind accesul la informaţii, sunt rezultatele acestei condiţii. Deoarece agenţiile de informaţii sunt organizate pentru a îmbunătăţi capacitatea de asigurare a confidenţialităţii, acestora li se poate atribui, împreună cu funcţiile privind informaţiile, responsabilitatea efectuării activităţilor secrete pentru a promova obiectivele de politică externă ale guvernelor lor mai direct.

O astfel de activitate, denumită „acţiune secretă" în terminologia din domeniul informaţiilor în SUA, poate cuprinde de la aspecte banale, precum asistarea în mod secret a unui guvern străin prieten, până la aspecte spectaculoase, precum orchestrarea răsturnării acelora ostile. Întrebarea dacă acestea ar trebui să intre în atribuţiile aceloraşi organizaţii care culeg şi analizează informaţii a reprezentat un aspect uneori controversat. Chiar dacă, din motive birocratice, serviciilor de informaţii li se atribuie responsabilitatea pentru acţiunile secrete, rămâne problema fundamentală – din punct de vedere teoretic şi practic – dacă acţiunea secretă ar trebui considerată ca făcând parte din domeniul informaţiilor.

Delimitarea domeniului

Deoarece nu numai guvernele, ci şi alte tipuri de organizaţii acţionează într-un mediu caracterizat de competitivitate, conceptul de *servicii de informaţii* poate fi aplicat şi în cazul acestora. De exemplu, unii cercetători extind conceptul şi asupra corporaţiilor de afaceri, considerând că implică „informaţii organizate... menite să satisfacă nevoile strategice unice ale unei întreprinderi"[2]. În mod similar, se poate vorbi despre o activitate de culegere de informaţii în cadrul unui partid politic sau al unei campanii, în încercarea de a afla ce plănuieşte opoziţia.

Aceste posibile extinderi ale sensului sintagmei *serviciu de informaţii* nu sunt discutate în acest volum, care se limitează la obiectivele tradiţionale ale domeniului informaţiilor – adică la informaţii şi activităţi relevante pentru problemele de securitate naţională ale guvernelor.

Dar, chiar şi acceptând această limitare, obiectivul domeniului informaţiilor rămâne neclar într-o anumită măsură, de vreme ce sintagma *securitate naţională* este ea însăşi nedefinită. Sensul său de bază se referă la protejarea naţiunii împotriva ameninţărilor, în ultimă instanţă militare, reprezentate de naţiuni străine. Atunci când o naţiune este invadată sau este pe punctul de a fi atacată, problemele sale de securitate se concentrează în mod clar asupra apărării sau prevenirii invadării şi asupra prevenirii unor situaţii similare pe viitor. În perioade mai paşnice, poate fi mai puţin clar ce naţiuni străine, evenimente sau circumstanţe ameninţă securitatea naţională şi de aceea este necesară atenţia agenţiilor de informaţii ale ţării respective[3].

Problema se complică şi mai mult prin faptul că interesele de securitate naţională şi deci ameninţările la adresa lor nu pot fi independente de tipul de guvernare a ţării (sau regim) şi de concepţiile ideologice. Deşi susţinătorii *Realpolitik* ar argumenta că interesele unei naţiuni sunt determinate de factorii obiectivi ai sistemului internaţional, vederile ideologice şi în general cultura politică a ţării influenţează modul în care le percepe un guvern[4]. De exemplu, caracterul ideologic al unui regim poate stabili dacă acesta consideră o anumită ţară străină drept o ameninţare. În special, puterile statu-quo şi cele revoluţionare au de obicei păreri diferite despre ceea ce constituie o ameninţare la adresa securităţii naţionale.

Informațiile interne

Un aspect şi mai important în care natura regimului afectează obiectivul domeniului informaţiilor îl constituie „informaţiile interne". Orice guvern trebuie să fie preocupat nu numai de ameninţările externe (precum invazia militară), ci şi de ameninţările la adresa capacităţii sale de guvernare sau chiar a existenţei sale care vin din partea unor indivizi sau grupuri din interiorul graniţelor. Astfel de ameninţări ar putea veni din partea unor grupuri care încearcă să răstoarne guvernul prin mijloace ilegale, prin folosirea violenţei în scopul schimbării politicii de guvernare sau prin excluderea din organismul politic a unor membri aparţinând unei anumite etnii, rase sau unui grup religios. Dar modul în care un guvern defineşte astfel de ameninţări interne depinde în mare măsură de tipul de guvernare care există.

Un regim în care o dinastie sau un singur partid politic deţin monopolul asupra puterii, de exemplu, probabil consideră orice disensiune internă politică drept o ameninţare la adresa securităţii, iar serviciul de informaţii se va concentra asupra detectării şi îndepărtării acelei disensiuni. În cazuri extreme, guvernul unui stat totalitar poate considera toate persoanele care nu fac parte din partidul de guvernare drept actuali sau potenţiali duşmani[5]. Spre deosebire de aceasta, noţiunea de *oponenţi loiali*, care se regăseşte în sistemele parlamentare sau alte sisteme democratice, implică faptul că oponenţii politici pe plan intern ai guvernului nu reprezintă ameninţări la adresa securităţii şi de aceea nu sunt ţinte ale serviciilor de informaţii.

În plus, grupările interne care sunt ostile nu numai guvernului în funcţie, ci şi sistemului fundamental de guvernare a naţiunii (sau regimului) pot intra în relaţii cu puteri străine în diferite moduri. La un capăt al spectrului extern-intern va fi un individ sau un grup care acţionează în numele şi în direcţia unei puteri străine ostile. Ar putea exista, de asemenea, grupuri sau indivizi care împărtăşesc obiective comune cu o putere străină şi cooperează pentru realizarea scopurilor lor. Ar putea exista grupări care împărtăşesc convingeri ideologice sau de altă natură cu un adversar străin, dar care nu au practic legături cu acesta. Regimuri diferite pot avea păreri diverse cu privire

la tipul de grupare ce reprezintă o ameninţare la adresa securităţii naţionale, trebuind culese informaţii.

Serviciile de informaţii şi aplicarea legii

O problemă asociată este reprezentată de ameninţările denumite „transnaţionale", care nu sunt generate în primul rând de un guvern străin, de exemplu, traficul de droguri, terorismul internaţional sau anumite tipuri de crimă organizată. Acestea pot reprezenta ameninţări serioase la adresa bunăstării unei naţiuni, dar sunt mai degrabă responsabilitatea organismelor însărcinate cu aplicarea legii, nu a serviciilor de informaţii. Totuşi, serviciile de informaţii sunt adesea implicate în lupta împotriva lor, din mai multe motive. În primul rând, acestea implică activităţi pe teritoriul unor ţări străine, unde organismele însărcinate cu aplicarea legii dintr-un anumit stat nu sunt abilitate să acţioneze, iar cele din ţările respective nu sunt capabile sau nu doresc să ofere asistenţă. Serviciile de informaţii pot fi solicitate pentru informaţii referitoare la caracteristicile externe ale acestor activităţi, informaţii care nu ar fi disponibile în alt mod.

În al doilea rând, din perspectiva aplicării legii, de obicei se aşteaptă până când o infracţiune a fost sau este pe punctul de a fi săvârşită şi de-abia atunci se încearcă rezolvarea cazului respectiv, precum şi arestarea infractorilor. Aceasta ar putea să nu fie o abordare adecvată în ceea ce priveşte anumite ameninţări transnaţionale. Un singur incident, precum declanşarea unei bombe într-un avion de pasageri în timpul zborului, poate cauza pagube atât de mari, încât un guvern trebuie să încerce să prevină astfel de incidente, şi nu să le rezolve după ce s-au produs. Mai mult decât atât, o anumită infracţiune, cum ar fi un simplu caz de contrabandă cu narcotice, poate fi doar o parte din cadrul unor operaţiuni ale unei organizaţii criminale ; dacă aceasta este mare şi bine organizată, arestarea unor infractori care au comis o singură infracţiune poate să nu aibă un impact prea puternic. Astfel de arestări ocazionale pot reprezenta, din perspectiva liderilor, un preţ acceptabil pentru derularea afacerii. Chiar dacă agenţiile se mulţumesc să aştepte până când se comite o anumită infracţiune, şansele de rezolvare a cazului depind foarte mult de informaţiile disponibile referitoare la organizaţia implicată.

Din aceste motive, guvernele adoptă adesea o abordare informativă specifică acestor tipuri de activităţi. În loc să aştepte comiterea unei anumite infracţiuni asupra căreia să se concentreze, agenţiile adună informaţii timp îndelungat cu privire la anumiţi indivizi şi la anumite grupări – motivaţiile lor, resursele, interconexiunile, intenţiile şi aşa mai departe. Se impune adesea folosirea unor informatori, care se infiltrează în grupările implicate şi operează asemenea spionilor. Este posibil, de asemenea, să fie interceptate comunicaţiile sau să fie folosite alte metode tehnice pentru culegerea de informaţii. De aceea, serviciile de informaţii sunt deseori implicate în lupta împotriva grupărilor transnaţionale. În funcţie de regim, implicarea agenţiilor poate fi limitată la caracteristicile externe ale activităţilor lor, în timp ce aspectele interne rămân în atribuţiile organismelor însărcinate cu aplicarea legii.

Chiar şi în abordarea problemei reprezentate de grupurile de crimă organizată care acţionează exclusiv pe plan intern, organismele însărcinate cu aplicarea legii folosesc adesea tehnici specifice serviciilor de informaţii. De exemplu, în ceea ce priveşte menţinerea legii pe plan intern, Biroul Federal de Investigaţii din SUA (FBI) face distincţia între anchetele penale secrete şi anchetele penale obişnuite. Dintre acestea două, primul tip de investigaţii este descris ca „mai extins şi mai puţin discriminator decât cel obişnuit"; acesta nu se concentrează asupra săvârşirii unei singure acţiuni infracţionale, ci asupra unei organizaţii criminale, fiind necesară stabilirea dimensiunii şi structurii acesteia, a acţiunilor sale trecute, a intenţiilor criminale şi a capacităţii de a produce daune[7]. Diferenţa dintre abordarea bazată pe aplicarea legii şi cea a serviciilor de informaţii este reprezentată de concentrarea atenţiei asupra pedepsirii unei anumite acţiuni criminale sau asupra luptei cu o organizaţie implicată într-o activitate criminală.

Economia şi activitatea de informaţii

Există întrebări referitoare la modul de funcţionare al serviciilor de informaţii în ceea ce priveşte problemele economice. Din nou, multe lucruri depind de natura regimului şi de sistemul economic al ţării. Într-un sistem cu o economie coordonată de guvern, domeniul informaţiilor se va concentra asupra aspectelor economice privind relaţiile

guvernului respectiv cu alte guverne (precum comerţul internaţional) în aceeaşi măsură ca şi toate celelalte aspecte ale relaţiilor internaţionale. În plus, serviciile de informaţii pot fi folosite pentru a creşte bunăstarea economică a statului. Achiziţionarea unei tehnologii occidentale avansate, de exemplu, a reprezentat o sarcină importantă a serviciilor de informaţii ale Uniunii Sovietice (şi rămâne un obiectiv important al serviciilor de informaţii rus şi chinez). Această activitate nu numai că a ridicat nivelul tehnologic al Armatei sovietice sau chineze, ci a şi scutit ambele ţări de cheltuielile mari şi de dificultatea de a dezvolta o tehnologie proprie, fie în scop militar, fie civil[8].

Într-o economie de piaţă, nu este foarte clar care sunt aspectele economice importante pentru securitatea naţională care justifică sau presupun implicarea serviciilor de informaţii. Există un număr de domenii specifice, precum evaluarea capacităţii economice a unui potenţial adversar militar sau progresele ulterioare care afectează fluxul de resurse vitale strategice, asupra cărora guvernele pot cere informaţii detaliate. Angajarea agenţiilor şi folosirea metodelor de culegere a informaţiilor depind într-o oarecare măsură de încercarea statelor respective de a le ţine sau nu secrete. În general, problemele economice specifice cu impact direct asupra aspectelor legate de securitatea naţională care privesc politica militară sau externă intră în responsabilitatea serviciilor de informaţii. De exemplu, pe timp de război, metodele serviciilor de informaţii pot fi folosite pentru a obţine acces la materiale strategice (sau pentru a induce în eroare adversarii astfel încât să nu aibă acces la acestea), un obiectiv-cheie al securităţii naţionale. În mod similar, în decursul negocierilor cu o ţară străină pe probleme economice, o naţiune îşi poate folosi resursele secrete pentru a afla care sunt avantajele pe care ar urma să le obţină partenerii în urma negocierilor.

Interesul manifestat de un stat cu privire la informaţiile de natură economică legate de activitatea industrială, comercială sau financiară a altor state depinde probabil de posibilitatea ca guvernul acestuia să aibă o birocraţie a „strategiei industriale" care să folosească aceste informaţii. Ca urmare, problemele legate de folosirea serviciilor de informaţii pentru a culege date economice reprezintă într-o mare măsură surogate pentru o dezbatere fundamentală privind rolul guvernului în direcţionarea viitorului economic al unei ţări.

Întrebarea mai generală este totuşi dacă ar trebui folosite metodele informative pentru creşterea bunăstării economice a unei naţiuni[9]. Deoarece încheierea Războiului Rece a redus riscul unei confruntări militare între principalele puteri, forţa economică a început să câştige o poziţie importantă în stabilirea puterii şi a prestigiului internaţionale ale unei ţări; în consecinţă, a crescut interesul pentru rolul pe care serviciile de informaţii îl puteau juca în consolidarea situaţiei economice[10]. Situaţia economică a unei naţiuni se îmbunătăţeşte sau se degradează în timp din cauza unor factori precum coeficientul de investiţii, productivitatea muncii, aptitudinile de management şi nivelul de educaţie al forţei de muncă. În plus, deşi unele evoluţii din economia internaţională pot avea importante consecinţe pentru securitatea naţională, nu este clar dacă guvernul ar trebui sau dacă ar putea să facă prea multe în privinţa acestor progrese. Mai mult decât atât, într-o societate democratică, politica economică pare a fi mai degrabă determinată de interacţiunile intereselor economice pe plan intern decât de vreo viziune coerentă (bazată sau nu pe informaţii) a unei viitoare situaţii economice mondiale. Din aceste motive, nu este clar dacă un guvern precum cel al Statelor Unite ar fi un consumator important de asemenea informaţii. Acestea ar putea servi interesele economice, dar nu este clar dacă informaţiile culese clandestin pe cheltuiala guvernului ar fi distribuite echitabil unor indivizi sau corporaţii pentru interese private ulterioare[11].

Alte aspecte „netradiționale"

Unii cercetători ai acestui domeniu au afirmat că pe lângă aspectele economice mai există şi preocupări „netradiţionale" care trebuie considerate ca intrând în sarcina serviciilor de informaţii – de exemplu, probleme referitoare la mediu. Deşi există argumente conform cărora problemele de mediu pot afecta securitatea naţională, motivul principal pare a fi că sistemele tehnice de culegere a informaţiilor dezvoltate în alte scopuri pot să ajute la urmărirea schimbărilor de mediu de-a lungul timpului şi pe zone extinse şi să facă aceasta cu costuri suplimentare scăzute[12].

Serviciile secrete şi era informaţională

Ţinând cont de faptul că serviciile secrete lucrează cu informaţii, este corect să presupunem că acestea vor fi afectate serios de apariţia a ceea ce a primit numele „era informaţională". Noţiunea de *eră informaţională* este destul de ambiguă. Totuşi, în mod clar este foarte importantă ; deja a schimbat modul în care multe organizaţii operează – în special corporaţiile din domeniul afacerilor – şi probabil va avea efecte importante asupra guvernului.

Din punct de vedere tehnic, factorul coordonator este progresul tehnologic extraordinar care s-a înregistrat în procesarea şi comunicarea informaţiilor. Schimbarea tehnologică reprezintă doar o mică parte a întregii imagini : mai importante sunt schimbările de comportament şi instituţionale determinate de concentrarea asupra informaţiilor-cheie pentru activitatea organizaţională. (În domeniul militar, ceea ce este adesea denumit „revoluţia în afacerile militare" depinde foarte mult de utilitatea sporită a informaţiilor prin selectarea unor noi tipuri de arme de precizie şi prin întărirea capacităţii de a culege, a procesa şi a disemina acele informaţii într-un timp scurt în scop operaţional.)

Efectul acestor schimbări este resimţit în diverse forme. La un nivel, acestea sugerează noi moduri în care informaţiile pot fi transferate mai rapid şi folosite în cadrul guvernului, astfel încât formularea şi implementarea politicilor să fie mai eficiente. În plus, schimbările decurg ca urmare a concentrării unei cantităţi mari de informaţii disponibile pentru întreaga societate, atât la nivelul unor departamente guvernamentale, care nu fac parte din serviciile de informaţii, cât şi al unor entităţi din afara guvernului. Cu alte cuvinte, serviciile de informaţii consideră că alte tipuri de organizaţii devin mai eficiente în culegerea, analizarea şi transmiterea datelor – aceasta înseamnă că serviciile de informaţii au, în ceea ce priveşte unele tipuri de date, o „concurenţă" mai mare în transmiterea lor către factorii de decizie. Din perspectiva guvernului, este important să fie găsită o modalitate cât mai eficientă de exploatare a datelor generate şi de transmitere a acestora oriunde în societate, precum şi să existe siguranţa că produsul unic al serviciilor de informaţii este combinat cu alte surse într-un mod care să răspundă cel mai bine nevoii de informare a guvernului[13].

Elementele activității serviciilor de informații

Indiferent de raza de acţiune, activităţile serviciilor de informaţii pot fi clasificate în patru categorii, menţionate de obicei ca fiind „componente ale domeniului informaţiilor" : *culegerea*, *analiza*, *acţiunile secrete/sub acoperire* şi *contrainformaţiile*. Deoarece aceste elemente sunt analizate în detaliu în următoarele capitole, ne propunem în continuare doar să clarificăm natura celor patru tipuri de activităţi ale serviciilor de informaţii şi schiţarea relaţiilor dintre acestea.

Culegerea se referă la adunarea datelor brute, prin spionaj, metode tehnice (fotografiere, interceptarea comunicaţiilor electronice şi alte metode care implică tehnologia), exploatarea „surselor deschise" (de exemplu, publicaţiile, emisiunile de radio şi televiziune) sau prin orice alte metode. În timp ce culegerea este în mod clar esenţială în activitatea serviciilor de informaţii, există opinii diferite în ceea ce priveşte importanţa relativă a diferitelor metode. De exemplu, unii cercetători ai domeniului au dezbătut importanţa relativă a culegerii de informaţii din „surse deschise" comparativ cu metodele caracteristice serviciilor de informaţii, precum şi cea a spionajului comparativ cu folosirea mijloacelor tehnice.

Indiferent cât de valoroase sunt informaţiile culese, aproape niciodată acestea nu sunt suficient de clare. Cu alte cuvinte, este necesară o analiză a informaţiilor pentru a fi de folos factorilor de decizie şi comandanţilor militari. În majoritatea cazurilor, informaţiile culese sunt fragmentare, ambigue şi susceptibile de interpretări divergente. De aceea, procesul analizării informaţiilor disponibile în scopul emiterii de judecăţi referitoare la capacităţile, intenţiile şi acţiunile altei părţi reprezintă o componentă vitală a acestui proces. Şi mai dificil este procesul de anticipare („estimare", în jargonul serviciilor secrete americane) a capacităţilor viitoare, intenţiilor şi acţiunilor unui guvern străin sau ale unei organizaţii politice.

În plan conceptual, *acţiunea secretă/sub acoperire* diferă de alte componente ale domeniului în sensul că, în timp ce altele se concentrează asupra căutării şi protejării informaţiilor, acţiunile sub acoperire urmăresc să influenţeze în mod direct evenimentele politice. În ceea ce priveşte intensitatea, acţiunea sub acoperire poate varia de la persuasiune sau propagandă la acţiuni paramilitare ; a fost descrisă ca „o activitate la limita dintre diplomaţie şi război"[14].

Deşi tehnicile de exercitare a influenţei sunt numeroase, ele au atributul comun al anonimatului – rolul guvernului în coordonarea activităţii nu este vizibil sau cunoscut public. Din acest motiv, capacitatea unui serviciu de informaţii de a acţiona în secret presupune de cele mai multe ori că poate derula şi acţiuni secrete. Dar, după cum am afirmat mai sus, deoarece această activitate implică mai degrabă implementarea unei strategii decât informarea factorilor de decizie, în Statele Unite s-a sugerat de multe ori ca acţiunile secrete să nu fie derulate de aceeaşi agenţie (adică CIA) care culege şi analizează informaţiile secrete. Totuşi, atât în Statele Unite, cât şi în Marea Britanie experienţa anterioară a arătat că având două agenţii care coordonează operaţiuni clandestine (una pentru spionaj şi cealaltă pentru acţiuni sub acoperire) se poate ajunge la o rivalitate epuizantă, dublarea efortului şi imixtiuni[15].

În sensul cel mai general, *contrainformaţiile* caută să protejeze societatea (şi în special capacităţile sale din domeniul informaţiilor) împotriva oricăror ameninţări din partea unor servicii de informaţii ostile. În primul rând, contrainformaţiile implică inducerea în eroare a adversarilor. Această protecţie este realizată prin programe de securitate (acţiuni întreprinse pentru ca informaţiile să nu ajungă la cei neautorizaţi) şi prin contraspionaj (acţiuni întreprinse pentru a reţine sau a neutraliza agenţii străini, astfel încât să se prevină obţinerea şi comunicarea de către aceştia a informaţiilor secrete). În plus, contrainformaţiile pot încerca să ofere protecţie împotriva posibilităţilor adversarului de a culege informaţii şi de a le analiza; aceasta se realizează prin operaţiuni de dezinformare ce furnizează date false sau intenţionat eronate pentru a determina adversarul să ajungă la concluzii incorecte cu privire la capacităţile, acţiunile sau intenţiile cuiva.

Protejarea împotriva capacităţilor de informare ale unui adversar, în sens larg, presupune şi alte activităţi. Poate fi necesară parcurgerea anumitor etape pentru a evita dezinformarea provocată de furnizarea deliberată de date eronate de către cealaltă parte. De aceea, contrainformaţiile trebuie să protejeze integritatea funcţiilor de culegere şi analiză a datelor. De asemenea, este importantă cunoaşterea acţiunilor secrete întreprinse de un guvern străin în scopul influenţării guvernului sau societăţii unei ţări. În sfârşit, sfera activităţilor de contrainformaţii este determinată de ameninţarea reprezentată de activităţile serviciilor de informaţii ale adversarului.

Capitolul 2

Spioni, maşini şi biblioteci: culegerea informaţiilor

Începem discuţia privind elementele activităţii serviciilor de informaţii prin analizarea culegerii datelor brute, care, după ce au fost corelate şi analizate, formează baza judecăţilor şi evaluărilor din domeniu. Diversele metode de culegere („disciplinele" domeniului informaţiilor) pot fi clasificate astfel : 1) culegerea din surse umane (la care se face referire ca spionaj, culegere de informaţii din surse umane sau, în jargonul american, *humint*) ; 2) culegerea prin metode tehnice (informaţii tehnice sau *techint*) ; 3) culegerea „pe faţă", prin contacte diplomatice sau din surse accesibile oricui, precum ziarele, site-urile sau alte resurse disponibile pe Internet şi emisiuni de radio şi televiziune (culegerea din surse deschise)[1].

Culegerea informaţiilor din surse umane

Culegerea informaţiilor din surse umane, sau spionajul, reprezintă primul lucru la care se gândeşte cineva când vine vorba de „serviciile de informaţii". Aceasta implică de obicei identificarea şi recrutarea unui oficial străin care, prin poziţia de încredere pe care o ocupă în guvern, are acces la informaţii valoroase şi care doreşte, din anumite motive, să le transmită ofiţerilor unui serviciu de informaţii. În unele cazuri (în special în timp de război), persoana care furnizează informaţiile poate să nu fie un oficial guvernamental, ci o persoană particulară ce are ocazia să observe (sau să audă despre) aspecte de

interes, precum sosirea sau plecarea unor nave dintr-un port. Cel care este recrutat poate fi, de asemenea, o persoană care are acces la informaţii importante în virtutea unei relaţii apropiate (de prietenie, de afaceri etc.) cu cineva de interes pentru domeniul informaţiilor (de exemplu, un terorist sau un traficant internaţional de arme).

În mod obişnuit, sunt implicate persoane cu două roluri diferite : un *ofiţer* de informaţii, angajat al unui serviciu de informaţii, şi o *sursă*, care îi furnizează ofiţerului date pentru a fi transmise conducerii serviciului de informaţii. Ofiţerul de informaţii sau „intermediarul" păstrează legătura cu sursa, transmite instrucţiunile primite de la superiori, asigură resursele necesare (precum echipamentele de copiere sau comunicaţii) şi, în general, încearcă să asigure continuitatea fluxului de informaţii[2].

Tipuri de ofițeri de informații

Deoarece ofiţerii de informaţii nu trebuie să atragă atenţia guvernului din ţara în care operează, aceştia nu îşi pot declara public intenţia de a oferi bani în schimbul unor date secrete. Aceştia trebuie să aibă ceea ce în jargonul domeniului se numeşte „acoperire" – adică un motiv plauzibil pentru a se afla în acea ţară, metode vizibile de susţinere financiară, un pretext pentru a se întâlni cu persoane care au acces la informaţii de importanţă deosebită şi aşa mai departe[3].

În limbajul actual din SUA, se face diferenţa între acoperire „oficială" şi cea „neoficială". *Acoperirea oficială* se referă la deghizarea unui ofiţer de informaţii în diplomat sau într-un alt tip de funcţionar guvernamental care este trimis în străinătate. Acoperirea neoficială se referă la orice alt tip de deghizare – ca om de afaceri, jurnalist, turist etc. –, ceea ce ar putea justifica prezenţa unui ofiţer în ţara respectivă. Un agent sub acoperire neoficială îşi poate ascunde, de asemenea, naţionalitatea, pretinzând a fi dintr-o altă ţară decât în realitate[4]. Dacă ţara-gazdă este una care de obicei acceptă imigranţi, ofiţerul poate intra sub această acoperire.

Folosirea unei acoperiri oficiale are mai multe avantaje. În mod clar, îi poate oferi ofiţerului de informaţii imunitate diplomatică. Dacă activităţile sale de spionaj sunt detectate, legea internaţională delimitează strict condiţiile în care guvernul ţării-gazdă poate să îl declare *persona non grata* şi să îl expulzeze din ţară.

În plus, statutul de diplomat asigură accesul ofiţerului de informaţii la anumite surse; în calitate de diplomat, acesta s-ar putea întâlni, fără a ridica suspiciuni, cu oficiali guvernamentali ai ţării-gazdă în cadrul activităţii sale obişnuite, precum şi cu alţi diplomaţi aflaţi la post în aceeaşi capitală. Dacă şi alte ţări vor folosi o acoperire oficială pentru ofiţerii lor de informaţii, va avea ocazii „nevinovate" de a se întâlni cu aceştia[5].

De asemenea, trimiterea sub acoperire oficială, la post, a unor agenţi de informaţii garantează că, în cazul în care un cetăţean al ţării-gazdă abordează ambasada în legătură cu anumite materiale confidenţiale sau o ofertă pentru a le furniza, problema poate fi rezolvată de un profesionist în domeniul informaţiilor. În acest sens, existenţa unor ofiţeri de informaţii cu acoperire oficială facilitează încercarea ţării-gazdă de a contacta serviciul de informaţii; astfel de posturi sunt folosite drept „căsuţe poştale" pe cât de utile, pe atât de necesare, în special în ţările ce reglementează strict sau le interzic cetăţenilor călătoriile sau comunicarea cu lumea exterioară[6].

Acoperirea oficială presupune, de asemenea, avantaje administrative. Ofiţerul poate fi plătit şi se pot rezolva alte probleme legate de personal prin canalele guvernamentale obişnuite, iar comunicaţiile securizate cu serviciul de informaţii pot fi menţinute prin „staţia" de informaţii (grupul de ofiţeri de informaţii sub acoperire oficială)[7].

În acelaşi timp, acoperirea oficială are şi câteva inconveniente. Cel mai important, din cauza numărului relativ redus de oficiali trimişi la post într-o anumită ţară-gazdă, serviciul de informaţii al ţării respective poate avea capacitatea de a stabili, destul de precis, care dintre „diplomaţi" sunt ofiţeri de informaţii şi care nu. Acest lucru se poate realiza prin metode clare, dar laborioase, de menţinere a supravegherii asupra fiecărui oficial şi prin observarea deplasărilor, a contactelor, prin interceptarea telefoanelor, instalarea unor echipamente de interceptare în apartamente şi aşa mai departe. Practica angajării cetăţenilor din ţara-gazdă pentru a lucra în interiorul ambasadelor în anumite posturi facilitează o astfel de supraveghere, în special în acele ţări unde se presupune că orice persoană căreia i se permite să lucreze într-o ambasadă străină a fost de acord să coopereze cu serviciul de informaţii al ţării-gazdă[8]. În plus, se poate ajunge la acelaşi rezultat prin metode mai simple şi mai puţin costisitoare. De exemplu, materialele publicate de o anumită ţară ar putea fi folosite

pentru a urmări cariera ofiţerilor săi de servicii externe şi a identifica astfel caracteristicile care indică o legătură cu serviciile de informaţii.

Mai mult decât atât, deşi acoperirea oficială poate asigura accesul facil la potenţialele surse (în primul rând alţi diplomaţi şi oficiali din serviciile secrete ale ţării-gazdă), ea poate obstrucţiona accesul la alte persoane care ar putea ezita să intre în contact cu oficiali străini, în general, sau cu aceia dintr-o anumită ţară. În oricare dintre cazuri, potenţialii recruţi sunt atenţionaţi că intră în contact cu un oficial al unui guvern străin şi astfel devin mai precauţi. În plus, dacă relaţiile diplomatice se deteriorează, cum se poate întâmpla în cazul unei crize puternice sau al unui război – când este vital să se obţină informaţii de calitate –, ofiţerii sub acoperire oficială părăsesc ţara, prin aceasta întrerupându-se activitatea oricărei reţele de surse pe care ar fi putut-o crea[9].

Avantajele şi dezavantajele unei acoperiri neoficiale sunt, în cea mai mare parte, opusul celor deja discutate. Pe de o parte, de vreme ce aceştia pretind a avea diverse profesii şi statute sociale, oficialii fără acoperire oficială (NOC) pot avea acces la diferite surse din diverse medii. De asemenea, aceştia pot pretinde că sunt (sau chiar să fie) fie cetăţeni ai ţării unde sunt trimişi, fie ai unei terţe ţări. Ascunderea legăturii cu guvernul pentru care lucrează îi poate ajuta să intre în contact cu potenţialele surse şi să obţină acces la informaţii. Dacă relaţiile diplomatice sunt întrerupte, aceştia pot să rămână şi continue operaţiunea. În general, NOC sunt mai greu de identificat de către guvernul-gazdă.

Pe de altă parte, acoperirea neoficială presupune multe dezavantaje. Cheltuielile şi dificultăţile administrative în asigurarea acoperirii neoficiale sunt mai mari decât în cazul acoperirii oficiale. Una dintre metode este convingerea unei corporaţii sau a altei organizaţii private să-i permită unui ofiţer de informaţii să fie angajat în cadrul său. O altă soluţie ar fi ca ofiţerii să pună bazele unei afaceri sau să se implice în alte activităţi care să justifice prezenţa lor în ţara-ţintă. Totuşi, această metodă nu numai că presupune cheltuieli majore, ci şi un efort de durată din partea ofiţerului de informaţii pentru a crea o acoperire convingătoare a activităţii sale, ceea ce ar reduce timpul şi efortul pe care ofiţerul le-ar putea dedica activităţii sale principale de culegere a informaţiilor[10]. Comunicaţiile pot fi mai dificile, din

moment ce NOC nu poate folosi în mod regulat serviciile de comunicaţii ale ambasadei fără a trezi suspiciuni.

Un bine cunoscut NOC a fost Richard Sorge, un cetăţean german, corespondent al unui important ziar din Germania, care a spionat pentru serviciul militar de informaţii sovietic în China şi Japonia din anii '30 până în toamna lui 1941, când a fost arestat. Relaţiile sale apropiate cu personalul ambasadei germane din Tokio, inclusiv cu ambasadorul, i-au asigurat accesul la informaţii privind planurile de război ale Germaniei şi Japoniei. Cu puţin timp înainte să fie arestat, Sorge a raportat Moscovei informaţii de importanţă capitală referitoare la faptul că „Estul extrem al Uniunii Sovietice poate fi considerat la adăpost de atacurile japoneze". Conform raportului lui Sorge, Japonia hotărâse să nu atace Uniunea Sovietică; în schimb, urma să declanşeze atacuri împotriva Statelor Unite în Sudul şi Estul Pacificului, precum şi împotriva coloniilor britanice şi germane din Sud-Estul Asiei. Stalin a transferat liniştit sute de mii de trupe din Est la Moscova, unde au fi urmat să stopeze avansarea Germaniei în iarna 1941-1942. Privind retrospectiv, oprirea trupelor Wehrmachtului înainte de a intra în Moscova a reprezentat un moment de cotitură în desfăşurarea războiului[11].

Un alt exemplu al folosirii cu succes a unei acoperiri neoficiale, ilustrând valoarea capacităţii de mascare a naţionalităţii, este acela al unui agent israelian, Eli Cohen. Evreu de naţionalitate egipteană, Cohen a emigrat în Israel în 1956, la vârsta de 32 de ani, şi s-a oferit ca voluntar pentru serviciul de informaţii israelian. A fost trimis de agenţia israeliană de informaţii, Mossad, în Argentina în 1961 pentru a şi construi o acoperire ca om de afaceri musulman, sub pseudonimul Kamal Amin Taabet. După ce şi-a stabilit rapid un număr mare de contacte în comunitatea sirienilor expatriaţi din Argentina, Cohen s-a mutat la Damasc la începutul anului 1962. Înarmat cu scrisori de recomandare furnizate de noii săi prieteni sirieni din Buenos Aires, Cohen a reuşit (cu ceva noroc) să pătrundă în cercurile înalte din Siria. De fapt, avea relaţii atât de puternice, încât, la un moment dat, a fost folosit ca emisar între noul guvern Baath şi un fost preşedinte exilat al Siriei; altă dată, a fost propus pentru un post în Cabinetul guvernului sirian. După ce a raportat timp de trei ani despre problemele de ordin politic, militar şi diplomatic, Cohen a fost prins de serviciul de contraspionaj sirian şi executat în mai 1965[12].

O utilizare ambiţioasă a acoperirii neoficiale implică ofiţerii care pătrund în ţări străine deghizaţi ca imigranţi obişnuiţi. În mod clar,

este mai uşor să introduci astfel de ofiţeri într-o ţară care primeşte în mod obişnuit un număr mare de imigranţi şi vizitatori şi care foloseşte metode mai puţin stricte de control al graniţelor, decât într-o ţară care nu primeşte imigranţi şi în general supraveghează strict vizitatorii şi îşi păzeşte cu atenţie graniţele.

Un exemplu interesant care demostrează cât timp şi efort era dispusă Uniunea Sovietică să acorde operaţiunilor de acest tip este Ludek Zemenel, un cetăţean ceh recrutat de serviciul de informaţii sovietic (Comisia de Securitate a Statului, cunoscută sub numele KGB, de la iniţialele sale în limba rusă)[13]. Folosind identitatea unui anume Rudolf Herrmann (adevăratul Rudolf Herrmann era un german care murise în Uniunea Sovietică în timpul celui de-al Doilea Război Mondial), el a trăit în Germania Democrată timp de un an. Apoi, la sfârşitul anului 1957, a plecat împreună cu soţia sa, de origine est-germană (şi ea ofiţer de informaţii sovietic), şi un fiu minor în Germania Federală, unde părea a fi un refugiat est-german obişnuit[14].

După ce a stat patru ani în Germania de Vest, Herrmann a emigrat în Canada, unde şi-a deschis o mică afacere, realizând filme publicitare şi comerciale. El a îndeplinit o serie de misiuni minore pentru KGB, cum ar fi întocmirea unor „rapoarte de personalitate" privind politicienii şi jurnaliştii pe care i-a întâlnit prin intermediul afacerii sale şi menţinerea relaţiilor cu un profesor canadian, care era agent KGB. Totuşi, cea mai importantă misiune a sa a fost ascunderea calităţii sale pentru a putea prelua controlul asupra reţelei de surse canadiene de la „rezidentul" legal (şeful bazei KGB de la ambasada sovietică din Ottawa), în cazul unei rupturi în relaţiile diplomatice dintre Canada şi URSS.

După şase ani petrecuţi în Canada, lui Herrmann i s-a cerut să se mute în Statele Unite, unde a îndeplinit misiuni similare. Când fiul său Peter a împlinit vârsta de 17 ani, Herrmann l-a recrutat şi pe acesta pentru a lucra în KGB. Întrucât Peter fusese dus de mic în Germania de Vest şi crescut de la vârsta de 4 ani în Canada şi Statele Unite, trecutul său nu avea motive să provoace suspiciuni; acesta avea să se pregătească pentru o carieră în guvernul american, unde putea opera ca sursă sovietică pe termen lung („cârtiţă"). Se pare că ar fi putut să facă acest lucru dacă FBI nu ar fi obţinut acceptul de cooperare din partea tatălui său, în urma lansării unor ameninţări cu închisoarea la adresa acestuia, a soţiei şi a fiului.

Combinarea agenţilor sub acoperire oficiali şi neoficiali, pe care guvernul îi angajează pentru a executa activităţi de recrutare, depinde de mai mulţi factori. În general, cei mai importanţi sunt tipul de informaţii căutate şi modalităţile avute la dispoziţie în vederea obţinerii acestora. În cazul Statelor Unite şi al aliaţilor săi, în perioada Războiului Rece, acţiunea de recrutare de persoane care să acţioneze împotriva Uniunii Sovietice s-a axat în principal pe intenţiile conducerii sovietice, capacităţile militare naţionale şi eforturile depuse de serviciile de informaţii sovietice împotriva Occidentului. Acest aspect, alături de monitorizarea atentă a tuturor cetăţenilor străini de către serviciile sovietice de securitate, însemna că eforturile de recrutare de personal ale Statelor Unite şi ale altor ţări s-au bazat în principal pe ofiţeri de securitate care acţionau sub acoperire oficială.

De asemenea, în ultimii ani, China a folosit în special ofiţeri sub acoperire neoficială pentru a-şi desfăşura programul de recrutare în Statele Unite; aceasta, în ciuda faptului că serviciile de informaţii chineze efectuează, într-adevăr, activităţi obişnuite de recrutare şi culegere a informaţiilor prin utilizarea unor metode sub acoperire, inclusiv a unor companii de faţadă, programe ştiinţifice şi de schimb de experienţă între studenţi, precum şi delegaţii comerciale şi ştiinţifice. De asemenea, serviciile de informaţii chineze utilizează agenţi „inactivi" pe termen lung, care emigrează din China şi se stabilesc ca rezidenţi pe o perioadă îndelungată înainte de a desfăşura activităţi secrete în ţările în care au emigrat. Utilizarea excesivă a agenţilor sub acoperire neoficiali decurge din prioritatea pe care guvernul chinez a acordat-o achiziţionării de tehnologie şi informaţii americane avansate, din natura relativ deschisă a pieţelor comerciale americane, din uşurinţa cu care se poate obţine drept de reşedinţă în Statele Unite şi din existenţa unei comunităţi largi de cetăţeni chinezi în Statele Unite, printre care se pot amesteca emigranţii nou-veniţi[15].

Tipuri de surse de informații

Aşa cum putem clasifica ofiţerii de securitate ca fiind sub acoperire oficială sau neoficială, se poate face o diferenţiere între mai multe tipuri de surse de informaţii. Una dintre diferenţele de bază este aceea dintre sursele pe care un ofiţer de securitate, după ce pregăteşte terenul, le recrutează în mod activ în serviciul agenţiei de securitate şi

voluntari, care se oferă din proprie inițiativă să ajute agenția de securitate a unei țări străine, uneori apelând direct la ambasada respectivei țări.

Sursele recrutate sunt privite de obicei cu mai multă încredere, întrucât ofițerul de securitate a avut ocazia de a le studia caracterul și motivația înainte de a le recruta[16]. În plus, sursele ce urmează a fi recrutate vor fi alese în funcție de gradul lor de acces la informații importante. Cu toate acestea, identificarea și recrutarea surselor presupun un efort laborios și îndelungat și nu există garanții că până și cel mai atent aleasă și studiată sursă va răspunde pozitiv la încercările de recrutare sau „agățare".

În plus, asupra voluntarilor planează oricum suspiciunea întrucât există întotdeauna posibilitatea ca un presupus voluntar să fi fost în realitate dislocat de serviciul de informații al propriei țări pentru a oferi date false și înșelătoare, în scopul de a-și informa țara cu privire la metodele de operare ale serviciilor adverse sau pentru a-i întinde o cursă unuia dintre ofițerii serviciului advers în vederea arestării sau expulzării acestuia. Cu toate acestea, un serviciu de informații ce are suspiciuni prea mari în privința voluntarilor poate rata ocazia de a obține informații la care ar fi putut avea acces cu ușurință. În istoria serviciilor de informații există relatări legate de voluntari care au fost inițial ignorați sau refuzați, dar care au sfârșit prin a reprezenta surse valoroase pentru acestea.

Un caz faimos de acest gen l-a avut ca protagonist pe Fritz Kolbe, un reprezentant al Ministerului german de Externe, în timpul Războiului Rece. Misiunea lui Kolbe presupunea selectarea informațiilor trimise zilnic la Berlin prin telegraf de ambasadele germane din întreaga lume. Informațiile priveau de obicei teme delicate referitoare la probleme strategice, militare și secrete, precum și diplomatice. După ce a reușit să obțină postul de curier oficial ocazional, în august 1943, Kolbe a călătorit în Elveția, transportând aproximativ 200 de documente sustrase din dosarele Ministerului de Externe de la Berlin. El a abordat inițial Ambasada britanică de la Berna. Încercând să evite „agenții provocatori" sau agenții germani, britanicii nu au dorit să aibă de-a face cu Kolbe. Atunci, el l-a abordat pe Allen Dulles, șeful operațiunilor secrete americane din Elveția. Precaut, dar într-o măsură mai mică decât aliații britanici, americanii au lucrat cu Kolbe, care, în urma unor călătorii ulterioare la Berna, le-a furnizat peste 1.500 de documente secrete germane. Kolbe a fost probabil

unul dintre cei mai mari spioni din perioada războiului în favoarea Statelor Unite[17].

În afară de o clasificare a surselor, mai putem realiza o diferenţiere a motivelor pentru care acestea furnizează informaţii. Sursele pot fi mânate de credinţe ideologice, etnice sau religioase mai puternice decât legăturile lor cu ţările ai căror cetăţeni sunt; este posibil ca acestea să fie deziluzionate de acţiunile sau ideologiile propriilor ţări; pot fi lacome; pot fi persoane cărora le lipseşte echilibrul interior şi doresc să aibă parte de aventură; doresc să se răzbune din cauza unui presupus tratament necorespunzător din partea guvernului; sau pot face obiectul unei acţiuni de şantaj. Importanţa relativă a acestor motive depinde de caracteristicile societăţilor implicate şi de tacticile serviciilor de informaţii adverse.

De exemplu, motivaţiile unora dintre americani şi britanici care au ales să îşi trădeze ţara, începând din 1930, nu au mai fost lăcomia şi răzbunarea, ci au avut o natură ideologică. În 1930, sovieticii au aflat că atracţia pe care o exercita comunismul asupra unor studenţi şi asistenţi de la Cambridge University, unii provenind din familii de seamă, a făcut ca atmosfera ideologică să le fie foarte favorabilă. Printre studenţii recrutaţi la vremea respectivă, care au devenit ulterior importanţi agenţi sovietici infiltraţi în Guvernul britanic, se numără Guy Burgess, Donald Maclean şi Harold („Kim") Philby[18].

În schimb, americanii şi britanicii care au fost arestaţi pentru spionaj în favoarea Uniunii Sovietice la sfârşitul anilor '70 şi '80 par să fi fost motivaţi în special de lăcomie[19]. În alt caz, cel al lui Edward Lee Howard, fost ofiţer CIA care le-a oferit sovieticilor detalii operaţionale esenţiale privind activităţile agenţiei la Moscova, motivul a fost răzbunarea împotriva CIA, întrucât fusese concediat[20].

În general, publicul supraestimează probabil utilizarea sexului pentru a afla anumite secrete şi predominarea şantajului ca motiv pentru activităţi de spionaj, deşi posibilitatea de a recurge la şantaj îi poate permite unui ofiţer să-şi păstreze o sursă care a devenit spion din alte motive, iar ulterior intenţionează să renunţe. Chiar şi aşa, au ieşit la lumină unele cazuri care presupun folosirea seducţiei şi şantajului, în genul descrierilor din romanele de spionaj.

De exemplu, în perioada celui de-al Doilea Război Mondial, Betty Pack a avut o evoluţie similară cu a celebrei Mata Hari. Căsătorită cu un diplomat britanic, la origine, cetăţean american, Pack a lucrat atât pentru serviciile de informaţii britanice, cât şi pentru cele americane. Strategia ei s-a axat în special pe aventuri cu importanţi oficiali guvernamentali străini. Printre numeroasele sale reuşite, ea a adunat informaţii diplomatice esenţiale de la Ministerul polonez de Externe, înaintea războiului, a obţinut date importante referitoare la eforturile polonezilor de a sparge codurile germanilor, a compromis definitiv acţiunile Ambasadei Franţei ce reprezenta regimul de la Vichy la Washington şi a obţinut coduri folosite de Marina italiană şi de cea franceză[21].

Totuşi, o metodă mai puternică decât seducţia este folosirea sexului pentru a atrage în cursă şi a şantaja un oficial ce are acces la materiale sau informaţii de importanţă deosebită. Un exemplu tipic de acest gen îl are în prim-plan pe Maurice Dejean, ambasadorul francez la Moscova în anii '50 şi '60. Aflând despre caracterul imoral al ambasadorului căsătorit, KGB a angajat o femeie frumoasă (cetăţean sovietic forţat să coopereze) să-l seducă. După începerea aventurii, cuplul a fost surprins de întoarcerea „neaşteptată" a „soţului" acesteia. „Şocat", acesta a ameninţat să facă publică povestea şi să-l acţioneze în judecată pe ambasador. Dejean i s-a confesat unui „prieten" rus – în realitate, ofiţerul superior KGB care îi înscenase povestea; „prietenul" s-a oferit să-l ajute pe acesta să păstreze secretul. Planul KGB viza folosirea acestei situaţii compromiţătoare în vederea şantajării lui Dejean, pentru a-l face să lucreze pentru serviciile sovietice atunci când avea să se întoarcă în Franţa, în speranţa că acesta urma să primească o funcţie mai înaltă. Cu toate acestea, planul sovieticilor a fost năruit de defectarea unui scenarist rus, care participase la conceperea intrigii.[22]

Probleme privind culegerea informațiilor din surse umane

Multe probleme privind culegerea informaţiilor din surse umane sunt inerente acestei activităţi, în timp ce altele sunt specifice mai degrabă ţintei serviciilor secrete. În ceea ce priveşte prima categorie, cea mai importantă este asigurarea calităţii controlului – obţinerea certitudinii că informaţiile furnizate de surse sunt corecte.

Din motive financiare, sursele pot fie să fabrice informaţii, fie să reorganizeze cu multă imaginaţie sau să înflorească materialele disponibile publicului, pentru a părea că provin din surse extrem de bine plasate (prin folosirea unui jargon al serviciilor de informaţii, crearea unei *paper mill* – fabrică de documente). În istoria serviciilor de informaţii există exemple ocazionale de creatori ai unor asemenea documente prefabricate, care şi-au escrocat clienţii cu sume enorme de bani.

Acest tip de documente prefabricate au proliferat la sfârşitul anilor '40 şi începutul anilor '50, exploatând dificultatea serviciilor occidentale de informaţii de a opera în ţările comuniste din Europa de Est. Deseori, acestea erau manipulate de emigranţi săraci din ţările respective, care au descoperit la scurt timp că îşi pot câştiga traiul prin vânzarea unor „informaţii" pe care susţineau că le primesc de la cunoştinţe aflate în poziţii de influenţă în noile guverne comuniste. Întrucât aceşti emigranţi erau educaţi şi cunoşteau dedesubturile politice, ei au fost capabili să înflorească şi să interpreteze informaţiile disponibile publicului pentru a produce rapoarte convingătoare[23].

O problemă mai gravă privind controlul calităţii decurge din posibilitatea ca un agent să fi fost „dublat" – ca acesta să lucreze în secret pentru presupusa ţintă şi informaţiile pe care le furnizează presupuşilor săi angajatori să aibă scopul de a-i înşela. O asemenea dublare poate avea loc în momentul în care o sursă de informaţii este arestată şi alege să coopereze cu cei care au capturat-o pentru a evita diverse pedepse[24]. De asemenea, sursa ar putea fi un „agent dublu" (o presupusă sursă de informaţii care lucrează în realitate pentru ţara pe care pretinde că o spionează) de la bun început, similar relatărilor de mai sus referitoare la voluntari.

Unele dintre cele mai interesante şi mai remarcabile relatări din istoria serviciilor de informaţii privesc folosirea agenţilor dubli. De exemplu, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, în ceea ce s-a numit „sistemul încrucişat", britanicii au reuşit să preia controlul şi apoi să manipuleze activităţile germanilor de culegere a informaţiilor din surse umane în Marea Britanie. Chiar de la începutul războiului, britanicii au controlat toate rapoartele cu informaţii transmise acasă de presupuşi agenţi germani în Marea Britanie. Printre alte reuşite, aceste rapoarte au ajutat la inducerea în eroare a germanilor cu

privire la locaţia şi detaliile privind debarcarea din Normandia. Pe 9 iunie 1944, la trei zile după Ziua Z, un mesaj trimis de o sursă controlată de britanici a avut o importanţă vitală, ducând la blocarea unei divizii germane de tancuri în zona Calais (pentru a împiedica iminenta debarcare a „trupelor principale", care în realitate nu existau) şi ajutând adevărata forţă de invazie din Normandia să-şi asigure avanposturile[25].

Alte probleme au decurs din natura ţintei. Cu cât este mai eficient şi mai atotpătrunzător sistemul intern de securitate al unei ţări vizate, cu atât apar mai multe dificultăţi în culegerea informaţiilor din surse umane pe teritoriul ţării respective. Un guvern care controlează minuţios călătoriile şi comunicaţiile internaţionale, precum şi alte mişcări, comunicaţii şi activităţi economice ale cetăţenilor săi în general poate îngreuna extrem de mult desfăşurarea activităţilor neoficiale sub acoperire sau „ilegale" ale unor ofiţeri de informaţii, care intenţionează să călătorească în ţara respectivă, să-şi înceapă activităţile „secrete" şi să opereze fără a fi depistaţi. Ofiţerii care acţionează oficial sub acoperire pot fi ţintele unor acţiuni de supraveghere intensă, ceea ce le îngreunează întâlnirea cu diverşi cetăţeni ai ţării-ţintă fără a fi observaţi. Rezultatul este denumit în jargonul serviciilor de informaţii americane „ţintă dificilă" sau „zonă interzisă", având sensul de o ţară în care activităţile de informaţii se pot desfăşura în general numai sub acoperire oficială şi, chiar şi atunci, cu mare dificultate.

De asemenea, există şi alte ţinte ce ridică probleme specifice. De exemplu, culegerea informaţiilor legate de terorism este limitată de natura relativ restrânsă, secretă şi extrem de omogenă a majorităţii grupărilor teroriste. (Observaţii similare se aplică culegerii informaţiilor din surse umane din rândul reţelelor de crimă organizată.) Deoarece calitatea de membru al acestor grupări se obţine pe baza prieteniilor, a legăturilor de rudenie sau a activităţilor infracţionale anterioare, devine din ce în ce mai dificilă infiltrarea unui informator în rândul acestora. În acelaşi context, loialitatea existentă într-o asemenea grupare (ca să nu mai vorbim de disciplina pe care grupările le-o impun membrilor lor) îngreunează încercările de a-i convinge pe membri ai acesteia să o trădeze.

Dificultăţile nu se vor sfârşi niciodată, chiar dacă o sursă reuşeşte să se infiltreze într-o grupare teroristă. Pentru a rămâne membru

permanent, sursa trebuie să asigure sprijin material pentru acţiuni teroriste sau să participe la acestea. Totuşi, majoritatea agenţiilor de informaţii se simt obligate să stabilească anumite limite în privinţa activităţilor pe care un ofiţer sau o sursă le poate desfăşura pentru a-şi menţine credibilitatea. În acelaşi timp, utilizarea datelor furnizate de sursă pentru a semnala sau a contracara desfăşurarea unor acţiuni teroriste planificate poate să le indice teroriştilor existenţa unui informator în mijlocul lor şi, în consecinţă, să pună în pericol viaţa sursei. Astfel, este posibil ca agenţia să analizeze îndeaproape planurile interne ale grupărilor de acest gen abia atunci când un membru este capturat.

Arta schimbului de informaţii

Metodele specifice pe care le foloseşte un ofiţer de informaţii pentru a acţiona şi a comunica cu sursele sale, fără a fi detectat de serviciul de informaţii advers, sunt cunoscute sub denumirea „artă a schimbului de informaţii". Cea mai gravă problemă cu care se confruntă un ofiţer de informaţii este posibilitatea ca serviciul advers să-l supravegheze (adică să-l monitorizeze şi să-l urmărească) pentru a-i controla activităţile şi pentru a identifica persoanele cu care acesta intră în contact. Prin urmare, misiunea ofiţerului este de a afla dacă se află sub supraveghere şi, dacă acest lucru se confirmă, de a scăpa de sub supraveghere atât timp cât este necesar pentru a putea intra în contact cu sursele sale şau cu potenţiale surse, fără a risca divulgarea identităţii acestora[26].

O tehnică folosită pentru a scăpa de urmăritori, pe care ofiţerii o învaţă la CIA, este ilustrată prin trucul utilizat de Edward Lee Howard – ofiţer eliminat din serviciul CIA – pentru a scăpa de supravegherea FBI în 1985. Într-o seară, pe când se întorcea acasă, iar soţia lui se afla la volan, suspectând că este urmărit de FBI, Howard i-a cerut soţiei să vireze brusc într-o intersecţie întunecoasă; imediat după viraj, acesta a deschis portiera din dreapta şi s-a aruncat afară. În acelaşi timp, soţia lui Howard a umflat o păpuşă în locul lui, făcând să pară de la distanţă că Howard încă se mai afla în maşină. Ea a mers acasă, a intrat în garaj şi a închis uşa acestuia, fără ca echipa de urmărire să îşi dea seama că Howard scăpase şi se putea deplasa în voie[27].

În acelaşi fel, până să ajungă la un loc de întâlnire, un ofiţer poate parcurge drumul în câteva ore, creându-şi un adevărat circuit şi folosind mijloace de transport diferite. Dacă acesta observă că persoana care stă lângă el în metrou a stat lângă el şi în autobuz, poate conchide în mod logic că este urmărit. Echipa de supraveghere poate să nu fie depistată dacă foloseşte un anumit sistem, astfel încât un ofiţer să nu fie urmărit de acelaşi individ pe parcursul unei călătorii. Jocul supravegherii şi al depistării acesteia poate fi nesfârşit de complicat[28].

Arta schimbului de informaţii include, de asemenea, tehnici de comunicare cu o sursă, fără a fi necesară o întâlnire. De exemplu, un ofiţer îi poate înmâna discret unei surse un pachet sau un document, în trecere, pe stradă („predare-fulger"). Dacă acest lucru este realizat corect, manevra poate nici să nu fie observată de echipa de supraveghere. Ofiţerul îşi poate pune servieta jos, lângă scaunul său, în timp ce soarbe dintr-o cafea; sursa se aşază la masa vecină şi îşi pune servieta sa, aproape identică celeilalte, jos, lângă cealaltă. Când sursa pleacă, ia servieta ofiţerului, nu pe a sa. Din nou, cu excepţia cazului în care echipa de supraveghere a observat manevrarea servietelor, este posibil ca schimbul să nici nu fie observat.

În acelaşi mod, un ofiţer poate lăsa un bilet într-o locaţie stabilită anterior, cum ar fi în scorbura unui copac dintr-un parc; câteva ore mai târziu, sursa îl recuperează („cutie poştală impersonală")[29]. Dacă ofiţerul plasează biletul fără a fi observat, cel care se află pe urmele sale cu scopul de a afla identitatea surselor va continua pur şi simplu să-l urmărească, fără să realizeze că întâlnirea a avut deja loc. Robert P. Hanssen, specialist în contrainformaţii al FBI, condamnat recent pentru peste 15 ani de spionaj în favoarea Uniunii Sovietice şi apoi a Federaţiei Ruse, a comunicat în majoritatea cazurilor prin metoda „cutiei poştale impersonale"; evident, cunoscând foarte bine procedurile FBI, acesta a considerat metoda menţionată mai sus drept cea mai sigură[30].

O altă măsură de precauţie este evitarea stabilirii întâlnirilor cu o sursă într-o ţară în care aceasta spionează. Este probabil mult mai sigur ca întâlnirea să aibă loc într-o terţă-ţară, unde echipele de supraveghere pot fi mai puţin vigilente sau chiar inexistente. De exemplu, Uniunea Sovietică a preferat deseori să stabilească întâlniri

cu surse americane, cum ar fi John Walker (care le-a furnizat sovieticilor numeroase informaţii secrete privind comunicaţiile şi operaţiunile maritime) în Austria, o ţară care, deşi cu un stil democratic occidental, şi-a declarat oficial neutralitatea în timpul Războiul Rece:

> Cazul Walker a dezvăluit atenţia pe care sovieticii i-o acordă unui agent important. Majoritatea întâlnirilor cu sovieticii au avut loc la Viena, Austria... În timpul acestor întâlniri, Walker şi persoana lui de contact de la KGB obişnuiau să se plimbe pe străzi [,]... [fără a utiliza vreodată] o casă conspirativă în care să se întâlnească, întrucât persoana de contact tocmai venise de la Moscova, iar rezidentura (organizaţia, grup de ofiţeri KGB care lucrau în afara ambasadei sovietice) din Viena nu avea informaţii cu privire la această operaţiune[31].

În alte cazuri, serviciile de informaţii care operează împotriva Statelor Unite au preferat să-şi întâlnească sursele în Canada sau Mexic. Alegerile sunt justificate, având în vedere uşurinţa cu care americanii se pot deplasa în ţările respective şi numărul mare de americani care fac acest lucru. De exemplu, lingvistul şi analistul CIA Larry Wu-tai Chin, mult timp spion în favoarea Republicii Populare Chineze, a efectuat deplasări frecvente la Toronto pentru a primi informaţii de la sursa lui şi pentru a-i înmâna acesteia un film nedevelopat[32].

Alte metode clasice privind comunicarea dintre ofiţerii de informaţii şi sursele lor, fără a fi necesară o întâlnire fizică, presupun „scrieri secrete" şi „micropuncte". Aceste tehnici sunt utile în cazurile în care ofiţerul şi sursa au un motiv aparent nevinovat de a comunica unul cu celălalt, dar bănuiesc că există posibilitatea ca scrisorile lor să fie deschise şi citite de tabăra adversă. Pentru a folosi scrierea secretă, ofiţerul sau sursa va redacta mai întâi o scrisoare aparent inofensivă. Folosind o hârtie de indigo, tratată special, va scrie apoi un mesaj secret deasupra scrisorii originale. Mesajul este invizibil ochiului liber şi devine lizibil numai când hârtia este tratată cu un agent chimic special, cunoscut numai de serviciul de informaţii pentru care lucrează ofiţerul şi sursa. Micropunctele reprezintă o metodă secundară de comunicare; în această situaţie, fotografiile sunt micşorate la dimensiuni microscopice şi ascunse într-un anumit

loc pe hârtie, poate chiar sub o ştampilă sau deasupra semnelor de punctuaţie, în cazul literelor dactilografiate.

Defectorii

Până acum, discuţiile s-au axat numai pe sursele de informaţii care rămân în funcţie – adică raportează informaţii în timp ce îşi păstrează poziţia oficială ce le permite acces la ele. Aceasta este în mod evident cea mai bună situaţie în cazul culegerii de informaţii, din moment ce presupune păstrarea accesului la ele, precum şi posibilitatea de a „însărcina" sursa cu obţinerea unor documente sau fragmente de informaţii specifice, necesare sau utile. Acest lucru presupune ca orice comunicare dintre o sursă şi agent să rămână secretă, iar sursa riscă să fie prinsă.

Într-o zonă greu accesibilă, aceste dificultăţi se amplifică. În consecinţă, culegerea informaţiilor din surse umane împotriva unor asemenea ţări depinde adesea foarte mult de defectori. Din punctul de vedere al serviciilor de informaţii, acestea constituie surse care nu rămân pe loc, ci mai degrabă fug din ţările de proveniență, de obicei ilegal, şi primesc azil. După al Doilea Război Mondial, culegerea informaţiilor din Occident din surse umane împotriva Uniunii Sovietice a depins în mare măsură de astfel de indivizi. De exemplu, la începutul anilor '50, serviciile occidentale de informaţii nu au avut mare succes în recrutarea unor ofiţeri sovietici de informaţii. Cu toate acestea, în 1954, într-un interval de patru luni, cinci ofiţeri au defectat în Occident. Aceste defectări au dus la obţinerea unei cantităţi enorme de informaţii privind operaţiunile serviciilor sovietice din primii zece ani după încheierea celui de-al Doilea Război Mondial. În urma defectărilor, s-au aflat importante informaţii secrete privind practicile KGB şi arta desfăşurării operaţiunilor, eforturile organizaţiei de a decripta codurile folosite de alte guverne, infiltrările agenţilor KGB în guvernele occidentale şi implicarea acestora în asasinate[33]. Similar, Hussein al-Kamal, ginerele dictatorului irakian Saddam Hussein, care a defectat în august 1995, a oferit informaţii valoroase referitoare la programul secret al Irakului privind dezvoltarea unor arme biologice care nu fuseseră descoperite în timpul inspecţiei

realizate de Comisia Naţiunile Unite* (UNSCOM) de-a lungul unei perioade de patru ani[34].

În ciuda importanţei lor, defectorii pun aceleaşi probleme ca voluntarii. Este greu să fii sigur că aceştia sunt într-adevăr defectori, şi nu cetăţeni loiali trimişi de guvernul ţării lor pentru a dezinforma rivalii. Se impune un oarecare scepticism în relaţia cu aceştia, cel puţin la început. Informaţiile contradictorii furnizate de unii defectori sovietici de seamă în Statele Unite – în special cu privire la prezenţa sau absenţa unei „cârtiţe" sovietice plasate într-o poziţie înaltă în guvernul american – nu au fost nici până în prezent pe deplin desluşite; acestea au pus în dificultate serviciul american de informaţii de-a lungul unui sfert de secol[35].

Culegerea informațiilor din surse tehnice

Culegerea informaţiilor din surse tehnice (sau *techint*, în jargonul serviciilor americane) se referă la un set de metode prin care informaţiile sunt culese folosind mai degrabă tehnologia avansată decât agenţi umani. Limitate în ultimă instanţă numai de ingeniozitatea umană şi de legile fizicii, aceste tehnici presupun fotografierea de la mare distanţă şi interceptarea unor unde electromagnetice, deşi sunt exploatate şi alte mecanisme (de exemplu, semnale acustice).

Informații rezultate din fotografii și imagistică

Informaţiile rezultate din fotografii şi imagistică (*photint* sau *imint*), aşa cum relevă denumirea, se referă la fotografierea în vederea culegerii de informaţii. Mai exact, se realizează fotografii de la distanţă pentru a obţine imagini ale unor locaţii sau obiecte la care nu este posibil accesul direct. Această idee a fost pusă în practică sub forma unei supravegheri aeriene, tehnică apărută aproape în acelaşi timp cu inventarea avionului[36].

---

* UNSCOM – Comise a ONU creată în 1991, după Războiul din Golf, pentru monitorizarea capacităţilor balistice şi a armelor de distrugere în masă ale Irakului (n.r.).

La începutul Primului Război Mondial, în august 1914, Forţele Aeriene Regale Britanice au realizat supravegherea aeriană a trupelor germane care înaintau pe teritoriul Belgiei[37]. Odată cu încheierea primei perioade a mişcării, când germanii şi armatele aliate s-au trezit faţă în faţă de-a lungul unui front ce se întindea din Elveţia până la Marea Nordului, supravegherea aeriană a fost considerată un substitut pentru acţiunile de patrulare ale cavaleriei, care nu mai putea parcurge zona aflată de-a lungul şi în spatele liniilor inamice. Aşa cum scria generalul de brigadă William Mitchell, apostolul american al forţei aeriene din perioada interbelică „un zbor deasupra frontului mi-a oferit o imagine mult mai clară asupra modului în care erau dispuse armatele decât mi-ar fi oferit o patrulare la sol"[38]. De aici şi până la amplasarea unor camere de luat vederi pe aceste avioane şi dezvoltarea unei capacităţi aeriene de fotorecunoaştere nu a fost decât un pas.

Odată cu dezvoltarea ulterioară a aviaţiei şi fotografiei, fotorecunoaşterea aeriană a devenit o sursă importantă de informaţii secrete în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Această metodă a fost utilizată nu numai pentru a depista dispunerea şi deplasarea forţelor inamice, ci şi pentru a urmări progresele tehnologice. Prin urmare, britanicii au folosit fotorecunoaşterea aeriană şi alte surse de informaţii pentru a spiona descoperirile tehnice ale germanilor, cum ar fi sistemele radiogoniometrice pe care germanii le-au inventat pentru a-şi ghida bombardierele către ţinte din Anglia, noile radare aeriene de apărare, precum şi rachetele V-1 şi V-2[39].

Exemplele oferite până acum din domeniul fotorecunoaşterii datează din perioada războiului. Acest lucru nu este întâmplător. În perioada războiului, interesele armate în vederea realizării unor asemenea activităţi au fost mai mari, iar obstacolele politice prea puţine. Nu numai că este mai important să cunoaştem evenimentele care se petrec în ţara inamică pe timp de război, dar metodele alternative pentru a afla aceste lucruri sunt extrem de puţine. Nu ne putem baza numai pe rapoarte primite de la jurnalişti, călători, diplomaţi sau ataşaţi ; în general, relatările din presă sunt controlate îndeaproape, graniţele sunt închise, iar călătoriile în interiorul ţării-ţintă sunt restricţionate, atât pentru cetăţenii ţării, cât şi pentru cei ai altor state neutre. În acelaşi timp, legea internaţională care interzice survolarea teritoriului altei ţări fără consimţământul acesteia nu mai reprezintă un obstacol politic.

Chiar şi aşa, dificultăţile cu care s-au confruntat Statele Unite în încercarea de a desfăşura activităţi de culegere a informaţiilor din

...ne umane împotriva Uniunii Sovietice imediat după sfârşitul celui ...l Doilea Război Mondial le-au făcut să ia în considerare posi...utilizării activităţii de fotorecunoaştere pe timp de pace. ...l interes a fost consolidat atunci când, în 1950, exista temerea ...ă ar cumva invadarea Coreei de Sud de către Coreea de Nord să ...onstituie un imbold pentru o invazie sovietică în Europa de Vest. ...din cauza surselor umane insuficiente, Statele Unite s-au temut că ...găririle sovieticilor pentru o asemenea invazie s-ar putea să nu fie ...ectate. În plus, nu prea existau informaţii privind „ordinul de ...al sovieticilor (dimensiunea şi structura forţelor armate), lucru ...ar îngreuna extrem de mult eforturile Guvernului american de a-şi ...ifica cheltuielile necesare în domeniul militar.

Un exemplu de lipsă a datelor concrete privind forţele sovietice ...a constituit presupusul „decalaj al bombardierului" la jumătatea ...lui '50. Statele Unite deţineau extrem de puţine informaţii referitoare ...planurile sau capacităţile sovietice de construire a unui bombardier ...ategic sau „înarmat" (un avion capabil să transporte o armă ...leară la distanţe mari între continente). Cu toate acestea, la ...ceremonia de sărbătorire a Zilei Forţelor Aeriene Sovietice, în iulie ...1955, imediat înaintea summitului de la Geneva al celor „Patru mari ...puteri" (Statele Unite, Uniunea Sovietică, Franţa şi Marea Britanie), ...un atașat al forţelor aeriene americane a văzut survolând 28 de bombar...iere de mari dimensiuni, un model relativ nou. Se pare că sovieticii ...demaraseră un program în vederea construirii unor bombardiere ...ategice care, date fiind planurile de apărare ale Statelor Unite, ...mau să creeze o prăpastie în acest domeniu – denumită „decalajul ...bombardierului" – între capacităţile americanilor şi cele ale sovieticilor. ...Totuşi, ataşatul fusese păcălit de un simplu vicleşug: el nu văzuse ...28 de bombardiere noi, ci un număr mai mic care au survolat zona ...de mai multe ori[40]. Cu toate acestea, în absenţa unor informaţii ...concrete, raportul ataşatului a devenit punctul de pornire în vederea ...solicitărilor de mărire a bugetului american pentru domeniul apărării.

S-au făcut mai multe încercări de a se depăşi această lipsă de ...informaţii privind Armata sovietică. Unul dintre proiecte, denumit „Moby Dick", presupunea lansarea unor baloane în Europa de Vest, ...echipate cu camere de luat vederi îndreptate spre pământ. Ideea era ...ca aceste baloane să ajungă apoi în Uniunea Sovietică, purtate de ...vânturile dinspre Vest, până ajungeau în Japonia sau în Oceanul ...Pacific. În acel moment, camerele urmau să fie desprinse printr-un

semnal radio şi recuperate. În realitate, multe dintre baloanele respective au aterizat în URSS, permiţându-le sovieticilor să analizeze tehnologia camerelor. În orice caz, din cauza mişcării necontrolate a baloanelor deasupra Uniunii Sovietice, fotografiile developate de pe filmele recuperate au dezvăluit probabil informaţii nesemnificative[41].

Pe 21 iulie 1955, la summitul celor „Patru mari puteri", Preşedintele Dwight D. Eisenhower a propus planul „spaţiilor aeriene deschise", care viza supravegherea reciprocă a Statelor Unite şi a Uniunii Sovietice. Conform planului, urma ca aceste două ţări „să-şi ofere reciproc un plan complet al obiectivelor militare... dintr-un capăt al ţării până în celălalt", fiecare urmând să aibă dreptul de a desfăşura activităţi de supraveghere aeriană deasupra teritoriului celeilalte aşa cum considera de cuviinţă[42]. Eisenhower era de părere că acest plan avea să împiedice orice încercare de a lansa un atac neaşteptat; în opinia sa, un potenţial atacator nu putea spera să iniţieze un atac-surpriză dacă era supus unei supravegheri aeriene permanente. Supravegherea avea, de asemenea, să faciliteze semnarea unor acorduri ulterioare de dezarmare, deoarece în acest fel se putea stabili dacă şi cealaltă parte îşi respectă obligaţiile.

Cu toate acestea, Eisenhower nu a dorit să-şi condiţioneze planurile în vederea desfăşurării unor activităţi mai eficiente de culegere a informaţiilor despre sovietici. Opt luni mai târziu, pe 24 noiembrie 1954, el a aprobat în secret construirea unui nou avion care să desfăşoare misiuni de recunoaştere, U-2, ce putea să zboare la aceeaşi înălţime ca şi avioanele de luptă ale sovieticilor şi rachetele sol-aer (SAM). În plus, s-a anticipat că fotorecunoaşterea din sateliţi era o idee fezabilă[43]. În orice caz, premierul sovietic Nikita Hruşciov a respins propunerea privind „spaţiile aeriene deschise", caracterizând-o drept o încercare de legalizare a spionajului. Pe 21 iunie 1956, Eisenhower a aprobat în secret primul zbor al avionului U-2 deasupra teritoriului sovietic[44].

De-a lungul următorilor patru ani, zborurile U-2, atât deasupra teritoriului sovietic, cât şi de-a lungul graniţelor sale, au oferit o multitudine de informaţii, furnizând pentru prima dată Statelor Unite o imagine de ansamblu asupra unor importante unităţi şi baze militare sovietice de testare. Sovieticii au protestat pe căi diplomatice împotriva survolărilor, însă, în primă fază, nu au putut să facă nimic în acest sens. Totuşi, a fost doar o problemă de timp până ce sovieticii au elaborat o serie de mijloace capabile să atace avioanele U-2. Pe

Până în 1960, aceştia au reuşit să doboare unul dintre avioane, capturând pilotul, Francis Gary Powers.

Cu toate acestea, chiar înaintea incidentului în care a fost implicat avionul U-2, Statele Unite demaraseră construirea unui satelit cu capacităţi de fotorecunoaştere[45]. Cu toate că în stadiul de elaborare[46] a fost discutat în mod deschis despre construirea acestei staţii, existenţa sa a fost, pentru început, considerată strict secretă[47]. Totul a rămas secret până în 1978, când preşedintele Jimmy Carter, dorind să pună în evidenţă nevoia unui al doilea Tratat SALT* (Strategic Arms Limitation Treaty) în faţa poporului american, a confirmat public că Statele Unite deţineau o astfel de resursă ; existenţa sa fusese un secret timp de foarte mulţi ani. Odată cu încheierea Războiului Rece, existenţa şi denumirea Biroului Naţional de Recunoaştere (National Reconnaissance Office – NRO) – agenţie cu atribuţii privind „cercetarea şi dezvoltarea, achiziţionarea şi operarea sistemelor de culegere a datelor din spaţiul cosmic şi din spaţiul aerian" menită „să satisfacă nevoile de informare ale Guvernului Statelor Unite" – au fost făcute publice[48].

Esenţa activităţilor de fotorecunoaştere o reprezintă calitatea şi puterea echipamentelor optice utilizate pentru captarea şi concentrarea luminii reflectate de obiecte aflate pe pământ. Alegerea altitudinii la care se deplasează satelitul presupune un compromis între calitatea imaginii (alte aspecte fiind egale, cu cât se deplasează mai jos pe orbită, cu atât va fi mai bună calitatea) şi intervalul de timp în care satelitul se poate înălţa (dacă satelitul traversează sferele prea multe din atmosfera pământului, rezistenţa acesteia îl va încetini şi va face ca greutatea lui să-l atragă spre pământ). Alţi factori care determină deplasarea pe orbită se referă la cerinţe privind optimizarea capacităţii de fotografiere a anumitor părţi ale suprafeţei pământului şi amplasarea unui satelit în funcţie de poziţia soarelui pentru ca fotografiile să fie făcute în condiţii optime de iluminare. O dificultate aparte întâlnită în fotografierea din spaţiu este că lumina trebuie să penetreze întreaga atmosferă, ce are tendinţa de a o difuza, ducând astfel la estomparea imaginii. În schimb, camerele folosite pentru captarea imaginilor din spaţiu, spre deosebire de cele amplasate pe avioane, nu sunt expuse la vibraţiile produse de motorul unui avion cu reacţie sau la turbulenţele atmosferice[49].

---

* SALT (I şi II) se referă la două runde de tratative dintre Uniunea Sovietică şi SUA pe tema dezarmării (n.r.).

La început, toţi sateliţii folosiţi pentru acţiuni de fotorecunoaştere utilizau camere de filmat puternice care, la o comandă efectuată de la sol, evacuau filmul într-o capsulă ; capsula era recuperată în timp ce cobora din spaţiu, iar filmul era developat şi analizat. Din anumite motive – cum ar fi deplasarea îndelungată într-o anumită direcţie sau identificarea şi localizarea obiectivelor militare fixe –, timpul scurs între momentul fotografierii, pe de o parte, şi developarea şi analizarea fotografiilor, pe de altă parte, nu a constituit o problemă. Cu toate acestea, a apărut o dificultate legată de sistemul de recuperare a filmelor – mai exact, legătura cu ţintele mobile sau evenimentele care se desfăşurau rapid. De exemplu, o întârziere de câteva zile ar putea duce la eşecul unui atac-surpriză.

Pentru a accelera procesul, filmul poate fi înlocuit de un dispozitiv cu semiconductori fotosensibili cunoscut sub numele circuit cu cuplaj de sarcină (CCD). Odată ce lumina atinge unul dintre aceşti semiconductori, se produce un semnal electric proporţional cu intensitatea luminii. Măsurând magnitudinea acestor semnale asupra unor elemente individuale ale CCD şi notând cu exactitate unde anume în grilă se află un anumit element, un procesor poate reconstitui din aceste informaţii o imagine fie pe film, fie pe computer. Întrucât există o întârziere infimă de la realizarea lor în spaţiu până când acestea ajung la o staţie aflată la sol, imaginea unei ţinte poate fi reprodusă pe pământ aproape „în timp real" – cu o întârziere nesemnificativă[50].

În ciuda acestor îmbunătăţiri, orice capacitate de fotorecunoaştere încă mai depinde de lumina soarelui şi de absenţa umbrei produsă de un nor. Pentru a depăşi aceste limitări, prin folosirea radiolocatoarelor sau a undelor prin infraroşu (emise de obiecte calde sau fierbinţi), se pot folosi alte tipuri de imagini. De exemplu, în loc să se bazeze pe lumina soarelui, reflectată în mod natural de un obiect de pe pământ pentru a produce o imagine, un sistem de recunoaştere cu radiolocator transmite unde radio către zona-ţintă de jos, recepţează undele reflectate de diverse obiecte şi, printr-un proces complex, converteşte datele respective într-o imagine[51]. Prin „luminarea" ţintelor, independent de soare, şi folosirea lungimilor de undă care pot penetra norii, ceaţa sau precipitaţiile, sistemele de recunoaştere cu radiolocatoare pot asigura, indiferent de condiţiile meteorologice, o capacitate de capturare a imaginilor, pentru o perioadă de 24 de ore.

Similar, o altă componentă a spectrului electromagnetic, undele infraroşii, poate fi utilizată pentru detectarea obiectelor care sunt mai calde (sau mai reci) decât altele din jurul lor. De exemplu, pe timpul zilei, formarea imaginilor prin infraroşu permite desluşirea inamicului (care are o „marcă" de căldură) de orice camuflaj (ce are una diferită). Noaptea, întrucât obiectele încălzite pe timpul zilei au timpuri diferite de răcire, un sistem cu infraroşu îi poate permite unui analist să detecteze mai multe tipuri de obiecte şi ţinte. De exemplu, la apus, obiectele metalice, cum ar fi tancurile, se răcesc mult mai lent decât terenul sau vegetaţia din jur; această diferenţă poate fi surprinsă printr-un sistem de captare a imaginilor prin infraroşu, facilitând localizarea tancurilor respective la asfinţit[52].

Oricât de impresionante şi utile pot fi aceste capacităţi de recunoaştere prin imagini, ele prezintă totuşi un neajuns – calitatea imaginilor pe care le realizează. În general, rezoluţia (în sens larg, dimensiunea celui mai mic obiect care poate fi detectat) a fotografiilor realizate la lumină naturală este mai bună decât a celor realizate prin intermediul undelor radiolocatoare sau al altor tipuri de unde din spectrul electromagnetic. Pentru anumite scopuri, cum ar fi deplasarea în masă a trupelor, pot fi suficiente imaginile cu rezoluţie scăzută ale unei zone întinse. Cu toate acestea, pentru alte scopuri, cum ar fi constatarea caracteristicilor tehnice ale unui sistem special de arme, se impune o mai mare precizie. Un factor determinant în implementarea eficientă a unor asemenea sisteme de supraveghere a imaginilor este cunoaşterea nivelului rezoluţiei necesar pentru a răspunde întrebărilor pe care le-ar putea avea guvernul referitor la potenţialii săi adversari sau rivali pe câmpul de luptă.

A trecut mult timp de când activităţile de fotorecunoaştere din spaţiu au început să constituie apanajul exclusiv al serviciilor de informaţii americane şi sovietice. Şi alte ţări şi-au lansat sateliţi pentru a face fotografii în scopul obţinerii de informaţii. Odată cu dezvoltarea tehnologiilor relevante, din ce în ce mai multe state pot face acest lucru, dacă doresc şi îşi permit să cheltuiască resursele necesare. Printre ţările care şi-au lansat sateliţi sau intenţionează să facă acest lucru se numără China, Franţa şi Japonia[53].

O măsură în acest sens a fost dezvoltarea capacităţilor de fotorecunoaştere în scopuri comerciale. În 1986, o agenţie guvernamentală din Franţa a lansat un satelit de captare a imaginilor în scop de

recunoaştere (Satellite pour l'Observation de la Terre [SPOT]) care a oferit spre vânzare fotografii alb-negru la o rezoluţie pe zece metri. În 1999, Ikonos, o companie din SUA, a intrat pe piaţă cu o fotografie cu o rezoluţie de un metru ; compania intenţiona să ofere fotografii cu o precizie chiar mai mare (o rezoluţie de o jumătate de metru) începând din 2004 şi a obţinut deja permisiunea Guvernului Statelor Unite de a realiza aceste lucruri[54]. Alte servicii comerciale de recunoaştere sunt oferite sau planificate de companii ori agenţii guvernamentale din Rusia, Africa de Sud, Canada, India, Australia, Israel, China şi Brazilia[55].

Culegerea informațiilor din semnale

Culegerea informaţiilor din semnale (sau *sigint*) reprezintă procesul de extragere a informaţiilor din unde electromagnetice interceptate, denumite în general semnale. În funcţie de tipul de unde electromagnetice interceptate, acest tip de culegere a informaţiilor se poate împărţi în următoarele categorii :

- obţinerea unor informaţii prin interceptarea comunicaţiilor cuiva (mesaje radio) de către altcineva decât destinatarul – informaţii obţinute din comunicaţii sau *comint* ;
- interceptarea, procesarea şi analizarea telemetriei străine (semnale radio care le transmit inginerilor informaţii de la senzori aflaţi la bordul unui vehicul de testare despre caracteristicile de zbor sau despre performanţe) – informaţii obţinute din telemetrie sau *telint* ;
- interceptarea, procesarea şi analizarea radiaţiilor electromagnetice care nu sunt emise de un sistem de comunicaţii, ci provin de la un echipament militar (cum ar fi un radar) în timpul funcţionării – informaţii obţinute din surse electronice sau *elint*[56] ;
- în principiu, orice undă electromagnetică, emisă fie ca o parte necesară sau ca un derivat al funcţionării unui echipament electric face subiectul interceptării unui receptor corect amplasat şi reglat şi suficient de sensibil[57].

Informații obținute din comunicații (*comint*)

Din această varietate de informaţii obţinute din semnale, cea mai veche este *comint*, contemporană practic cu utilizarea undelor radio pentru comunicaţiile militare şi diplomatice[58]. Spre sfârşitul celui de al Doilea Război Mondial, *comint* (combinată cu analiza metodelor de criptare – prin spargerea codurilor şi cifrurilor folosite la transmiterea mesajelor importante[59]) a fost, conform informaţiilor disponibile, mai importantă decât orice altă sursă de informaţii pentru Marile Puteri, atât pe timp de pace, cât şi pe timp de război[60].

Una dintre primele utilizări ale *comint*, documentată public, datează din timpul Primului Război Mondial, atunci când Marina britanică a făcut eforturi să afle la timp dacă Germania intenţiona să se aventureze în Marea Nordului. În plus, la începutul războiului, britanicii au deteriorat cablurile de telegraf submarine ale germanilor care legau Germania de America, Africa şi Spania. În consecinţă, „telegramele" diplomatice dintre Germania şi zonele respective trebuiau să fie transmise prin radio, riscând să fie interceptate de staţiile britanice de monitorizare[61].

În ciuda succeselor timpurii, al Doilea Război Mondial a fost evenimentul care a marcat perioada de înflorire a activităţii de culegere a informaţiilor din comunicaţii de către britanici, precum şi de americani. Prin operaţiunile denumite „Ultra" şi „Magic", comunicaţiile germanilor şi japonezilor au fost interceptate şi decodate, iar un număr enorm de informaţii corecte au fost puse cu operativitate la dispoziţia liderilor politici şi militari din Marea Britanie şi America. În timp ce evaluarea adevăratelor proporţii ale impactului asupra desfăşurării războiului rămâne în continuare o misiune istorică dificilă, *comint* au jucat cu siguranţă un rol inestimabil în înfrângerea Aliaţilor de către puterile Axei[62].

Unul dintre cele mai concrete cazuri în care a fost esenţială contribuţia *comint* a fost victoria Marinei Statelor Unite asupra japonezilor în bătălia de la Midway. Japonia spera să profite de succesul său remarcabil de la Pearl Harbor, din decembrie 1941, punând stăpânire asupra insulei Midway, amplasată strategic, şi, în acest proces, distrugând ce a mai rămas din forţele navale americane în Oceanul Pacific. Dacă planul japonezilor ar fi avut succes, Hawaii

ar fi fost vulnerabilă în faţa invaziei, iar Statele Unite s-ar fi văzut nevoite să încheie un acord de pace în condiţiile impuse de Tokyo. Pentru japonezi era esenţială o victorie rapidă în Pacific deoarece un război prelungit cu Statele Unite, o forţă cu o populaţie mai numeroasă şi o putere mai mare, ar fi dus la un eventual dezastru.

Fără ştirea japonezilor, criptologii Marinei Statelor Unite din Hawaii au interceptat şi au decodat comunicaţiile criptate ale Marinei japoneze. Prin urmare, forţele americane au aflat dinainte despre planul de atac al Japoniei asupra insulei Midway[63]. Pe 4 iunie 1942, înarmat cu aceste informaţii, amiralul Chester Nimitz a organizat o ambuscadă asupra flotei navale japoneze, în Nordul insulei, distrugând patru portavioane inamice şi distrugând aproape în totalitate capacitatea Japoniei de a mai desfăşura operaţiuni de o asemenea amploare în Pacific. Bătălia de la Midway a reprezentat o înfrângere decisivă a japonezilor şi un moment de răscruce al războiului; aceasta a pus capăt oricăror speranţe ale japonezilor de a câştiga rapid războiul, dacă mai sperau la acest lucru[64].

Deşi ne-am aştepta ca mesajele radio cele mai importante ale unei ţări să fie criptate pentru a li se proteja confidenţialitatea, unele aspecte ale informaţiilor obţinute prin comunicaţii sunt independente de analiza criptică. Din cauza cheltuielilor ridicate şi gradului ridicat de dificultate, este posibil ca un anumit schimb de mesaje pe unde radio să nu fie criptat; de exemplu, comunicaţiile tactice prin voce, cum ar fi între piloţii avioanelor şi turnurile de control de la sol, sunt deseori emise „în eter". În alte situaţii, traficul de mesaje nu este codificat deoarece se crede, în mod justificat sau nu, că un adversar nu doreşte sau nu poate să le intercepteze ori (din cauza volumului mare de informaţii) să le proceseze. De exemplu, mesajele comerciale nu sunt de obicei codificate, deşi o parte din acestea ar putea constitui subiecte de interes pentru un potenţial adversar. În sfârşit, nu trebuie să subestimăm virtutea inerţiei: de exemplu, Statele Unite au reacţionat tardiv după ce s-a descoperit că apelurile telefonice, efectuate la distanţe mari, transmise prin piloni cu microunde, era interceptat de alte ţări din locaţii diplomatice amplasate pe teritoriul lor[65].

În plus, printr-o tehnică cunoscută ca „analiza traficului" se pot obţine informaţii utile din fluctuaţii ale volumului şi alte caracteristici externe ale comunicaţiilor radio, chiar şi atunci când conţinutul mesajelor nu poate fi înţeles. De exemplu, dacă între sediul general

al unei armate şi posturile de comandă din subordinea sa se schimbă neobişnuit de multe mesaje, un analist poate conchide că urmează să aibă loc o operaţiune importantă[66]. Similar, prin mijloace de „depistare a direcţiei" sau „DF" – tehnică folosită pentru stabilirea zonei geografice din care provine un semnal radio – se poate localiza nava, avionul sau postul de comandă care îl transmite.

De exemplu, în al Doilea Război Mondial submarinele germane (*U boats*) care acţionau în larg îşi foloseau staţiile radio pentru a comunica între ele şi cu Înaltul comandament al Forţelor Navale, aflat pe uscat. Utilizarea de către flota germană a tacticii „haitei de lupi" împotriva convoaielor aliate impunea un volum mare de transmisiuni între submarinele germane şi comandamentul lor pentru a coordona atacurile. Totuşi, acest lucru a făcut submarinele vulnerabile la acţiunile de radiogoniometrie realizate de posturile britanice şi americane de interceptare radio şi de navele de război care escortau convoaiele. Deşi nu la fel de valoroase ca decriptarea efectivă a comunicaţiilor navale germane, operaţiunile de radiogoniometrie ale Aliaţilor au reprezentat un instrument important de culegere a informaţiilor în Bătălia Atlanticului. În combinaţie cu spargerea codurilor, au făcut posibil ca multe dintre convoaiele Aliaţilor să evite „haitele de lupi" germane în totalitate şi, în timp, au contribuit la eforturile americanilor şi britanicilor de a urmări şi a scufunda submarinele germane[67].

Deşi cea mai mare parte a surselor tehnice secrete (*comint*) presupune interceptarea mesajelor radio, pot fi interceptate şi mesajele care sunt transmise prin telegraf. Acest lucru necesită acces fizic la telegraf şi, astfel, are o aplicabilitate generală mai mică decât acele surse tehnice secrete care implică trafic radio, deşi, în anumite cazuri, poate fi important. De exemplu, pot fi uşor menţinute dispozitive de interceptare pe liniile telefonice de la ambasada sau consulatul unui stat inamic din propria ţară.

Din când în când, se pot accesa clandestin, chiar şi în afara granităelor propriei ţări, cablurile de telefon sau telegraf pe care le foloseşte un inamic. De exemplu, în oraşele divizate Viena şi Berlin, la începutul şi la mijlocul anilor '50, serviciile de informaţii britanice şi americane au reuşit să instaleze dispozitive de interceptare pe cablurile folosite de autorităţile militare sovietice. În Berlin, acest lucru a implicat crearea unui tunel secret complicat dintr-un punct

aflat în zona americană a oraşului pe sub linia de demarcaţie a acestei zone, pentru a intercepta cabluri care se aflau în întregime în interiorul zonei sovietice[68].

O tehnică asemănătoare este montarea dispozitivelor de interceptare pe cablurile submarine utilizate de un stat inamic. De exemplu, în anii '70, scafandrii aflaţi pe un submarin american au fixat un dispozitiv de interceptare, în adâncul Mării Ohotsk, pe un cablu submarin ce lega baza navală sovietică de la Petropavlovsk, din Peninsula Kamceatka, de Vladivostok şi Moscova. Scafandrii au ataşat un dispozitiv care înregistra convorbirile ; înregistrările erau ridicate în timpul vizitelor periodice la locul respectiv[69].

De asemenea, prin mijloace clandestine, este posibil să fie accesat chiar echipamentul folosit pentru transmiterea sau primirea unor mesaje codificate. De exemplu, un fost ofiţer de informaţii britanic povesteşte cum a reuşit serviciul de informaţii la care a lucrat să compromită comunicaţiile diplomatice egiptene prin plasarea unui dispozitiv electronic de ascultare în imediata apropiere a aparatului de cifrare aflat în Ambasada Egiptului la Londra. Dându-se drept angajaţi ai companiei de telefonie veniţi să efectueze reparaţii, ofiţerii de informaţii britanici au putut să planteze într-un telefon din apropiere un dispozitiv capabil să detecteze clar sunetele care se auzeau când egiptenii configurau setările iniţiale ale aparatului. Cu aceste informaţii, spărgătorii de coduri britanici au putut să copieze setările respective pe propriul aparat, un model larg răspândit, şi decodau pe loc comunicaţiile egiptene cifrate. Operaţiuni asemănătoare au necesitat instalarea unor dispozitive de supraveghere pe maşinile de scris electrice în timpul transportării lor la ambasada unei ţări[70].

Progresele tehnologice din domeniul telecomunicaţiilor au ridicat noi probleme activităţii de culegere a informaţiilor prin interceptarea comunicaţiilor. În timp ce interceptarea transmisiunilor radio tradiţionale depinde de capacitatea de a plasa o antenă de recepţie cu o sensibilitate rezonabilă în locaţia potrivită, iar interceptarea liniilor telefonice standard este o chestiune de obţinere a accesului fizic, interceptarea în cazul metodelor de comunicaţie mai noi ridică probleme mai mari. De exemplu, cablurile din fibră optică, adoptate pe scară largă întrucât asigură o lăţime de bandă mai mare (adică posibilitatea de a transmite mai multe informaţii pe unitate de timp)

...ul de asemenea, mai greu de interceptat decât cablurile pe care le ...lor[71]. În mod asemănător, telefoanele celulare, în ciuda faptului ...a transmit pe unde radio, ridică probleme mari din cauza algorit...lor complecşi în funcţie de care sunt gestionate apelurile indivi...duale în timp ce apelantul se deplasează dintr-o locaţie în alta[72].

Activitatea de culegere a informațiilor prin mijloace telemetrice (*telint*)

...celelalte forme de *sigint* sunt mai noi decât *comint*, reflectând ...lizarea tot mai largă în domeniul militar a fenomenelor electro...magnetice. Activitatea de culegere a informaţiilor prin mijloace ...lemetrice sau *telint* este asemănătoare cu *comint*, cu excepţia ...ptului că respectivele comunicaţii care sunt interceptate au loc ...tre un vehicul-test (ca, de exemplu o rachetă) şi o staţie aflată la sol ...u se constau în cuvinte, ci în indicaţiile primite de la diverşi senzori ...alte echipamente aflate la bord. (Aceste comunicaţii sunt cunoscute ...b numele de telemetrie – „măsurare de la distanţă”.) Valorile ...or variabile ca acceleraţia vehiculului, temperatura în diverse ...cte din interiorul vehiculului, consumul de carburanţi şi aşa mai ...parte, luate împreună, îi ajută pe inginerii aflaţi la sol să-şi facă o ...e despre ce se întâmplă în vehiculul-test. Acest lucru îi ajută pe ...neri să remedieze orice probleme care pot apărea în timpul ...stului şi să îmbunătăţească performanţa vehiculului.

În acelaşi timp, este evident că astfel de informaţii sunt valoroase ...ru potenţialii adversari. Dacă pot să intercepteze şi să inter...preteze aceste fluxuri de date, vor obţine informaţii despre sisteme ...ri de armament când acestea sunt încă în stadiul de test. (Analiza ...elor de telemetrie este o sarcină foarte dificilă; împreună cu ...ptanaliza, este discutată în următorul capitol ca un tip de analiză a informaţiilor secrete.) Astfel, la fel ca în cazul *comint*, ţara care ...ectuează testul poate încerca să le refuze altora accesul la ...rmaţiile telemetrice, retransmiţându-le către staţiile de la sol în ...mă criptată. O altă posibilitate este ca datele de telemetrie să fie ...egistrate şi păstrate la bordul vehiculului-test, urmând a fi recu...perate şi extrase ulterior. Acest proces, numit „încapsulare”, protejează ...ele împotriva interceptării; totuşi, poate fi o procedură riscantă, ...ucât, în cazul unei defecţiuni catastrofale a vehiculului-test, exact

când datele de telemetrie ar fi foarte utile, „capsula" care le conţine poate fi distrusă sau greu de localizat.

Activitatea de culegere a informaţiilor prin mijloace electronice (*elint*)

Activitatea de culegere a informaţiilor prin mijloace electronice, sau *elint*, presupune monitorizarea şi analizarea radiaţiilor electromagnetice utilizate în alt scop decât transmiterea unor mesaje şi care sunt emise de echipamentele militare străine. La bază, *elint* îi permite unei ţări să urmărească elementele-cheie ale forţelor armate aparţinând altei ţări (ca radarele sale antiaeriene, centrele de comandă şi control etc.), asigurând ceea ce este numit uneori o „ordine electronică a conflictului". Sistemul EORSAT (Elint Ocean Reconnaisance Satellite – satelit de recunoaştere maritim pentru culegerea informaţiilor prin mijloace electronice), utilizat de fosta Uniune Sovietică, iar acum de Rusia, este un exemplu de astfel de monitorizare. Ani la rând, aceste dispozitive au fost folosite pentru a localiza şi a urmări navele de război americane prin interceptarea semnalelor electronice de rutină (ca, de exemplu, cele radar) emise de nave din largul mării[73].

Cu toate acestea, activitatea de culegere a informaţiilor prin mijloace electronice nu presupune doar detectarea prezenţei unui emiţător. De exemplu, prin interceptarea unui semnal-radar, se pot determina diverse caracteristici de funcţionare a radarului, ca, de exemplu, raza de acţiune (ce suprafaţă poate scana dintr-odată) şi aria sa maximă de acoperire. De exemplu, aria de acoperire a unui radar ce emite impulsuri individuale poate fi determinată din ritmul cu care se repetă impulsurile (numărul de impulsuri individuale sau „pachete" de unde radio emise pe secundă). Astfel, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, serviciile secrete britanice au dedus, din faptul că radarul antiaerian german Freya funcţiona cu un ritm de repetare a impulsurilor de cinci sute de impulsuri pe secundă, că raza sa maximă de acţiune este de trei sute de kilometri[74].

Un caz mai recent ce ilustrează valoarea pe care o are *elint* a avut loc în timpul ofensivei din 1982 a Israelului în Liban. În timp ce Armata israeliană se deplasa pentru a elimina forţele Organizaţiei de Eliberare a Palestinei (PLO) cu baza în Liban, un posibil atac din partea trupelor şi tancurilor siriene concentrate în Valea Bekaa din

Libanului preocupa Înaltul comandament israelian. Protejarea acelor forţe era un atribut al artileriei SAM siriene. Folosind aparate de zbor mici, fără pilot, cu viteză mică, israelienii au păcălit artileria siriană, determinând-o să îşi deschidă radarele de reglare a focului, deoarece aparatele de zbor emiteau semnalele unor avioane obişnuite; apoi, semnalele emise de forţele siriene erau înregistrate de un al doilea set de aparate de zbor israeliene. Pe baza acestor informaţii, israelienii au determinat caracteristicile operaţionale ale rachetelor SAM şi le-au localizat. Drept urmare, în câteva ore, forţele aeriene israeliene au distrus aproape toată artileria siriană, au câştigat controlul incontestabil asupra spaţiului aerian al Libanului şi au eliminat orice posibilitate reală ca forţele siriene să intre în luptă de partea PLO[75].

Activitatea de culegere a informaţiilor prin măsurători şi semnături (*masint*)

Posibilităţile privind culegerea informaţiilor din surse tehnice sunt limitate doar de legile fizicii şi ingeniozităţii umane. Pe lângă *photint* şi *imint*, au mai fost folosite şi alte tehnici pentru a culege informaţii. Acestea au fost grupate sub denumirea culegere a informaţiilor prin măsurători şi semnături sau *masint*, deşi nu au prea multe în comun unele cu altele (în afară de faptul că nu sunt nici *photint*, nici *imint*)[76].

De exemplu, s-au creat senzori speciali care să detecteze şi să identifice caracteristicile detonărilor nucleare. Printre acestea se numără: seismometrele, care măsoară undele de şoc asociate cu testele nucleare subterane; dispozitivele pentru detectarea radioactivităţii asociate cu materiale nucleare sau căderile de pulberi radioactive din testele nucleare realizate la suprafaţă; senzorii pentru detectarea de la distanţă a fasciculelor de lumină produse de testele nucleare realizate la suprafaţă[77]. Un alt tip de senzor, sonarul, utilizează alt fenomen natural, undele sonore, pentru a detecta submarinele aflate în misiune. În afară de locaţia submarinului, pot fi determinate şi alte caracteristici ale acestuia în urma unei analize a sunetelor pe care le emite sau le reflectă[78].

Platforme pentru culegerea informațiilor

În dezbaterile publice şi în studiul nostru, s-a pus accentul pe culegerea informaţiilor prin sisteme bazate pe sateliţi. În mod evident, sateliţii au avantajul de a survola orice zonă a lumii, fără a ţine cont de graniţele internaţionale[79]. Din acest motiv, sunt extrem de valoroase pentru culegerea informaţiilor din ţări în care accesul nu este posibil din cauza izolării lor şi a măsurilor stricte de securitate. Cu toate acestea, au şi anumite dezavantaje :

- sunt, în general, mai scumpe decât alte platforme de recunoaştere[80].
- nu se pot apropia foarte mult de ţintele lor (în general, sateliţii aflaţi mai jos pe orbita Pământului rămân la altitudini cu mult peste o sută de mile, pe când cei de pe orbita geostaţionară trebuie să se situeze la o altitudine de 22.400 de mile*) ;
- sunt relativ inutili o mare parte din timp, chiar dacă orbitele lor sunt calculate pentru a maximiza informaţiile pe care le culeg (cu alte cuvinte, un satelit de recunoaştere fotografică ce, prin fotografiile pe care le face în Rusia sau Orientul Mijlociu, justifică investiţia realizată, trebuie totuşi, conform legilor fizicii orbitale, să petreacă perioade îndelungate în Emisfera Sudică într-un mod mai puţin eficient) ;
- orbitele lor sunt previzibile, deci inamicul poate să îşi avertizeze trupele şi echipamentele sensibile cu privire la momentul în care vor fi vulnerabile la sateliţii de recunoaştere[81].

Astfel, deşi activitatea de recunoaştere spaţială prezintă numeroase avantaje importante, există şi alte tipuri de platforme care continuă să joace roluri semnificative în sfera exploatării tehnice. Avioanele, de exemplu, pot efectua misiuni la periferia teritoriului unui adversar ; pot intercepta comunicaţii imposibil de interceptat din spaţiu ; pot fotografia zone aflate în apropierea graniţelor teritoriale, rămânând în acelaşi timp în siguranţă în afara spaţiului aerian al ţării-ţintă ; şi pot intercepta semnalele radar provenite de la radarele antiaeriene ale adversarului, ce ar fi activate tocmai în scopul identificării traiectoriei avionului. Aparatele de zbor fără pilot (vehicule aeriene fără echipaj sau UAV) pot fi utilizate în zone în

---

* 1 milă = 1,609344 km (n.r.).

mijloacele de apărare antiaeriene inamice prezintă un risc mare pentru piloţi şi echipajele vehiculelor. Aparatele de au multe avantaje (care corespund dezavantajelor prezentate în cazul sateliţilor): sunt mai ieftine decât sateliţii, se pot apropia mai mult de ţintele lor, pot plana deasupra zonelor de interes şi, probabil cel mai important, traiectoriile lor nu pot fi anticipate.

În Războiul din Golf din 1990-1991, avioanele de supraveghere AWACS (*Airborne Warning and Control System* – sistem aeropurtat de avertizare şi control) şi J-STARS (*Joint Surveillance Target Attack Radar System* – sistem radar de supraveghere comună pentru atacarea ţintelor) care zburau în spatele liniilor americane le-au permis comandanţilor americani să urmărească şi să ţintească mişcările de trupe şi aparate de zbor irakiene aproape în timp real. În special J-STARS a oferit date critice despre dispunerea forţelor terestre irakiene cu puţin timp înainte de începerea ofensivei declanşate de coaliţie, reasigurând coaliţia că manevra sa surpriză din jurul flancului drept al inamicului nu va întâmpina, practic, nici un fel de rezistenţă. În timpul Bătăliei de la Al-Khafji, în data de 29 ianuarie 1991, J-STARS a detectat un convoi irakian de forţe de urmărire care se deplasau înspre Sud din oraşul Kuweit. Aceste informaţii le-au fost transmise imediat comandanţilor Coaliţiei, care au ordonat atacuri aeriene împotriva trupelor irakiene ce înaintau. În câteva ore, au fost distruse 58 din cele 61 de vehicule ale convoiului[82].

La operaţiunea NATO din Kosovo din 1999 (Operaţiunea Forţa Aliată) s-a înregistrat o utilizare „fără precedent" de UAV în scop de supraveghere, „reducându-se necesitatea de a trimite aparate de zbor cu echipaj în spaţiul aerian ostil"[83]. Flexibilitatea UAV a fost reliefată în următoarea observaţie făcută de înalţii oficiali ai Statelor Unite: „Deşi s-au pierdut un număr semnificativ de UAV, capacitatea lor de a se deplasa deasupra unui teritoriu ostil le-a permis să ofere informaţii din activitatea de supraveghere care nu puteau fi obţinute prin alte mijloace şi a eliminat riscul de a pierde echipaje. Mai mult, în proiectarea UAV s-a urmărit o singură utilizare a acestora, costul redus fiind prioritar faţă de durata de viaţă a aparatului".

În lângă aparatele de zbor, şi alte platforme pot fi utile pentru colectarea informaţiilor din surse tehnice. Furgonetele şi camioanele pot monitoriza în mod clandestin comunicaţiile şi semnalele echipamentelor militare, diplomatice sau ştiinţifice în timp ce stau parcate în apropiere. În mod asemănător, navele pot intercepta semnalele

radio de pe coasta unui inamic. Radarele maritime sau terestre, dacă sunt amplasate suficient de aproape de o locaţie de unde se lansează proiectile-test sau unde focoasele reintră în atmosfera Pământului, pot să urmărească testele de zbor cu proiectile ale unui inamic şi să determine unele dintre caracteristicile rachetei. Locaţiile aflate la sol, în funcţie de amplasare, pot, de asemenea, să fie utilizate pentru a intercepta diverse semnale radio, inclusiv semnale care este posibil să fi ricoşat accidental de pe suprafaţa Lunii[84]. În sfârşit, reducerea dimensiunilor dispozitivelor de ascultare şi ale altor senzori le permite serviciilor de informaţii să culeagă informaţii din surse tehnice atunci când un agent poate să se apropie suficient de ţintă şi să „planteze" senzorul pe ascuns[85].

Pe scurt, caracterul platformelor pentru culegerea informaţiilor poate varia de la obişnuit la exotic. Pentru o comunitate de informaţii modernă, avansată din punct de vedere tehnologic, decizia alegerii unei platforme şi combinaţiile acestora reprezintă, în primul rând, rezultatul a două evaluări: Ce platforme pot culege cel mai bine informaţiile dorite? Care sunt costurile şi riscurile aferente pe care le implică utilizarea anumitor platforme?

Comparaţie între *humint* şi *techint*

De-a lungul anilor, a existat o dezbatere continuă în Statele Unite cu privire la importanţa pe care o au *humint* şi *techint*. Pe de o parte, sunt cei care consideră culegerea informaţiilor din surse tehnice primordială, existând probabilitatea de a continua să îşi sporească însemnătatea rolului pe măsură ce tehnologia progresează. Pe de altă parte, sunt cei care cred că importanţa culegerii informaţiilor din surse tehnice a fost exagerată, în detrimentul spionajului tradiţional, şi că trebuie restabilit acest echilibru.

O contribuţie remarcabilă la această dezbatere a fost apărarea îndrăzneaţă a întâietăţii *techint* prezentată în memoriile amiralului Stansfield Turner, directorul CIA din timpul mandatului preşedintelui Carter:

> Acum, când avem sisteme tehnice care variază de la sateliţi ce călătoresc în spaţiu deasupra întregului Glob până la aparate de zbor ce ajung în

spaţiul aerian internaţional şi senzori în miniatură amplasaţi pe ascuns în apropierea unor ţinte dificile, nu suntem departe de momentul în care vom supraveghea aproape orice punct de pe suprafaţa pământului cu un senzor şi, probabil, nu doar cu unul singur. Putem să facem fotografii detaliate de la distanţe foarte mari, să detectăm sursele de căldură prin dispozitive cu infraroşu, să localizăm cu exactitate metalul cu detectoare magnetice, să facem diferenţa între obiecte care abia se mişcă şi unele imobile cu ajutorul radarelor Doppler, să folosim radarul pentru a detecta obiecte care sunt acoperite sau ascunse în întuneric, să interceptăm prin toate mijloacele semnale de la vocea umană la unde radio electronice, să detectăm radiaţia nucleară cu contoare Geiger exacte şi să înregistrăm explozii subterane la distanţe mari cu ajutorul dispozitivelor seismice. Majoritatea activităţilor pe care intenţionăm să le monitorizăm implică emiterea unor semnale diferite. În conflict, tancurile pot fi detectate după căldura ce provine de la motoare, după magnetismul blindajului sau prin fotografiere. O fabrică de arme nucleare emite radiaţii, are o formă fizică exterioară aparte şi este alimentată cu anumite tipuri de materiale. Într-un fel sau altul, ar trebui ca în curând să putem urmări majoritatea activităţilor de pe suprafaţa pământului, zi şi noapte, pe vreme bună sau rea[86].

Cusurul tehnologic absolut implicat în crearea acestor tipuri de dispozitive pentru culegerea informaţiilor din surse tehnice este, bineînţeles, extraordinar. Cu toate acestea, admiraţia faţă de tehnologie conduce uşor la o supraestimare a ceea ce poate realiza *techint* şi la o subestimare concomitentă a activităţii de culegere a informaţiilor din surse umane (*humint*). În Statele Unite, această perspectivă a fost predominantă în special la mijlocul şi la sfârşitul anilor '70; cu toate acestea, de atunci, importanţa *humint* a primit o nouă recunoaştere.

Avantajele *techint* sunt descrise foarte bine în pasajul citat mai sus. Activitatea de culegere a informaţiilor din surse tehnice a fost indispensabilă în Statele Unite în cazul majorităţii datelor pe care le a obţinut despre Uniunea Sovietică. Cu toate acestea, trebuie menţionat că, în multe alte ţări, o mare parte a acestor informaţii sunt disponibile în mod public. Informaţii despre mărimea şi structura generală a forţelor armate şi despre dezvoltarea unor importante sisteme de armament noi, de exemplu, sunt disponibile în majoritatea ţărilor în documente oficiale (în special bugetare şi parlamentare). Cu toate acestea, au fost necesare metode complexe şi costisitoare de

exploatare tehnică pentru a culege aceste informaţii despre Uniunea Sovietică, din cauza caracterului secret pe care regimul îl conferă aspectelor militare în special şi celor ce ţin de securitatea naţională în general. O mare parte din activitatea de culegere a informaţiilor din surse tehnice, care s-a realizat de-a lungul anilor, a vizat contracararea efectelor acestui caracter secret.

Cu toate acestea, de la prăbuşirea Uniunii Sovietice şi dizolvarea Pactului de la Varşovia, numărul „ţintelor dificile" s-a redus substanţial şi, odată cu acesta, şi necesitatea de a acorda o pondere atât de mare culegerii de informaţii din surse tehnice. Bineînţeles, încă există societăţi închise, iar unele dintre ele, cum ar fi Coreea de Nord, prezintă un interes major pentru activitatea de culegere a informaţiilor ; în acest caz, probabil că va continua tendinţa de a acorda o importanţă mare *techint*. Un caz mai interesant ar fi cel al Republicii Populare Chineze, care rămâne o ţară în care spionajul se realizează cu dificultate, dar care este mult mai deschisă în ceea ce priveşte libera circulaţie şi comunicaţiile decât a fost vreodată Uniunea Sovietică.

Mai mult, în ceea ce priveşte o mare parte din categoriile de informaţii pe care toate ţările le ţin secrete – cum ar fi intenţiile şi planurile politice şi militare –, culegerea informaţiilor din surse umane a fost întotdeauna şi încă este necesară. Susţinătorii *humint* subliniază că, în ciuda progresului tehnologic, spionajul tradiţional este în continuare necesar pentru a furniza informaţii despre intenţiile, activitatea politică şi conceptele strategice ale conducerii unei ţări inamice. Culegerea informaţiilor din surse tehnice, de exemplu, a demonstrat clar comasarea armatei irakiene la graniţa kuweitiană în iulie 1990 ; ceea ce nu a putut elucida a fost intenţia lui Saddam Hussein : voia să invadeze Kuweitul sau să impună adoptarea unor concesii financiare ? În schimb, un agent bine plasat din statul-major al Armatei poloneze a informat cu privire la decizia secretă a Guvernului polonez din 1981 de a impune legea marţială pentru a zdrobi Solidaritatea, mişcarea sindicală independentă[87]. Pe scurt, înţelegerea intenţiilor inamicului, a strategiei sale şi a percepţiei pe care o are cu privire la situaţia în care se află este, deseori, cea mai de preţ informaţie.

Interceptarea comunicaţiilor dintre conducerea politică şi cea militară a ţării inamice (*comint* la nivel înalt) poate oferi, de asemenea,

informaţii de acest tip; este ca şi cum ai avea un agent cu acces nelimitat la liderii inamici. Totuşi, obţinerea acestor informaţii prin comint este mult mai dificilă decât lasă să se vadă expunerea lui Tenet. În primul rând, se poate presupune că un adversar îşi criptează majoritatea comunicaţiilor sensibile. În această ordine de idei, trebuie remarcat faptul că activitatea de culegere a informaţiilor din surse umane poate fi utilă şi chiar critică şi în această privinţă: poate oferi liste de coduri sau alte date care facilitează decriptarea mesajelor. De exemplu, la începutul anilor '30, serviciile de informaţii franceze au obţinut de la un agent din Germania date importante despre aparatul de codare german numit „Enigma", inclusiv instrucţiuni de utilizare a sa, unele detalii despre construirea lui şi „cheile" care specificau modul în care trebuia configurat zilnic aparatul. Aceste informaţii au fost împărtăşite serviciului de informaţii polonez, care a făcut progrese criptanalitice majore, ce au stat la baza succesului pe care l-a avut operaţiunea Ultra a Marii Britanii în timpul celui de al Doilea Război Mondial[88].

În al doilea rând, majoritatea mijloacelor *comint* pot fi combătute transmiţând mesajele nu pe calea aerului, ci prin cablu. Interceptarea comunicaţiilor prin „mijloace fixe" necesită obţinerea accesului la cabluri, ceea ce este un lucru dificil în majoritatea cazurilor. Mai mult, după cum am menţionat deja, cablurile tradiţionale sunt înlocuite cu cabluri din fibră optică, ce utilizează lumina coerentă (raze laser) pentru a transmite mesajele şi sunt mult mai puţin vulnerabile la interceptare.

În plus, toate tipurile de mijloace tehnologice de culegere a informaţiilor, inclusiv *comint*, suferă de un posibil „impediment al bunului". Având în vedere răspândirea globală a sistemelor de culegere a informaţiilor din surse tehnice, trebuie să existe o metodă prin care să li se comande ce ţinte să supravegheze şi pe care să le ignore[89]. Deşi poate fi adevărat că „[în curând] vom putea supraveghea aproape orice punct de pe suprafaţa pământului cu un senzor", nimeni nu ar putea să le supravegheze pe toate în acelaşi timp şi, chiar dacă ar putea, i-ar fi imposibil să proceseze şi să analizeze toate datele pe care le-ar culege senzorii.

Astfel, existenţa posibilităţilor tehnice, precum cele descrise de Tenet, înseamnă că aspecte importante la nivel mondial pot trece neobservate de un serviciu de informaţii bine echipat. După cum a

devenit evident în urma inspecţiilor întreprinse după Războiul din Golf, culegerea informaţiilor din surse tehnice de către americani înainte de război nu a fost suficientă pentru a urmări demersurile Irakului de a construi o armă nucleară[90]. Nu se pune problema dacă activitatea de culegere a informaţiilor din surse tehnice este valoroasă. Pur şi simplu, pământul este un loc cuprinzător, variat şi, în unele zone, foarte activ. În consecinţă, multe depind de capacitatea de a amplasa senzorii în mod corespunzător. Culegerea informaţiilor din surse umane poate oferi primul indiciu esenţial că într-o locaţie dată se întâmplă sau se va întâmpla ceva de interes. Acest lucru face posibilă vizarea zonei respective de către sistemele tehnice. În lipsa acestor indicii, sistemele ar fi mai puţin eficiente şi ar putea rata evenimente importante fie pe perioade lungi, fie în totalitate.

O sursă umană de informaţii poate oferi şi indiciile necesare pentru interpretarea datelor brute strânse de un sistem de culegere a informaţiilor din surse tehnice. Chiar şi cu o fotografie clară a unei clădiri, de exemplu, este posibil ca un expert dintr-un serviciu de informaţii să nu poată identifica ce tip de activităţi se desfăşoară în acea locaţie. Cu toate acestea, o sursă umană cunoscătoare poate să explice că prezenţa unui anumit detaliu, care altfel nu se remarcă, indică faptul că respectiva clădire a fost proiectată cu un anumit scop, legat de un anumit program militar. Fără sursa umană, este posibil ca detaliul să nu fie observat sau semnificaţia să nu fie înţeleasă. Dar, odată ce această „semnătură" este recunoscută, pot fi examinate fotografii ale unor clădiri asemănătoare pentru a vedea dacă e prezent acelaşi detaliu.

Totuşi, în mai multe cazuri, semnăturile posibilelor ţinte ale culegerii de informaţii sunt din ce în ce mai greu de identificat sau, dacă sunt identificabile, sunt greu de urmărit. Uneori, acest lucru se întâmplă deoarece ţintele au devenit mai mici, mai mobile sau subterane. Alteori, cauza o reprezintă faptul că activitatea care interesează serviciile de informaţii (cum ar fi cercetarea în domeniul armelor biologice sau chimice) nu se poate distinge rapid de activităţile conexe, dar legale (ca, de exemplu, fabricarea unor produse farmaceutice sau pesticide). În plus, în unele cazuri poate fi posibil să se elimine în totalitate semnăturile-cheie care oferă indicii. După Războiul din Golf, de exemplu, echipa ONU trimisă în Irak pentru a găsi şi a distruge fabricile de arme nucleare din această ţară a

descoperit că Irakul construise cu minuţiozitate multe dintre clădirile din program pentru a evita detectarea cu ajutorul sateliţilor şi al altor sisteme tehnice de culegere a informaţiilor. Unele fuseseră construite pentru a împiedica emisiile radioactive, în timp ce altele fuseseră proiectate pentru a atrage cât mai puţin atenţia asupra lor, imitând aspectul fabricilor de produse industriale legale. Se pare că abia după ce un inginer irakian care cunoştea încercarea lui Saddam Hussein de a construi o bombă a trecut după război de partea adversă au fost identificate aceste locaţii ca făcând parte din programul irakului de dezvoltare a armelor nucleare[91].

Totuşi, în ceea ce priveşte unele tipuri de informaţii secrete, problema legată de identificarea corectă a ţintelor de către sistemele tehnice de culegere a informaţiilor poate fi aproape imposibil de rezolvat. De exemplu, este posibil ca *humint* să fie necesar pentru a culege informaţii cruciale despre ţinte nonguvernamentale (cum ar fi organizaţiile teroriste) care nu au locaţii stabile sau reţele de comunicaţii ce pot fi exploatate din punct de vedere tehnic. Altfel spus, cu cât o grupare poate fi asociată cu mai puţine locaţii cunoscute, cu atât este mai greu de vizat de către senzorii tehnici. Culegerea informaţiilor despre astfel de grupări poate depinde foarte mult de capacitatea de infiltrare în ele sau de recrutare a membrilor lor ca informatori. Dacă grupările de acest tip devin ţinte importante ale serviciilor de informaţii, culegerea datelor din surse umane va deveni, la rândul ei, mai importantă.

Prin urmare, *humint* şi *techint* pot avea roluri complementare; separat, pot oferi diverse tipuri de informaţii. Bineînţeles că prăbuşirea „Cortinei de Fier" a eliminat motivul iniţial care a stat la baza dezvoltării de către Statele Unite a unui sistem sofisticat de exploatare tehnică. Cu toate acestea, obligaţiile continue de a monitoriza depozitele de arme ale altor state, în special ale celor cu societăţi închise şi programe active de dezvoltare a armelor de distrugere în masă, împreună cu o cerere din ce în ce mai mare de informaţii tehnice din partea Armatei americane pentru sprijinirea operaţiunilor sale, sugerează că este puţin probabilă o îndepărtare substanţială de activitatea de culegere a informaţiilor din surse tehnice. De asemenea, necesitatea culegerii anumitor informaţii despre state, actori politici şi preocupări noi este satisfăcută cel mai bine de datele furnizate de surse umane. Deşi amestecul corect de *humint* şi *techint* va fi, aşa cum a

fost şi în trecut, un subiect dezbătut pe larg, este foarte probabil ca o putere globală ca Statele Unite să continue să aibă nevoie de amândouă.

Această discuţie despre *humint* şi *techint* a abordat importanţa fiecăreia pentru culegerea informaţiilor strategice – informaţii destinate factorilor de decizie la nivel naţional. De asemenea, este totuşi important de remarcat că progresele din telecomunicaţii şi IT au făcut posibil ca informaţiile culese de sistemele *techint* (inclusiv cele dezvoltate pentru a fi utilizate la nivel naţional) să fie puse la dispoziţia comandanţilor pe câmpul de luptă în timp real – sau, în orice caz, suficient de rapid pentru a fi utile în scop tactic. Această dezvoltare se află încă la început, dar promite să devină o utilizare importantă a sistemelor *techint*[92].

Culegerea informațiilor din surse deschise

Publicaţii şi emisiuni radio şi TV

Nici o discuţie despre culegerea informaţiilor nu ar fi completă dacă nu s-ar face referire la datele provenind din surse deschise – adică ziare, cărţi, emisiuni radio şi de televiziune, Internet şi orice altă sursă publică de informaţii.

Importanţa surselor deschise în procesul culegerii de informaţii este un subiect de dezbatere şi, în fond, are legătură cu aspecte fundamentale privind categoria informaţiilor. O perspectivă, exemplificată de Sherman Kent, este că majoritatea „activităţilor de culegere a informaţiilor externe eficiente de la nivel înalt... trebuie să se realizeze prin observaţie şi cercetare deschisă, directă şi realistă"[93]. Perspectiva mai tradiţională este că, deşi sursele deschise pot oferi un context şi o bază importante, faptele-cheie, cum ar fi intenţiile exacte ale unui inamic, trebuie obţinute în primul rând, dacă nu exclusiv, din surse care nu sunt publice, apelându-se la spionaj sau exploatare tehnică.

Această problemă este discutată pe larg în capitolul 7. În acest moment, accentul se va pune pe diversele întrebuinţări care pot fi date informaţiilor din surse deschise. De exemplu, o sarcină standard a ofiţerilor din serviciile de informaţii a fost să pregătească compendii

sesiune cu informaţii privind ţările în care ar putea fi întreprinse în viitor operaţiuni militare. Teoretic, aceste compendii includ toate informaţiile ce ar putea fi utile personalului militar. Informaţii privind geografia ţării, reţelele sale de comunicaţii şi transport, bazele militare şi economice-cheie şi aşa mai departe ar trebui incluse cu detalii suficiente pentru a-i permite celui care elaborează planul să ia o serie de decizii – de exemplu, să determine cât de repede ar putea fi mutate trupele şi proviziile din punctul A în punctul B.

Cu excepţia celor mai „secretoase" ţări (cum ar fi fosta Uniunea Sovietică, ce a recunoscut în 1988 că a falsificat hărţi ca măsură de securitate)[94], o mare parte din aceste informaţii vor fi disponibile în literatura surselor deschise: hărţi şi orare rutiere şi feroviare, articole din ziare şi reviste, rapoarte economice şi statistice ale guvernului şi chiar ghiduri de călătorie vechi. Culegerea şi catalogarea lor reprezintă alte aspecte. Sunt implicate volume uriaşe de informaţii şi este puţin probabil să fie disponibile vreodată resursele necesare culegerii lor pentru fiecare ţară în parte. Dacă, după cum vom discuta în următorul capitol, forţei militare americane care a invadat Grenada în 1983 nu i-au fost furnizate hărţi corespunzătoare şi alte informaţii despre insulă, motivul a fost nu dificultatea de a culege informaţii, ci nealocarea unor resurse suficiente pentru ceea ce probabil că multora li s-a părut a fi o insulă mică, îndepărtată.

În mod asemănător, o gamă largă de surse statistice din toată lumea fac publice date economice. Cu toate acestea, pentru a hotărî ce date să fie culese trebuie ştiut ce informaţii sunt necesare. Poate fi nevoie de date economice pentru a susţine formularea politicii privind comerţul internaţional sau sancţiunile economice, de soluţii pentru a face faţă efectelor crizelor şi cartelelor internaţionale (cum ar fi Organizaţia Ţărilor Exportatoare de Petrol) şi aşa mai departe. Alte tipuri de date economice, ca, de exemplu, cele ce ar rezulta din monitorizarea circuitelor financiare, ar putea arunca lumină asupra traficului internaţional de droguri. În sfârşit, este posibil să fie nevoie de culegerea unor informaţii economice pentru a susţine analizele politice şi militare. De exemplu, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, economiştii de la OSS* (care lucrau pentru forţele armate americane din Europa) au folosit o gamă largă de date

---

* OSS – Office of Strategic Services, serviciul de informaţii al SUA din perioada celui de-al Doilea Război Mondial, predecesor al CIA (n.r.).

economice, în mare măsură publice, pentru a contribui la planificarea unei campanii strategice de bombardamente; obiectivul a fost distrugerea părţilor din infrastructura industrială germană – uzinele petroliere şi de rulmenţi – considerate vitale pentru sprijinirea succesului războiului nazist[95]. Mai recent, anticipările privind comportamentul sovieticilor la sfârşitul anilor '80 au fost dominate de întrebări legate de modul în care va afecta această situaţie economică alte domenii strategice. Fiecare dintre aceste necesităţi privind culegerea informaţiilor atrage după sine diferite categorii de date economice.

Pe lângă aceste tipuri evidente de materiale din surse deschise, analiştii serviciilor de informaţii solicită acelaşi gen de informaţii – discursuri ale unor figuri politice proeminente, texte ale unor legi şi rezoluţii, recensăminte şi alte date demografice – care ar fi necesare pentru orice analiză academică a condiţiilor politice sau sociale dintr-o ţară străină; într-adevăr, produsul final poate fi asemănător.

În funcţie de resursele disponibile, un serviciu de informaţii poate culege datele specializate în cantităţi ce ar copleşi un cercetător universitar. De exemplu, o tehnică importantă pentru a înţelege politicile şi procesele de stabilire a strategiilor în sistemele politice „închise" presupune urmărirea carierei unui număr mare de indivizi pentru a identifica oficialii de nivel mediu care sunt protejaţii sau „clienţii" anumitor lideri. După ce au fost identificate aceste relaţii patron-client, un analist poate, observând promovările şi retrogradările clienţilor, să determine poziţia adoptată de protectorii lor de nivel înalt. A face acest lucru necesită totuşi întocmirea şi menţinerea unei vaste baze de date biografice. Ar presupune parcurgerea tuturor ziarelor importante şi a tuturor emisiunilor de ştiri, înregistrarea fiecărei ştiri care indică promovarea, retrogradarea sau transferarea unui oficial ori care stabileşte legătura între doi oficiali şi introducerea în computer a bazei de date rezultate, astfel încât să devină utilă pentru specialişti. Unui om de ştiinţă sau chiar şi unui institut de învăţământ superior s-ar putea să îi fie greu să întreprindă o astfel de sarcină[96].

Informarea realizată de diplomaţi şi ataşaţi militari

Un alt mijloc de culegere a informaţiilor – unul care ar putea fi considerat un amestec de *humint* şi sursă deschisă, deoarece este obţinut de agenţi, dar într-un mod direct şi deschis – ar fi rapoartele

pe care le prezintă diplomaţii şi ataşaţii militari cu privire la evenimentele din ţările în care sunt numiţi în post. Într-adevăr, linia de demarcaţie dintre diplomat şi ofiţerul de informaţii nu a fost niciodată clară. După cum afirmă un istoric al diplomaţiei, „uneori, ambasadorii au traversat rapid graniţa confuză dintre culegerea legitimă a informaţiilor şi spionaj, pe de o parte, şi alte activităţi cu o reputaţie proastă, pe de altă parte"[97]. Dar chiar şi astăzi, când cele două funcţii sunt separate, rapoartele diplomatice despre situaţia politică din ţara gazdă pot conţine informaţii importante pentru orice analiză politică. Un diplomat care beneficiază de acces la figurile politice majore dintr-o ţară sau este un fin cunoscător al istoriei ţării şi al culturii politice ar trebui să poată oferi o evaluare a situaţiei politice internă care nu se poate regăsi în mass-media[98].

În mod asemănător, ataşaţii militari, în măsura în care au acces la soldaţi din ţara-gazdă, pot cunoaşte îndeaproape sistemul militar al statului respectiv, ca, de exemplu, personalitatea şi competenţa ofiţerilor de rang înalt, precum şi modul lor de gândire caracteristic, punctele lor de vedere privind doctrina militară şi relaţiile cu conducerea civilă. În plus, ataşaţii pot fi invitaţi să urmărească exerciţii militare sau să ia parte la demonstraţii sau ocazii solemne la care se face paradă de echipamente militare. De asemenea, pot să călătorească în ţara-gazdă şi, astfel, să vadă aerodromuri, porturi şi alte baze militare şi civile de interes[99].

Alte surse umane deschise

Diplomaţii şi ataşaţii militari nu sunt singurii cetăţeni străini care vizitează ţări şi raportează observaţiile lor. De exemplu, Acordul din 1987 încheiat între Statele Unite şi URSS privind eliminarea rachetelor cu rază medie şi scurtă de acţiune (Tratatul INF) şi, mai recent, Tratatul de Reducere a Armelor Strategice (START) prevăd ca fiecare parte să trimită inspectori la anumite baze militare ale celeilalte părţi pentru a constata dacă ţara respectivă respectă termenii Tratatului. Inspectorii au un acces mai mare la acele baze decât ataşaţii militari sau alţi vizitatori. Evident, rapoartele lor vor conţine informaţii valoroase privind forţele militare ale ţării-gazdă.

În mod asemănător, oamenii de afaceri, savanţii şi alte persoane care călătoresc află informaţii despre ţările pe care le vizitează –

informaţii care, deşi nu sunt secrete în mod oficial, nici nu sunt disponibile în mod public. Pentru ca aceste informaţii să ajungă la guvernul ţării lor, este necesar, într-o ţară ai cărei cetăţeni nu au nevoie de permisiune specială pentru a călători în străinătate, ca aceste persoane să fie dispuse să le transmită. Dar intensificarea generală a comerţului internaţional, a turismului şi a cercetării a însemnat o dezvoltare substanţială în ultimii ani a posibilităţilor privind culegerea informaţiilor din surse umane deschise.

Capitolul 3

Ce înseamnă toate acestea? Analiza şi producerea informaţiilor

Ce este analiza?

Analiza se referă la procesul de transformare a informaţiilor care sunt culese în orice mod într-un produs care poate fi folosit de factorii de decizie şi liderii militari. Rezultatul sau „produsul informaţional" poate lua forma unor scurte memorandumuri, rapoarte orale sau amănunţite, expuneri sau orice alte mijloace de prezentare a informaţiilor. Această secţiune arată gama de tehnici analitice. În descrierea acestor activităţi, nu este utilizată întotdeauna terminologia standard a activităţii de informaţii; mai mult decât atât, analiza nu are categorii standard. În plus, categoriile care există nu sunt nici exacte, nici nu se exclud reciproc. Am încercat o aranjare a tehnicilor de la cea mai tehnică, precum decriptarea mesajelor, la cea mai speculativă, ca, de exemplu, prezicerea viitoarelor tendinţe sociale şi politice. Într-o secţiune ulterioară se discută despre diversitatea de produse informaţionale şi funcţiile pe care le îndeplinesc.

Analiza tehnică

Utilizăm sintagma *analiză tehnică* aici pentru a ne referi la metodele analitice care transformă datele foarte specializate, total sau aproape de neînţeles pentru oricine altcineva în afară de specialist, în date pe care le pot folosi alţi analişti din domeniul informaţiilor. Exemplele

discutate sunt *criptanaliza* (care transformă şiruri aparent aleatorii de litere şi numere într-un mesaj într-o limbă cunoscută), *analiza telemetrică* (transformând un semnal radio într-o serie de valori care descriu capacitatea de zbor a unei rachete sau a unui alt vehicul de testare) şi *interpretarea fotografică* (identificând şi măsurând obiectele dintr-o fotografie).

Criptanaliza. Aceasta se referă la rezolvarea sau „spargerea" codurilor şi cifrurilor inamice, prin aceasta permiţându-le analiştilor să readucă un mesaj criptat interceptat la forma lui iniţială, cu înţeles. În majoritatea cazurilor, interceptarea presupunea receptarea unor semnale radio de către altcineva decât destinatarul lor. Cu toate acestea, problema criptanalitică este aceeaşi în cazul unui mesaj criptat preluat de la un curier capturat, o scrisoare criptată deschisă de cenzura poştală sau o telegramă criptată obţinută prin interceptarea cablului telegrafic.

În uzajul tehnic, termenii *cod* şi *cifru* se referă la metode diferite de criptare. Într-un *cod*, un cuvânt sau o expresie (care semnifică un lucru, un concept sau o locaţie) sunt înlocuite cu un grup de cifre ori litere (care pot sau nu să formeze un cuvânt real), ce se găseşte în dreptul cuvântului sau expresiei respective într-o listă de coduri. Astfel, mesajul *Attack on Saturday* (*Atac sâmbătă*) s-ar cripta prin găsirea grupului de coduri pentru *attack* (să spunem, FGHJ) şi a celui pentru *Saturday* (să spunem, ADFK), producând astfel mesajul criptat FGHJ ADFK. Dacă un cuvânt nu se găseşte în lista de coduri, expeditorul poate fie să reformuleze mesajul pentru a utiliza cuvinte şi expresii care apar în ea, fie să exprime literă cu literă cuvântul lipsă folosind grupuri speciale de coduri pentru litere sau silabe individuale.

În schimb, într-un *cifru*, fiecare literă din mesajul iniţial – numit *text lizibil* – este înlocuită, urmând o formulă sau un algoritm, cu o altă literă, formând astfel *textul cifrat*. (Într-un cifru „de transpunere", literele mesajului original sunt păstrate, dar sunt transmise într-o ordine aleatorie, conform unei scheme.) De exemplu, un cifru ar putea consta în regula conform căreia fiecare literă să fie înlocuită cu litera care o urmează în alfabet. În acest cifru extrem de simplu, mesajul din exemplul dat mai sus ar fi cifrat ca BUUBDL PO TBUVSEBZ.

Un cifru mai complicat (dar mult prea simplu pentru a oferi siguranţă) ar putea consta în următorul algoritm: se înlocuieşte prima literă din mesaj cu litera care o urmează în alfabet; a doua literă, cu litera care se află cu două poziţii mai jos în alfabet; şi aşa mai departe. (În cazul unui astfel de cifru, alfabetul ar fi considerat sub forma unui cerc, cu litera A urmându-i imediat literei Z. Astfel, cea de a 26-a literă a mesajului ar fi neschimbată, în timp ce a 27-a, la fel ca prima, ar fi înlocuită cu cea care îi urmează imediat şi aşa mai departe.) Acum, mesajul ar fi BVWEHQ VV BKEGERPO.

Aceste tehnici pot fi combinate în diverse moduri. De exemplu, un mesaj codat poate fi el însuşi cifrat în acelaşi mod în care ar putea fi şi un text lizibil. Astfel, mesajul pe care l-am dat drept exemplu – codat ca mai înainte şi apoi cifrat cu prima metodă discutată – ar genera următorul text „supercifrat": GHIK BEGL. Avantajul unei astfel de proceduri este securitatea sporită pe care o oferă: pentru a recupera mesajul original, un inamic trebuie să spargă atât codul, cât şi cifrul. De obicei, codul rămâne valabil mult timp, iar algoritmul cifrului se schimbă frecvent. Motivul este că, în timp ce primul este destul de greu de schimbat (fiecare schimbare de cod înseamnă că trebuie distribuite noi liste de coduri fiecărei ambasade, baze sau nave care ar putea să trimită sau să primească mesaje), algoritmul cifrului este simplu de schimbat.

Criptanaliza este procesul de rezolvare („spargere") a codurilor şi cifrurilor – adică reconstituirea listei de coduri a inamicului sau descoperirea metodei acestuia de cifrare a mesajelor – folosind, în primul rând, chiar mesajele criptate. (*Decriptarea*, în schimb, se referă de obicei la procesul prin care destinatarul – care bineînţeles cunoaşte deja codul sau cifrul folosite – recuperează textul iniţial.) *Criptologia* este studiul mai general al acestor aspecte, atât în scopuri criptanalitice, cât şi în scopul realizării unor coduri şi cifruri mai sigure. *Criptografia* se referă uneori la activitatea de realizare a codurilor şi a cifrurilor, dar este folosită câteodată şi ca sinonim pentru *criptologie*.

Materia primă cu care începe de obicei criptanaliza este o colecţie de mesaje criptate. Sarcina criptanalizei este de a identifica tiparele existente în amalgamul de litere şi cifre, aparent fără sens, şi a stabili legătura dintre acele tipare şi tiparele cunoscute, existente în limba în care se presupune că au fost scrise mesajele. De exemplu, în

textele obişnuite în limba engleză, litera E este mai frecventă decât oricare alta ; aşadar, într-un grup de mesaje cifrate folosind metoda simplă de substituţie, despre care am discutat mai sus (în care fiecare literă din textul iniţial este înlocuită cu cea care o urmează imediat în alfabet), litera F este probabil cea mai frecventă.

Observând acest lucru, criptanalistul ar trage concluzia că F îl înlocuieşte pe E. Apoi, el ar putea observa faptul că UIF apare mai des decât orice alt cuvânt format din trei litere, presupunând că îl înlocuieşte pe THE. În acest moment, ar putea ghici şi faptul că fiecare literă în textul cifrat înlocuieşte litera premergătoare din alfabet şi, testând această ipoteză, ar descoperi că este corectă.

După cum se poate vedea din acest exemplu simplu, cantitatea de materie primă pe care o poate obţine criptanalistul este un factor important ce poate influenţa identificarea unei soluţii. Într-un mesaj scurt, E nu apare neapărat în mod frecvent: În exemplul nostru („Atac sâmbăta") nu apare deloc. Cu toate acestea, într-un mesaj mai lung sau într-o înşiruire de mesaje, se aplică legea probabilităţii. Este puţin probabil ca frecvenţa literelor (sau grupurilor mici de litere) din textul iniţial să difere foarte mult de cea cu care apar în textele obişnuite în limba engleză[1].

Istoria criptologiei este fascinantă, dar textul de faţă nu ne permite să intrăm în detalii[2]. Vom identifica trei perioade, în funcţie de tehnologia existentă pentru criptarea mesajelor.

În prima perioadă, începând din Antichitate şi până în anii '30, mesajele erau criptate manual. Existau diverse tehnici, liste de coduri, cifruri de transpoziţie şi de substituţie. La sfârşitul acestei perioade listele de coduri cuprindeau mii de articole. Totuşi, din moment ce acestea erau folosite perioade îndelungate, criptanaliştii le puteau reconstitui. În mod similar, pentru obţinerea unui text cifrat, trebuiau efectuate manual o serie de modificări, ceea ce a redus complexitatea cifrurilor şi a uşurat munca criptanaliştilor. Cu cât algoritmul de criptare devine mai complex, creşte posibilitatea apariţiei unei erori de criptare sau decriptare, de aceea cifrurile mai greu de „spart" nu sunt întotdeauna practice.

Bineînţeles că metoda cea mai uşoară de spargere a unui cod este de a fura sau a obţine prin orice alt mijloc o copie a listei de coduri. Din moment ce crearea unei liste de coduri şi distribuirea ei sunt dificile, codurile erau utilizate o perioadă îndelungată, ceea ce sporea utilitatea listei de coduri.

Mai înainte Primului Război Mondial, cât şi în timpul acestuia, marile Puteri ale Europei deţineau birouri speciale unde se decriptau mesajele militare şi diplomatice străine. De exemplu, la începutul Primului Război Mondial englezii au obţinut (de pe navele capturate sau scufundate) copii ale principalelor liste de coduri maritime germane. Germanii au luat măsuri suplimentare de siguranţă, criptând mesajele deja codate; cu toate acestea, britanicii au reuşit să le descifreze[1].

Totuşi, cel mai important succes criptanalitic englez l-a reprezentat descifrarea codurilor folosite de diplomaţia germană. La data de 17 ianuarie 1917, criptanaliştii britanici au descifrat un mesaj, cunoscut în istorie drept „telegrama Zimmermann", prin care ministrul de Externe german i-a transmis instrucţiuni ambasadorului german din Mexic cu privire la o posibilă alianţă germano-mexicană împotriva Statelor Unite, în cazul în care americanii ar fi răspuns la atacurile germane submarine (programate pentru 1 februarie), declanşând război Germaniei. Decizia Preşedintelui american Woodrow Wilson de a declara război a fost influenţată decisiv de publicarea în presa din SUA a telegramei din care se deducea că Mexicul intenţionează să recupereze Texasul, New Mexico şi Arizona. Iscusinţa cu care a fost publicată telegrama nu a dat de bănuit părţii germane că a fost posibilă spargerea codului utilizat[4].

Spre deosebire de europeni, la începutul Primului Război Mondial americanii nu aveau încă experienţă în domeniul criptografiei. Istoria criptografiei americane din timpul războiului şi din următorii zece ani arată cum, în ciuda provocărilor intelectuale deosebite, încă era posibil ca un specialist, lucrând pe cont propriu sau cu un grup restrâns de colaboratori, să descopere principiile fundamentale ale criptării, precum şi coduri şi cifruri folosite pentru criptarea celor mai importante mesaje. Herbert Yardley povesteşte cum, lucrând de unul singur, a reuşit să criptanalizeze un mesaj trimis preşedintelui Wilson de colonelul Edward House, delegatul personal al lui Wilson, aflat în momentul respectiv în misiune diplomatică în Germania[5]. Relatarea lui Yardley despre perioada în care s-a aflat la conducerea departamentului de criptanaliză al armatei Statelor Unite, în momentul intrării acestora în război, precum şi a „Black Chamber" din cadrul Departamentului de Stat după încheierea războiului, indică faptul că la acel moment criptografia era mai degrabă o artă decât o ştiinţă şi

în ce măsură perspicacitatea şi intuiţia specialiştilor a influenţat acest domeniu.

Totuşi, în criptologie, ca şi în alte domenii ale activităţilor militare şi de informaţii, Primul Război Mondial a reprezentat o etapă esenţială. Conform unui istoric :

> Primul Război Mondial a marcat punctul de cotitură în istoria criptologiei. Înainte de război, domeniul era limitat ; după încheierea războiului, acesta a luat amploare. Războiul a marcat dezvoltarea acestei ştiinţe. Principalul motor al acestei evoluţii a fost creşterea semnificativă a nivelului de comunicaţii radio[6].

Spargerea unui cod sau cifru utilizat de inamic reprezenta un avantaj semnificativ în condiţiile creşterii traficului radio. În acelaşi timp, un trafic mai mare sporea vulnerabilitatea codurilor şi cifrurilor de o complexitate similară faţă de metodele de criptanaliză ; deoarece, existând mai multe mesaje (criptate cu acelaşi cod sau cifru), criptanalistul avea mai multe şanse să identifice tiparele repetitive care permit găsirea unei soluţii.

Traficul radio sporit ducea la supraîncărcarea sistemului manual de criptare şi decriptarea. Acest lucru, coroborat cu necesitatea unor sisteme de criptare mai sigure, a reprezentat cea de-a doua perioadă din istoria acestei ştiinţe în care aparatele mecanice şi electromecanice, cum ar fi maşina de criptare americană Hagelin, Enigma germană şi maşinile japoneze Purple (Maşina de scris alfabetică 97) au fost folosite pentru a cripta texte.

Astfel de maşini puteau utiliza algoritmi şi formule mult mai complicate decât cele folosite în perioada în care criptarea se realiza manual. Prin urmare, tehnicile şi procedurile criptanalitice atingeau un nivel de complexitate similar. Spargerea codurilor a necesitat crearea şi utilizarea primelor maşini de calcul şi a determinat progrese în statistică şi în alte ramuri ale matematicii teoretice[7]. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, s-a scris un număr impresionant de articole despre maşinile electromecanice de criptare, cum ar fi Enigma şi Purple[8].

Ne aflăm în prezent în cea de-a treia perioadă din istoria acestei ştiinţe care este caracterizată de utilizarea computerelor pentru criptarea şi decriptarea mesajelor şi în sprijinul eforturilor criptanalitice.

În mod evident, acesta este un subiect foarte sensibil despre care publicul nu are foarte multe informaţii. Dezvoltarea „criptografiei publice" – studierea şi folosirea criptografiei de către oameni de ştiinţă sau oameni de afaceri independenţi – a furnizat publicului un volum mare de informaţii despre acest domeniu[9]. Totuşi, nu este posibil să comparăm metodele criptografiei publice cu cea a agenţiilor de informaţii, bazându-ne doar pe surse publice.

Cu toate acestea, pot fi prezentate situaţia actuală şi punctele forte ale anumitor ţări în domeniul criptologiei. Date fiind rolul computerelor şi monopolul deţinut de SUA în domeniul IT, concluzia ar fi că americanii au un avantaj în procesul de decriptare; într-o anumită măsură, această influenţă poate fi contracarată de progresele altor state (de exemplu, ale Rusiei) în domeniul matematicii teoretice.

În acelaşi timp, s-ar părea că progresele în domeniul IT (în ceea ce priveşte viteza cu care se efectuează operaţiile aritmetice de bază) favorizează domeniul apărării. Cu alte cuvinte, deşi progresele în domeniul IT permit atât celui care criptează să folosească cifruri cu un grad mai ridicat de complexitate, cât şi criptanalistului să le echilibreze, avantajul este de partea celui ce realizează criptările. Progresele din domeniul IT permite obţinerea unor cifruri mai complexe pe care aceleaşi computere nu le pot sparge. Dacă aceasta este situaţia, pe termen lung, criptanaliştii nu au şanse foarte mari de a sparge cifrurile marilor puteri utilizând cea mai avansată tehnologie în domeniu. În practică, desigur, dacă din cauza unei erori în configurare nu este utilizată pe deplin tehnologia computaţională existentă în realizarea unui cifru, acesta va fi mai vulnerabil. În plus, criptanaliştii pot profita de utilizarea greşită a unui cifru pentru a-l sparge[10]. Agenţii pot furniza listele de coduri ale inamicului, algoritmi de criptare, astfel permiţând unei serviciu de informaţii să decripteze mesaje ale căror sisteme de criptare nu au putut fi sparte prin criptanaliză[11].

Vulnerabilitatea criptanalizei. Criptanaliza este una dintre cele mai fragile metode ale serviciilor de informaţii, deoarece ţările pot schimba sistemul de criptare în momentul în care îşi dau seama că inamicul le poate descifra mesajele. Astfel, nu este surprinzător faptul că succesele criptanalitice ale americanilor şi englezilor din timpul celui de-al Doilea Război Mondial s-au numărat printre cele

mai importante secrete de război, beneficiind de cel mai înalt grad de securitate. Englezii au ţinut secret timp de 30 de ani faptul că au descoperit modul de funcţionare al maşinii de criptat germane Enigma, în ciuda numărului mare de oameni implicaţi în operaţiune.

Experienţa americană a fost foarte diferită. Publicarea la data de 7 iunie 1942 a unui articol de către *Chicago Tribune* despre victoria americanilor în Bătălia de la Midway a reprezentat una din cele mai grave breşe de securitate din timpul războiului. Intitulat „Forţele navale au aflat de un posibil atac japonez", articolul cita materiale rezultate din mesajele japoneze decodate. Acestea au cuprins nu doar numele transportoarelor japoneze implicate, ci şi ale crucişătoarelor care sprijiniseră forţele de ocupaţie. În plus, articolul susţinea că, atunci când flota japoneză a înaintat spre Midway, „toate avanposturile americane au fost avertizate" şi că serviciile de informaţii ale marinei americane au anticipat „un atac simulat la o bază americană [Dutch Harbor, în insulele Aleutine], care avea să fie însoţit de încercări importante de invadare şi ocupare a altei baze militare [insula Midway]"[12].

Un expert japonez în informaţii ar fi conchis în urma articolului că Statele Unite au avut acces la mesajele japoneze codificate privind acţiunile maritime. Problema a fost prezentată în faţa juraţilor Curţii din Chicago; totuşi, nici unul dintre inculpaţi nu a fost pus sub acuzare. Se pare că înalţi funcţionari ai administraţiei americane s-au pronunţat împotriva urmăririi în justiţie a inculpaţilor, pe motivul că un proces ar atrage atenţia asupra articolului şi probabil ar fi fost necesară o confirmare publică a faptului că americanii citeau mesaje japoneze codate privind acţiunile maritime. (Ca o ironie, la data de 31 august 1942 un congresman a menţionat acest lucru într-un discurs criticând aspru felul în care ziarul *Tribune* „s-a folosit în mod greşit şi nechibzuit de libertatea presei")[13].

Încă nu se ştie dacă japonezii au beneficiat sau nu de pe urma acestei „scurgeri" de informaţii. Este adevărat că la data de 14 august 1942 Marina japoneză a introdus o nouă versiune a codului (numit de către criptanaliştii americani JN-25d). Apariţia unei noi versiuni a codului la atât de scurt timp după introducerea (la 1 iunie) a versiunii anterioare (JN-25c) ridica suspiciuni[14]. Totuşi, noua versiune a codului „păstra caracteristicile formulei extinse JN-25", permiţând astfel Statelor Unite să aibă din nou acces la mesajele

mult mai uşor decât dacă japonezii ar fi introdus un sistem [illegible] nou[15]. Cu toate acestea, Statelor Unite le-a luat patru luni pentru a cunoaşte codul JN-25d la fel de bine ca pe versiunea precedentă[16].

Un exemplu mai clar de vulnerabilitate a criptanalizei, care privește de data aceasta Marea Britanie, datează din anul 1927. În anii precedenți, biroul criptanalitic englez, Government Code and Cypher School, a reuşit să descifreze mesajele transmise între sediul Comintern (Internaţionala Comunistă) şi Guvernul sovietic din Moscova, pe de o parte, şi diferiţi reprezentanţi sovietici la Londra – Ambasada sovietică precum şi o comisie comercială şi un birou comercial al Arcos, societatea Cooperatistă Rusă –, pe de altă parte. Astfel, Guvernul englez a urmărit activitatea diplomaţilor ruşi şi ale delegaţilor comerciali, care includea spionajul şi implicarea în activitatea sindicatelor engleze. În anul 1927, englezii au invocat încălcarea uzanţelor diplomatice, întrerupând legăturile cu Uniunea Sovietică. Datorită faptului că în Parlament s-a solicitat argumentarea acestei decizii, miniştrii englezi au dezvăluit public faptul că aveau capacitatea de a decripta mesajele sovietice. După cum era de aşteptat, Uniunea Sovietică a introdus noi coduri, pe care englezii nu au reuşit să le spargă[17].

Un caz asemănător, în care un guvern ales în mod democratic a dezvăluit tipul de capacităţi criptanalitice deţinute în scopul de a obține sprijin pentru politicile sale, dar a pierdut în acelaşi timp posibilitatea de decriptare a mesajelor, se pare că a avut loc în Statele Unite în anul 1986. Pentru a justifica eventuala decizie de a bombarda clădirile guvernamentale din Tripoli, Libia:

> Preşedintele [Ronald] Reagan [conform *The Washington Post*] şi cei mai importanţi consilieri ai săi au făcut o extraordinară dezvăluire privind informaţiile sensibile... pentru a demonstra că Statele Unite aveau dovada că Libia... era direct responsabilă pentru bombardarea unui bar de noapte din Berlinul de Vest...
> Detaliile prezentate de preşedinte[,]... relatează sursele, vor evidenţia faptul că Statele Unite pot să intercepteze şi să decodifice comunicaţiile diplomatice ale Libiei[18].

După cum era de aşteptat, „dezvăluirea publică a capacităţii de descifrare a comunicaţiilor diplomatice libiene a dus la pierderea unei surse de informaţii valoroase pentru analiştii de informaţii americani,

a cărei înlocuire va dura săptămâni sau chiar luni întregi, au declarat astăzi oficiali din Administraţie"[19].

Aceste exemple vin în sprijinul unei teorii generale despre informaţiile secrete care se poate aplica şi în cazul altor tehnici de analiză şi culegere : cu cât sunt mai valoroase informaţiile existente, cu atât se manifestă mai multă reticenţă în utilizarea lor şi probabil acest lucru atrage atenţia inamicului asupra capacităţilor de culegere a informaţiilor. În cazul unui guvern democratic, dilema este cu atât mai mare cu cât acesta se vede nevoit să dezvăluie informaţii despre metodele sale de culegere a datelor pentru a convinge opinia publică de faptul că strategia sa de guvernare este fundamentată. Dar orice guvernare se confruntă într-un fel sau altul cu această dilemă atunci când deţine informaţii secrete pe baza cărora intenţionează să acţioneze.

Cel mai probabil, această problemă poate apărea pe timp de război, când impulsul de a acţiona pe baza acestor informaţii este foarte puternic. De exemplu, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial englezii cunoşteau, din interceptarea şi decriptarea comunicaţiilor, traseul exact al navelor germane care transportau provizii pe Mediterană, pentru forţele generalului Erwin Rommel aflate în Africa de Nord. Cu toate acestea, pentru a nu le trezi suspiciuni germanilor în privinţa securităţii comunicaţiilor, englezii acţionau conform regulii care prevedea că nici o navă nu poate fi atacată înainte de a fi survolată de aeronavele de recunoaştere, astfel acordându-le germanilor o explicaţie despre modul în care englezii au reuşit să le identifice navele.

Acest punct de vedere este ilustrat şi de faptul că, din câte se pare, prim-ministrul britanic Winston Churchill aflase de raidul aerian german nimicitor asupra oraşului englez Coventry înainte ca acesta să se producă, dar nu a luat nici o măsură pentru a avertiza apărarea antiaeriană sau serviciile de urgenţă, de teamă să nu compromită capacităţile britanice de decriptare a mesajelor Luftwaffe. Cercetărilor istorice au infirmat această ipoteză : informaţiile culese prin interceptarea comunicaţiilor nu le-au permis englezilor să identifice Coventry drept ţinta atacului[20]. Totuşi, povestea oferă o descriere destul de dramatică a dilemelor morale şi strategice cu care un guvern *s-ar putea* confrunta pentru a decide dacă ar trebui să rişte o sursă de informaţii folosind datele oferite de aceasta.

Analiza telemetrică. Telemetria reprezintă transmiterea radio a unor informaţii de la un vehicul-test către o staţie de la sol – informaţii privind funcţionarea vehiculului (de exemplu, acceleraţia sau forţa de propulsie a motorului), starea acestuia (cum ar fi temperatura diferitelor componente sau numărul de vibraţii înregistrate) sau alte caracteristici. Scopul constă în furnizarea datelor necesare inginerilor care efectuează testul, pentru a evalua performanţa vehiculului sau, în caz de eşec, pentru a determina cauza acestuia. Pe baza acestor informaţii, inginerii reconstituie profilul de zbor al vehiculului şi se asigură de siguranţa acestuia ori fac alte modificări necesare.

Bineînţeles, aceleaşi semnale radio pot fi interceptate de către un serviciu de informaţii străin printr-o metodă numită informaţii din telemetrie ori *telint*. Analiza telemetrică este procesul prin care datele *telint* sunt folosite pentru a deduce caracteristicile de bază ale unui vehicul-test. Desigur, în momentul în care inginerii care efectuează testul încep să interpreteze datele, ştiu deja, din structura formatului telemetric, la care dintre caracteristicile rachetei se referă fiecare parte din fluxul de sistem (sau „canalul" telemetric). În schimb, analiştii de date din telemetrie aflaţi în slujba unui serviciu străin nu deţin astfel de informaţii la început; trebuie să stabilească pe baza informaţiilor radio care este caracteristica măsurată de fiecare canal[21]. Odată ce au fost stabilite aceste aspecte, analiştii pot începe să creeze un model de rachetă pe computer, de unde să deriveze caracteristici cum ar fi greutatea iniţială (greutatea de lansare) şi încărcătura utilă (focosul „greutatea de aruncare").

Pentru a fi la curent cu ultimele noutăţi privind programele de armament strategic ale Uniunii Sovietice şi a monitoriza respectarea de către Moscova a acordurilor de control al armamentului s-a utilizat analiza telemetrică. Totuşi, asemeni criptanalizei, analiza telemetrică prezintă vulnerabilităţi. În momentul în care un guvern înţelege cât de importante sunt informaţiile telemetrice privind programul de înarmare al unui inamic şi identifică modalitatea în care ar putea fi culese datele telemetrice privind propriul program, acesta poate lua măsuri pentru prevenirea scurgerii acestor informaţii. De exemplu, în timpul dezbaterilor de ratificare a SALT II, în anul 1979, a devenit clar faptul că Statele Unite s-au bazat în principal pe datele telemetrice obţinute de la sovietici pentru a monitoriza programul de înarmare cu

rachete şi pentru a verifica în ce măsură ruşii respectau acordul. În plus, până la sfârşitul anilor '70, serviciile de informaţii sovietice ajunseseră, prin intermediul spionajului, să cunoască detaliat modalitatea în care Statele Unite culegeau din spaţiu date telemetrice privind rachetele sovietice. Indiferent de motive, din acel moment, Uniunea Sovietică a codificat informaţiile obţinute prin telemetrie în urma testelor cu rachete, împiedicând accesul serviciilor secrete americane la aceste informaţii[22].

Nu se ştie în ce măsură este posibilă criptanaliza datelor codificate din telemetrie. Există şi alte metode în afară de criptare pentru a bloca accesul serviciilor de informaţii adverse la informaţiile din telemetrie. După cum am arătat în capitolul precedent, datele pot fi stocate pe o bandă în interiorul unei capsule cu înveliş de protecţie (asemănătoare „cutiei negre" instalate pe aeronavele comerciale) care nu este distrusă în contact cu atmosfera şi în momentul impactului cu solul şi care poate fi recuperată de la bordul vehiculului. În mod similar, datele telemetrice dintr-o rachetă de croazieră sau un avion experimental pot fi transmise la o tensiune joasă către un avion de „urmărire" care zboară aproape şi înregistrate la bord ; dacă semnalul radio este destul de slab, acesta poate fi imposibil de interceptat din afara zonei de test.

Interpretarea foto. În ciuda echipamentului sofisticat care poate face fotografii în interiorul unui teritoriu inaccesibil, nu s-a descoperit nici un instrument mai eficient decât ochiul uman pentru studierea fotografiilor. Aceasta nu este o sarcină atât de uşoară pe cât pare ; deşi deseori se spune că fotografiile sunt o formă de informaţii secrete foarte convingătoare (în sensul că înalţii oficiali sunt mai siguri de informaţiile primite atunci când „le văd cu ochii lor"), fotografia de supraveghere obişnuită este probabil indescifrabilă pentru un amator. Abia după ce analistul foto (*photo interpreter* PI) identifică aspectele de interes, acestea vor deveni clare şi pentru cei care nu sunt de specialitate[23].

Calitatea unui sistem fotografic de recunoaştere este de obicei evaluată în funcţie de ceea ce numim „distanţa de rezoluţie de la sol". Acest termen tehnic defineşte mărimea celui mai mic obiect care poate fi identificat dintr-o mulţime de obiecte sau din fundal. Deşi mulţi alţi factori trebuie luaţi în calcul pentru a determina cât

de bine poate fi interpretată o fotografie, distanţa de rezoluţie de la care este „totuşi... o metodă convenabilă pentru a face o comparaţie şi o evaluare aproximativă"[24]. Pe măsură ce rezoluţia de la sol creşte, va spori şi numărul de informaţii ce pot fi extrase dintr-o fotografie. În general, calitatea unei fotografii este evaluată în funcţie de tipul analizei care se poate aplica respectivei ţinte. De exemplu, poate fi detectat un aparat de zbor (cum ar fi un avion), se poate face o identificare aproximativă (identificarea unui anumit tip de avion), o identificare exactă (stabilirea unei anumite variante a acelui tip de avion) sau (în scopul analizei tehnice) se poate face o descriere detaliată[25]?

Distanţele reale de rezoluţie de la sol pe care le pot obţine sateliţii de supraveghere fotografică ai unui serviciu de informaţii sunt secrete, întrucât aceste informaţii le pot indica inamicilor ce tip de detalii (de echipament militar, facilităţi ş.a.m.d.) pot vedea sau nu sistemele. Astfel de informaţii îi sunt utile oricărui strateg militar care doreşte să păstreze secretul asupra anumitor detalii ale noilor sisteme de armament. Aceste informaţii s-ar dovedi utile şi în cazul specialiştilor care elaborează strategiile de dezinformare, deoarece le ar putea indica în ce măsură ar fi posibilă diferenţierea între un obiect real şi unul fals prin procedurile de supraveghere fotografică.

Oricât de bună ar fi rezoluţia, dintr-o fotografie nu pot fi extrase decât toate tipurile de informaţii. Analiştii fotografici trebuie să lucreze pe baza a ceea ce numim „semnături" – detalii specifice care, în funcţie de experienţă sau logică, sunt asociate cu anumite echipamente, activităţi, intenţii de a lua măsuri în viitor şi aşa mai departe[26]. De exemplu, extinderea pistei unui aerodrom ar fi necesară în cazul aterizării unui nou tip de aeronavă; bazându-se pe experienţă, un analist ştie că lungimea pistei este corelată cu prezenţa unui anumit tip de aeronavă şi ar putea conchide că o astfel de aeronavă va staţiona pe acel aerodrom. În mod asemănător, analiştii au ajuns la concluzia că diferenţa dintre o bază militară sovietică şi una cubaneză constă în forma de teren de fotbal a uneia faţă de forma de teren de baseball a celeilalte.

Una dintre metodele de utilizare a semnăturilor pe care s-au bazat Statele Unite se numeşte „crateologie" – corelarea echipamentului militar cu tipul şi mărimea avioanelor care sunt folosite la transport. Odată determinat faptul că un anumit avion sau o

anumită rachetă a fost transportată în avioane de o anumită mărime, conform principiilor crateologiei, se sugerează că şi în alte containere de aceeaşi mărime al căror conţinut nu a fost monitorizat direct pot exista acelaşi tip de avioane sau rachete[27].

Utilitatea semnăturilor derivă din tendinţa multor organizaţii – în special cele militare – de a urma o rutină, de a face lucrurile „ca la carte". Astfel, când, în anul 1962, Uniunea Sovietică a decis să îndrepte rachete balistice cu rază medie şi intermediară de acţiune (MRBM – Medium Range Ballistic Missile, cu o rază de acţiune de 1.000-3.000 de km – şi IRBM – Intermediate Range Ballistic Missile, cu o rază de acţiune de 3.000-5.000 de km) spre Cuba, aceasta a pregătit un sistem de apărare prin amplasarea artileriei antiaeriene în formă trapezoidală de-a lungul coastei cubaneze, iar experţii militari au identificat imediat acelaşi tipar care se aplică şi în cazul rachetelor sovietice SA-2 (sol-aer). Această descoperire a atras atenţia serviciilor de informaţii americane cu privire la faptul că pe insulă „se întâmpla ceva extraordinar". În paralel, informaţiile obţinute în urma monitorizării unei misiuni U-2 care a avut loc ulterior au indicat că în Vestul Havanei aveau loc lucrări masive de excavare şi de construcţie. Cu toate că experţii nu au identificat la faţa locului rachete sau echipamentele pentru rachete, era sigur faptul că sovieticii plănuiau să construiască o bază pentru rachete IRBM, pornind de la modelul de construcţie şi excavaţie. Într-adevăr, când unuia dintre experţi „i-au fost arătate fotografiile de la bazele din Cuba, el a arătat un manual de operaţiuni al unei astfel de baze aflate în Rusia [IRBM] în Rusia"[28].

Utilizarea semnăturilor poate să fie foarte eficientă, dar şi să dea naştere şi la multe erori. În timpul crizei rachetelor din Cuba, locaţia focoaselor nucleare ale rachetelor a reprezentat o informaţie crucială. Fuseseră deja trimise în Cuba şi, dacă da, unde erau? Utilizând semnături rezultate din fotografii ale instalaţiilor nucleare din Uniunea Sovietică, experţii americani au asociat depozitele de armament nuclear cu măsuri de securitate extinse şi elaborate. Întrucât armamentul a fost utilizat pentru prima dată în afara Uniunii Sovietice, era normal ca focoasele să fie controlate cu şi mai mare stricteţe. Prin urmare, datorită absenţei oricăror activităţi stricte de monitorizare a bazelor de lansare sau a buncărelor pentru depozitarea armamentului aflate în construcţie, experţii au ajuns la concluzia că focoasele nu luaseră încă drumul Cubei.

Totuşi, în timpul evenimentelor, s-a trecut la o analiză mai amănunţită a fotografiilor care a dezvăluit faptul că focoasele se aflau de la bun început acolo, depozitate în camioane aparent banale. În lipsa unor elemente care să identifice luarea unor măsuri speciale de securitate a zonei sau vreo activitate în jurul vehiculelor, analiştii nu au semnalizat camioanele sau le-au clasificat în mod generic drept vehicule pentru transportarea diverselor tipuri de materiale. Abia mai târziu aceste camioane au devenit elemente de maximă importanţă, făcându-se legătura cu dispunerea armamentului nuclear sovietic de Rusia şi Europa de Est[29].

În plus, dacă adversarul identifică semnăturile pe care se bazează spionajul, el le poate folosi în avantajul său, inclusiv pentru planuri de diversiune. Conform anumitor relatări, Guvernul indian s-a bazat pe astfel de informaţii pentru a ascunde de serviciile secrete americane pregătirile pentru testele sale nucleare din anul 1998. Datele pe care Guvernul indian le culesese în legătură cu semnăturile pe care se bazau Statele Unite proveneau în urma analizei unui incident ce a avut loc cu trei ani înainte, moment în care India plănuia să efectueze teste nucleare. Ca măsură diplomatică iniţiată de către Statele Unite în vederea dejucării planurile Indiei, administraţia americană a explicat care au fost motivele îngrijorării referitoare la iminenţa efectuării unor teste nucleare ; în cadrul acestui demers, specialiştii americani le-au arătat oficialilor indieni fotografii captate din satelit care arătau indicatorii specifici (semnături) unui test nuclear iminent. Astfel, s-a dovedit că în anul 1998 Guvernul indian avea mai multă experienţă în a masca pregătirile pentru un test nuclear (de exemplu, camuflând cablurile care făceau legătura între centrul de control şi amplasamentul de testare)[30].

Bănci de date (cercetarea de bază)

După cum am prezentat deja la secţiunea despre culegerea informaţiilor din surse deschise, o funcţie importantă şi frecventă a serviciilor de informaţii este reprezentată de asamblarea şi întreţinerea bazelor mari de date, care acoperă probleme importante pentru politica militară şi externă a guvernului. Această activitate poate consta în realizarea unor baze de date cu informaţii relevante despre toate zonele unde ar putea avea loc o activitate militară[31]. Astfel de

compendii au scopul de a deveni un instrument de lucru pentru strategii militari, care privesc ţara ca pe o posibilă zonă de luptă şi care conţin informaţii detaliate despre forţe militare existente, facilităţi militare şi de transport, topografie militară, precum şi despre politica, demografia, industria şi agricultura ţării.

Deşi problemele analitice care apar atunci când se realizează o asemenea bază de date sunt minime, este necesar să se ştie care informaţii sunt importante şi care nu. Deciziile cu privire la ţările care urmează să reprezinte un viitor teatru de operaţiuni, precum şi gradul de dificultate pe care îl implică aceste activităţi au consecinţe foarte importante în caz că informaţiile cuprinse în compendiu vor fi susţinute de operaţiuni militare. De exemplu, planul prin care Statele Unite şi membrii Organizaţiei Statelor Est-Caraibiene* urmau să invadeze Granada a avut un ritm foarte rapid de evoluţie. O consecinţă negativă a fost faptul că nu erau disponibile hărţi militare adecvate. Conform afirmaţiilor amiralului Wesley McDonald, comandantul forţelor americane în Atlantic, „armata, în special trupele terestre, au folosit iniţial hărţile drumurilor sau alte tipuri de hărţi, ceea ce făcea dificilă determinarea... coordonatelor reţelei. Aceasta este una dintre lecţiile pe care le-am învăţat"[32].

Alte tipuri de bănci de date sunt puse la dispoziţia analiştilor de informaţii. De exemplu, după cum am arătat deja, culegerea şi analizarea unui număr mare de informaţii nesecrete pot contribui la o mai bună cunoaştere a unei societăţi închise, cum sunt fosta Uniune Sovietică, China şi Coreea de Nord. Documente conţinând date biografice (referiri din ziare cu privire la partide şi oficiali ai guvernului, poziţiile lor, promovări, călătorii şi aşa mai departe), de exemplu, pot fi analizate pentru a clarifica relaţiile lor cu oficiali, luptele interne în cadrul partidelor şi alte aspecte de acest gen.

Elaborarea informațiilor finite

Tipurile de analiză pe care le-am descris mai sus reprezintă paşii iniţiali necesari în procesul analitic ; în cea mai mare parte, rezultatele acestei munci servesc drept sursă pentru alţi analişti de informaţii, dar nu ajung direct la factorii decizionali sau la comandanţi (utilizatorul final al informaţiilor). Această secţiune prezintă tipurile de

---

* Organization of Eastern Caribbean States – organizaţie creată în 1981 (n.r.).

informaţii finite produse. Tehnicile folosite nu sunt nici atât de rigide precum criptanaliza sau analiza telemetrică şi nici la fel de originale ca activitatea de culegere a informaţiilor. În unele cazuri, cum ar fi diplomaţia unor informaţii economice şi politice, tehnicile nu pot fi diferite de acelea corespunzătoare ştiinţelor sociale.

Informaţii ştiinţifice şi tehnice. În timpul şi imediat după cel de al Doilea Război Mondial, a crescut gradual ritmul în care au fost asimilate noile principii ştiinţifice şi tehnice destinate domeniului militar. Capacitatea militară a unei naţiuni s-a fundamentat pe dezvoltarea tehnologică şi pe capacitatea de producţie a sistemelor militare ce încorporau acea tehnologie, pe capacitatea generală de producţie, pe dimensiunea forţei sale militare şi pe orice alt element de referinţă în domeniul militar. Acest lucru era valabil în mod special în cazul unui război aerian, domeniu care a cunoscut introducerea radarului aerian, a sistemelor de navigaţie sofisticate pentru ghidarea bombardierelor către ţintele lor, a avioanelor cu reacţie, a rachetelor balistice şi de croazieră şi, în final, a bombei atomice. Astfel, culegerea informaţiilor cu privire la sistemul militar deţinut de inamic a devenit un obiectiv important pentru agenţiile de informaţii ale fiecărei ţări. A devenit important să se obţină informaţii detaliate despre modul de funcţionare al unui sistem în vederea identificării metodelor de contracarare.

Acest lucru a impus o nouă sarcină serviciilor de informaţii, şi anume anticiparea apariţiei noilor tehnologii şi cunoaşterea modului lor de funcţionare în vederea contracarării lor[33]. Prin urmare, agenţiile de informaţii au solicitat acces la informaţii ştiinţifice şi tehnice specializate şi au cerut ca această capacitate să fie integrată în procesul informatic.

Activitatea de culegere a informaţiilor din domeniul tehnic şi ştiinţific trebuie să fie mai detaliată decât orice altă activitate de culegere a informaţiilor pentru ca un cititor neavizat să ştie unde să le caute. Aceasta înseamnă că este nevoie de o colaborare strânsă între analişti şi ofiţerii de teren. Procesul trebuie să fie similar metodei ştiinţifice în care ipotezele (formulate de către analist) sunt demonstrate mai degrabă prin observaţii directe decât prin experiment. De exemplu, R.V. Jones, şeful departamentului de informaţii al Ministerului Aviaţiei din Marea Britanie din timpul celui de-al Doilea Război Mondial, povesteşte cum teoria sa privind natura

primului sistem de semnale radio (*Knickebein*) folosit de către germani ca instrument de navigaţie pentru bombardiere a fost confirmată în momentul în care un avion echipat cu receptoare speciale, ce zbura într-o anumită zonă desemnată de el, a recepţionat semnalele radio pe care a prezis că le va capta în acea zonă[34].

Analiza în domeniul informaţiilor ştiinţifice şi tehnice necesită combinarea informaţiilor cu expertiza ştiinţifică sau tehnică. Deşi principiile ştiinţifice sunt prin natura lor universale şi cunoscute de către experţii din întreaga lume, modurile în care sunt aplicate pot diferi de la o ţară la alta. Astfel, acest tip de analiză necesită un grad înalt de cunoaştere a progreselor tehnice şi ştiinţifice în vederea identificării modului de acţiune al inamicului, combinat cu destulă imaginaţie pentru a realiza că inamicul poate soluţiona probleme tehnice pe care propria ţară a analistului nu a reuşit să le rezolve sau chiar să ajungă la o soluţie diferită, dar validă.

Informaţii militare. Acestea sunt informaţiile referitoare la bazele militare străine folosite în scopul planificării operaţiunilor militare ale unei ţări pe timp de pace sau al derulării lor pe timp de război. Cea mai elementară informaţie militară este cea pe care o numim „ordine de luptă", o serie de informaţii primare despre forţele militare ale unei ţări – numărul de soldaţi şi tipurile de arme, structura organizaţională şi alte date asemănătoare. Caracterizarea acestei informaţii drept elementară nu înseamnă că este uşor de obţinut sau că e uşor de ştiut care este numărul trupelor auxiliare sau al rezerviştilor. Revizuirea ordinii de luptă nord-coreene de către serviciile de informaţii americane la sfârşitul anilor '70 este un astfel de caz ; peste un an, estimările informative ale numărului trupelor terestre nord-coreene au crescut cu o treime. Ajustări similare au fost făcute şi în ceea ce priveşte numărul de tancuri, lansatoare de rachete şi „tuburile" de artilerie.

O completare necesară la ordinea de luptă ar putea fi reprezentată de informaţii cu privire la aspectele calitative ale unui amplasament militar străin : calitatea instruirii, calitatea actului de comandă şi alte aspecte asemănătoare.

Mult mai importante decât aceste informaţii fundamentale sunt cele referitoare la metodele de luptă ale forţelor armate : tactica pentru care au fost instruiţi şi pe care au adoptat-o, sub ce formă se

... manifesta războiul plănuit şi ce strategie vor adopta. Datele brute pot proveni din surse deschise (cum ar fi publicaţiile militare), informaţiile furnizate în cadrul contactelor stabilite de ataşaţi sau diplomaţi cu reprezentanţi militari ai statelor considerate adversare, supravegherea (fie directă, fie prin intermediul mijloacelor tehnice ... a desfăşurărilor de forţe sau ale exerciţiilor militare ori ... umane cu acces direct la planuri militare. În ceea ce priveşte informaţiile ştiinţifice şi tehnice, această categorie de analiză necesită ... prognozei informative (în care se concentrează toate informaţiile despre adversar şi care ilustrează concepţia militară a ... cu cea analizată de specialiştii militari (ce concentrează ... capacităţii militare şi forma în care se va manifesta ... prognozat).

Specialiştii militari trebuie să dea dovadă de flexibilitate în gândire ... emit aceste prognoze în scopul depistării diferitelor soluţii ... adversarul le-ar putea adopta în cazul problemelor militare ..., soluţii ce derivă din resursele pe care le deţin. Pe scurt, ... au nevoie de informaţii referitoare la *diversitatea ... militare* – informaţii care să dezvăluie metodele de ... ale inamicului, conflictele interne şi modul cum acţionează, ... şi aspectele conceptuale divergente"[35].

Un exemplu în acest sens este oferit de către francezi referitor la ... de luptă germane de la începutul Primului Război Mondial. ... germană (Planul Schlieffen) era de a evita un atac direct ... Franţei, prin efectuarea unor operaţiuni militare în Belgia ... fost urmate de desfăşurări de trupe de-a lungul graniţei ... belgiene. Totuşi, pentru a pune în aplicare acest plan, a fost ... ca germanii să arunce rezerviştii în luptele din linia întâi; în ... contrar, nu ar fi avut destui oameni pentru teatrul de operaţiuni ... se desfăşura pe flancul belgian şi pentru poziţiile defensive de-a ... graniţei franco-germane. Comandanţii francezi deţineau infor- ... cu privire la planurile Germaniei pe care le-au subestimat, ... drându-le nerealiste: ei au refuzat să creadă că omologii lor ... ar trimite în linia întâi rezerviştii din moment ce ei înşişi nu ... făcut acest lucru. Astfel, francezii au interpretat greşit locul ... vor ataca germanii – nu din cauza lipsei informaţiilor, ci fiindcă ... au vrut să înţeleagă faptul că armata germană ar putea opera altfel ... ei[36].

În cele din urmă, când operaţiunile militare sunt iminente sau chiar încep să se desfăşoare, trebuie să existe informaţii cu privire la dispozitivele militare şi la deplasarea forţelor. Acest tip de informaţii reprezintă datele primare pentru ceea ce cunoaştem sub numele „indicaţii şi avertizări", care se referă la evitarea surprizelor strategice.

Informaţii politice. Acestea sunt informaţii care privesc procesele politice, ideile şi intenţiile ţărilor străine, facţiuni şi lideri. Analiza acestor informaţii este similară cu a celor provenite din surse academice şi jurnalistice, precum şi din comentariile cu privire la politica internă şi internaţională a altor state. O diferenţă evidentă constă în existenţa surselor secrete, umane sau tehnice (în principal informaţiile din comunicaţii), care furnizează informaţii ce nu sunt disponibile pentru comentatorii publici.

Importanţa acestor surse suplimentare depinde de natura regimului ţării studiate, precum şi de numărul şi calitatea surselor de informaţii despre ţara respectivă. Cu cât o ţară este mai democratică şi mai deschisă, cu atât este mai uşor de studiat viaţa sa politică, fără a face apel la sursele de informaţii. În mod contrar, în ţările în care deciziile politice esenţiale sunt luate de către indivizi (ori familii sau partide), sursele de informaţii devin mai importante şi mai greu de obţinut. Totuşi, chiar şi în cazul unei societăţi închise, pot exista informaţii din surse deschise care, dacă sunt analizate cum trebuie, dezvăluie mult mai multe lucruri despre viaţa politică decât la primă lectură. De exemplu, după cum am menţionat în cazul culegerii de informaţii din surse deschise, informaţiile biografice (cum ar fi faptul că A pare să-i fie recunoscător lui B pentru promovările sale anterioare) despre liderii unei ţări pot fi analizate pentru a avea o imagine despre luptele interne ; chiar şi într-un regim ce afişează public o imagine de unitate se pot deduce luptele interne prin observarea modului în care şi-au obţinut poziţiile protejaţii liderului.

În plus faţă de problema disponibilităţii unor surse de informaţii secrete, o diferenţă importantă între analiza informaţiilor provenite din sfera politică şi activitatea academică sau jurnalistică este modul de lucru. Analiştii trebuie să ofere răspunsuri oportune. Munca lor este inutilă dacă rezultatele nu ajung la factorii decizionali înainte ca aceştia să fie forţaţi de circumstanţe să acţioneze. Dimpotrivă, cercetătorii au timpul de partea lor. În plus, ei lucrează singuri,

elegantul şi singuri temele ; ofiţerii analişti execută ordine şi lucrează la ce li se cere

Conţinutul analizelor efectuate de ofiţerii analişti în comparaţie cu cele ale cercetătorilor este determinat de scopul şi de modul în care se desfăşoară aceste activităţi. Ofiţerii analişti urmăresc să aducă în evidenţă acele aspecte care interesează factorul politic ; cercetătorii urmăresc în mod special doar acele aspecte pe care ei le consideră cele mai importante. Acest aspect este discutat pe larg în capitolul 6, referitor la relaţia dintre informaţii şi politică.

Informaţii economice şi sociale. Acestea se referă la aceleaşi fenomene care fac obiectul de activitate al ştiinţelor sociale cel puţin în măsura în care ele interferează cu problemele cotidiene importante. Informaţiile politice se concentrează asupra acelor informaţii cerute de factorii politici. Activitatea de analizare a acestor informaţii este de multe ori socotită a fi mai puţin complexă – atât în teorie, cât şi în practică – decât studiile academice în ciuda faptului că nu apar diferenţe substanţiale în modul de lucru.

Nu doar că metodele cercetării academice şi ale celor efectuate de specialiştii militari sunt în mare măsură aceleaşi, ci şi specialiştii care lucrează în aceste domenii sunt puşi în faţa aceloraşi probleme atunci când efectuează evaluări ale informaţiilor, din moment ce foarte puţine sunt obţinute prin metode secrete. Aşadar, o estimare efectuată de către un analist de informaţii cu privire la viitorul unei ţări nu va diferi prea mult de cea a unui cercetător sau a unui grup de experţi dintr-o universitate. Cu toate acestea, uneori este nevoie să se aplice metodele de obţinere a informaţiilor secrete. Multe informaţii economice despre fosta Uniune Sovietică au fost ţinute secrete, printre acestea şi cele referitoare la rezervele de aur, precum şi la vânzările anuale de aur pe piaţa internaţională. În timp ce un analist de informaţii este deseori forţat să estimeze aceste cifre în acelaşi fel în care ar face-o un economist, o sursă de informaţii poate furniza indicii sau chiar cifrele oficiale sovietice. Totuşi, contribuţia agenţiilor de informaţii la analiza economică şi socială este redusă.

Agenţiile de informaţii nu pot să-i atragă cei mai buni analişti în domeniu. Libertatea vieţii academice se dovedeşte a fi mai atractivă pentru specialiştii talentaţi din domeniul ştiinţelor sociale, chiar dacă salariile sunt mai mici. În plus, companiile multinaţionale, băncile şi

firmele de brokeraj pot supralicita cu uşurinţă agenţiile de informaţii în ceea ce priveşte salariile oferite economiştilor calificaţi. Nu există nici un argument care să justifice faptul că analizele efectuate de către analiştii de informaţii în problemele economice, care nu implică societăţile ce ţin secrete bazele lor de date, să fie superioare celor făcute de către economiştii din lumea afacerilor[37]. Bineînţeles că analiza economică efectuată în lumea afacerilor este considerată o informaţie cu drepturi de autor şi nu e la dispoziţia factorilor decizionali din guvern, dar măcar o parte din ea ar putea fi, prin intermediul serviciilor de consultanţă sau a buletinelor de afaceri.

Produsul activităţii serviciilor de informaţii

Produsul activităţii serviciilor de informaţii este reprezentat de orice mijloc, de la un raport oficial la o scurtă conversaţie, prin care un analist de informaţii transmite date prelucrate factorilor de decizie sau comandanţilor militari ce au nevoie de ele şi le pot utiliza. În secţiunea de faţă sunt analizate diferitele forme pe care le poate lua produsul activităţii de informaţii şi utilitatea acestora. Clasificarea are un caracter general, iar terminologia este cea utilizată în mod obişnuit de agenţiile de informaţii americane, fără a exista însă una standard.

În general, produsele activităţii serviciilor de informaţii sunt împărţite în trei categorii: *informaţii curente*, *informaţii de bază* şi *estimări informative*. Această clasificare corespunde modelului propus de Sherman Kent; într-o terminologie proprie, acesta menţionează „forma curentă caracteristică reporterilor" a informaţiilor, „forma descriptivă de bază" şi „forma speculativ-estimativă", arătând că acestea vizează informaţiile referitoare la prezent, trecut şi, respectiv, viitor[38]. Pentru ilustrarea diferitelor tipuri de produse ale activităţii de informaţii am utilizat, în principal, exemple din SUA, deoarece în cazul acestora am avut la dispoziţie informaţii mai detaliate decât pentru alte ţări. Distincţiile au însă aplicabilitate generală, chiar dacă accentul pus pe diferite produse variază de la un serviciu de informaţii la altul.

informaţiile curente

Agenţiile de informaţii au diverse produse menite să aducă la cunoştinţa factorilor de decizie noile date de interes deosebit care pot influenţa politicile adoptate. În această privinţă, agenţiile au un rol similar celui îndeplinit de presă[39]. Sfera informaţiilor depinde de interesele naţionale. Evident, trebuie stabilite anumite priorităţi, în funcţie de ceea ce este, potrivit lui Kent, „relevant pentru problemele naţionale curente şi alte probleme care se întrevăd"[40]. Chiar dacă există un sistem de priorităţi, la acesta trebuie să se adauge evaluările analiştilor din serviciile de informaţii cu privire la aspectele care prezintă importanţă pentru utilizatori. Aceste evaluări depind, la rândul lor, nu numai de perspicacitatea analiştilor de informaţii, ci şi de intensitatea interacţiunii lor cu factorii de decizie.

În Statele Unite, cel mai cunoscut produs de acest gen este *Informarea zilnică a preşedintelui* (*President's Daily Brief* – PDB). Aceasta trebuie să includă „informaţii de cea mai mare importanţă, necesare preşedintelui pentru îndeplinirea responsabilităţilor pe linie de securitate naţională" şi le „este transmisă doar preşedintelui, vicepreşedintelui şi unui grup restrâns de oficiali din cadrul executivului, desemnaţi de preşedinte"[41]. Potrivit aprecierilor făcute în 1980 de Cord Meyer, un fost oficial CIA :

> Este concepută astfel încât să poată fi citită de preşedinte în 10-15 minute, la începutul fiecărei zile de lucru. Nu se doreşte a fi o recapitulare a evenimentelor relatate de mass-media în decursul ultimelor 24 de ore, ci o scurtă prezentare a semnificaţiei celor relatate de sursele secrete în legătură cu evoluţiile curente de pe plan mondial[42].

Informarea principalilor factori de decizie (*Senior Executives Intelligence Brief* – SEIB), care a înlocuit un document anterior, numit *Raportul informativ zilnic* (*National Intelligence Daily* – NID), este distribuit pe scară mai largă. SEIB este „alcătuită în baza consultărilor cu alte agenţii de informaţii" şi include „informaţii considerate esenţiale[,]... prezentate astfel încât să răspundă cerinţelor oficialilor de rang înalt din cadrul guvernului Statelor Unite, cu atribuţii în domeniul asigurării securităţii naţionale"[43].

Din când în când se face auzită opinia potrivit căreia agenţiile de informaţii ale Statelor Unite dedică prea mult timp şi efort pentru îndeplinirea acestei atribuţii de „informare curentă", ceea ce le afectează capacitatea de a analiza în profunzime diverse situaţii. De exemplu, într-un raport al unei comisii senatoriale privind departamentul de analiză al CIA, Direcţia de Informaţii (DI), se făceau următoarele comentarii, sub titlul „Sindromul «evenimentelor curente»":

> Sarcina de a realiza rapoarte informative curente – care analizează evenimentele zilnice în vederea unei informări rapide – consumă în prezent prea multe resurse din cadrul DI. Răspunzând cererilor sporite de informaţii de interes imediat venite din partea factorilor de decizie, de abordare pe larg a mai multor subiecte, DI a fost nevoită să recurgă, în mare parte a activităţii sale de cercetare, la o abordare axată pe „evenimentele curente". Analiza aprofundată a problemelor cu importanţă pe termen lung pentru factorii de decizie prezintă mai puţin interes şi s-a alocat un volum mai mic de resurse în acest scop...
> Potrivit unor observatori, acest sindrom a avut un impact negativ asupra nivelului calitativ al avertizărilor cu privire la posibile crize şi asupra identificării tendinţelor pe termen lung. Abordarea axată pe „evenimentele curente" a condus la problema „analizei incrementale" – tendinţa de concentrare asupra celei mai recente informaţii, fără a lua în calcul, în mod sistematic, ansamblul de date integrate acumulate în timp. Grăbindu-se să sistematizeze datele zilnice, analiştii au tendinţa de a pierde din vedere factorii şi conexiunile ce stau la baza lor[44].

Din simplu fapt că această critică a continuat să se facă auzită în decursul anilor se poate trage concluzia că presiunile exercitate în direcţia abordării evenimentelor curente – având la bază dorinţa factorilor de decizie de a fi ţinuţi la curent cu ştirile „fierbinţi" – sunt, în mod inerent, puternice şi vor avea deseori câştig de cauză în faţa dorinţei analiştilor de informaţii de a realiza evaluări de mai mare profunzime[45]. Cu aceleaşi presiuni se confruntă, probabil, şi agenţiile de informaţii din alte ţări.

Semnale şi avertizări

Una dintre cele mai importante funcţii ale unei agenţii de informaţii este de a avertiza din timp cu privire la eventuale acţiuni militare ostile; în era nucleară, importanţa acestei funcţii este cu atât mai

problema. De fapt, factorul principal care şi-a pus amprenta asupra întregului sistem de informaţii american postbelic a fost probabil faptul că serviciile de informaţii antebelice nu au reuşit să transmită o avertizare în legătură cu atacul japonez de la Pearl Harbor.

Dată fiind importanţa sa (în special în perioada Războiului Rece, când Statele Unite, URSS şi aliaţii lor aveau importante forţe armate şi mii de arme nucleare care puteau fi îndreptate împotriva adversarului) şi întrucât putea fi necesară luarea rapidă a unor decizii, această funcţie a agenţiilor de informaţii a fost sistematizată într-o măsură mult mai mare decât oricare alta (cel puţin în Statele Unite). Sistemul, cunoscut sub numele *semnale şi avertizări* (*Indications and Warnings* – I & W), are la bază analizarea demersurilor inevitabile sau probabile pe care le-ar întreprinde un adversar în vederea pregătirii unui atac armat. Aceste evenimente ipotetice – mobilizarea rezerviştilor, poziţionarea avansată a forţelor militare, schimbarea modelelor de comunicare şi aşa mai departe – poartă numele de „indicatori"; atunci când evenimentul se produce şi este observat, este numit „semnal". Analiştii stabilesc gravitatea ameninţării în funcţie de ansamblul semnalelor şi emit avertizări de diferite niveluri[46].

Oleg Gordievski, un ofiţer KGB care a desfăşurat activităţi de spionaj pentru serviciile britanice de informaţii între anii 1975 şi 1985, a dezvăluit o serie de proceduri I & W utilizate de fosta Uniune Sovietică. Potrivit acestuia, în 1981 Politburo a ordonat KGB şi Serviciului de Informaţii Militare (GRU, conform iniţialelor numelui) să colaboreze în vederea realizării unui nou sistem de monitorizare la scară mondială, astfel încât să poată fi sesizate indicii unui posibil atac nuclear occidental. GRU răspundea de monitorizarea indicatorilor strict militari, în timp ce KGB avea în sarcină urmărirea indiciilor care să ducă la luarea unei decizii politice de lansare a unui atac nuclear. Printre indicatorii pe care trebuia să îi monitorizeze sediul KGB din Marea Britanie se numărau:

- programul activităţilor de pe Downing Street 10 (reşedinţa prim-ministrului), Ministerul Apărării, Ministerul de Externe, Ambasada Statelor Unite şi sediile centrale ale serviciilor britanice de informaţii şi securitate (de exemplu, erau luminile aprinse noaptea?);
- frecvenţa cu care se deplasau curierii între aceste instituţii;
- sosirile şi plecările premierului şi ale altor miniştri importanţi (de exemplu, făcea premierul mai multe vizite la Palatul Buckingham decât în mod obişnuit?);

- existenţa unor măsuri neobişnuite de apărare civilă, cum ar fi constituirea unor rezerve de alimente sau pregătirea unor bănci de sânge pentru situaţii excepţionale.

Rapoartele de rutină urmau să fie elaborate din două în două săptămâni, dar orice evenimente ieşite din comun trebuiau raportate imediat".

Un astfel de sistem formalizat, în care indicatorii sunt stabiliţi în prealabil şi pot orienta într-o anumită măsură procesul de culegere a informaţiilor, garantează faptul că ele nu sunt ignorate, ci incluse în procesul de elaborare a politicilor. Acest lucru este însă valabil doar în cazul problemelor de importanţă deosebită, cum ar fi o posibilă acţiune militară ostilă. În alte privinţe nu există, de regulă, un sistem automat care să garanteze luarea în calcul a informaţiilor disponibile în procesul decizional.

După ce CIA a fost considerată în mare măsură răspunzătoare de faptul că nu a existat o avertizare cu privire la revoluţia iraniană din 1978-1979, s-au avansat propuneri de creare a unui sistem politic de I & W, pentru a avertiza în legătură situaţiile de instabilitate politică din alte ţări. Aceasta ar presupune stabilirea unor indicatori similari celor utilizaţi în cazul avertizărilor referitoare la eventuale atacuri militare. Acest lucru este mult mai dificil de realizat în domeniul politic comparativ cu cel militar, aşa cum a demonstrat-o, o dată în plus, prăbuşirea rapidă şi neaşteptată a regimurilor comuniste din Europa de Est, în 1989, şi din Uniunea Sovietică, în 1991 ; este puţin probabil ca stadiul actual al ştiinţelor sociale să permită obţinerea unor rezultate suficient de credibile, astfel încât să aibă o utilitate reală. Cu toate acestea, un sistem mai riguros ar clarifica responsabilităţile ce revin agenţiilor de informaţii în ceea ce priveşte transmiterea unor avertizări cu privire la posibile evenimente grave, chiar şi atunci când factorii de decizie nu îşi concentrează atenţia asupra respectivei ţări sau regiuni.

Informaţiile de bază

O altă categorie generală de produse ale activităţii serviciilor de informaţii este „raportul informativ de bază". Un astfel de raport încearcă să ofere o imagine cât mai completă a unei anumite situaţii, valorificând atât date din surse deschise, cât şi informaţii relevante

informaţii din toate sursele secrete disponibile. De exemplu, în domeniul militar, un produs de acest gen se poate referi la dispozitivul de luptă. În mod asemănător, un raport informativ de bază privind sistemul politic al unei ţări poate include o trecere în revistă a tuturor forţelor şi personalităţilor politice importante, a viziunilor lor tradiţionale, a legăturilor dintre ele şi aşa mai departe.

Rapoartele periodice

După cum I & W reprezintă o formă sistematizată a informaţiilor curente referitoare la o anumită problemă de mare importanţă, pot exista serii speciale de rapoarte care abordează anumite probleme. De exemplu, în perioada Războiului Rece, serviciile americane de informaţii au realizat rapoarte semestriale referitoare la modul în care sovieticii respectau acordurile privind armele nucleare strategice ; aceste rapoarte conţin cele mai solide evaluări în legătură cu forţele nucleare strategice ale ţării respective, cu relevanţă pentru acordurile în cauză. În 2001, Direcţia de Informaţii a CIA (DI) a prezentat pe site-ul său următoarea listă de rapoarte periodice :

- *Regional Reviews*. Evaluări periodice (începând de la unele cu frecvenţă zilnică până la cele lunare) ale problemelor politice, economice, militare şi sociale din alte ţări, cu relevanţă pentru interesele Statelor Unite... care abordează evenimente regionale şi naţionale din Africa, Europa, America Latină, Orientul Mijlociu, Asia, precum şi statele slave şi euroasiatice din fosta Uniune Sovietică ;
- *The Terrorism Review*. Un raport lunar, care analizează tendinţele actuale ale terorismului internaţional şi metodele utilizate... inclusiv o cronologie a incidentelor teroriste ce au avut loc pe plan internaţional ;
- *The Narcotics Monitor*, care analizează evoluţiile înregistrate pe plan mondial în domeniul narcoticelor ;
- *Proliferation Digest*, ce apare lunar şi cuprinde articole pe teme de proliferare ;
- *The International Arms Trade Report*, cu apariţie bilunară.

Rapoartele informative cu evoluţii de perspectivă

Cea mai ambiţioasă categorie de produse ale activităţii serviciilor de informaţii este aceea care nu se limitează la descrierea situaţiei

actuale, ci încearcă să anticipeze modul în care va evolua ea. În limbajul serviciilor americane de informaţii, astfel de lucrări sunt numite estimări. Un loc aparte îl ocupă *estimarea naţională de securitate* (*National intelligence estimate* – NIE), ce reprezintă cea mai competentă evaluare cu privire la un anumit subiect a comunităţii agenţiilor americane de informaţii.

Aceste estimări sunt menite să ofere cea mai amplă viziune asupra subiectului în cauză şi să proiecteze situaţia actuală în viitor. În Statele Unite, ele sunt realizate de un personal special desemnat, cu sprijinul analiştilor din toate agenţiile de informaţii. Estimările includ punctele de vedere ale tuturor agenţiilor din cadrul comunităţii de informaţii[48]. Se depun mari eforturi pentru a se ajunge la un consens, dar, atunci când acest lucru nu este posibil, se poate exprima o opinie diferită într-o „notă de subsol", deşi uneori ea este inclusă în text.

NIE cu privire la anumite subiecte de importanţă deosebită sunt elaborate anual (sau la alte intervale regulate de timp) ; alte subiecte sunt analizate în urma unor solicitări precise, venite fie din interiorul comunităţii de informaţii, fie de la alte organisme guvernamentale, cel mai frecvent de la National Security Council (NSC). În urma unor solicitări urgente, pot fi elaborate estimări mai concise, referitoare la subiecte de interes imediat, cunoscute sub denumirea NIE speciale (sau SNIE).

Spre deosebire de practica americană, în Israel, înainte de Războiul de Yom Kippur din 1973, estimările erau realizate exclusiv de direcţia de informaţii militare, un departament din cadrul armatei. Deşi existau şi alte servicii de informaţii – Institutul Central pentru Informaţii şi Securitate (Ha-Mossad), care desfăşura operaţiuni secrete în alte ţări, Shin Beth, ce răspundea de contrainformaţii şi antiterorism, şi departamentul de cercetări al Ministerului de Externe –, doar Direcţia de Informaţii Militare avea acces la toate datele şi răspundea de analizarea şi transmiterea acestora. Mai mult, membrii Cabinetului nu aveau experienţă în activitatea de informaţii şi nu exista vreun mecanism prin care conducerea politică să ordone Direcţiei de Informaţii Militare să furnizeze evaluări pe anumite teme. Această concentrare a puterii a fost criticată ulterior, considerându-se că a contribuit la eşecul serviciilor israeliene de informaţii, care nu au anticipat atacul egipteano-sirian din 6 octombrie 1973

analizat în secţiunea „Eşecurile serviciilor de informaţii şi evenimentele neprăvăzute" din acest capitol)[49].

Diferenţieri între serviciile de informaţii

Deşi funcţiile legate de informarea curentă şi de bază par a fi esenţiale pentru activitatea serviciilor de informaţii din orice ţară, în ce măsură se regăseşte însă funcţia estimativă în activitatea lor? Importanţa acesteia diferă de la o ţară la alta şi de la o perioadă la alta. De exemplu, în Statele Unite, elaborarea estimărilor este considerată forma supremă a activităţii serviciilor de informaţii. În schimb, în Uniunea Sovietică, în anii '30, Stalin dorea să deţină controlul asupra funcţiei estimative; el a ordonat NKVD (precursor al KGB) să nu îi trimită estimări sau evaluări ale situaţiei externe, ci să se limiteze la raportarea informaţiilor secrete (rapoarte primite de la informatori de rang înalt) pe care le obţinea[50]. Acest subiect vizează relaţia dintre funcţia de informare şi cea decizională din cadrul unui guvern, aspect analizat în capitolul 6.

Eşecurile serviciilor de informaţii şi evenimentele neprevăzute

Tipuri de eşecuri

Factorul-surpriză. Riscul ca serviciile de informaţii să nu evalueze corect o situaţie a existat dintotdeauna în activitatea lor. În secţiunea de faţă sunt analizate acele cauze ale eşecurilor care ţin de propriul aparat de informaţii; în capitolul 5 va fi analizat modul în care eşecul poate fi determinat de strategiile de inducere în eroare aplicate de un adversar.

Eşecul cel mai grav şi care se poate solda cu cele mai mari pierderi publicii se înregistrează atunci când are loc un atac neanticipat şi forţele militare ale ţării sunt luate prin surprindere. Într-adevăr, aşa cum s-a arătat deja, configuraţia actuală a comunităţii americane de informaţii se datorează în mare măsură eforturilor de remediere a deficienţelor ce au condus la situaţia în care ţara a fost luată prin

surprindere de atacul japonez de la Pearl Harbor, din 7 decembrie 1941.

Există numeroase lucrări care au ca subiect atacurile-surpriză reuşite. Atacarea Uniunii Sovietice de către Germania la data de 22 iunie 1941 şi atacul egipteano-sirian asupra Israelului din 1973 (care a declanşat Războiul de Yom Kippur) se numără, alături de atacul de la Pearl Harbor, printre cazurile analizate cele mai frecvent[51]. Chiar şi în timpul unui război, când este de presupus că forţele militare sunt într-o stare de mai mare alertă decât în timp de pace, se pot produce surprize de proporţii. Exemple în acest sens sunt atacul german din Ardeni, din decembrie 1944 (bătălia de la Bulge), intrarea Chinei în războiul coreean din noiembrie – decembrie 1950 şi ofensiva nord-vietnameză şi a Vietcong-ului (ofensiva Tet) asupra Vietnamului de Sud la sfârşitul lunii ianuarie 1968[52].

Foarte asemănătoare cu neanticiparea unui atac este situaţia când o ţară se aşteaptă la un atac, dar, din cauza unor estimări eronate cu privire la locul şi modul în care va avea loc acesta, reacţionează inadecvat. Un exemplu concludent în acest sens este reacţia Germaniei la debarcarea Aliaţilor în Normandia, la data de 6 iunie 1944 (Ziua Z). Germanii se aşteptau, în mod cert, la un atac, dar erau atât de siguri că acesta va viza regiunea Pas-de-Calais, încât au considerat că Normandia este o diversiune şi au ratat o bună ocazie de a contraataca în forţă atunci când capetele de pod erau cel mai vulnerabile[53].

Alte evenimente neprevăzute. Deşi un atac neanticipat poate fi evenimentul neprevăzut care afectează cel mai mult o naţiune, el nu este singurul de acest gen. De exemplu, un eveniment politic neaşteptat (cum ar fi o schimbare a alianţelor sau o lovitură de stat prin care este înlăturat un conducător cu care existau relaţii de bună colaborare) poate constitui o lovitură serioasă la adresa intereselor de politică externă ale unei ţări. Modul în care americanii au subestimat, în 1978, problemele politice cu care se confrunta şahul Iranului şi amploarea opoziţiei faţă de regimul acestuia reprezintă unul dintre cele mai cunoscute exemple de eşecuri de acest gen înregistrate în activitatea serviciilor de informaţii[54].

În mod asemănător, absenţa avertizărilor cu privire la o schimbare economică majoră şi rapidă, aşa cum s-a întâmplat atunci când agenţiile de informaţii americane nu au anticipat „şocul petrolului"

din 1973 – o creştere rapidă a preţului petrolului pe plan mondial –, poate fi catalogată, de asemenea, drept un eşec al activităţii serviciilor de informaţii, în funcţie de ceea ce se consideră că intră în sfera lor de responsabilitate. Aşa cum s-a arătat, rolul activităţii serviciilor de informaţii în privinţa problematicii economice este mult mai impreciş şi mai complicat decât în cazul chestiunilor politice sau militare. În orice caz, criza petrolului din 1973 este un exemplu care demonstrează complexitatea acestui tip de probleme, deoarece cauzele fundamentale erau de natură economică (preţul scăzut al petrolului de până atunci a încurajat consumul şi a descurajat activităţile de prospectare şi dezvoltare), în timp ce cauza imediată era una politică (sprijinul acordat de ţările arabe furnizoare de petrol Egiptului şi Siriei în Războiul de Yom Kippur din octombrie 1973)[55].

Dacă dezastrele care pot rezulta în urma confruntării cu atacuri-surpriză pe câmpul de luptă sunt evidente, prejudiciile provocate de anticiparea unor evenimente politice sau economice sunt mai greu de evaluat. În mare măsură, acestea depind de măsura în care guvernul ar fi fost pregătit să ia măsuri, dacă ar fi fost avertizat şi de existenţa unor strategii ce ar fi putut să evite producerea evenimentului sau să diminueze impactul său negativ.

De exemplu, nu este clar ce acţiuni ar fi întreprins Guvernul Statelor Unite dacă ar fi fost avertizat în legătură cu şocul petrolului din 1973. În mod similar, evaluarea corectă a problemelor politice ale Golfului ar fi fost cu totul altceva decât stabilirea măsurilor care s-ar fi putut lua în privinţa acestora ; succesul primului demers nu ar fi garantat, obligatoriu, şi succesul celui de-al doilea.

Alte tipuri de eşecuri. Cele mai multe dintre eşecurile înregistrate în activitatea serviciilor de informaţii presupun, mai devreme sau mai târziu, un eveniment surprinzător, dat fiind că o viziune eronată asupra lumii înconjurătoare va conduce la un moment dat, într-un fel sau altul, la apariţia unei situaţii nefavorabile neprevăzute. (Există însă şi cazuri în care, în urma unei activităţi deficitare a serviciilor de informaţii, o armată sau o ţară, care nu este conştientă de vulnerabilitatea unui adversar, nu a profitat de o situaţie favorabilă[56]. În situaţii de acest gen este vorba de un eşec, dar nu de o „surpriză") În orice caz, noţiunea de *surpriză* nu este probabil cea mai utilă

pentru înţelegerea prejudiciilor pe care le pot provoca eşecurile serviciilor de informaţii.

Un eşec în activitatea serviciilor de informaţii constă, în esenţă, în înţelegerea incorectă a unei situaţii, fapt ce determină un guvern (sau forţele sale militare) să întreprindă acţiuni inadecvate sau contraproductive din perspectiva intereselor sale. Faptul că este luat prin surprindere de ceea ce se întâmplă e mai puţin important decât că acţionează sau continuă să acţioneze într-o manieră greşită. Astfel, eşecul activităţii serviciilor germane de informaţii în ceea ce priveşte debarcarea din Normandia din Ziua Z nu a constat atât în faptul că Armata germană a fost luată prin surprindere, cât în evaluarea greşită a debarcării din Normandia, considerând-o o diversiune menită să distragă atenţia de la invazia „reală", care ar fi vizat regiunea Pas-de-Calais[57]. În mod similar, principala cauză a înfrângerii forţelor ONU în Coreea de către chinezi, în decembrie 1950, a fost mai degrabă o înţelegere fundamental greşită a doctrinei şi tacticilor Chinei decât o „surpriză"[58].

În plus, evenimente surprinzătoare care implică neanticiparea acţiunilor unei forţe ostile sau a şanselor de reuşită sunt consemnate, în special, în cazul ţărilor aflate în defensivă, din punct de vedere strategic sau tactic. Dar şi o naţiune aflată în ofensivă poate avea de suferit din cauza estimării eronate a efectivelor adversarului sau a altui factor relevant. De exemplu, atacul Aliaţilor asupra podului de la Arnhem, Olanda – „podul prea îndepărtat" –, din septembrie 1944 a eşuat, în principal, din cauză că, în condiţiile unei prea mari încrederi în forţele proprii şi analizei superficiale a datelor disponibile, responsabilii cu activitatea de informaţii nu şi-au dat seama că în imediata apropiere se aflau două divizii germane de blindate[59].

În cele din urmă, eşecurile analizate anterior implică o interpretare greşită care iese la iveală rapid după ce una dintre părţi trece la acţiune. Alte eşecuri presupun estimarea incorectă a unui proces sau a unei situaţii de durată, caz în care, dat fiind că nu se întâmplă nimic care să demonstreze situaţia reală, este posibil ca eroarea să persiste un timp mai îndelungat. De exemplu, comunitatea americană de informaţii a făcut atât supraestimări, cât şi subestimări ale arsenalului strategic al fostei Uniuni Sovietice, acestea punându-şi ani de zile amprenta asupra viziunilor strategice ale Statelor Unite. Cele

mai cunoscute dintre aceste erori sunt poate supraestimările de propaganda referitoare la armamentul strategic al sovieticilor, care le au indus americanilor senzaţia că au rămas în urmă în ceea ce priveşte numărul bombardierelor, la jumătatea anilor '50, şi în ceea ce priveşte numărul de rachete, începând cu sfârşitul anilor '50 şi până în 1961[60]. Dar cel puţin la fel de importantă a fost şi tendinţa, manifestată de la jumătatea anilor '60 şi până la începutul anilor '70, de a subestima ritmul în care Uniunea Sovietică îşi consolida forţele strategice[61].

Cauzele eşecurilor

La excepţia cazurilor în care nu pot fi obţinute nici un fel de informaţii relevante, eşecurile din activitatea de informaţii sunt legate de o dereglare a procesului analitic, ce determină ignorarea sau interpretarea greşită a datelor. Prin urmare, ele sunt similare erorilor specifice oricărui demers intelectual – de exemplu, o greşeală făcută de un istoric în interpretarea unui text foarte vechi, care conduce la descrierea incorectă a unui aspect al Antichităţii, sau o greşeală a unui meteorolog în ceea ce priveşte evaluarea importanţei unui sistem de presiune scăzută, ce conduce la o prognoză incorectă cu privire la starea vremii din ziua următoare.

În plus, anumite particularităţi ale procesului de analiză a informaţiilor pot determina şi alte eventuale erori. Deşi analiza informaţiilor este o activitate intelectuală, ea se desfăşoară, spre deosebire de activitatea unui om de ştiinţă, într-un cadru instituţional şi în conformitate cu anumite proceduri standardizate, astfel încât rezultatul final este mai degrabă produsul unui sistem decât al unei persoane. Ca atare, analiza informaţiilor este expusă anumitor probleme instituţionale specifice. În această secţiune sunt abordate unele dintre cauzele eşecurilor înregistrate în activitatea serviciilor de informaţii, fiind analizate mai întâi cele de ordin instituţional, iar apoi cele care ţin mai mult de componenta intelectuală a activităţii de informaţii.

Subordonarea activităţii de informaţii faţă de factorul politic. Cauza cea mai discutată a erorilor sau a subiectivismului din analiza informaţiilor este probabil legată de posibilitatea ca evaluările informative

să fie făcute astfel încât conducă la rezultatele dorite de superiori, și nu la cele indicate de datele existente. Aceasta este însă o cauză din afara procesului de analiză propriu-zis (presupunând că analistul își dă seama că aprecierile formulate vin în contradicție cu concluziile sale reale). În consecință, este vorba de o problemă ce ține de managementul activității de informații – maniera în care se raportează serviciile de informațiile la factorii de decizie pe care îi deservesc ; acest subiect este abordat în capitolul 6, unde este analizată relația dintre activitatea serviciilor de informații și politic.

Indisponibilitatea informațiilor la locul și în momentul în care sunt necesare. Date fiind dimensiunile mari ale organizațiilor implicate în culegerea și analizarea informațiilor, o posibilă sursă a problemelor o constituie faptul că datele din sistem nu le sunt accesibile celor care au nevoie de ele la un moment dat. Această indisponibilitate are diferite cauze : de exemplu, normele de securitate care limitează circulația informațiilor secrete, luptele pentru putere dintre instituții, în cadrul cărora controlul asupra datelor se transformă într-o armă, sau simplul fapt că biroul ce deține datele nu este la curent cu necesitățile informaționale ale altui birou[62].

În mod similar, pot apărea probleme dacă nici un birou central nu are atât responsabilitatea realizării unor analize într-un anumit domeniu, cât și acces la toate informațiile relevante. În cazul în care diferitele aspecte ale unei probleme intră în atribuțiile unor birouri diferite, este posibil ca o informație esențială să fie ignorată dacă semnificația ei nu poate fi înțeleasă decât în contextul tuturor datelor disponibile.

Eșecul înregistrat de activitatea serviciilor de informații în legătură cu atacul de la Pearl Harbor se explică prin lipsa de comunicare dintre diferitele unități operaționale și de informații implicate. Cu toate acestea, deși au existat poate unele probleme de comunicare între conducerea forțelor armate și cea a forțelor maritime din Hawaii, nu este clar dacă au existat dificultăți similare între cele două servicii și la Washington. O problemă mai importantă a fost lipsa unui birou de analiză centralizat, care să dispună de resursele necesare și să răspundă de evaluarea tuturor informațiilor relevante. În schimb, se pare că informațiile erau prelucrate „din zbor" de câteva persoane care lucrau direct pentru anumiți factori de decizie

de nivel înalt – fapt ce era o consecinţă a dimensiunii reduse a forţelor militare americane la vremea respectivă.

Ideile convenţionale. Succesul oricărui demers intelectual (de exemplu, descoperirile ştiinţifice, dar şi analiza informaţiilor) poate fi compromis de existenţa unor idei convenţionale – opinii despre un anumit subiect care sunt considerate, în general, adevărate, fără a fi însă suficient analizate. Deşi este clar că ele sunt necesare (nu se poate dedica zilnic mult timp sau efort pentru reanalizarea şi regândirea tuturor punctelor de vedere), există riscul ca, pe baza ideilor preexistente, să se interpreteze eronat sau să se treacă cu vederea anumite date din care reiese că lucrurile stau, de fapt, altfel.

De exemplu, în vara anului 1990, opinia vehiculată în rândul analiştilor de informaţii şi al diplomaţilor americani era că Irakul nu va invada Kuweitul. Chiar dacă fotografiile realizate din satelit indicau, la sfârşitul lunii iulie, o concentrare de proporţii a diviziilor de elită ale armatei irakiene la graniţa kuweitiană, opinia generală era că aceasta reprezenta o încercare a lui Saddam Hussein de a-i intimida pe liderii kuweitieni, în contextul disputelor privind producţia şi preţul petrolului, precum şi rambursarea datoriilor Irakului către Kuweit. Această apreciere pornea de la premisa că, în urma războiului abia încheiat cu Iranul (1980-1988), Irakul era prea slăbit pentru a întreprinde o operaţiune militară amplă şi invadarea unui stat arab de către un altul era, în orice caz, o situaţie nemaiauzită. Dar, la data de 2 august, Irakul a invadat şi a învins Kuweitul[63].

Un alt exemplu al modului în care concepţiile convenţionale pot conduce la evaluarea incorectă a unui adversar este opinia pe care o aveau britanicii în anii '30 cu privire la reînarmarea Germaniei, care urma să fie, apreciau ei, limitată ca amploare. Potrivit lui Wesley K. Wark:

> În general, [britanicii] se aşteptau ca reînarmarea trupelor germane să depăşească limitele prevăzute în Tratatul de la Versailles, dar numai până la un nivel care să răspundă cerinţelor de securitate naţională. Prin urmare, se considera că încălcarea prevederilor de la Versailles nu indica vreo intenţie agresivă... Pe lângă ipoteza generală că obiectivele Germaniei în materie de reînarmare erau limitate şi aveau un scop defensiv, se considera că ritmul reînarmării urma să respecte principiile de

eficienţă. În opinia britanicilor, aceasta însemna că reînarmarea Germaniei va avea loc într-un ritm moderat, în vederea asigurării unor standarde înalte de profesionalism şi a celei mai bune utilizări a sistemelor de armament. Această viziune tradiţională asupra reînarmării, care demonstra o înţelegere limitată a dinamicii naziste, a fost poate cea mai însemnată dintr-o succesiune de subestimări ale capacităţii militare a Germaniei[64].

Impactul nefavorabil al ideilor convenţionale asupra raţionamentului individual poate fi amplificat de mediul instituţional în care îşi realizează analiza un serviciu de informaţii. Dacă raţionamentul unei persoane poate fi influenţat de existenţa unor date deosebit de clare, care contrazic modelul preexistent, sau chiar de o intuiţie de moment, ce indică necesitatea altei interpretări a datelor, este puţin probabil ca mai multe persoane să fie influenţate simultan în acelaşi fel. Astfel, cei care contestă concepţia convenţională vor întâmpina probabil rezistenţă din partea unui număr mult mai mare de persoane, ce o acceptă în continuare.

Dacă o persoană face economie de timp şi efort prin faptul că nu îşi reanalizează în mod constant toate opiniile, se poate spune că şi o organizaţie procedează în aceeaşi manieră. Având în vedere dimensiunile şi complexitatea organizaţiilor implicate, precum şi necesitatea obţinerii acordului, cel puţin tacit, al unui număr mare de persoane asupra concluziilor la care s-a ajuns, reevaluarea datelor în vederea revizuirii tuturor ipotezelor de bază este un proces foarte dificil şi îndelungat.

Astfel, dacă un analist trebuie să elaboreze un raport, el va studia mai întâi ceea ce s-a scris în anul anterior şi va face apoi o simplă actualizare. În felul acesta nu numai că nu se mai depun eforturi suplimentare, ci se asigură şi un anumit grad de siguranţă. Întrucât raportul precedent a fost aprobat, în condiţiile în care analistul se limitează la efectuarea modificărilor ce decurg din datele noi, raţionamentul de bază nu mai trebuie repetat şi se reduce la minimum posibilitatea apariţiei unei contradicţii.

Evident, aceasta creează premisele unor erori în cazul situaţiilor care presupun schimbări graduale. Întrucât informaţiile sunt aproape întotdeauna disparate şi incomplete, este posibil ca acumularea unor informaţii noi să nu determine o revizuire a analizei fundamentale. Acest lucru se poate întâmpla chiar şi atunci când majoritatea datelor sugerează că ar fi mai logică utilizarea altui cadru. Există astfel

mod ca o viziune învechită asupra unei situaţii să fie menţinută mult mai mult decât ar trebui[65].

Proiectarea unei imagini simetrice. Cele două aspecte analizate anterior sunt valabile în primul rând în ceea ce priveşte analiza informaţiilor într-un cadru instituţional. O altă cauză a erorilor survenite în procesul de analizare a informaţiilor este însă aplicarea unui raţionament greşit, lucru care se întâmplă într-o mare diversitate de situaţii, nefiind legat de cadrul instituţional în care se desfăşoară analiza. Acest fenomen poate fi denumit „proiectare a unei imagini simetrice", care presupune că situaţiile nefamiliare sunt interpretate pe baza celor familiare[66]. În activitatea serviciilor de informaţii, aceasta înseamnă că acţiunile altui stat sunt evaluate sau anticipate prin analogie cu acţiunile pe care consideră analistul că le-ar lua el însuşi (ţara sa) dacă s-ar afla într-o situaţie similară.

De exemplu, faptul că serviciile israeliene de informaţii nu au anticipat atacul egipteano-sirian care a declanşat Războiul de Yom Kippur din octombrie 1973 pare să fi fost cauzat, în parte, de acest fenomen ; serviciile israeliene de informaţii nu şi-au imaginat că arabii vor declanşa un război pe care, după toate probabilităţile, l-ar fi pierdut[67]. De exemplu, cu mai puţin de două luni înainte de izbucnirea războiului, Moshe Dayan* a afirmat în faţa Statului-Major al forţelor israeliene de apărare că „raportul de forţe ne este atât de favorabil, încât anulează considerentele arabilor pentru o reluare imediată a ostilităţilor"[68].

Privind însă retrospectiv, se pare că preşedintele Egiptului, Anwar Sadat, a dorit ca războiul să pună capăt impasului în care se găseau relaţiile dintre israelieni şi arabi şi nu a mizat, de fapt, pe câştigarea lui. Deşi ulterior a avut loc o răsturnare a situaţiei pe câmpul de luptă, victoriile iniţiale ale arabilor (în special, traversarea de către egipteni a Canalului Suez şi străpungerea liniilor defensive ale israelienilor) au asigurat contextul psihologic pentru recâştigarea, în cele din urmă, a Peninsulei Sinai. Ignorarea posibilităţii de asumare a unor astfel de riscuri, străină experienţei militare israeliene şi americane, poate reprezenta un exemplu de proiectare a unei imagini simetrice.

---

* Moshe Dayan (1915-1981), lider militar şi politic israelian ; cel de-al patrulea şef al Statului-Major al Forţelor de Apărare Israeliene (1953-1958) (n.r.).

Un alt exemplu concludent poate fi găsit în raportul Comisiei Church, o comisie specială a Senatului Statelor Unite, înfiinţată în 1975 pentru investigarea comunităţii de informaţii. În raportul respectiv este citat următorul paragraf dintr-un proiect al Estimării Naţionale de Securitate din 1969, referitor la forţele nucleare ofensive ale Uniunii Sovietice:

> Credem că sovieticii îşi dau seama de dificultăţile enorme pe care le-ar presupune orice încercare de obţinere a unei superiorităţi strategice în măsură să modifice semnificativ echilibrul strategic. În consecinţă, considerăm că este foarte puţin probabil ca URSS să încerce, în perioada vizată de această estimare, să ajungă la capacitatea necesară pentru a da „prima lovitură", adică pentru a lansa un atac-surpriză împotriva Statelor Unite, fără să înregistreze prejudicii inacceptabile. În mod aproape sigur, în opinia sovieticilor, costurile unei astfel de operaţiuni, adăugându-se la costurile aferente tuturor celorlalte operaţiuni militare, ar fi mult prea mari. Mai important este însă faptul că, în mod aproape cert, ar considera că este imposibil să atingă capacitatea necesară pentru a contracara cu succes diferitele componente ale forţelor strategice de atac ale Statelor Unite. În cele din urmă, chiar dacă un astfel de proiect ar fi fezabil din punct de vedere economic şi tehnic, sovieticii ar ajunge aproape cu certitudine la concluzia că Statele Unite îşi vor da seama de aceste eforturi şi vor întreprinde demersuri similare sau chiar mai ample[69].

Lăsând la o parte contextul în care Comisia Church citează acest pasaj (administraţia Nixon şi, în special, secretarul de stat al Apărării, Melvin Laird, sunt criticaţi pentru faptul că au făcut presiuni asupra directorului CIA, Richard Helms, în vederea eliminării acestui pasaj din versiunea finală a NIE, lucru care s-a şi întâmplat), raportul său nu arată dacă evaluările din pasajul respectiv se bazau pe informaţii din interior despre viziunea strategică a Kremlinului. Într-adevăr, din modul de exprimare (de exemplu, „în mod aproape sigur") reiese că este vorba de opiniile analiştilor în legătură cu viziunea sovieticilor, şi nu de date obţinute direct din documente sau de la informatori de nivel înalt.

Ca atare, este un exemplu de proiectare a unei imagini simetrice, nu numai prin prisma celor trei afirmaţii (ultimele trei fraze) pe care le prezintă în susţinerea ideii sale principale, ci şi prin întreaga manieră de tratare a problemei. Prima afirmaţie conduce la ideea că serviciile americane de informaţii ar fi ştiut ce nivel al costurilor ar

considerat prea mare de către sovietici, apreciere care se baza, în principal, pe proiectarea unei imagini simetrice – de fapt Statele Unite au ajuns la concluzia că acest obiectiv nu era fezabil din punct de vedere economic. A doua afirmaţie reflectă o idee larg răspândită în rândul strategilor americani, dar care nu era neapărat împărtăşită în momentul respectiv de teoreticienii sovietici din domeniul militar. În cele din urmă, cea de-a treia afirmaţie le atribuie sovieticilor o doctrină mecanicistă, apolitică asupra cursei înarmărilor (de tipul acţiune-reacţie), care predomina în Statele Unite, dar nu neapărat şi în Uniunea Sovietică.

Şi mai important este poate faptul că modul în care este pusă problema în primele două fraze – echivalându-se „superioritatea strategică în măsură să modifice semnificativ echilibrul strategic" cu „capacitatea necesară pentru a da prima lovitură" – reflectă doctrina americană privind distrugerea reciprocă (*Mutual Assured Destruction* – MAD), fără a fi făcută vreo încercare de înţelegere a ceea ce considerau sovieticii semnificativ la vremea respectivă. Reiese astfel că sovieticii ar considera că soluţiile parţiale la problema contracarării forţelor strategice ofensive ale Statelor Unite sunt nesemnificative şi nu merită să fie puse în practică.

Dat fiind însă că această opinie este doar implicită, şi nu explicată, ea nu este analizată în baza unor date concrete. (De exemplu, o evaluare atentă a acestei opinii ar fi trebuit să aibă în vedere accentul pus de sovietici pe apărarea strategică antiaeriană, existenţa unor adăposturi subterane pentru membrii conducerii şi sistemul de apărare împotriva rachetelor balistice de la Moscova, chiar şi în absenţa unui astfel de sistem la nivel naţional.) Faptul că această viziune le-a fost atribuită sovieticilor pare să fie un caz de proiectare a unei imagini simetrice de către analişti, care considerau că logica de la baza viziunii americane era imbatabilă şi, ca atare, era împărtăşită şi de sovietici.

O altă formă des întâlnită de proiectare a unei imagini simetrice, care afectează capacitatea de evaluare corectă a progreselor ştiinţifice sau tehnologice realizate de un adversar în domeniul militar, este sindromul „aici nu s-a inventat". Acest sindrom se caracterizează prin faptul că nu se ia în serios posibilitatea ca un adversar să fi realizat o armă sau un dispozitiv la care propriul sistem tehnico-militar nu s-a gândit sau l-a considerat lipsit de fezabilitate ori de eficienţă.

Acest sindrom se face simţit mai ales atunci când este vorba de un adversar considerat inferior din punct de vedere tehnologic.

R.V. Jones analizează acest fenomen atunci când prezintă activitatea de informaţii desfăşurată de britanici pe linie tehnico-ştiinţifică în perioada celui de-al Doilea Război Mondial. Într-o concluzie formulată pe marginea unui raport informativ privind racheta balistică V-2, pe care germanii au realizat-o spre sfârşitul războiului şi au lansat-o pentru prima dată asupra Londrei la data de 8 septembrie 1944, Jones trece în revistă cele patru posibilităţi legate de o realizare tehnică: în acest caz, britanicii fie reuşesc, fie nu reuşesc, iar germanii, la rândul lor, reuşesc sau nu. Sindromul „aici nu s-a inventat" se materializează atunci când:

> ...specialiştii noştri fie eşuează, fie nu încearcă, [iar] germanii reuşesc. Acesta este cel mai interesant caz din activitatea serviciilor de informaţii, dar este greu de depăşit prejudecata că, întrucât noi nu am realizat un lucru, acesta este imposibil sau absurd. În schimb, atunci când analizează realizarea germanilor, specialiştii noştri se transformă, de fapt, în novici şi, ca atare, pot emite ipoteze mai hazardate decât cele ale serviciilor de informaţii [adică ale analiştilor de informaţii care nu sunt specialişti în tehnologia respectivă], care au cel puţin avantajul unui contact mai apropiat cu inamicul[70].

Soluţia oferită de Jones la această problemă este ca analistul de informaţii să trateze cu prudenţă opiniile specialiştilor din domeniul tehnic, încercând totodată să valorifice competenţa lor:

> Serviciile de informaţii trebuie să se ţină seama întotdeauna de faptul că recomandările vin din partea unui specialist britanic, şi nu german. Dacă nu se are în vedere permanent această distincţie, se pot face erori grave. În domeniul militar, Napoleon era perfect conştient de acest risc, făcând referire la „construirea unei imagini a inamicului". Acelaşi risc există şi în domeniul tehnic[71].

„Soluții" la problema eşecurilor din activitatea serviciilor de informații

Ce este eşecul? Mai frecvent decât ar fi de aşteptat, având în vedere mitul omniscienţei serviciilor de informaţii, se întâmplă ca

...rapoartele sau estimările informative să conţină afirmaţii eronate şi să aibă loc evenimente importante fără ca agenţiile de informaţii să le fi anticipat. Pentru a stabili dacă situaţiile de acest gen constituie într-adevăr eşecuri ale activităţii serviciilor de informaţii, este necesar un standard în funcţie de care să fie evaluate performanţele în domeniu[72]. Se consideră adesea că activitatea serviciilor de informaţii ar trebui evaluată în raport cu un ideal de clarviziune. Se pierde, însă, din vedere că activitatea de informaţii implică, în general, o confruntare reală cu un adversar uman, şi nu o luptă metaforică cu natura (aşa cum se întâmplă în cazul cercetării ştiinţifice, care încearcă să determine natura să îşi dezvăluie secretele).

De exemplu, incapacitatea victimei de a anticipa un atac-surpriză este inversul succesului repurtat de atacator atunci când îşi surprinde adversarul. În activitatea serviciilor de informaţii, una dintre părţi încearcă, de cele mai multe ori, să zădărnicească eforturile făcute de adversar pentru înţelegerea corectă a situaţiei. În acest scop, aceasta face uz de o multitudine de tehnici de informaţii, inclusiv de dezinformare, după cum se poate vedea în capitolul 5, care abordează problema activităţii de contrainformaţii.

În consecinţă, progresele înregistrate în privinţa tehnicilor utilizate în activitatea serviciilor de informaţii nu pot fi comparate, de exemplu, cu cele din domeniul chimiei. În urma progresului înregistrat de cercetările din domeniul chimiei şi a răspândirii noilor rezultatele la care s-a ajuns, chimiştii din întreaga lume pot obţine rezultate mai bune în activitatea lor. În domeniul informaţiilor, lucrurile nu stau întotdeauna la fel; faptul că datele sau procedurile noi permit unui grup de ofiţeri de informaţii să obţină rezultate mai bune înseamnă, de regulă, că adversarii acestora nu îşi mai îndeplinesc atribuţiile la fel de bine ca până atunci şi, într-un fel, înregistrează eşecuri. Acest lucru este valabil mai ales în privinţa acţiunilor deliberate care implică luarea prin surprindere, dar are o arie mai largă de cuprindere[73].

Deoarece lucrurile la extrem, eşecurile din activitatea serviciilor de informaţii pot fi considerate similare celor din jocul de şah. Evident, pentru perfecţionarea abilităţilor de şahist, este normal să fie analizate cât mai amănunţit stilurile de joc şi mutările individuale. În felul acesta, ar trebui să se amelioreze calitatea jocului individual (cu excepţia cazul în care cunoştinţele dobândite le sunt împărtăşite şi

altora, ei vor juca, la rândul lor, mai bine. Per ansamblu, nu poate avea loc o creştere a numărului de jocuri de şah câştigate în raport cu numărul celor jucate. Desigur, în calitate de cetăţeni, nu ne interesează o activitate de informaţii mai performantă în general, ci încercăm să consolidăm capacitatea pe linie de informaţii a ţării noastre şi să o diminuăm pe cea a adversarilor.

Soluţii instituţionale. Printre soluţiile instituţionale avute în vedere cel mai frecvent – soluţii care presupun restructurarea cadrului instituţional în care se desfăşoară activitatea serviciilor de informaţii – se numără *analiza competitivă* şi crearea unui „avocat al diavolului".

Analiza competitivă se referă la crearea unor centre analitice distincte în cadrul guvernului, fiecare dintre ele având dreptul de a formula şi a transmite propriile evaluări informative. În principiu, fiecare centru ar urma să aibă drepturi egale şi generale de acces la datele neprelucrate, indiferent de agenţia de informaţii care le-a obţinut. (În practică, dat fiind caracterul secret al anumitor tipuri de informaţii – de exemplu, informaţiile ce ar putea conduce la identificarea unei surse umane –, acest lucru poate fi greu de realizat.)

De regulă, toate aceste centre, sau unele dintre ele, sunt părţi componente ale unor departamente şi agenţii guvernamentale importante sau ale unor servicii militare şi funcţionează, în primul rând, pentru a răspunde nevoilor speciale de informare ale organizaţiilor cărora le aparţin. De exemplu, în Statele Unite, Agenţia de Informaţii a Apărării face parte din Departamentul Apărării şi este subordonată atât şefilor Statului-Major Reunit, cât şi secretarului de stat al Apărării ; fiecare serviciu militar are propriul comandament sau serviciu de informaţii ; Departamentul de Stat are propriul Birou de Informaţii şi Cercetare. Într-o anumită măsură, competiţia dintre ele reflectă faptul că sunt subordonate unor departamente guvernamentale diferite, care uneori se află, la rândul lor, în competiţie.

Există, de asemenea, şi posibilitatea înfiinţării mai multor centre analitice *ad hoc* care să investigheze aceeaşi problemă. Două exemple de acest gen, care au fost date publicităţii, sunt cel al Echipelor A-B din 1975-1976 şi al Comisiei Rumsfeld din 1998. În primul caz, a fost creată o echipă de experţi (Echipa B) care să analizeze ultimele evoluţii ale strategiei sovietice şi să confirme sau să infirme concluziile autorilor estimării naţionale de securitate din anul precedent (Echipa A)[74].

În cel de-al doilea caz, o comisie condusă de Donald Rumsfeld a evaluat posibila ameninţare cu rachete balistice la adresa Statelor Unite venită din partea altor ţări decât Rusia şi China. Comisia a fost înfiinţată în urma unei suspiciuni manifestate de membrii Congresului şi de alţi factori de decizie, potrivit căreia o estimare informală de securitate anterioară fusese prea optimistă[75].

Indiferent dacă este efectuată în mod sistematic sau *ad hoc*, avantajul unei astfel de analize competitive constă, în primul rând, în probabilitatea exprimării mai multor puncte de vedere la nivelul înalţilor de decizie, fapt ce conduce la o intensificare a dezbaterilor şi permite să se stabilească dacă informaţiile disponibile susţin fără echivoc una dintre opinii. Astfel, analiza competitivă poate reprezenta o soluţie la problemele generate de acceptarea fără rezerve a concepţiilor convenţionale. În condiţiile existenţei unor centre analitice concurente, creşte probabilitatea ca măcar unul dintre ele să manifeste scepticism în privinţa opiniilor generalizate cu privire la o anumită situaţie (deşi acest lucru nu este garantat), fiind, astfel, în măsură să determine celelalte agenţii să îşi justifice poziţia. Analiza competitivă este o încercare de angajare – ţinând cont de cadrul limitat al reglementărilor privind securitatea informaţiilor – într-un schimb de idei specific unei societăţi democratice care are ca rezultat promovarea cunoaşterii în general.

Astfel, riscul ca aceste centre să adopte puncte de vedere părtinitoare, sub influenţa orientării strategice a agenţiilor coordonatoare sau a restricţiilor bugetare, este relativ redus. Potrivit acestei argumentări, iniţierea unei dezbateri intense la nivelul diferitelor centre va scoate în evidenţă netemeinicia punctelor de vedere care nu sunt susţinute de dovezi, creând, în acelaşi timp, premisele necesare pentru ca o serie de idei noi, neconvenţionale să fie luate în considerare.

Desigur, este posibil ca un anumit punct de vedere să fie adoptat într-o măsură relativ similară de diferitele structuri guvernamentale. Într-o astfel de situaţie, este puţin probabil ca simpla existenţă a unor centre analitice concurente să pună sub semnul întrebării conceptiile convenţionale, având în vedere că toate aceste centre ar fi dominate de acelaşi convenţionalism. Pornind de la această consideraţie, s-a propus crearea unui „avocat al diavolului" – altfel spus, a unei entităţi analitice având ca scop declarat contestarea punctelor de vedere general-acceptate.

Echipa B şi Comisia Rumsfeld reprezintă, totodată, exemple de „avocaţi ai diavolului" constituiţi *ad hoc* pentru a analiza o anumită problemă, pornind de la premisa că o ipoteză anterioară legată de aceasta a fost eronată. Proiectul „avocatului diavolului" este o încercare de instituţionalizare a acestei practici şi, implicit, de evitare a controverselor de natură politică de tipul celor ce au planat deasupra Echipei B, despre care unii critici au afirmat că ar fi exercitat o presiune externă nejustificată (altfel spus, politică) asupra procesului de analiză a informaţiilor[76].

Deşi ambele instrumente instituţionale prezintă avantaje, nici unul dintre ele nu poate fi privit ca o soluţie universală sau, cel puţin, ca un pas în direcţia corectă. Într-un articol sugestiv intitulat „Why Intelligence Failures Are Inevitable", Richard K. Betts arată că nici una dintre soluţiile instituţionale sus-menţionate – şi nici o altă soluţie instituţională – nu poate preveni în totalitate eşecurile înregistrate în activitatea serviciilor de informaţii[77].

Chiar dacă analiza competitivă poate da glas unor opinii diferite faţă de concepţiile convenţionale, opinii care, în caz contrar, nu ar putea fi exprimate, acest tip de analiză oferă factorilor de decizie o gamă largă de puncte de vedere, ceea ce îi poate pune în încurcătură sau îi poate determina să ignore toate informaţiile primite şi să se bazeze pe propriile opinii. De asemenea, este posibil ca obiecţiile prezentate de un astfel de „avocat al diavolului" instituţionalizat să îşi piardă capacitatea de a-i determina pe ceilalţi să îşi reconsidere poziţia tocmai pentru că exprimarea unui punct de vedere diferit intră în „atribuţiile sale". Se poate ajunge, prin urmare, la un rezultat contrar celui urmărit, şi anume la situaţia în care anumite obiecţii justificate la concepţiile tradiţionale sunt ignorate deoarece sunt considerate o atitudine normală şi previzibilă.

Aceasta nu înseamnă însă că măsurile instituţionale sunt lipsite de importanţă sau că modificarea lor nu poate fi benefică. Concluzia care se desprinde este că strategia optimă de organizare a serviciilor de informaţii nu poate fi stabilită fără a cunoaşte problemele sau deficienţele caracteristice aparatului de securitate naţională al unei ţări; stabilirea structurii organizatorice trebuie să ţină cont de modalităţile optime de contracarare a tendinţelor negative identificate. Aceeaşi soluţie – de exemplu, analiza competitivă – poate fi utilă sau nocivă, în funcţie de caracteristica generală a sistemului:

dar sistemul se caracterizează printr-un grad prea mare de conven-ționalism, analiza competitivă ar putea avea ca rezultat luarea în considerare a unor puncte de vedere noi; în schimb, dacă există tendința de a permite problemelor politice interne să domine strategia de securitate națională, poate fi necesară consolidarea unei structuri de informații unitare, care să aducă în prim-plan realitățile internaționale.

Soluții intelectuale. Avantajul soluțiilor instituționale este că pot fi implementate pe cale ierarhică, prin directive și decizii manageriale. totuși, aceste soluții nu atacă miezul problemei eșecului în activitatea de informații, și anume raționamentul analistului. Îmbunătățirea raționamentelor nu este un aspect care să poată fi automat prin măsuri administrative directe. Într-adevăr, dacă încercăm să precizăm ce aspecte trebuie urmărite, nu putem stabili cu certitudine nici măcar ce înseamnă „îmbunătățirea raționamentului", în afara unui îndemn generic și nu întotdeauna util de a fi „mai inteligent".

Deși nu este posibilă stabilirea unor norme care să conducă inevitabil la o analiză corectă a informațiilor, ar putea fi util să încercăm identificarea deficiențelor sau erorilor intelectuale care pot afecta procesul analitic, fie în plan general, fie într-un anumit moment și loc. Astfel, putem să aflăm aceste tendințe și să încercăm să le corectăm.

Printre cauzele intelectuale ale eșecurilor înregistrate în activitatea serviciilor de informații, am văzut că o greșeală importantă care trebuie evitată este tendința de a interpreta realitatea ca pe o reflexie a propriei imagini. Deși toți analiștii de informații pot comite această eroare, ea reprezintă o problemă îndeosebi pentru comunitatea de informații din Statele Unite. Americanii sunt înclinați să creadă că toți oamenii au caracteristici similare, poate și datorită experienței Statelor Unite în asimilarea și integrarea cu succes a imigranților cu mentalități și credințe religioase diferite. Astfel, analiștii serviciilor de informații din SUA riscă mai mult decât colegii lor din alte țări să evalueze și să anticipeze acțiunile altora pornind de la ceea ce ar face ei în circumstanțe similare.

Prin urmare, o măsură importantă de natură să remedieze această eroare o constituie cunoașterea aprofundată a altor societăți și culturi.

Studiul limbii şi istoriei unei ţări, cunoaşterea tradiţiilor religioase şi culturale ale acesteia pot contribui la creşterea semnificativă a capacităţii de valorificare a informaţiilor. Trebuie întreprinse eforturi susţinute pentru a evalua situaţia internaţională nu numai din perspectivă proprie, ci şi din punctul de vedere al liderilor altor ţări.

Capitolul 4

În culise: operațiunile secrete

Din punctul de vedere al opiniei publice, acţiunile secrete – în special formele cele mai senzaţionale ale acestora, cum ar fi răsturnarea unui guvern sau asasinarea liderului acestuia – reprezintă una din principalele forme de concretizare a activităţii serviciilor de informaţii; cu toate acestea, în viziunea specialiştilor şi cercetătorilor din domeniul informaţiilor, însăşi includerea acţiunilor secrete în definiţia activităţii de informaţii este pusă sub semnul întrebării. Această problemă este determinată de faptul că acţiunile secrete presupun luarea unor măsuri de natură să afecteze politica externă a unei ţări, în timp ce activităţile de culegere şi analiză a datelor se limitează la furnizarea informaţiilor care pot sta la baza politicii respective.

Ce sunt operațiunile secrete?

În accepţiunea dată de comunitatea americană de informaţii, *acţiunile secrete* reprezintă încercarea unui stat de a-şi îndeplini obiectivele de politică externă prin desfăşurarea unor activităţi secrete menite să influenţeze deciziile altui stat sau evenimentele şi circumstanţele de ordin politic, militar ori social din altă ţară. După cum sugerează termenul, trăsătura definitorie a unei acţiuni secrete o reprezintă caracterul său ascuns sau secret. Totuşi, definirea exactă a caracterului secret poate varia în funcţie de circumstanţe.

În unele cazuri, păstrarea secretului este absolut necesară, iar guvernele se străduiesc să ia toate măsurile necesare astfel încât

detaliile sau chiar şi simpla existenţă a activităţilor respective să nu fie cunoscute decât de un cerc restrâns de persoane. Aceasta se întâmplă, de exemplu, în cazul în care o acţiune secretă vizează susţinerea unui grup de conspiratori ce urmăresc pregătirea unei lovituri de stat în altă ţară, prin introducerea ilegală a unor arme în ţara respectivă. În alte cazuri, acţiunile în sine sunt cunoscute, dar guvernele implicate nu doresc să facă publică participarea lor la acestea. Un exemplu de acest gen îl reprezintă finanţarea în secret, de către guvernul unei ţări, a unei publicaţii sau a unui post de radio care susţine politica sa ori manifestă o atitudine ostilă faţă de politica adversarului său. În sfârşit, există şi situaţii în care o mare parte din informaţiile cu privire la operaţiuni sunt făcute publice, dar, din raţiuni diplomatice sau din alte motive, guvernele implicate evită să recunoască oficial participarea lor la evenimentele respective.

În Statele Unite, acţiunile secrete sunt definite în legislaţia actuală ca fiind „activitatea sau activităţile desfăşurate de Guvernul Statelor Unite în scopul de a influenţa situaţia politică, economică sau militară din alte ţări, rolul jucat de [guvern] nefiind dezvăluit sau recunoscut public; astfel de activităţi nu includ... activitatea tradiţională de contrainformaţii... activităţile diplomatice... militare... [sau] ce ţin de domeniul aplicării legii”[1].

Conform acestei definiţii, se face distincţie între acţiunile secrete şi activitatea de culegere şi valorificare a datelor obţinute din surse secrete, cu alte cuvinte, de ceea ce, în Statele Unite, este considerată baza activităţii serviciilor de informaţii[2]. Diferenţa constă în faptul că obiectivul acţiunilor secrete nu este de a obţine informaţii, ci de a promova în mod nemijlocit obiectivele naţionale de politică externă. Din acest punct de vedere, se aseamănă într-o măsură mai mare cu alte instrumente de politică externă ale ţării, cum ar fi activităţile diplomatice sau operaţiunile militare, decât cu activitatea propriu-zisă a serviciilor de informaţii. În schimb, având în vedere că este vorba de o activitate desfăşurată în secret, care implică recurgerea la sprijinul unor aliaţi sau agenţi secreţi, se aseamănă mai mult cu activitatea de culegere a informaţiilor din surse umane decât cu alte strategii pe care le-ar putea pune în practică guvernul unei ţări.

Chiar dacă această definiţie este, în principiu, suficient de clară, nu e în totalitate exactă. De exemplu, deşi legea exclude în mod explicit activităţile „diplomatice”, „militare”, „de contrainformaţii”

[illegible] legii" „tradiţionale" din definiţia acţiunilor secrete, nu [illegible] aceste activităţi şi nici nu stabileşte linia de demarcaţie [illegible] şi acţiunile secrete. Şi acţiunile diplomatice, de pildă, au [illegible] influenţarea guvernelor şi oficialilor altor ţări şi sunt, de [illegible], întreprinse în secret; de exemplu, adesea se impune ca [illegible] dintre două ţări să fie desfăşurate în secret, fără ca alte [illegible] publică să aibă acces la informaţii pe această temă. Este [illegible] chiar ca subiectul anumitor discuţii purtate cu oficiali guvernamentali dintr-o ţară să nu fie adus la cunoştinţa altor membri ai [illegible] guvern.

De asemenea, „activitatea de contrainformaţii" presupune [illegible] la serviciile unor agenţi dubli, după cum vom vedea în [illegible]. Aceşti agenţi urmăresc să obstrucţioneze eforturile [illegible] de culegere a unor informaţii din surse umane, dar pot [illegible] şi pentru a-i transmite informaţii false, menite să îl inducă [illegible] şi chiar să îl determine să îşi modifice planul de acţiune. [illegible] dublu trebuie să îşi înşele adversarul în privinţa activităţilor [illegible] ce influenţează, în mod inevitabil, activitatea de culegere [illegible] informaţiilor de către adversar.) Nu este clar în ce moment această [illegible] „tradiţională" ar trebui să fie privită nu ca o activitate de [illegible] informaţii, ci ca o acţiune secretă.

În plus, trebuie remarcat că sintagma *acţiune secretă* pare a fi o [illegible] americană, neexistând în vocabularul altor servicii de informaţii.[3] De exemplu, cel mai apropiat echivalent sovietic al acestei [illegible] – *măsuri active* (*aktivnîie meropriiatiia*) – avea un sens mai [illegible] decât cel al acţiunii secrete: se referea atât la „tehnicile deschise, cât şi la cele secrete, aplicate în vederea influenţării evenimentelor, strategiilor şi acţiunilor altor ţări"[4]. Conform acestei definiţii, măsurile active nu intrau în totalitate în sfera activităţii de informaţii. În schimb, includeau alte activităţi de politică externă desfăşurate atât de guvernul sovietic (de exemplu, activităţi diplomatice şi utilizarea unor mijloace de informare în masă oficiale, cum ar fi Radio Moscova), cât şi de Partidul Comunist al Uniunii Sovietice (întreprinse, de exemplu, cu sprijinul partidelor comuniste din alte ţări sau al unor grupări de faţadă precum Consiliul Mondial al Păcii – World Peace Council). Sintagma punea un accent mai mare pe obiectivul urmărit – influenţarea situaţiei politice – decât pe caracterul secret sau deschis al mijloacelor utilizate[5].

Indiferent de terminologia folosită, este important să reţinem că sensul dat de Statele Unite acţiunii secrete reprezintă doar una din numeroasele strategii de politică externă posibile. Datorită caracteristicilor sale unice, a suscitat de-a lungul timpului dezbateri aprinse, situându-se în prim-planul atenţiei tuturor ; totodată, având în vedere caracterul său secret, ridică o serie de semne de întrebare în cazul unui guvern democratic. Se poate spune că alegerea termenului este oarecum nefericită, întrucât scoate în evidenţă o caracteristică a mijloacelor utilizate (caracterul lor secret), ignorând faptul că scopul urmărit e sau ar trebui să fie cel de îndeplinire a obiectivelor de politică externă. Din cauza accentului pus pe formă, în detrimentul obiectivului urmărit, dezbaterile desfăşurate în Statele Unite pe marginea acţiunilor secrete s-au concentrat, în principal, asupra legalităţii şi asumării răspunderii, fiind trecute sub tăcere alte aspecte fundamentale, referitoare la obiectivele şi strategia de politică externă.

În acest capitol, acţiunile secrete vor fi tratate atât ca o componentă a activităţii serviciilor de informaţii, cât şi ca un instrument de politică externă ; în capitolul 6, vor fi abordate aspectele specifice referitoare la desfăşurarea unor acţiuni secrete de către un guvern democratic. Ţinând cont de ambiguitatea definiţiilor mai vechi şi mai noi ale acţiunilor secrete, în continuarea prezentului capitol vor fi analizate activităţile cu o aplicabilitate mai largă decât acţiunile secrete, pentru a clarifica limitele acestora din urmă. O definiţie mai satisfăcătoare a acţiunilor secrete ar trebui să se detaşeze într-o mai mare măsură de inconsecvenţele legislative şi procedurale din Statele Unite ; o astfel de definiţie nu a fost însă identificată până în prezent.

Tipuri şi exemple de acţiuni secrete

În sensul său cel mai larg, de influenţare prin mijloace secrete a evenimentelor sau circumstanţelor din altă ţară, sintagma *acţiune secretă* include o gamă largă de activităţi, de la cele prozaice, de genul acordării de asistenţă tehnică secretă (ca, de exemplu, cursuri de perfecţionare sau furnizarea unor echipamente de comunicaţii ori asigurarea securităţii) unui guvern străin prieten, până la cele mai spectaculoase, cum ar fi asasinarea unui lider sau instigarea ori

organizarea unei lovituri de stat. Este aşadar dificil de redactat o listă completă a tipurilor de acţiuni secrete desfăşurate de agenţiile de informaţii. În plus, agenţiile de informaţii din Statele Unite nu au dezvoltat o tipologie-standard a acţiunilor secrete şi nu dispun de personal specializat care să analizeze această chestiune. În continuare vom încerca să elaborăm o astfel de clasificare.

Scopul acţiunilor secrete este de a influenţa acţiunile unor guverne străine sau evenimentele ori circumstanţele din altă ţară. Aceste acţiuni pot viza guvernul ţării respective, populaţia în general sau un anumit segment al ei. În ţările democratice, efectele acţiunilor de influenţare a populaţiei sunt, de cele mai multe ori, resimţite şi de guvernul ţării respective; pe de altă parte, astfel de acţiuni pot avea importante consecinţe pe termen lung în ţările nedemocratice sau cu sisteme totalitare.

Influenţarea strategiilor, evenimentelor sau circumstanţelor din alte ţări constituie însăşi esenţa politicii externe; acţiunile diplomatice urmăresc, în aceeaşi măsură ca acţiunile secrete, îndeplinirea acestui obiectiv. Este, de asemenea, posibilă trimiterea sau staţionarea unor trupe militare pe teritoriul altui stat în scopul influenţării strategici sale; aceasta este o măsură obişnuită pe timp de pace, dar poate fi aplicată şi pe timp de război. Prin urmare, nu este surprinzător faptul că multe dintre tehnicile de acţiune secretă analizate mai jos pot fi puse în practică şi prin mijloace nesecrete. Din punctul de vedere al Guvernului american, includerea unei acţiuni în categoria de „secretă" depinde adesea nu atât de natura cazului, cât de particularităţile definiţiilor juridice şi administrative ale acţiunii secrete.

Sprijinul secret acordat guvernului unui stat prieten

În multe cazuri, acţiunile secrete sunt întreprinse pe baza unei alianţe tacite cu persoane sau grupări care urmăresc aceleaşi obiective. Acest lucru este mai uşor de pus în practică atunci când aliatul în cauză este guvernul unui stat prieten. În acest caz, acţiunile secrete pot fi limitate la activităţi lipsite de senzaţional, cum ar fi acordarea de asistenţă în secret statului aliat sub forma garantării siguranţei personale a liderului său sau a furnizării unor echipamente de comunicaţii securizate (criptate).

Asistenţa care nu implică activităţi de informaţii. Există un motiv pentru care astfel de activităţi sunt incluse în categoria acţiunilor secrete. Sprijinul acordat guvernului unui stat prieten îl ajută pe acesta să se menţină la putere şi, prin urmare, influenţează cursul evenimentelor din ţara respectivă. În plus, acţiunile se desfăşoară în secret – cu alte cuvinte, datele, informaţiile cu privire la sprijinul acordat nu sunt făcute publice, iar în cazul în care se produce o scurgere de informaţii, guvernul nu îşi va asuma public responsabilitatea. Dar astfel de acţiuni pot fi incluse la fel de bine şi în categoria acţiunilor diplomatice secrete. De fapt, sintagma *acţiune secretă* se aplică, probabil, acestui gen de activitate doar dacă operaţiunea a fost întreprinsă de o agenţie de informaţii ; furnizarea de asistenţă în secret prin intermediul personalului diplomatic sau militar nu va fi, probabil, inclusă în această categorie.

Astfel de activităţi sunt, de obicei, realizate la scară redusă şi relativ necontroversate, motiv pentru care publicarea în presa scrisă a unor informaţii pe această temă este puţin probabilă. Totuşi, ele pot prezenta importanţă atât din punct de vedere tehnic (prin furnizarea capacităţilor necesare guvernului statului prieten, pe care acesta nu le-ar fi putut obţine prin forţe proprii), cât şi psihologic (ca o dovadă a credibilităţii şi eficienţei sprijinului acordat guvernului respectiv). Dar această lipsă a vizibilităţii şi a controverselor nu se manifestă întotdeauna.

În primul rând, este posibil să apară divergenţe cu privire la statele ce trebuie considerate prietene şi eligibile pentru acordarea de asistenţă, la fel ca în cazul asistenţei deschise. Caracterul secret nu modifică natura acestor divergenţe, dar poate crea suspiciuni în rândul oponenţilor unui program, ce pot bănui că principalul motiv pentru care programul a fost ţinut secret a fost de a evita formularea unor obiecţii la adresa lui.

În al doilea rând, pot apărea discuţii cu privire la tipul de asistenţă acordată, în special dacă statul beneficiar are o reputaţie îndoielnică[6]. De exemplu, în 1974, Congresul Statelor Unite a interzis acordarea unor fonduri altor state pentru instruirea forţelor de poliţie ; această decizie a fost adoptată pe fondul unor controverse cu privire la încălcarea drepturilor omului de către regimurile din America Latină care beneficiaseră de astfel de fonduri[7].

Asistenţă pe linie de informaţii. Un alt tip de asistenţă acordată guvernului unui stat prieten îl reprezintă furnizarea sau schimbul de informaţii provenite din surse secrete. Având în vedere că aceasta este o activitate de rutină, nu ar trebui să fie inclusă în categoria acţiunilor secrete. În situaţiile care presupun un schimb de informaţii de o valoare aproximativ egală, scopul furnizării unor date altui stat fiind acela de a primi în schimb alte informaţii relevante, această operaţiune ar trebui să fie inclusă, mai degrabă, în categoria activităţilor de culegere a informaţiilor decât în cea a acţiunilor secrete.

Totuşi, în situaţiile în care furnizarea informaţiilor are loc într-o singură direcţie, principala motivaţie a statului care le transmite poate fi intenţia de a ajuta celălalt stat. În acest caz, activitatea respectivă poate fi considerată sprijin secret acordat unui stat prieten, având în vedere că permite altui stat să îşi îndeplinească anumite obiective pe care nu le-ar fi putut atinge prin mijloace proprii şi se desfăşoară în secret[8].

Deşi, în general, schimbul de informaţii are loc doar între state considerate prietene (statul care furnizează informaţiile consideră că bunăstarea statului beneficiar este şi în interesul său), există numeroase exemple de situaţii în care un stat i-a transmis informaţii altuia ce nu este considerat prieten pentru a-l determina sau a-l provoca să adopte o anumită decizie, care să fie în interesul ambelor părţi. Această situaţie, care presupune nu atât acordarea de asistenţă altui stat, cât determinarea adoptării de către acesta a unei anumite măsuri, este prezentată mai jos ca fiind o metodă de influenţare a percepţiei unui stat cu privire la poziţia sa pe plan mondial.

Influenţarea opiniilor altui stat

Spre deosebire de situaţiile prezentate mai sus, în care sprijinul acordat guvernului altui stat porneşte de la premisa că acesta poate contribui la promovarea propriilor interese, cel mai frecvent şi mai caracteristic tip de acţiune secretă vizează influenţarea opiniilor altui stat, în scopul modificării strategiei, evenimentelor sau circumstanţelor din ţara respectivă în folosul propriilor interese. Acest obiectiv se realizează fie prin influenţarea acţiunilor guvernului respectiv, fie a opiniei publice din ţara respectivă sau a unor grupuri influente ale sale, independent de acţiunile guvernului respectiv şi,

adesea, împotriva intenţiilor acestuia. Scopul final îl constituie influenţarea politicii guvernului respectiv sau crearea condiţiilor necesare pentru schimbarea acestuia. În această secţiune şi în secţiunea următoare este prezentat modul în care acţiunile, evenimentele sau circumstanţele pot fi afectate prin influenţarea (1) opiniilor guvernului altui stat sau (2) opiniilor anumitor segmente ale populaţiei din statul respectiv, cu privire la aspecte de ordin politic, militar sau economic.

Agenţii de influenţă. Metoda cea mai simplă şi mai directă de a influenţa acţiunile unui guvern străin este de a recurge la *agenţi de influenţă* – agenţi a căror principală misiune constă nu în culegerea informaţiilor, ci în influenţarea directă a politicii altui stat. Având în vedere că un agent care deţine o funcţie importantă în guvernul altui stat ar putea îndeplini ambele obiective, această distincţie este mai mult de natură teoretică decât practică. În astfel de cazuri, este posibil ca utilizarea unui agent cu atribuţii pe linie de culegere de informaţii în scopul influenţării politicii guvernului ţării sale să nu fie considerată acţiune secretă. Totuşi, un serviciu de informaţii ar putea să nu se arate dispus să pună în pericol o sursă de informaţii utilă trasându-i sarcina de a încerca să influenţeze politica guvernului său dacă, prin acţiunile lui, agentul respectiv ar putea atrage atenţia asupra sa.

Agentul de influenţă poate fi un oficial guvernamental sau un membru marcant al clasei politice din ţara-ţintă (altfel spus, o persoană din interior), ce are acces la alţi oficiali guvernamentali, la liderii de opinie şi la mass-media. Dacă agentul de influenţă este un înalt oficial din cadrul guvernului-ţintă, ar putea fi în măsură să întreprindă, pe cont propriu, acţiuni în beneficiul altui stat. Totuşi, situaţia cea mai frecventă în cazul unui guvern birocratic este ca agentul să îşi determine colegii să adopte anumite politici care să susţină interesele altui stat. Evident, el nu poate promova în mod deschis politicile respective admiţând că ele sunt în beneficiul unei puteri străine, potenţial ostilă, ci trebuie să încerce să influenţeze opiniile colegilor săi cu privire la situaţia politică în aşa fel încât aceştia să considere necesară susţinerea strategiilor ce avantajează statul al cărui agent este.

De exemplu, în anii '30-'40, serviciile de informaţii sovietice aveau câţiva agenţi care lucrau în cadrul Guvernului Statelor Unite[9].

[illegible] cei mai importanţi se numără Harry Dexter White, angajat al Departamentului Trezoreriei. Cu timpul, White a fost promovat în funcţia de secretar-adjunct al Trezoreriei, cea de-a doua funcţie ca importanţă din cadrul Departamentului. Pe lângă furnizarea unor date şi secrete serviciului de informaţii sovietic, White acţiona şi ca agent de influenţă. Astfel, în pregătirea conferinţei de la Ialta din februarie 1945, unde s-au întâlnit Stalin, Roosevelt şi Churchill, White a avut iniţiativa redactării unei propuneri a Departamentului Trezoreriei privind acordarea unui important împrumut pe termen de 10 de ani, cu dobândă redusă, Guvernului de la Moscova şi alocarea a jumătate din suma propusă de douăzeci de miliarde de dolari, pe care Germania ar fi urmat să o plătească drept despăgubiri de război. În plus, White a făcut un apel (pe aceeaşi linie cu poziţia Uniunii Sovietice) la distrugerea totală a capacităţilor industriale chimice, electrice şi metalurgice ale Germaniei: „În opinia mea, cea mai bună modalitate de a consolida încrederea sau neîncrederea în relaţiile dintre Statele Unite şi Rusia o reprezintă poziţia pe care acest guvern o va adopta în privinţa Germaniei". Totuşi, în acest caz, eforturile întreprinse de White în interesul Uniunii Sovietice au fost parţial dejucate de opoziţia manifestată de Departamentul de Stat. În cele din urmă, nu s-a acordat nici un împrumut masiv, iar Germania nu a fost dezindustrializată. Cu toate acestea, Roosevelt a aprobat, conform propunerilor înaintate de White şi împotriva voinţei lui Churchill, valoarea despăgubirilor de război care fusese stabilită de Rusia, precum şi partea ce urma să-i revină acesteia[10].

Un agent de influenţă din timpul Războiului Rece a fost norvegianul Arne Treholt, funcţionar în cadrul Ministerului de Externe din ţara sa şi, timp de peste un deceniu, agent sovietic. Profitând de funcţiile deţinute în minister şi la Naţiunile Unite, Treholt a încercat, ori de câte ori i s-a ivit ocazia, să modereze sau să modifice politicile ţării sale în beneficiul Uniunii Sovietice. De exemplu, la începutul carierei sale, Treholt a fost numit într-o funcţie relativ importantă în cadrul conferinţelor de drept maritim şi a făcut parte din delegaţia norvegiană care a purtat negocieri cu Moscova pe tema apelor teritoriale şi a drepturilor de pescuit în Marea Barents. Potrivit unei relatări, „Treholt nu numai că a informat permanent KGB cu privire la poziţia Norvegiei în cadrul negocierilor, ci a acţionat şi ca agent de influenţă în echipa norvegiană de negociatori", contribuind la

elaborarea unui tratat „care a fost aspru criticat în Norvegia pe motiv că favoriza interesele Uniunii Sovietice". În general, Treholt a făcut uz de diferitele funcţii deţinute în cadrul ministerului pentru a promova o serie de politici – cum ar fi cea a unei Zone Nordice Libere de Arme Nucleare – care susţineau eforturile Uniunii Sovietice vizând îndepărtarea Norvegiei de Alianţa Nord-Atlantică (NATO). Treholt a jucat un rol deosebit de important în relaţia cu presa norvegiană, utilizându-şi numeroasele contacte din mass-media pentru a promova o atitudine antiamericană şi anti-NATO. Când a fost arestat, în 1984, Treholt era şeful Biroului de presă şi comunicare din cadrul Ministerului de Externe[11].

Un alt agent de influenţă din timpul Războiului Rece, recrutat din afara aparatului guvernamental, a fost Pierre-Charles Pathé, cetăţean francez cu relaţii importante în cercurile politice, care, în 1979, a fost găsit vinovat de spionaj în favoarea Uniunii Sovietice şi condamnat la cinci ani închisoare. Fiind un apropiat al cercurilor politice, deţinea multe informaţii despre politica de la nivel înalt, precum şi despre viaţa personală a multor oameni politici, chiar dacă nu avea acces la informaţii secrete. Totuşi, se pare că adevărata sa infracţiune nu a constituit-o spionajul, ci acţiunile întreprinse în calitate de agent de influenţă.

În 1976, beneficiind şi de o finanţare primită de la KGB, a lansat un buletin informativ politic ce purta numele *Synthèse*. Pe parcursul următorilor trei ani, această gazetă, ce era citită de o mare parte din elita politică a Franţei (la un moment dat, 70% din membrii Camerei Deputaţilor erau abonaţi ai gazetei), a denigrat şi a atacat interesele şi politica occidentale, diferenţele foarte mari dintre interesele şi politica Franţei, pe de o parte şi cele ale celorlalte state membre ale Alianţei Nord-Atlantice (în special, ale Germaniei Federale şi Statelor Unite), pe de altă parte, şi a susţinut poziţia Uniunii Sovietice şi a aliaţilor săi. Pathé a fost arestat după ce a fost surprins în momentul în care primea bani de la un ofiţer KGB cu ocazia unei întâlniri clandestine ce a avut loc într-o suburbie a Parisului[12].

Natura relaţiei dintre un serviciu de informaţii şi un agent de influenţă variază în funcţie de circumstanţe. În cazul unei persoane ca Pathé, jurnalist prestigios şi apropiat al cercurilor politice, a cărui simpatie pentru Uniunea Sovietică data de dinaintea oricărei relaţii clandestine cu KGB (probabil că el a fost remarcat de KGB după publicarea, în 1959, a unui articol în favoarea Uniunii Sovietice),

[illegible] era, probabil, flexibilă, bazată pe interese comune, nu rigidă, [illegible] pe transmiterea unor instrucţiuni detaliate.

Pornind de la categoriile identificate de serviciile secrete ale fostei Uniuni Sovietice, putem distinge mai multe tipuri de agenţi de influenţă, în funcţie de gradul şi tipul de control exercitat asupra acestora de serviciul de informaţii. Din prima categorie fac parte „oamenii de încredere" – cu alte cuvinte, persoanele care sunt dispuse să colaboreze cu un guvern străin pentru a promova anumite obiective pe care le împărtăşesc, dar care nu sunt receptive la primirea unor instrucţiuni detaliate şi, în general, nu sunt remunerate. O altă categorie este cea a agenţilor „controlaţi", care primesc şi execută ordine precise şi cărora, de obicei, li se acordă o recompensă bănească pentru serviciile lor. La polul opus se află persoanele care sunt manipulate (de pildă, prin intermediul unor consilieri sau al unor persoane din anturaj) să întreprindă anumite acţiuni în interesul unui stat, dar care nu sunt conştiente de acest lucru[13].

Informarea şi dezinformarea. O altă metodă de influenţare a oficialilor unui stat constă în furnizarea anumitor informaţii (adevărate sau false) menite să îl determine să întreprindă un anumit gen de acţiuni. Un exemplu datează din 1983, când Statele Unite i-au transmis Ayatolahului Khomeini* informaţii cu privire la „prezenţa unor agenţi şi colaboratori sovietici în Iran". Această informaţie a provocat două valuri de execuţii şi „desfiinţarea partidului comunist Tudeh", fapt ce „a dat o lovitură majoră operaţiunilor KGB şi influenţei sovietice" în Iran. Statele Unite obţinuseră, se pare, această informaţie de la un „diplomat" sovietic din Teheran, Vladimir A. Kuzichkin, care a imigrat în Marea Britanie în 1982; Kuzichkin era, de fapt, „un ofiţer superior KGB... care avusese misiunea de a ţine legătura cu partidul Tudeh"[14].

Deşi, în acest caz, CIA a fost, se pare, implicată, nu este obligatoriu recurgerea la serviciile secrete pentru a transmite astfel de informaţii. În lipsa implicării serviciilor de informaţii, o astfel de activitate nu ar fi, probabil, considerată acţiune secretă, deşi natura ei rămâne, în principiu, aceeaşi. Un exemplu de asemenea activitate, care nu poate fi inclusă în categoria acţiunilor secrete, l-a reprezentat

---

* Ayatolahul Khomeini (1902-1989), lider religios iranian şi liderul politic al Revoluţiei iraniene din 1979 care a dus la răsturnarea şahului Iranului, Mohammad Reza Pahlavi (n.r.).

încercarea prim-ministrului britanic, Winston Churchill, în aprilie 1941, de a avertiza Uniunea Sovietică cu privire la iminenţa atacului Germaniei.

În contextul istoric respectiv, este uşor de înţeles de ce Stalin a pus sub semnul întrebării motivele lui Churchill. Stalin, care avea probabil, o părere preconcepută cu privire la duplicitatea englezilor, a tras concluzia că era în interesul Marii Britanii ca relaţiile dintre Uniunea Sovietică şi Germania să se înrăutăţească. Churchill spera, probabil, că măsurile defensive luate de Uniunea Sovietică pe baza acestei informaţii ar putea fi interpretate drept o ameninţare de Germania, care s-ar fi simţit obligată să îşi întărească dispozitivul militare la graniţa sovietică. În consecinţă, Stalin a considerat că acest avertisment este o diversiune şi l-a ignorat[15].

Dacă aceste două exemple menţionate mai sus presupun transmiterea unor informaţii reale, dezinformarea poate da rezultate la fel de bune, atât timp cât informaţiile transmise sunt plauzibile. De exemplu, în timpul Războiului din Vietnam, Statele Unite au încercat să creeze impresia că o mişcare de gherilă anticomunistă acţiona în Nordul Vietnamului. Scopul acestei dezinformări era de a determina Vietnamul de Nord să pună la îndoială eficacitatea aparatului său intern de securitate. De fapt, aşa-numita „Sfântă Sabie a Ligii Patrioţilor" (Mat Tran Guom Thieng Ai Quoc în vietnameză, Sacred Sword of the Patriots League în engleză – SSPL) era formată din ţărani care fuseseră răpiţi din Vietnamul de Nord, duşi într-un sat aparent „eliberat" (de fapt, aflat sub controlul Vietnamului de Sud), îndoctrinaţi cu principiile SSPL, instruiţi şi apoi infiltraţi în Vietnamul de Nord pentru a „răspândi vestea" despre ligă. Timp de patru ani, în anii '60, peste o mie de persoane din Vietnamul de Nord au fost capturate şi apoi trimise înapoi având asupra lor materiale, documente şi informaţii cu privire la SSPL, menite să susţină stratagema[16].

O altă tehnică de dezinformare este aşa-numita „dezinformare tacită prin documente falsificate", care presupune transmiterea pe căi neoficiale a unui document falsificat către un guvern străin, fără a face public documentul respectiv. În cel mai bun caz, guvernul-ţintă (a cărui influenţare se urmăreşte) acceptă documentul falsificat ca fiind autentic şi nu întreprinde alte investigaţii. Guvernul care se presupune că ar fi emis documentul în cauză nu ştie nimic despre acesta şi, prin urmare, nu poate să-i nege autenticitatea.

O încercare de acest gen, care a eşuat pentru că guvernul-ţintă a făcut investigaţii, este descrisă de Ladislav Bittman, fost agent cehi

de informaţii. Potrivit relatării sale, în 1977 sovieticii au redactat un memorandum contrafăcut, care ar fi fost, aparent, emis de Ambasada Statelor Unite la Teheran şi au făcut în aşa fel încât să fie trimis spionii la Ambasada Egiptului din Belgrad. Memorandumul, care purta menţiunea „Strict Secret", prezenta un presupus complot pus la cale de Statele Unite, Iran şi Arabia Saudită pentru a-l răsturna pe președintele egiptean Anwar Sadat. Acţiunea secretă a eşuat deoarece guvernul egiptean a solicitat oficial lămuriri de la Washington şi a primit un răspuns care l-a convins că memorandumul era contrafăcut[17].

Această formă de dezinformare poate viza direct serviciul de informaţii din ţara-ţintă. În acest caz, informaţia falsă nu este transmisă guvernului-ţintă, ci e lăsată, cum s-ar spune, la îndemână, pentru a fi descoperită de serviciile de informaţii; de exemplu, pot fi purtate convorbiri de natură să creeze o impresie greşită, de la anumite posturi telefonice despre care se ştie că sunt interceptate de serviciul de informaţii din ţara-ţintă. O asemenea campanie de dezinformare este cunoscută sub numele „diversiune" şi inclusă în categoria activităţilor de contrainformaţii, nu a acţiunilor secrete. Această distincţie este însă oarecum arbitrară, în condiţiile în care scopul şi metoda de lucru sunt, în linii mari, aceleaşi. În schimb, o astfel de operaţiune reprezintă o modalitate de obstrucţionare a activităţilor de culegere şi analiză a informaţiilor desfăşurate de serviciul de informaţii din ţara-ţintă; ea se bazează pe o cunoaştere detaliată a surselor şi metodelor de acţiune ale serviciului de informaţii vizat. Din acest punct de vedere, este firească includerea sa în categoria activităţilor de contrainformaţii.

Influenţarea opiniilor populaţiei din alt stat

Spre deosebire de tehnicile prezentate până acum, cele descrise în continuare vizează în principal influenţarea opiniei publice din altă ţară. Având în vedere caracterul relativ vag al acestei sarcini, rezultatele concrete obţinute în urma aplicării acestor tehnici sunt mai dificil de evaluat. Deşi multe dintre exemple pot părea nesemnificative luate separat, efectul general pe termen lung asupra opiniei publice este semnificativ. Prin urmare, aceste tehnici sunt utile în cazul în care guvernul care le aplică este conştient de faptul că se angajează într-un proces de durată şi sunt mai puţin indicate în cazul unui

guvern ce abordează fiecare problemă sau situaţie de criză ca pe un eveniment de sine stătător.

Agenţii de influenţă. Deşi această tehnică presupune, în mod normal, utilizarea unor agenţi care să poată influenţa, mai mult sau mai puţin direct, opiniile şi strategiile guvernului, există şi agenţi a căror principală misiune constă în influenţarea opiniei publice din altă ţară. Potrivit unui fost ofiţer KGB, Franţa a reprezentat un teren propice pentru acest gen de activităţi : „Majoritatea agenţilor francezi cel mai bine cotaţi de la jumătatea anilor '70... erau jurnalişti sau aveau relaţii strânse cu presa". Recurgând la agenţi şi colaboratori din rândul presei franceze, serviciile de informaţii sovietice au exploatat cu succes tendinţele comuniste şi gaulliste manifestate de o parte a opiniei publice din Franţa, pentru a submina relaţiile dintre această ţară şi celelalte state membre NATO şi pentru a consolida sprijinul populaţiei în favoarea intensificării relaţiilor de prietenie cu Uniunea Sovietică[18].

Stanislav Levchenko, maior KGB care a imigrat în Statele Unite în 1979, a relatat câteva exemple de situaţii în care Uniunea Sovietică a utilizat agenţi de influenţă pentru a influenţa presa şi strategia politică din Japonia[19]. Printre acestea se numără : utilizarea unui membru marcant al Partidului Socialist Japonez pentru a împiedica alt membru al aceluiaşi partid, pe care KGB îl credea agent chinez, să obţină o funcţie de conducere ; utilizarea unui corespondent al ziarului *Yomiuri* din Tokio pentru a promova publicarea unui articol având ca scop eliberarea unui agent sovietic al Serviciului de Informaţii Militare (GRU) care fusese arestat în urma unei operaţiuni întreprinse de un agent dublu ; utilizarea unui tânăr corespondent american al agenţiei Associated Press pentru a publica o aşa-zisă scrisoare trimisă de soţia unui pilot al forţelor aeriene sovietice care fugise din Siberia în Japonia la bordul avionului său, MiG-25, în care aceasta îl implora să se întoarcă în Uniunea Sovietică[20].

Propaganda anonimă. Una dintre cele mai directe metode de influenţare a opiniei publice o reprezintă popularizarea unor puncte de vedere, date adevărate sau false prin intermediul mijloacelor de informare în masă – cu alte cuvinte, prin propagandă (aşa cum este denumită peiorativ). De exemplu, ţările cu o politică externă activă

ai, de obicei, propriile posturi de radio (cum ar fi *Vocea Americii, Radio Moscova* şi altele) care exprimă făţiş opiniile acestora pe marginea unor probleme internaţionale, la fel cum editorialele exprimă punctele de vedere ale redactorului sau editorului publicaţiei respective.

Totuşi, pot exista situaţii în care un guvern nu doreşte să fie asociat direct cu materialul inclus în propagandă. În astfel de cazuri, poate pune în circulaţie anumite opinii sau relatări într-o manieră care să disimuleze originea lor. Acest lucru este posibil fie prin includerea lor în publicaţii pe care nu le deţine sau nu le controlează, fie prin includerea în publicaţii considerate de opinia publică independente, dar care sunt, de fapt, controlate de guvern[21].

Există două motive majore pentru care un guvern poate recurge la propaganda anonimă. În primul rând, este posibil ca publicul-ţintă să fie mai dispus să accepte propaganda dacă originea acesteia e disimulată, iar substratul nu este evident. De exemplu, propaganda desfăşurată de Marea Britanie în Statele Unite înainte de intrarea Americii în Primul şi în cel de-al Doilea Război Mondial s-a bazat adesea pe mecanisme secrete pentru a da impresia unei relatări obiective şi independente a unei ştiri. De exemplu, recurgând la emigranţi din Europa Centrală, serviciile de informaţii britanice au reuşit să se infiltreze în mai multe operaţiuni clandestine desfăşurate de Germania în Statele Unite. Pentru a diminua tendinţele izolaţioniste şi a provoca antipatia opiniei publice americane faţă de Germania, informaţiile referitoare la aceste operaţiuni au fost transmise de britanici redactorului-şef al publicaţiei *Providence (R.I.) Journal*. Pe baza acestor informaţii, ziarul a publicat ulterior o serie de articole care au fost preluate şi de alte periodice din Statele Unite; se pare că redactorii publicaţiilor respective au crezut că relatările erau bazate pe investigaţii prealabile întreprinse de jurnaliştii în cauză[22].

Un al doilea motiv pentru utilizarea mecanismelor de propagandă „neagră" este că, din considerente diplomatice, un guvern poate dori să nu fie asociat cu anumite opinii pe care totuşi intenţionează să le transmită unui anumit public. De exemplu, în timpul crizei iraniene a ostaticilor din perioada 1979-1981, guvernul sovietic a adoptat o poziţie corectă din punct de vedere diplomatic, condamnând luarea de ostatici la ONU, în vreme ce postul său de radio

secret, *Vocea Naţională a Iranului*, a aprobat-o pe deplin, încercând să stârnească sentimente antiamericane în Iran[23].

În afara presei pentru propaganda „neagră", ale cărei origini trebuie să fie ascunse, se poate vorbi şi despre o propagandă „gri", ale cărei origini nu sunt recunoscute public, deşi nu sunt tăinuite pe deplin sau eficient. Spre exemplu, Guvernul Statelor Unite a înfiinţat *Radio Europa Liberă* şi *Radio Libertatea* în 1949, respectiv în 1951, pentru a emite în Europa de Est şi Uniunea Sovietică. Spre deosebire de *Vocea Americii*, aceste posturi de radio nu aveau ca scop transmiterea poziţiei oficiale a Statelor Unite, ci urmau să ofere populaţiilor vizate atât informaţii despre propriile ţări, care nu erau disponibile în presa locală, controlată de guverne, cât şi informaţii despre Occident. Ele erau înfiinţate ca organizaţii americane private; în sprijinul acestei acoperiri, făceau chiar apeluri publice, solicitând fonduri. De fapt, aceste posturi erau conduse de către CIA. Potrivit lui Ray Cline, „CIA a organizat acest demers... considerând că posturile de radio ar fi mai eficiente dacă legătura lor cu Guvernul Statelor Unite ar fi ascunsă"[24]. Dar, deşi legăturile cu Guvernul american nu erau recunoscute, era evident că posturile de radio făceau parte dintr-o operaţiune americană[25].

O altă metodă de a face propagandă fără ca ea să fie asociată entităţii care o generează implică transmiterea unor ştiri în medii independente sau scrierea şi publicarea unor cărţi de către autori şi edituri ce nu au legături evidente cu guvernul ori cu agenţiile sale de informaţii. De exemplu, într-o campanie bazată pe acţiuni secrete împotriva influenţelor comuniste în Europa Occidentală derulată în timpul Războiului Rece, CIA s-a folosit de o propagandă care nu putea fi atribuită unei anumite entităţi, inclusiv subvenţionând în secret publicarea unor cărţi şi articole transmise prin intermediul agenţilor de influenţă ce lucrau pentru agenţiile de ştiri sau pentru ziare.

Una dintre cele mai cunoscute activităţi de acest gen ale CIA a fost publicarea, în diverse ziare din afara Statelor Unite, a unei copii furnizate de Agenţie a „discursului secret" din 1956, prin care Hruşciov condamna „cultul personalităţii" al lui Stalin[26]. Un alt exemplu este sprijinul acordat de CIA pentru redactarea şi publicarea lucrării *The Penkovsky Papers*, constând într-o relatare, bazată pe materiale, a cazului real al primului spion CIA în Uniunea Sovietică, de la finele anilor '50 şi începutul anilor '60[27].

O tehnică asemănătoare constă în utilizarea unei grupări-paravan ca mediu de propagandă. Acest tip de grupări, deşi aparent au o largă răspândire, sunt, de fapt, sub controlul unui guvern şi se poate miza pe ele că vor adopta poziţii corespunzătoare obiectivelor guvernului. Aşadar, ele îndeplinesc aceeaşi funcţie ca propaganda care nu poate fi atribuită unei anumite entităţi – exprimă opinii care servesc interesele unui guvern, dar într-o formă ce le poate face acceptabile pentru un anumit public. Spre exemplu, înaintea celui de al Doilea Război Mondial, britanicii au înfiinţat mai multe grupări-paravan al căror obiectiv era să combată şi să hărţuiască America First, cea mai mare şi mai importantă organizaţie izolaţionistă din Statele Unite[28].

Falsurile. O altă tehnică de a pune în circulaţie materiale fără asumarea răspunderii pentru ele constă în crearea şi transmiterea unor documente falsificate[29]. Ca şi în cazurile discutate anterior, această tehnică serveşte acelaşi obiectiv general: de a influenţa percepţiile unui public-ţintă, astfel încât acesta să ia măsurile dorite. Materialele utilizate în acest sens – ce pot consta în argumentele prezentate de către un agent de influenţă, conţinutul propagandei care poate fi atribuită sau nu unei entităţi ori textul falsului – trebuie să fie plauzibile pentru cei care se încearcă a fi influenţaţi. Prin urmare, în general ne aşteptăm ca în materialul falsificat să fie inserate elemente de adevăr, pentru ca acesta să pară mai plauzibil. Amalgamul rezultat, ce are efectul de a induce în eroare publicul-ţintă în unele privinţe semnificative, este adesea denumit „dezinformare"[30].

Desigur, este posibil ca un mesaj în totalitate adevărat (sau unul considerat adevărat de către cei care îl propagă) să aibă efectul dorit asupra publicului-ţintă. Fragmentul din discursul lui Hruşciov care a produs cele mai multe efecte (în sensul diminuării prestigiului comunismului în Europa de Vest şi de Est) consta în dezvăluirile legate de crimele şi „cultul personalităţii" ale lui Stalin. Publicarea acestuia a reprezentat o acţiune secretă eficientă a CIA, deşi fragmentul respectiv al textului era indiscutabil autentic. În mod similar, dezvăluirea de către britanici a telegramei originale a lui Zimmerman, despre care am discutat în capitolul anterior, a fost o lovitură de maestru a propagandei ce nu poate fi neatribuită unei anumite entităţi.

Sprijin pentru forțe politice prietene

O altă modalitate de influenţare a evenimentelor din alte ţări este asigurarea de sprijin material forţelor politice prietene, cum ar fi partidele politice, grupurile civice, sindicatele şi presa. Deşi acest lucru se poate face şi în mod deschis, iar uneori chiar aşa se şi întâmplă, ajutorul acordat în secret poate părea mai indicat grupărilor beneficiare, de vreme ce astfel este mai puţin probabil să apară acuzaţii privind ingerinţe străine în afacerile interne ale ţării, de natură să le afecteze pe plan politic.

Desigur, aşa s-a întâmplat în cazul asistenţei acordate în secret de americani sindicatului polonez independent Solidaritatea, în anii '80. Lucrând împreună cu Biserica Catolică şi cu sindicatele americane, Guvernul Statelor Unite a perfectat un program care viza menţinerea sindicatelor poloneze şi a mişcării democrate poloneze după ce Guvernul comunist al ţării instaurase în decembrie 1981 starea de asediu. Printre tipurile de asistenţă acordată în secret Solidarităţii se numărau fonduri, prese de tipar şi echipament clandestin pentru comunicaţii[31].

În mod tradiţional, fosta Uniune Sovietică a facilitat acest tip de activitate făcând o distincţie fictivă între guvernul sovietic şi Partidul Comunist al Uniunii Sovietice. În vreme ce Guvernul putea avea relaţii corecte din punct de vedere diplomatic cu alte state, Partidul, prin intermediul unor organizaţii precum Comintern, Cominform (Biroul Comunist de Informaţii, care din 1947 până în 1956 a transmis „linia de partid" statelor şi partidelor comuniste străine) şi Departamentul Internaţional al Comitetului Central, a menţinut relaţii cu forţele „progresiste" din întreaga lume şi le-a acordat sprijin[32]. Ca reacţie la activitatea sovietică de acest gen din Europa de Vest postbelică, Statele Unite s-au implicat într-un program ce derula acţiuni secrete de susţinere a grupărilor politice şi culturale democratice şi a sindicatelor[33].

În timpul administraţiei lui Harry Truman (la finele anului 1947), reacţia imediată a fost teama că alegerile din Italia, programate pentru primăvara anului următor, ar putea fi câştigate de comunişti. Pentru a sprijini demersurile propagandistice făţişe ale Statelor Unite, CIA a derulat activităţi în sprijinul partidelor politice

comuniste, cum ar fi asigurarea de sprijin financiar şi de alte tipuri (de exemplu, instruire în domeniul tehnicilor folosite în campaniile electorale). De asemenea, Agenţia a încercat să influenţeze socialiştii să nu coopereze cu comuniştii. După cum explica Ray Cline, fost director adjunct al CIA:

> Aceste tipuri de asistenţă financiară şi tehnică acordate partidelor centriste democrate sau altor partide necomuniste, precum şi eforturile de a separa socialiştii de fronturile unificate dominate de comunişti trebuiau să se deruleze în secret. Liderii partidelor italiene nu îşi puteau permite să îi lase pe comunişti să obţină dovezi că sunt susţinuţi din afara ţării, deoarece astfel s-ar fi redus din indignarea opiniei publice faţă de dependenţa financiară şi politică a Partidului Comunist faţă de Uniunea Sovietică. Prin urmare, CIA a primit însărcinarea de a furniza fondurile şi asistenţa tehnică necesare obţinerii de voturi şi câştigării alegerilor[34].

În urma victoriei electorale a partidelor necomuniste, CIA „a fost instruită să propună anumite programe de informare şi alte acţiuni de natură politică pentru a neutraliza eforturile comuniştilor de a şi extinde influenţa politică în Europa Occidentală”[35]. După cum preciza Comisia Church, programul rezultat implica „subvenţii pentru organizaţiile muncitoreşti şi politice adverse”, care:

> aveau ca scop să servească drept alternative la grupările de inspiraţie sovietică sau comunistă. [Se realizau] operaţiuni vaste în domeniul sindical, mediatic şi electoral, la sfârşitul anilor '40. Sprijinul pentru organizaţiile „adverse”, în special în activităţile vizând sindicatele, studenţii sau cele culturale, urmau să capete o amploare mult mai mare în anii '50 şi '60[36].

După cum sublinia Ray Cline, majoritatea fondurilor ajungeau la organizaţii ale stângii necomuniste, care nu susţineau neapărat anumite poziţii ale Statelor Unite în ce priveşte politica externă. El menţionează în special Congresul pentru Libertate Culturală şi publicaţii politice precum *Encounter* din Anglia şi *Der Monat* din Germania de Vest[37]. Această strategie se pare că a fost dictată de opinia că principalul câmp de luptă ideologic al Europei viza forţele de stânga şi că organizaţiile mai conservatoare ar avea, în orice caz, mai puţine dificultăţi de a obţine fonduri de pe plan intern. Totuşi, ea scoate în evidenţă o ambiguitate tipică acţiunilor secrete: este adesea posibil

să lucrezi cu oameni cu care ai divergenţe de opinie majore. Problemele pe care le-ar cauza divulgarea unui astfel de aranjament devin un alt motiv pentru păstrarea secretului.

Un program american mai controversat de acest tip a fost aplicat în Chile, după instalarea marxistului Salvador Allende în funcţia de preşedinte, în 1970. Acest program avea ca scop să asigure partidelor politice de opoziţie şi presei resursele financiare necesare pentru a supravieţui în contextul haosului economic din ţară şi al măsurilor de reglementare ostile adoptate de către guvern. Controversa pe marginea acestui program s-a concentrat asupra a două aspecte (dincolo de întrebarea mai generală vizând ce poziţie ar fi trebuit să adopte SUA faţă de regimul lui Allende).

În primul rând, programul a fost considerat inutil deoarece, conform Comisiei Church, evaluările naţionale de securitate ale CIA din perioada regimului Allende indicau faptul că, „în ciuda încercărilor de a hărţui şi de a afecta din punct de vedere financiar presa de opoziţie", aceasta (şi în special *El Mercurio*, cel mai mare ziar naţional şi cel mai important mijloc de comunicare în masă ce propaga idei defavorabile lui Allende) a rămas liberă, iar „sistemul politic tradiţional din Chile a continuat să manifeste un curaj spectaculos"[38]. Totuşi, Comisia a observat că responsabilii cu elaborarea acestor evaluări nu aveau cunoştinţă de programul de acţiuni secrete: „Prin urmare, nu a existat o evaluare care să arate dacă aceste sectoare ar supravieţui *fără* banii proveniţi din SUA"[39].

Un alt subiect controversat a vizat scopurile pentru care Statele Unite au acordat acest ajutor. SUA au încercat în mod serios să nu acorde asistenţă acelor grupări care încercau în mod activ să răstoarne Guvernul (cum ar fi sindicatul şoferilor de camioane, întrucât grevele prelungite şi pagubele cauzate ofereau ocazii pentru lovituri militare) şi să-şi limiteze ajutorul acordat la partidele de opoziţie şi la presă. Potrivit lui Gregory Treverton, un critic al acţiunilor secrete ce era membru al Comisiei Church, „tiparul consfătuirilor din cadrul Guvernului american sugerează o distincţie clară între sprijinirea forţelor de opoziţie şi finanţarea grupărilor care încearcă să promoveze o lovitură militară. Încercarea de stabilire a acestei distincţii a fost, din câte îmi dau seama, un demers onest"[40]. Cu toate acestea, după cum conchide şi Treverton, această distincţie era una eminamente artificială, care exista „numai în minţile

[illegible] nu şi ale chilienilor"[41]. Grupările de opoziţie îşi aleg [illegible] strategiile pentru a-şi atinge obiectivele şi îşi selectează [illegible] şi aliaţii în consecinţă; dacă diversele forţe adversare lui Allende doreau să coopereze, sprijinul Statelor Unite pentru unele dintre grupări ajungea şi la aliaţii acestora.

Influenţarea evenimentelor politice prin mijloace violente

[illegible] opiniei publice, acţiunile secrete sunt adesea asociate mijloacelor violente de influenţare a evenimentelor politice. După cum au demonstrat argumentele prezentate anterior, multe tehnici nonviolente pot fi utilizate în secret pentru a se influenţa comportamentul politic, evenimentele şi situaţia din alte ţări. Dar, în plus faţă de aceste activităţi ce reprezintă majoritatea tipurilor de operaţiuni secrete, există şi tehnici care implică susţinerea sau utilizarea violenţei.

Sprijinirea loviturilor de stat, „războaiele de eliberare naţională" şi „luptătorii pentru libertate". Sprijinul acordat grupărilor politice nu trebuie să se limiteze la oponenţii paşnici ai unui guvern străin, ci poate fi extins asupra grupărilor care încearcă fie să influenţeze politica guvernului respectiv prin mijloace violente, fie să îl răstoarne. Acest lucru poate implica sprijinirea unei grupări existente sau crearea unei grupări-„marionetă", care să realizeze aceste activităţi[42].

Tipul exact de sprijin acordat depinde parţial de gruparea în cauză şi de strategia adoptată de aceasta. El poate lua forma asistenţei militare acordate forţelor combatante insurgente, a sprijinului operaţional în cazul loviturilor de stat, a presiunilor politice şi economice externe sau a actelor subversive interne îndreptate împotriva guvernelor vizate; de asemenea, se poate acorda sprijin economic sau constând în instruire pentru dezvoltarea cadrului unor lupte de gherilă de lungă durată. Un exemplu în acest sens îl reprezintă cele două mari tipuri de acţiuni secrete cunoscute, în principiu, puse în practică de Statele Unite în timpul administraţiilor lui Jimmy Carter şi Ronald Reagan (sprijinul pentru luptele de gherilă împotriva regimului afgan susţinut de sovietici şi sprijinul acordat contrarezistenţei în Nicaragua).

O formă deosebită a acestui tip de activităţi căreia i s-a acordat multă atenţie este sprijinul acordat de un stat-sponsor terorismului

internaţional. Sprijinul pe care îl acordă guvernele grupărilor teroriste poate diferi mult în ce priveşte amploarea şi semnificaţia. La limita inferioară, un stat-sponsor poate asigura facilităţi de instruire sau adăpost unde teroriştii să fie în siguranţă, unde să nu poată fi arestaţi în timp ce îşi pregătesc atacurile sau unde să fugă ulterior. La limita superioară, acest sprijin poate include fonduri, arme, paşapoarte autentice sau false ori utilizarea curierilor diplomatici pentru transmiterea unor arme sau explozibili în ţara vizată. Şi nivelul controlului exercitat de statul-sponsor asupra activităţilor grupării teroriste poate varia ; în unele cazuri acesta poate fi destul de strict, în vreme ce în alte cazuri poate să nu existe, câtă vreme natura generală a activităţilor corespunde intereselor statului-sponsor.

Forţele paramilitare. La limita dintre adevăratele acţiuni secrete şi acţiunile militare se află cazurile în care un guvern foloseşte trupe clandestine (sau voluntari) într-un conflict militar, fie de sine stătătoare, fie în alianţă cu grupări similare sau cu trupe locale. Deoarece un demers de acest gen la scară largă poate cu greu să fie ţinut secret mult timp, putem considera că acest tip de activitate ar trebui exclusă din categoria acţiunilor secrete. În schimb, de vreme ce este probabil ca serviciile de informaţii să primească misiuni de acest gen, de obicei aceste acţiuni sunt asociate cu alte tipuri de activităţi secrete. Totuşi, din moment ce activitatea nu va fi recunoscută public de către guvernul care o coordonează, ea rămâne secretă din acest punct de vedere, indiferent de cât de transparentă devine pretenţia de neimplicare.

Acte specifice de distrugere sau violenţă, inclusiv asasinate. Acţiunile sub acoperire pot lua forma anumitor acte de violenţă, îndreptate împotriva unor persoane (cum ar fi asasinarea reprezentanţilor guvernelor străine, a unor figuri politice emblematice sau a teroriştilor) sau a unor bunuri.

Wet affairs (eufemism pentru asasinat şi sabotaj) au fost, în diverse momente, un element obişnuit al operaţiunilor serviciilor sovietice de informaţii. Probabil cel mai cunoscut eveniment de acest gen a fost uciderea lui Leon Troţki în Mexic, în 1940. În Statele Unite, încercările eşuate ale CIA de a-l asasina pe Fidel Castro, precum şi colaborarea acestei agenţii cu forţele politice

[illegible] de asasinarea lui Patrice Lumumba din Congo şi a lui [illegible] Trujillo din Republica Dominicană au fost printre cele mai importante chestiuni care au ieşit la iveală în timpul anchetelor Agenţiei de la jumătatea anilor '70, fiind atent studiate de către Comisia Church[43]. Un rezultat al acestor dezvăluiri a fost includerea în decretul privind activitatea de informaţii al preşedintelui Gerald Ford care impunea o interdicţie explicită asupra „implicării sau complicităţii în vederea implicării în asasinate politice"[44]. Această prevedere a fost menţinută în decretele privind activitatea de informaţii ale preşedinţilor Carter şi Reagan[45]. Chestiunea în cauză a fost adusă din nou în atenţia publică la finele anilor '80, în legătură cu politica Statelor Unite în ce-l priveşte pe proeminentul om politic din Panama Manuel Noriega, când s-a susţinut că prevederea împiedica CIA să le acorde asistenţă membrilor organizaţiei care i se opunea lui Noriega, Forţa de Apărare din Panama, pentru planificarea unei lovituri de stat (deoarece acest lucru ar fi putut să implice asasinarea lui Noriega sau să ducă la acest rezultat)[46]. Din acest punct de vedere, prevederea a contribuit, prin urmare, în mod indirect la invadarea de către SUA a statului Panama în decembrie 1989, ceea ce a dus la destituirea lui Noriega, dar cu un preţ mult mai mare.

Una dintre acţiunile secrete mai bine cunoscute care a implicat violenţe la adresa proprietăţilor a fost aruncarea în aer de către agenţii francezi de informaţii a vasului *Rainbow Warrior*, în 1985. Această navă, care a fost atacată în timp ce se afla în port în Noua Zeelandă, aparţinea organizaţiei de protecţie a mediului Greenpeace, ce intenţiona să o folosească pentru a protesta faţă de testele cu arme atomice derulate de Franţa în Pacificul de Sud şi pentru a încerca împiedicarea acestora. Un fotograf portughez aflat la bord a fost ucis din greşeală în explozie.

Un exemplu de activitate mai distructivă de acest tip a fost campania germană secretă de sabotaj care a avut loc în Statele Unite înainte ca acestea să ia decizia de a se implica în Primul Război Mondial. Deşi poziţia lor oficială era neutră, Statele Unite au fost totuşi un furnizor important de muniţii şi materiale de război pentru Marea Britanie şi aliaţii acesteia în primii trei ani de conflict. Pentru a întrerupe acest flux de materiale către adversarii săi – fără a genera o reacţie a Americii îndreptată împotriva Germaniei – serviciile

germane de informaţii au realizat multe operaţiuni secrete în Statele Unite. Printre acestea se numărau sabotarea vaselor care transportau provizii în Marea Britanie şi Rusia, producerea unor viruşi de antrax care să fie injectaţi cailor şi măgarilor trimişi în Europa şi bombardarea fabricilor de muniţie şi explozibili aflate pe Coasta de Est. O mai spectaculoasă acţiune a fost sabotarea căii ferate şi a terminalului maritim de la Black Tom, din New Jersey, în iulie 1916. Folosind dispozitive de incendiere şi explozibili, agenţii germani au distrus complet locul şi, împreună cu el, o cantitate impresionantă de muniţii destinate războiului din Europa. Distrugerea terminalului, poziţionat transversal faţă de Statuia Libertăţii, a zguduit Brooklyn Bridge, a spulberat ferestrele în întregul Manhattan şi a putut fi auzită chiar şi din Philadelphia[47].

Acțiunile secrete şi păstrarea confidențialității

Deşi caracterul secret pare a sta la baza acţiunilor secrete, importanţa şi funcţiile sale, după cum s-a menţionat la începutul acestui capitol, nu sunt deloc chestiuni simple ; ele depind foarte mult de tipul de acţiune secretă şi de împrejurările în care este ea asumată. Gradul de secretizare necesar şi motivarea acestuia pot diferi foarte mult de la caz la caz.

În unele situaţii, păstrarea secretului poate fi absolut vitală pentru succesul operaţiunii. De exemplu, amiralul Stansfield Turner, director al CIA în timpul preşedintelui Carter, a prezentat o operaţiune care implica trimiterea unui agent CIA la Teheran pentru a facilita eliberarea a şase americani ce se refugiaseră în Ambasada Canadei, după ce se pusese sechestru asupra Ambasadei Americane, în noiembrie 1979[48]. Orice dezvăluire privind operaţiunea (chiar dacă identitatea agentului CIA şi a celor şase persoane care se ascundeau nu ar fi fost dată în vileag) ar fi pus în pericol siguranţa celor şapte oameni implicaţi, atrăgând atenţia iranienilor, determinându-i pe aceştia să intre în Ambasada Canadei sau complicând procesul de scoatere a americanilor din Iran cu ajutorul unor paşapoarte false.

In mod asemănător, păstrarea secretului asupra unor detalii ale unei operaţiuni poate fi necesară pentru a împiedica apariţia unor obstacole în calea acesteia, chiar dacă elementele generale ale programului sunt cunoscute. Să luăm ca exemplu programul Statelor Unite de asistenţă pentru rezistenţa *mujahedinilor* împotriva Uniunii Sovietice în Afganistan, din anii '80. Au existat mai multe ţări şi canale specifice prin intermediul cărora se transmiteau ajutoare armamentiste; dacă acestea ar fi fost făcute publice la momentul respectiv, ar fi fost vulnerabile în faţa presiunilor diplomatice sau a sabotajului din partea guvernului sovietic sau a celui afgan[49]. Prin urmare, în ceea ce priveşte detaliile operaţiunilor secrete, este importantă păstrarea secretului, indiferent cât de promovată este operaţiunea în general.

Astfel de cazuri, în care secretul întregii operaţiuni sau a unor anumite aspecte ale sale este esenţial pentru ducerea ei la bun sfârşit, probabil că sunt rare. Totuşi, în multe alte situaţii confidenţialitatea este foarte importantă pentru asigurarea eficienţei operaţiunii. În această categorie considerăm că se încadrează tipurile de propagandă care nu poate fi atribuită unei entităţi sau sprijinul acordat activităţilor politice, ce au fost discutate anterior.

Aceste activităţi sunt realizate în secret deoarece transmiterea către opinia publică de informaţii referitoare la sursa externă a propagandei sau a fondurilor pentru acţiunile de natură politică le-ar diminua efectul. De exemplu, conceptul de *propagandă „neagră"* înseamnă că informaţiile ce ar fi puse sub semnul întrebării sau respinse dacă s-ar şti că provin dintr-o sursă a adversarilor sau dintr-o sursă externă şi care are un motiv ascuns evident ar fi mai uşor de acceptat dacă originea lor ar putea fi ascunsă sau dacă ele ar fi atribuite altcuiva. (În multe situaţii, păstrarea secretului ar fi necesară şi pentru că finanţarea organizaţiilor politice ar încălca legile ţării vizate).

În plus, propaganda „neagră" poate fi folosită pentru a crea dezbinări în rândul oponenţilor, prin atribuirea în mod fals a unor declaraţii sau acţiuni provocatoare. În acest caz, nedivulgarea adevăratei surse a propagandei este necesară pentru a i se menţine credibilitatea. Sefton Delmer, care a condus operaţiunile britanice de propagandă „neagră" în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, sugera că „propaganda cea mai simplă şi mai eficientă este să urli în supa cuiva şi apoi să strigi *Heil Hitler*"[50]. De asemenea,

multe dintre documentele produse de fosta Uniune Sovietică [illegible] false memorandumuri ale Guvernului american care demonstrau [illegible] atitudine ostilă faţă de un terţ stat.

În alte situaţii, păstrarea confidenţialităţii poate fi necesară pentru a se asigura cooperarea unei terţe părţi care este dispusă să îşi ofere ajutorul numai dacă activitatea este secretă, pentru a evita să [illegible] deterioreze relaţiile externe. Din acest motiv, chiar şi în cazurile în care elementele generale ale unei activităţi secrete pot fi făcute publice fără probleme, păstrarea secretului privind aceste activităţi poate fi importantă.

O altă categorie vizează cazurile în care se evită informarea publicului nu pentru că aceasta i-ar pune în pericol pe cei care realizează operaţiunea sau pentru că i-ar reduce eficienţa, ci pentru că motive diplomatice fac să se prefere nerecunoaşterea implicării guvernului[51]. De exemplu, nerecunoaşterea oficială a unei operaţiuni poate împiedica reacţia unui adversar, chiar dacă acesta deţine date de la serviciile de informaţii privind implicarea. Acest lucru este valabil în special dacă adversarul este o democraţie în care guvernul trebuie să obţină sprijinul sau înţelegerea publicului pentru orice reacţie pe care ar putea să o aibă. Adversarul poate fi împiedicat să încerce să obţină sprijinul public de teama că prezentarea dovezilor incriminatoare ar pune în pericol mijloacele cu ajutorul cărora au fost culese. Prin urmare, este firesc ca un stat care sprijină terorismul internaţional să nege că ar avea orice legătură cu un anumit eveniment de natură teroristă, deşi complicitatea sa devine cunoscută.

De exemplu, capacitatea Guvernului american de a reacţiona la atacurile teroriste cu bombă atribuite Libiei, din 9 aprilie 1986, asupra unei discoteci din Berlinul de Vest, în care un militar american şi o altă persoană au fost ucişi, depindea în mod esenţial de disponibilitatea Statelor Unite de a divulga date obţinute de la serviciile de informaţii care dovedeau implicarea Libiei. Deşi Guvernul Statelor Unite a procedat astfel, a plătit un preţ mare; libienii au luat cunoştinţă de dimensiunile capacităţilor informative americane îndreptate împotriva lor şi, prin urmare, au reuşit să le reducă eficienţa[52].

În general, deşi se subînţelege că guvernele se implică în acţiuni secrete (deoarece se implică în spionaj), acestea sunt de multe ori ilegale conform legislaţiei ţării pe teritoriul căreia se desfăşoară. De

normă, ele pot fi şi contrare legilor internaţionale, la baza cărora stă principiul neintervenţiei în afacerile interne ale statelor suverane, dar acest principiu are din ce în ce mai puţină greutate în jurisprudenţa internaţională după încheierea Războiului Rece[53].

Din aceste motive, la nivelul relaţiilor diplomatice este preferabil să nu se recunoască o operaţiune, chiar dacă ţara ce are de suferit de pe urma ei are cunoştinţă despre implicarea celeilalte. Ţara vizată poate ignora acţiunile secrete, fie în interesul păstrării unor bune relaţii, fie pentru că nu le poate împiedica; este însă mult mai dificil pentru ea să procedeze astfel dacă guvernul care o conduce îşi denunţă public atitudinea.

Negarea plauzibilă

Doctrina considerată multă vreme axiomatică potrivit căreia, chiar dacă implicarea unui stat într-o acţiune secretă devine cunoscută, oficialii de stat ar trebui să poată nega că a autorizat sau chiar că a avut cunoştinţă despre ea este strâns legată de cele menţionate anterior. Astfel, ar trebui să poată afirma, destul de plauzibil, că operaţiunea a fost îndeplinită de subordonaţi ai săi care au acţionat fără ştirea ori autorizarea lui.

În perioada postbelică, această doctrină a intrat în atenţia publică doar o dată când, după cum s-a menţionat, preşedintele Eisenhower nu a ţinut seama de ea şi a recunoscut public că autorizase survolarea Uniunii Sovietice cu aeronava de recunoaştere U-2. Reacţia lui Eisenhower a avut loc în mai 1960, după ce un avion U-2, anterior invulnerabil la atacuri ale forţelor de apărare aeriană datorită altitudinii mari la care zbura, a fost doborât de o rachetă sol-aer a sovieticilor în timp ce se afla într-un zbor de recunoaştere deasupra teritoriului lor. (Deşi nu era vorba despre o acţiune secretă, acest incident, ce implica o aparentă încălcare a prevederilor legislaţiei internaţionale, a ridicat aceeaşi problemă a negării plauzibile.)

În biografia sa, prim-secretarul sovietic din perioada respectivă, Nikita Hruşciov, urma să susţină că asumarea răspunderii de către Eisenhower, şi nu zborul în sine l-a determinat să grăbească întâlnirea la nivel înalt de la Paris a „celor patru", programată să aibă loc mai târziu, în acea primăvară[54]. Totuşi, Eisenhower a considerat că nu putea să nege că ştia, fără a insinua că nu controlează eficient forţele

militare americane, dată fiind infrastructura amplă necesară sus[illegible] zborurilor. Deşi este posibilă negarea operaţiunilor unui grup mic de agenţi secreţi, care poate fi descris ca fiind format din trădători ce acţionează împotriva ordinelor sau fără ordine, tăgăduirea unei operaţiuni care implica evident cooperarea multor persoane din diverse baze aviatice din toată lumea este cu totul altceva.

Un exemplu de negare plauzibilă din ultimii ani este cazul agenţilor francezi de informaţii care au aruncat în aer vasul *Rainbow Warrior*. Când ofiţerii francezi de informaţii implicaţi au fost arestaţi în Noua Zeelandă, a devenit evident cui îi revine responsabilitatea pentru această situaţie. Guvernul francez a susţinut că implicarea oficială în această situaţie nu a fost la nivel mai înalt decât al ministrului Apărării, Charles Hernu, care răspundea de DGSE (Direction Générale de la Sécurité Extérieure, serviciul francez de informaţii externe, subordonat Ministerului Apărării). Acesta a demisionat la trei luni după atacuri. Preşedintele François Mitterrand a scăpat aproape neatins[55].

În Statele Unite, doctrina negării plauzibile a fost în fapt abolită de Congres în urma investigaţiilor asupra chestiunilor legate de serviciile de informaţii de la jumătatea anilor '70. La sfârşitul anului 1974, în urma dezvăluirilor despre un program de acţiuni secrete în Chile, Congresul a aprobat Amendamentul Hughes-Ryan, care interzicea CIA acţiunile derulate în secret:

> ...în afara situaţiilor în care preşedintele constată că fiecare operaţiune în parte este importantă pentru securitatea naţională a Statelor Unite şi informează în timp util... comisiile responsabile ale Congresului, inclusiv [Comisia pentru Relaţii Externe a Senatului şi Comisia pentru Afaceri Externe a Camerei Reprezentanţilor][56].

Atenţia acordată de Congres Amendamentului s-a axat pe componenta acestuia care solicita puterii executive să informeze Congresul asupra acţiunilor secrete. Totuşi, prevederea Amendamentului conform căreia preşedintele trebuie să constate că acţiunile secrete propuse sunt importante pentru securitatea naţională a subminat capacitatea preşedintelui de a nega plauzibil implicarea în orice acţiune sub acoperire care era adusă în atenţia publicului[57].

În cursul anchetei Iran-Contra, afirmaţiile amiralului John Pointdexter conform cărora nu l-ar fi informat pe preşedintele Reagan despre

banii veniturilor obţinute din vânzarea armelor iraniene către contrarevoluţia din Nicaragua au reprezentat o încercare de resuscitare a doctrinei negării plauzibile. Mai exact, Pointdexter a depus mărturie că nu l-a informat pe preşedinte despre transferurile de fonduri, pentru a-i asigura acestuia „posibilitatea de a nega ulterior informaţiile, în caz că ele ar fi făcute publice"[58].

Renunţarea la confidenţialitate

Din cauza rolului tot mai important al Congresului în controlarea acţiunilor secrete, Statele Unite au renunţat, de fapt, în ultimii ani la confidenţialitate în cazul unor operaţiuni care, în mod normal, ar fi denumite (şi încă mai sunt denumite, adesea) acţiuni secrete. De exemplu, chestiunea ajutorului acordat insurgenţilor din Afganistan şi Nicaragua a fost discutată deschis şi dezbătută în Congres şi în presă. Statele Unite chiar şi-au susţinut, în acordul de la Geneva din 1988 privind retragerea sovieticilor din Afganistan, dreptul de a continua să le acorde asistenţă rebelilor, câtă vreme sovieticii ajutau Guvernul de la Kabul. Deşi aceste activităţi erau numite acţiuni secrete, ele nu erau astfel din multe puncte de vedere. În unele cazuri, Congresul a preluat în mod deschis iniţiativa de a propune acţiuni, cum ar fi asigurarea de sprijin forţelor irakiene ce se opuneau regimului lui Saddam Hussein, care în trecut ar fi fost considerate acţiuni secrete[59].

În alte cazuri, Statele Unite au renunţat complet la confidenţialitatea acţiunilor despre care s-ar fi considerat, anterior, că o impun. În 1973, de exemplu, după ce s-a confirmat public că CIA finanţa *Radio Europa Liberă/Radio Libertatea* (RFE/RL), Congresul a înlocuit mecanismul de furnizare a fondurilor în secret cu finanţarea guvernamentală deschisă prin intermediul unei agenţii guvernamentale independente nou-create, Comitetul pentru Radiodifuziune Internaţională. Deşi această schimbare nu a fost realizată voluntar, este posibil să nu fi avut un efect considerabil asupra credibilităţii RFE/RL în ţările vizate. Dacă la început ascunderea surselor de finanţare este posibil să fi sporit eficienţa RFE/RL, se pare că în 1973 posturile de radio aveau deja o serie de realizări pe baza cărora puteau fi judecate de către opinia publică.

În mod similar, în urma discursului preşedintelui Reagan de la Londra din 8 iunie 1982, în care acesta cerea consolidarea infrastructurii democraţiei la nivel global, a fost înfiinţată organizaţia privată cu finanţare federală National Endowment for Democracy, în anul 1983. Aceasta oferă sprijin nedisimulat (direct şi prin intermediul instituţiilor afiliate AFL-CIO*, Camerei Americane de Comerţ şi partidelor Democrat şi Republican) instituţiilor – sindicate, asociaţii ale oamenilor de afaceri, alte organizaţii civice, presă şi partide politice – care promovează democratizarea sau contribuie la consolidarea democraţiei în ţările unde ea este precară, ameninţată ori inexistentă[60].

Acest demers a fost, într-o oarecare măsură, realizat după modelul activităţilor internaţionale ale fundaţiilor politice asociate partidelor politice vest-germane[61] ; aceste fundaţii sunt finanţate de către Guvernul german şi funcţionează prin intermediul unor organizaţii politice cu viziuni similare din alte ţări care au ca scop promovarea democraţiei. În general, se consideră că acestea au acordat sprijin, spre exemplu, partidelor necomuniste din Portugalia, în perioada tulbure şi periculoasă ce a urmat înlăturării dictaturii lui Caetano**, în 1974. Din anumite puncte de vedere, acest tip de sprijin făţiş acordat instituţiilor democratice a substituit parţial ajutorul acordat de Statele Unite în secret forţelor democratice din Europa de Vest imediat după al Doilea Război Mondial.

Acţiunile secrete şi activitatea de informaţii

După ce am trecut în revistă gama variată de activităţi care se încadrează în categoria acţiunilor secrete, vom analiza relaţia dintre acestea şi restul activităţilor de informaţii. Se ridică două întrebări. Prima : ar trebui ca acţiunile secrete să fi realizate de către agenţiile care culeg informaţii şi le analizează sau să fie integrate într-o structură birocratică separată ? A doua : din perspectivă pur teoretică, acţiunile secrete ar trebui să fie considerate parte integrantă a activităţii de informaţii ?

---

* American Federation of Labor and Congress of Industrial Organizations – cea mai mare federaţie sindicală din Statele Unite (n.r.).

** Marcello Caetano – şeful Guvernului portughez care i-a succedat lui Salazar, în perioada 1968-1974, până la Revoluţia Garoafelor din 1974 (n.r.).

Ar trebui ca acțiunile secrete să fie independente?

Argumente împotriva existenţei unei agenţii independente pentru acţiuni secrete. După cum am precizat în primul capitol, atât Statele Unite, cât şi Marea Britanie au descoperit empiric faptul că existenţa a două organizaţii implicate în operaţiuni clandestine – una pentru culegerea informaţiilor (spionaj) şi una pentru acţiuni secrete – poate crea probleme importante de ordin practic. În timpului celui de-al Doilea Război Mondial, SOE (British Special Operations Executive), organizaţia abilitată de prim-ministrul Winston Churchill „să arunce totul in aer", a fost separată de Serviciul Secret de Informaţii (SIS sau MI6) şi subordonată ministrului pentru Războiul Economic. Astfel au luat naştere inevitabilele rivalităţi interdepartamentale, deoarece ambele agenţii se luptau pentru aceleaşi resurse limitate[62].

În mod similar, în Statele Unite o componentă specială a CIA, numită Oficiul pentru Coordonarea Strategiilor (Office of Policy Coordination – OPC), a fost înfiinţată în 1948 pentru a realiza acţiuni secrete. Deşi, din punct de vedere administrativ, făcea parte din CIA, Oficiul acţiona pe baza indicaţiilor de strategie primite de la Departamentul de Stat şi Departamentul Apărării, iar conducătorul său era numit de secretarul de stat[63]. Acest Oficiu a fost separat de Oficiul pentru Operaţiuni Speciale (Office of Special Operations – OSO) al CIA, care culegea informaţii prin activităţi de spionaj. În cele din urmă, acest sistem s-a dovedit a nu fi eficient, iar cele două oficii au fost integrate în 1952 în nou-înfiinţatul Directorat pentru Planificare[64]. Potrivit Comisiei Church, această măsură a fost determinată de: 1) poziţia nefirească în care se afla directorul CIA, ce avea un oficiu (OPC) pentru care era responsabil din punct de vedere administrativ (şi care era finanţat prin intermediul CIA), dar care primea instrucţiuni direct de la Departamentul de Stat şi Departamentul Apărării; 2) competiţia dintre OPC şi OSO pentru serviciile aceloraşi agenţi şi, dată fiind rivalitatea, dificultăţile asigurării unei cooperări operative între acestea, atunci când era necesar[65].

Deşi teoretic funcţiile lor sunt diferite, acţiunile secrete şi culegerea informaţiilor din surse umane se bazează pe mijloace similare, în special pe cooperarea secretă dintre agenţii capabili să opereze eficient în ţara vizată. În multe cazuri, agenţii care ar fi utili pentru

realizarea uneia dintre funcţii o pot îndeplini şi pe cealaltă. Se poate întâmpla foarte uşor ca două oficii separate să concureze pentru serviciile aceloraşi persoane. În plus, multe dintre funcţiile adiacente, cum ar fi asigurarea comunicaţiilor între ofiţeri şi agenţi sau efectuarea plăţilor clandestine, sunt asemănătoare sau identice şi necesită abilităţi, contacte şi resurse similare. Este necesară coordonarea strictă pentru a se evita ca operaţiunile unui oficiu dintr-o anumită ţară să le afecteze pe cele ale celuilalt. O astfel de coordonare poate fi greu de realizat, în special dacă ar impune ca interesele unui oficiu să fie subordonate intereselor celuilalt. Prin urmare, există argumente puternice în favoarea integrării acestor funcţii într-o singură organizaţie ale cărei operaţiuni în ţara sau regiunea vizată să fie controlate de un singur şef.

Argumente în favoarea existenţei unei agenţii independente pentru desfăşurarea de acţiuni secrete. Deşi, din punct de vedere operativ, ar fi preferabilă consolidarea acestor funcţii, s-a susţinut că natura diferită a sarcinilor implicate face ca ea să nu fie indicată. S-a adus în special argumentul că, acordând aceleiaşi organizaţii, pe de o parte, responsabilitatea pentru implementarea politicilor (prin acţiuni secrete) cu privire la o anumită ţară şi, pe de altă parte, sarcina de culegere şi analizare a informaţiilor cu privire la acea ţară (inclusiv de evaluare a rezultatelor acţiunilor secrete), se pune în pericol obiectivitatea analizei. În principiu, acesta este acelaşi argument care a fost adus în favoarea înfiinţării unei agenţii centrale de informaţii – şi anume ca aceasta să nu facă parte dintr-un minister sau departament al guvernului care trasează ori implementează strategii.

Acţiunile secrete fac parte din activitatea de informaţii?

Lăsând la o parte aspectul organizatoric, rămâne întrebarea teoretică dacă acţiunile secrete trebuie considerate parte integrantă a activităţii de informaţii. Incluzând acţiunile secrete în rândul elementelor activităţii de informaţii, am subliniat că aceasta este o funcţie caracteristică a agenţiilor de informaţii; acest fapt în sine nu răspunde

întrebării dacă este firesc ca, teoretic, să le considerăm parte a activităţii de informaţii[66].

Pentru a răspunde acestei întrebări, e nevoie să înţelegem mai întâi ce sunt acţiunile secrete. După cum am precizat deja, termenul în sine este preluat din vocabularul specific serviciilor de informaţii din SUA şi nu are echivalente clare în uzul curent al serviciilor de informaţii din alte ţări. În plus, diversele definiţii ce i s-au dat în SUA au survenit în contextul încercărilor de reglementare a acţiunilor secrete prin lege sau prin decret; ele nu sunt neapărat utile pentru discuţia de faţă.

Trecând în revistă tipurile de acţiuni secrete, unele (cum ar fi sprijinul acordat în secret unui regim prieten) par aproape imposibil de separat de diplomaţie, în timp ce altele (cum ar fi activitatea paramilitară) se transformă treptat în lupte de gherilă sau războaie de intensitate redusă". Ceea ce pare a fi exclusiv acţiune secretă este calea de mijloc dintre diplomaţie şi război ce implică manipularea în secret a percepţiilor celorlalţi, pentru a-i determina să ia măsuri pe care cineva le consideră în interesul său. Prin urmare, fac parte acţiunile secrete din activitatea de informaţii?

Pe de o parte, s-a susţinut că acţiunile secrete – mijloace de implementare a strategiilor – sunt foarte diferite de restul activităţii de informaţii, care se ocupă de obţinerea datelor pe care trebuie să se bazeze strategiile, fiind, prin urmare, o greşeală ca ele să fie considerate parte a activităţii de informaţii. Din acest punct de vedere, acest tip de activităţi sunt clasificate mai rezonabil drept unul dintre numeroasele instrumente de politică externă – cum sunt diplomaţia, ajutorul economic, statutul comercial de „naţiunea cea mai favorizată", propaganda făţişă, programele de colaborare, programele de tipul Peace Corps, diplomaţia publică, asistenţa militară şi ameninţarea cu utilizarea forţei militare sau folosirea efectivă a acesteia – pe care o naţiune le foloseşte pentru a-şi promova interesele[67].

Pe de altă parte, cele de mai sus pot fi contestate cu argumentul că definirea activităţii de informaţii drept activitate care vizează obţinerea anumitor date este prea limitată: dacă obţinerea informaţiilor este atât de importantă, şi ascunderea datelor valoroase faţă de adversari trebuie să constituie o componentă importantă a activităţii de informaţii. După cum se va arăta clar în capitolul următor, o modalitate eficientă şi deosebit de profitabilă de a împiedica adversarii

să afle adevărul este să îi convingi să creadă o minciună. Din [illegible] perspectivă, acţiunile secrete şi contraspionajul prezintă asemănări importante. Cel mai important, ambele pot implica influenţarea comportamentului adversarului prin manipularea percepţiilor acestuia.

Întrebarea dacă acţiunile secrete fac parte din activitatea de informaţii este strâns legată de modalitatea de definire a acestuia. Această chestiune va fi reluată în capitolele finale ale cărţii.

Capitolul 5

Spion contra spion: activitatea de contrainformații

Dintre toate ramurile activității de informații, activitatea de contrainformații este, probabil, cel mai greu de definit. În linii mari, contrainformațiile se referă la datele culese și analizate, precum și la acțiunile întreprinse pentru a proteja un stat (inclusiv activitățile propriului serviciu de informații) împotriva atacurilor venite din partea serviciilor de informații adverse. Conform acestei definiții, activitatea de contrainformații are aceleași obiective ca și cea de informații în sine, de vreme ce trebuie să preîntâmpine orice fel de acțiuni ale serviciilor de informații adverse[1]. Totuși, într-un sens mai restrâns, activitatea de contrainformații se referă de cele mai multe ori strict la prevenirea culegerii de informații de către un serviciu advers, fapt ce i-ar oferi un avantaj. Vom studia mai întâi conceptul de *activitate de contrainformații*.

Pentru a înțelege ce implică prevenirea culegerii anumitor informații de către un serviciu advers, trebuie să facem mai întâi de toate distincția între măsuri active și măsuri pasive. Cele mai importante măsuri pasive, ce au drept scop împiedicarea adversarului să culeagă informațiile dorite, pur și simplu prin blocarea accesului său la acestea – construind un zid în jurul lor –, poartă de obicei denumirea „măsuri de securitate”[2]. Despre natura acestui zid – împiedicarea accesului la informații unor persoane care nu sunt de încredere, protejarea documentelor și comunicațiilor prin criptare și depozitarea în locuri sigure etc. – vom discuta în secțiunea despre securitate. Totuși, în primul rând, guvernul, precum și diversele sale departamente și agenții trebuie să hotărască ce informații sunt

suficient de importante pentru a fi protejate – ce informaţii trebuie ţinute în interiorul zidului.

Clasificarea informaţiilor

Nivelurile de clasificare

Informaţiile sunt clasificate în funcţie de importanţa lor, adică în funcţie de pericolul pe care l-ar putea reprezenta dezvăluirea lor unei puteri adverse şi, ca urmare, importanţa protejării acestora. În Statele Unite, primul sistem de protecţie a documentelor privind securitatea naţională a fost implementat de Departamentul de Război în 1912 ; Departamentul de Război şi cel Naval şi-au alcătuit propriile sisteme de clasificare în timpul celor două războaie mondiale[3]. Preşedintele Harry Truman a pus bazele primului sistem de clasificare a informaţiilor la nivel guvernamental în 1951[4]. Sistemul actual este reglementat printr-un decret promulgat de preşedintele Clinton în 1995, care stabileşte definiţii, reguli şi proceduri[5].

Importanţa informaţiilor Sistemul de clasificare din Statele Unite încearcă să clasifice informaţiile în funcţie de gradul de atingere a securităţii naţionale care ar putea fi adusă prin dezvăluirea neautorizată a acestora. Cu cât informaţia este mai importantă, cu atât mai atent trebuie protejată, iar persoanele care beneficiază de „acces" trebuie să fie cât mai puţine. În cadrul sistemului actual, nivelurile de clasificare sunt următoarele : Secret, Strict Secret şi Strict Secret de Importanţă Deosebită, stabilite în funcţie de daunele pe care dezvăluirea neautorizată a acestora l-ar putea aduce securităţii naţionale :

- Strict Secret de Importanţă Deosebită : „daune foarte grave" ;
- Strict Secret : „daune grave" ;
- Secret : „daune"[6].

În plus, sunt folosite multe alte prevederi pentru a restricţiona accesul la informaţii. În ceea ce priveşte problemele de securitate, acestea se referă la informaţiile privind tehnicile şi resursele de culegere a informaţiilor secrete ; ele sunt stabilite de directorul CIA

în conformitate cu atribuţiile sale, reglementate de Legea securităţii naţionale din 1947, de „protejare a surselor şi metodelor împotriva dezvăluirii neautorizate”[7]. Totuşi, odată cu trecerea timpului aceste clasificări (sau „compartimentări”) speciale s-au înmulţit, precum şi entităţi atât din interiorul, cât şi din exteriorul comunităţii de informaţii au încercat să protejeze informaţiile considerate de o importanţă deosebită. Periodic, se încearcă sistematizarea şi controlarea acestui sistem; cel mai recent decret, de exemplu, prevede ca numărul programelor de acces special să fie menţinut la „un minimum absolut”, acestea fiind monitorizate de cadrele de conducere[8]. În toate acestea, pare o luptă fără sfârşit, iar criticile repetate privind crearea unor noi clasificări confirmă motivaţia de a face acest lucru.

Nevoia de a cunoaşte. După cum s-a remarcat anterior, cu cât informaţia este mai importantă (potrivit nivelului de clasificare), cu atât mai puţine persoane au acces la aceasta. În principiu, pentru a obţine acces la informaţii nu este suficient doar avizul de securitate. Persoanele care doresc să obţină acces trebuie, de asemenea, să demonstreze „o nevoie de a cunoaşte” aceste informaţii în vederea executării atribuţiilor oficiale. Acest aspect al sistemului de control al informaţiilor este mai puţin formal decât avizele de securitate; în general, oricine gestionează informaţii clasificate este responsabil de confirmarea nevoii de a cunoaşte a unui solicitant înainte de a furniza informaţiile respective[9].

Nu se ştie cu siguranţă dacă această cerinţă reprezintă o barieră eficientă împotriva transmiterii informaţiilor clasificate. În 1985, Comisia de Revizuire a Politicilor şi Practicilor de Securitate, de la Departamentul Apărării (DoD), condusă de generalul în rezervă Richard Stilwell, a constatat că „principiul potrivit căruia o persoană cu aviz de securitate beneficiază de acces doar la informaţiile pe care «trebuie să le cunoască» în general nu se aplică”[10].

Ce informaţii ar trebui clasificate?

Cel mai simplu răspuns la această întrebare, cel puţin în ceea ce priveşte Guvernul Statelor Unite, este oferit de definiţiile informaţiilor secrete, strict secrete şi strict secrete de importanţă deosebită de mai

sus. În principiu, acestea pot părea simple, deşi termenii „daune", „daune grave" şi „daune deosebit de grave" sunt relativ vagi, atât în sine, cât şi atunci când sunt aplicaţi unui concept general precum securitatea naţională.

De fapt, situaţia reală este chiar complicată. Modul în care a fost pusă problema – ce informaţii ar trebui protejate de accesul şi dezbaterea publice – presupune o viziune fundamental liberală a guvernului şi a societăţii, în care libera circulaţie a informaţiilor este regula, iar împiedicarea acesteia, prin mijloace de clasificare, excepţia. Probabil că această viziune constituie mai degrabă excepţia, şi nu regula. Până de curând, s-a aplicat doar confidenţialitatea guvernamentală, eliminată doar atunci când guvernul considera că dezvăluirea anumitor informaţii i-ar putea aduce un beneficiu.

Gândiţi-vă, de exemplu, că statele democratice publică în mod curent un volum mare de date privind bugetele pentru apărare. Deşi într-o ţară democratică problema clasificării bugetului total pentru apărare iese din discuţie, guvernele nedemocratice obişnuiesc să facă lucrul acesta. De exemplu, Guvernul sovietic considera până în 1989 că sumele alocate bugetului pentru apărare sunt secrete de stat ; guvernele din China şi Coreea de Nord încă mai aplică această regulă[11]. Serviciile de informaţii din SUA alocă importante resurse pentru a stabili mărimea acestor bugete secrete pentru apărare ; dacă aceste informaţii nu ar fi considerate importante pentru Guvernul Statelor Unite, se presupune că resursele ar fi alocate pentru alte operaţiuni. Similar, dacă Statele Unite nu şi-ar publica bugetul pentru apărare, alte servicii de informaţii şi-ar redirecţiona resursele pentru a determina mărimea acestuia, iar statele adverse ar fi mai puţin sigure cu privire la capacităţile militare americane.

Prin acest exemplu dorim să susţinem *nu* că un stat democratic ar trebui să îşi clasifice bugetul pentru apărare, ci că motivul pentru care nu face acest lucru este legat mai mult de aspecte politice interne (obligaţia democratică potrivit căreia cetăţenii trebuie să ştie cu ce se ocupă guvernul pentru a-şi putea exercita drepturile şi îndatoririle politice) decât de criterii abstracte de clasificare. Problema poate fi pusă în felul următor : aproape orice organizaţie – partid politic, companie, echipă de fotbal sau de alt tip – care se află în competiţie cu alte organizaţii doreşte să ţină secrete majoritatea informaţiilor cu privire la strategia sa de continuare a luptei, resursele

[illegible] şi aşa mai departe. În general, orice informaţie divulgată [illegible] periclita poziţia competitivă.

Acelaşi lucru este valabil şi în cazul activităţilor unui guvern [illegible] securitatea naţională. Problema este reprezentată *întotdeauna* [illegible] unui echilibru între daunele care ar putea fi aduse la [illegible] securităţii naţionale şi imperativele unei ordini politice interne. [illegible] nici o armonie între aceste două standarde şi nici nu pot fi [illegible] clar.

[illegible] pentru transparenţă nu vine întotdeauna din partea [illegible]. În ciuda tendinţei generale de păstrare a confidenţialităţii, [illegible] guvern – dar mai ales unul democratic – consideră adesea utilă [illegible] necesară dezvăluirea unor informaţii pentru a-şi justifica [illegible] întreprinse şi a-şi atrage sprijinul cetăţenilor. După cum am [illegible] anterior, pentru a justifica şi a-şi asigura sprijinul public cu [illegible] la atacul cu bombă asupra Libiei din anul 1986, administraţia [illegible] a dezvăluit informaţiile rezultate din decriptarea comu- [illegible] telegrafiate ale libienilor, potrivit cărora acest stat era [illegible] în atacul terorist cu bombă de la o discotecă din Berlinul de [illegible] Alertând Guvernul libian cu privire la interceptarea comunicaţiilor, [illegible] administraţia şi-a pus în pericol importante surse secrete.

Supraclasificarea. Au fost aduse critici repetate la adresa Guvernului [illegible] cu privire la clasificarea prea multor informaţii şi stabilirea [illegible] nivel prea înalt de clasificare. Aceste critici au venit nu doar din [illegible] comisiilor din Congres şi a analiştilor din serviciile secrete [illegible] anumite administraţii, ci şi de la „cei din interior". De exemplu, [illegible] Comisia Departamentului Apărării din 1985 pe practici de securitate [illegible] observat că:

> [illegible]par să fie clasificate prea multe informaţii şi că acestea au un grad de [illegible]lasificare mult mai ridicat decât ar trebui. Politica actuală prevede că [illegible]semnatarul unui document clasificat este responsabil de clasificarea [illegible]atribuită, însă, de cele mai multe ori, din necunoaştere sau din grabă, nu [illegible]se acordă atenţia necesară acestor proceduri. Similar, deşi sunt permise [illegible]contestaţii la adresa clasificărilor neadecvate, sunt puţini cei care îşi fac [illegible]timp să discute pe marginea acestor clasificări cu cel care le-a făcut[12].

Într-o oarecare măsură, după cum am observat deja, confiden- [illegible]alitatea este o caracteristică normală a oricărui guvern. Dată fiind

extraordinara deschidere a sistemului politic american, această practică pare anormală şi a ridicat mai multe obiecţii în Statele Unite decât în alte părţi. În ultimii ani, aceeaşi problemă a ieşit la iveală şi în alte state, în special în Marea Britanie, unde legile privind divulgarea informaţiilor guvernamentale sunt mult mai stricte decât în Statele Unite[13].

În afară de principala daună – obstrucţionarea inutilă a accesului cetăţenilor la informaţii, reducând astfel capacitatea acestora de a înţelege şi de a face comentarii pe marginea politicii de securitate naţională –, supraclasificarea ar mai putea avea şi dezavantajul scăderii credibilităţii sistemului de clasificare, ceea ce ar putea duce la o tendinţă de ignorare a legilor, la nepăsare şi la „scurgeri de informaţii"[14]. Dacă vor fi clasificate multe documente inofensive, importanţa interdicţiilor privind divulgarea neautorizată a informaţiilor clasificate se va diminua.

Este greu de spus dacă există o supraclasificare generală în Guvernul american. Deşi orice sistem care gestionează milioane de documente în fiecare an poate produce rezultate nesigure, principala sursă de dezacord este reprezentată de existenţa unor puncte de vedere diferite referitoare la standardele care ar trebui aplicate atunci când se hotărăşte gradul de clasificare. Părerea celor care susţin faptul că supraclasificarea este exagerată e că documentele sunt deseori clasificate pentru a-i scuti pe oficialii guvernamentali de complicaţii sau de critici. Aceste persoane susţin, cu alte cuvinte, că de fapt clasificarea îi scuteşte pe oficiali de justificarea acţiunilor întreprinse. Deşi acesta este un motiv inacceptabil în ceea ce priveşte clasificarea, de cele mai multe ori situaţia este mai complicată; criticile sunt îndreptate adesea nu doar către un oficial care a greşit faţă de public, ci şi către guvernul însuşi în raport cu puterile străine[15].

După cum s-a menţionat la analiza acţiunilor secrete, secretizarea se impune de cele mai multe ori din motive diplomatice, nu operaţionale. Acest lucru este valabil şi pentru activităţile de politică externă în general. Cu toate acestea, ca şi în cazul acţiunilor secrete, guvernele au avut tendinţa, în ultimii ani, să fie mai deschise cu privire la multe aspecte ale politicii externe şi să fie mai puţin preocupate de detaliile diplomatice. Există o probabilitate mai mare în prezent decât înainte ca guvernele să recunoască derularea unor acţiuni de spionaj şi a altor operaţiuni secrete. În acest fel, guvernul nu mai

[illegible] încurcat. Cu toate acestea, există posibilitatea ca motivele [illegible] să fie întemeiate. De exemplu, în 1977, *The Washington* [illegible] a susținut că regele Hussein al Iordaniei ar fi primit unele [illegible] din partea CIA, afirmație ce nu putea decât să-i creeze [illegible] unele dezavantaje în plan politic[16]. Păstrarea secretului unei [illegible] de relații pentru a evita criticile şi periclitarea poziţiei politice [illegible] unui stat prieten reprezintă un motiv întemeiat pentru [illegible], deşi, din punct de vedere operaţional, acest lucru nu este [illegible].

[illegible]lasificare? Deşi se afirmă frecvent că guvernele au tendinţa [illegible] de a supraclasifica, merită studiat dacă în anumite domenii [illegible] întâmplă exact opusul. Acest lucru poate fi valabil în cazul [illegible] generate în afara guvernului, care sunt suficient de [illegible] pentru securitatea naţională, iar astfel se justifică clasificarea şi controlarea lor. Cel mai concludent exemplu în acest sens [illegible] informaţiile legate de tehnologia armelor nucleare. Se presupune [illegible] este informaţii ce ar ajuta la proliferarea armelor nucleare ar fi supuse unui control riguros, indiferent dacă provin din interiorul sau din afara guvernului.

În Statele Unite, această problemă a făcut obiectul Legii privind [illegible] atomică din 1954, care a definit datele secrete drept „toate informaţiile privind (1) proiectarea, fabricarea sau utilizarea armelor [illegible]; (2) producţia de materiale nucleare speciale; sau (3) utilizarea [illegible] materiale nucleare speciale pentru producerea de energie"[17]. Conform prevederilor legii, acest tip de informaţii sunt supuse controalelor indiferent dacă datele provin din interiorul sau din afara guvernului. (Aceeaşi lege interzice şi diseminarea de informaţii [illegible]clasificate privind proiectarea şi măsurile de securitate în cazul [illegible] centre de producere sau utilizare a materialelor nucleare)[18]. [illegible] toate acestea, în Statele Unite există foarte multe informaţii despre materiale şi arme nucleare la dispoziţia publicului – de aici şi povestea conform căreia un strălucit absolvent de Fizică, lucrând cu [illegible] deschise la o bibliotecă publică, a realizat planurile pentru o bombă nucleară, pe care nişte experţi al căror nume nu a fost precizat [illegible] confirmat ca fiind viabile.

Printre alte informaţii care nu pot fi clasificate, dar care ar putea, [illegible] anumite situaţii, să beneficieze de protecţie se numără:

- informaţii financiare ce ar putea facilita câştiguri ilicite pe pieţele de capital sau de mărfuri ;
- informaţii tehnologice care nu trebuie dezvăluite inamicilor ;
- informaţii personale ce ar putea permite unui serviciu de informaţii advers să recruteze oficiali guvernamentali fie prin oferirea unor sume de bani celor cu probleme financiare, fie prin şantajarea lor.

Protejarea acestui gen de informaţii a implicat garantarea securităţii comunicaţiilor, despre care vom discuta în continuare. Câteodată însă poate implica şi alte aspecte. De exemplu, în Statele Unite s-au făcut eforturi în vederea aplicării reglementărilor privind exportul de tehnologie şi în cazul diseminării lucrărilor ştiinţifice legate de aceste tehnologii ; cu toate acestea, nu a fost elaborată nici o strategie practică în vederea realizării acestui lucru. În 1982, directorul adjunct al CIA, amiralul Bobby Ray Inman, a menţionat acestă problemă într-un discurs adresat American Association for the Advancement of Science. Vorbind despre cercetarea criptologică teoretică şi aplicată, el şi-a manifestat îngrijorarea faţă de faptul că „publicarea la întâmplare a rezultatelor studiului respectiv va trece interesul guvernelor şi entităţilor străine şi, prin aceasta, va produce daune ireversibile şi inutile intereselor de securitate naţională ale Statelor Unite". Dintre domeniile care ar putea aduce atingere securităţii naţionale prin punerea în circulaţie a informaţiilor tehnice, Inman a amintit „echipamentele şi programele informatice, alte tehnici şi mecanisme electronice, lasere, planurile agricole şi metodele de fabricaţie"[19].

În anii de după 1982, extinderea criptografiei publice a dat naştere unei controverse majore în Statele Unite cu privire la controlul programelor informatice care conţin algoritmi complicaţi de criptare. După cum s-a menţionat în capitolul 2, se fac din ce în ce mai multe studii criptologice în sectorul privat, datorită utilizării tot mai largi a comunicaţiilor electronice în scopuri comerciale. Deşi acest lucru aduce beneficii importante din punctul de vedere al securităţii naţionale (de exemplu, comunicaţiile criptate pot contracara încercările de furt tehnologic prin pătrunderea în serverele de e-mail sau în alte sisteme de comunicaţii ale unor companii), a generat îngrijorare cu privire la posibilitatea ca teroriştii, grupările de crimă

... de spălare de bani etc. să obţină acces la funcţiile de ..., ceea ce va zădărnici eforturile de monitorizare a lor ... de organele de aplicare a legii :

... avantajelor recunoscute ale criptării, am susţinut de mult timp ... proliferarea criptării indestructibile – având în vedere capacitatea sa ... a împiedica total organele de aplicare a legii din ţara noastră să ... fişiere pe care s-a pus sechestru şi comunicaţii interceptate ... la acţiuni ilegale, ce au fost criptate, iar apoi să poată acţiona ... pentru a combate activităţile periculoase criminale, teroriste şi ... şi a declanşa urmărirea penală – ar reprezenta o ameninţare ... şi radicală împotriva acestor interese centrale şi de o importanţă ... la adresa siguranţei publice[20].

... propus ca modalitate de reducere a acestui pericol controlarea ... de software criptografic ce necesita algoritmi de criptare ... depăşeau o anumită „putere" (măsurată în funcţie de dificultatea ... a cifrurilor rezultate)[21]. În replică, producătorii ame- ... de software au susţinut că acest tip de controale asupra ... din SUA nu făceau decât să le permită competitorilor ... să pună mâna pe o cotă de piaţă şi mai mare, în detrimentul ... americane[22].

Securitatea

... de securitate sunt demersuri întreprinse în scopul blocării ... unui serviciu de informaţii inamic de a culege date. Aceste ... au ca obiectiv împiedicarea unui serviciu de informaţii advers ... acceseze, fie să exploateze orice acces pe care îl poate avea la ..., documente, comunicaţii sau operaţiuni în vederea obţinerii ... date importante; ele reprezintă zidul care protejează ... clasificate. În această secţiune sunt analizate aspectele ... tradiţionale ale securităţii, care privesc protecţia împotriva ... adversarului de a culege informaţii din surse umane; cele ... se referă la posibilităţile sale de culegere din surse tehnice sunt ... mai târziu sub denumirea de „activităţi contrainformative ...".

Securitatea personalului

Securitatea personalului implică proceduri pentru verificarea can didaţilor înainte de angajarea lor în posturi ce le oferă acces la informaţii pe care un serviciu de informaţii advers le-ar putea considera interesante şi pentru garantarea faptului că actualii angajaţi continuă să îndeplinească standardele necesare pentru a avea acces la astfel de date. Scopul principal al unei proceduri de verificare constă în evaluarea dorinţei şi capacităţii potenţialului angajat de a ţine secrete informaţiile clasificate. Elementele-cheie ale acestei evaluări sunt caracterul şi loialitatea potenţialului angajat[23]. Evaluarea caracterului trebuie să ţină cont atât de stabilitatea mentală a individului, cât şi de posibilitatea ca, dintr-un motiv sau altul, acesta să fie vulnerabil la şantaj din partea unui serviciu de informaţii advers.

Investigaţiile. În Statele Unite, procedurile de verificare stabilesc dacă un individ poate primi aviz de securitate – adică acces autorizat la informaţii clasificate. Investigaţia se bazează pe informaţiile furnizate de către individ într-un chestionar de securitate, fiind completată şi confirmată printr-o verificare la nivelul instituţiilor de stat (consultarea bazei de date a diverselor organe de aplicare a legii şi a altor agenţii guvernamentale), şi, în funcţie de importanţa informaţiilor la care va avea acces, se vor realiza interviuri cu prieteni şi cunoştinţe, foşti şi actuali vecini, colegi de serviciu şi de şcoală etc. În cazul informaţiilor de o importanţă deosebită, se impune efectuarea unei reverificări periodice pentru menţinerea accesului. Din mai multe motive însă, poate că aceste verificări de rutină *nu sunt* foarte eficiente pentru a constata loialitatea şi caracterul personalului care va avea acces la informaţii clasificate.

Unele restricţii legale, care vor fi abordate în următorul capitol, împiedică FBI şi alte agenţii guvernamentale să obţină şi să păstreze o listă a membrilor aşa-numitelor organizaţii subversive, chiar dacă ele militează în mod deschis pentru înlăturarea violentă a guvernului Statelor Unite[24]. Un membru al unei astfel de organizaţii, care nu le-a spus cunoştinţelor sale despre apartenenţa sa la organizaţia respectivă şi nu a menţionat acest lucru pe formularele pentru avizul de securitate, are toate şansele să rămână nedescoperit.

În plus, schimbările sociale din Statele Unite au făcut şi mai dificilă obţinerea unor răspunsuri sincere de la cunoştinţe, colegi, vecini şi alte persoane. În primul rând, există un resentiment tipic american faţă de verificările guvernului, ceea ce îi determină pe mulţi să nu fie dispuşi să transmită informaţii negative. Apoi, progresul mobilităţii geografice a societăţii americane îngreunează şi mai mult localizarea fostelor cunoştinţe sau a foştilor vecini, care ancheta nu pot avea doar informaţii superficiale în ceea ce-l priveşte pe candidat. În anii '90, cel puţin, climatul politic îi determina pe cei chestionaţi să nu ia foarte în serios întrebările despre loialitate şi activităţi subversive. Acelaşi lucru era valabil şi în ceea ce priveşte întrebările despre caracter şi stilul de viaţă. De exemplu, creşterea consumului de droguri în rândul clasei de mijloc (şi în special în rândul tinerilor) în ultimele decenii face dificilă stabilirea cazurilor în care folosirea acestora în trecut indică o adevărată problemă de personalitate şi o potenţială vulnerabilitate în faţa şantajului.

În cele din urmă, se pune problema dacă există posibilitatea de a asigura pe informatori că informaţiile furnizate de ei vor rămâne confidenţiale. Potrivit Legii privind confidenţialitatea din 1974, persoanele au drepturi extinse de a accesa dosare guvernamentale cu informaţii despre ele însele; deşi există o excepţie care permite unei instituţii de anchetă să ascundă numele unui informator care solicită să rămână sub protecţia anonimatului, este posibil ca acest lucru să nu le ofere o siguranţă totală potenţialilor informatori, ce ar putea fi dezamăgiţi sau chiar mai rău dacă identităţile lor ar fi dezvăluite.

În primul rând, potenţialii informatori ar putea fi îngrijoraţi de posibilitatea ca numele sau datele lor de identificare (cum ar fi numere de telefon) să fie dezvăluite întâmplător. În al doilea rând, chiar dacă identităţile lor nu sunt dezvăluite explicit, ei ar putea fi îngrijoraţi că persoanele care fac obiectul investigaţiilor vor putea să le deducă identitatea din totalitatea informaţiile existente în dosarele guvernamentale. (Cu alte cuvinte, transmiterea unui detaliu aparent nesemnificativ – pe care, oricum, numai informatorul îl ştia – ar putea să-i dezvăluie identitatea. Este posibil ca ofiţerul ce revizuieşte datele înainte de a le transmite să nu-şi dea seama că acest detaliu poate să conducă la identitatea informatorului şi ca urmare, să-l transmită, fără să conştientizeze răul provocat.) În fine, potrivit declaraţiilor făcute în 1978 de către un oficial de la Departamentul

de Justiţie, la Comisia Juridică a Senatului, „teoretic, legile [privind confidenţialitatea şi libera circulaţie a informaţiei] sunt suficiente pentru a ne proteja sursele, dar este cu totul irelevant dacă chiar reuşesc să facă lucrul acesta, atât timp cât sursele noastre cred contrariul"[25].

O modalitate auxiliară de verificare a personalului este utilizarea poligrafului, cunoscut şi sub numele de „detector de minciuni". Această tehnică a fost utilizată pentru prima dată de serviciile de informaţii din SUA ; nici un alt serviciu de informaţii occidental sau neoccidental nu are aşa de multă încredere în acest aparat. În SUA, CIA a pus foarte mult accent pe utilizarea poligrafului. Agenţia a solicitat ca orice candidat să fie supus unui test cu poligraful şi tot personalul să fie obligatoriu supus periodic acestui test. Cu toate acestea, utilizarea poligrafului în cadrul Guvernului american a fost combătută puternic de-a lungul anilor. Totuşi, în urma arestării pentru spionaj a lui Geoffrey Prime, angajat al Centrului Guvernamental Britanic pentru Comunicaţii (Government Communication Headquarters – GCHQ, agenţia britanică de interceptare a comunicaţiilor), oficialii americani i-au încurajat pe cei de la GCHQ să folosească şi ei metoda poligrafului. (Prime se pare că a compromis mai multe informaţii secrete provenind din surse tehnice, date ce indicau o strânsă cooperare între Marea Britanie şi Statele Unite.) Ameninţarea implicită a recomandării de a folosi detectorul de minciuni era că SUA ar fi mai reţinute în privinţa colaborării cu un serviciu secret care nu acceptă o astfel de procedură. Deşi se pare că utilizarea poligrafului are un puternic efect de intimidare şi în multe cazuri duce la dezvăluirea unor informaţii ascunse, acurateţea sa rămâne încă sub semnul întrebării[26]. În afară de frecvenţa cu care persoanele testate, deşi nevinovate, picau testul şi erau respinse sau forţate să demisioneze, serviciile de informaţii străine au elaborat metode de a „trişa" la acest test[27]. Cea mai evidentă dovadă în acest sens este cazul lui Aldrich Ames, ofiţerul CIA care a spionat aproape nouă ani pentru Uniunea Sovietică şi Rusia, din aprilie 1985 până în februarie 1994. De două ori în această perioadă (1986 şi 1991) el a fost supus testului cu poligraful[28].

Schimbarea tipului de ameninţare. De la jumătatea anilor '70, numeroase cazuri de spionaj au implicat angajaţi ai agenţiilor guvernamentale americane sau subcontractori[29]. Motivaţia principală în

unele cazuri a fost cea financiară, sporită câteodată şi de o instabilitate emoţională[30]. Unul dintre cele mai complexe cazuri de acest tip este cel al lui Robert Philip Hanssen, agent FBI care a spionat pentru Uniunea Sovietică şi Rusia cel puţin din 1985 până la arestarea sa în 2001; mesajele sale către „manipulatori" sugerează o loialitate față de serviciile secrete sovietice/ruseşti care nu are nimic de-a face cu ideologia[31].

Aceste cazuri diferă în mod clar de faimoasele cazuri de spionaj americane şi britanice din anii '40 şi '50 (familia Rosenberg sau Kim Philby), unde motivaţia era în principal ideologică. Acest exemplu sugerează faptul că trebuie luate unele măsuri în vederea îmbunătăţirii securităţii personalului, precum realizarea unor profiluri psihologice detaliate sau crearea unui sistem de avertizare a cadrelor de conducere atunci când o persoană cu acces la informaţii clasificate fie se află într-o situaţie financiară dificilă, fie pare să aibă un stil de viaţă dincolo de posibilităţile sale financiare.

Securitatea fizică

Securitatea fizică se referă la metodele utilizate pentru a împiedica accesul fizic al agenţilor străini la informaţii clasificate. Se referă la securitatea locurilor în care sunt stocate informaţiile clasificate şi la caracteristicile sistemelor de alarmă pentru detectarea pătrunderilor neautorizate în zonele cu acces restricţionat şi, mai mult, sisteme sofisticate cu parole pentru protecţia informaţiilor clasificate stocate în calculatoare[32]. În mare parte, condiţiile de asigurare a securităţii fizice sunt cunoscute şi diferă foarte puţin sau deloc de măsurile pe care orice companie le întreprinde pentru a împiedica furturile de produse, echipamente sau informaţii şi documente interne de importanţă deosebită.

O diferenţă majoră este, totuşi, că securitatea fizică are ca scop nu doar protejarea obiectelor materiale, cum ar fi documentele, care conţin informaţii, ci şi a informaţiilor în sine. Acest lucru presupune controale mai severe ale accesului în zonele respective şi la echipamentele folosite acolo, având în vedere că un intrus ar putea planta foarte uşor un dispozitiv de interceptare, iar serviciile de informaţii adverse ar avea astfel acces la zona restricţionată[33]. De aceea, este important ca tot ceea ce intră şi iese din acea zonă să fie supus controlului.

La fel, este foarte importantă existenţa unor dispozitive de „ex-aminare" a zonei pentru a detecta orice dispozitiv de interceptare. Acest lucru atrage după sine dezvoltarea unor sisteme de interceptare a conversaţiilor, mai greu de detectat. Cel mai înalt nivel de tehnologie la care s-a ajuns în cadrul acestei spirale a perfecţionării sistemelor de detectare a ajuns în atenţia publicului într-un şir de incidente în care a fost implicată Ambasada Statelor Unite din Moscova. În anii '70, de exemplu, o antenă sovietică a fost descoperită în şemineul Cancelariei (clădirea ambasadei). Apoi, în anii '80, s-a descoperit că un număr semnificativ de maşini de scris electrice aveau dispozitive de interceptare[34]. Mai târziu, a ieşit la iveală faptul că sovieticii compromiseră virtual întreaga structură a noii Cancelarii pe care SUA o construiseră acolo. Sovieticilor li s-a permis să realizeze, fără a fi supravegheaţi de către americani, coloanele şi grinzile din beton prefabricat din care a fost construită Cancelaria. Sovieticii au profitat de această eroare de securitate şi au proiectat un sistem de interceptare care utiliza întreaga structură ca antenă pentru interceptarea semnalelor şi transmiterea acestora. Sistemul era foarte sofisticat, iar Statele Unite nu au înţeles nici până acum cum funcţiona[35]

Contraspionajul

Măsurile de securitate despre care am discutat sunt pasive, adică nu încearcă să contracareze acţiunile serviciului de informaţii advers, ci urmăresc doar să împiedice accesului acestuia la informaţii. Măsurile mai active, ce urmăresc înţelegerea modului în care acţionează un serviciu secret concurent în vederea contracarării şi combaterii acţiunilor lui şi a culegerii de informaţii în scopuri proprii, sunt cunoscute sub numele *contraspionaj*.

Operațiunile de supraveghere

O modalitate clară de a afla despre activităţile unui serviciu de informaţii advers este iniţierea unor acţiuni de supraveghere a ofiţerilor acestuia (monitorizarea permanentă) oriunde aceştia operează. O astfel de supraveghere încearcă să stabilească unde se deplasează ofiţerii şi

persoane cu care comunică sau cu cine intră în contact; aceste contacte pot fi urmărite ulterior pentru derularea unei anchete.

Deşi conceptul e simplu, în practică este vorba despre o activitate foarte complexă. Abilităţile speciale ale ofiţerului, despre care am discutat anterior din perspectiva culegerii de informaţii din surse umane, trebuie să servească înainte de toate contracarării acest tip de activităţi. Ofiţerul va fi instruit să evite propria monitorizare şi va folosi tehnici de „predare-fulger" şi căsuţa poştală impersonală pentru a ascunde identitatea persoanelor cu care ia legătura. În plus, dacă observă filajul, ofiţerul poate anula orice întâlnire planificată pentru a evita punerea în pericol a sursei sale. Este deci important ca operaţiunile de supraveghere să fie mascate. Acest lucru este însă destul de greu de realizat şi presupune un număr mare de persoane, având în vedere că ofiţerul instruit în tehnici de contrafilaj va observa dacă aceeaşi persoană îl urmăreşte de o perioadă de timp.

Fiind o tehnică atât de complexă şi de costisitoare, este important ca aceasta să fie folosită efectiv în cazul unor ofiţeri de informaţii. Cazurile care trebuie supravegheate, având în vedere că reprezintă misiuni oficiale în care ofiţerii serviciilor de informaţii activează în calitatea lor sub acoperire, sunt: diplomaţi, ofiţeri consulari, reprezentanţi comerciali, jurnalişti care lucrează pentru presa acreditată de guvern şi angajaţi ai organizaţiilor internaţionale, precum ONU, atunci când aceştia sunt selectaţi de către guvernele ţărilor respective. Problema este identificarea celor care ocupă astfel de poziţii şi care sunt cu adevărat ofiţeri de informaţii.

Sunt mai multe moduri de a rezolva această problemă. În general, dacă un ofiţer deţine informaţii exacte despre modul de funcţionare al unei anumite ambasade străine, de exemplu, atunci poate spune care dintre oficiali îşi desfăşoară cu adevărat activitatea diplomatică sau consulară. Dacă unul dintre oficiali nu pare interesat de activitatea sa, atunci el poate fi implicat în culegerea de informaţii.

Mai este posibil, de asemenea, ca, observând tehnicile de rotaţie şi de înlocuire a personalului, să se poată stabili cine înlocuieşte pe cine; dacă X a fost identificat ca fiind ofiţer de informaţii, atunci postul său va fi preluat, cel mai probabil, tot de un ofiţer de informaţii. Aceleaşi tehnici folosite în general pentru culegerea de informaţii pot fi îndreptate şi către un serviciu de informaţii advers şi către agentul unui astfel de serviciu care acţionează pe teritoriul

altui stat. Cu cât se ştiu mai multe informaţii despre serviciul respectiv şi despre modul de funcţionare a acestuia, cu atât mai ușor va fi realizată operaţiunea de filaj. În cele din urmă, agenţii dubli, despre care vom discuta mai târziu în cadrul acestui capitol, pot stabili identitatea ofiţerilor de informaţii străini.

Culegerea informațiilor

Cea mai bună modalitate de realizare a obiectivelor contraspionajului este culegerea informaţiilor direct de la serviciul advers, prin mijloace umane sau tehnice. De exemplu, imediat după cel de-al Doilea Război Mondial, agentul sovietic Kim Phliby, care lucra în cadrul MI6 (Serviciul britanic de informaţii externe) le-a furnizat agenţilor KGB informaţii prompte privind unele operaţiuni secrete din statele baltice, Ucraina, Rusia şi Albania. Până în 1951, când Philby a fost forţat să demisioneze din MI6, acesta deconspirase, potrivit afirmaţiilor sale, sute de agenţi britanici şi americani. În mod asemănător, serviciul de informaţii britanic beneficia, la începutul anilor '70, de sprijinul adjunctului şefului de misiune din Londra, Oleg Gordievski. Gordievski i-a asigurat pe britanici că KGB nu avea nici un agent infiltrat în MI5 sau MI6 şi în 1983 i-a avertizat imediat asupra faptului că un ofiţer MI5 care fusese dat afară se oferise să spioneze pentru KGB[36].

Potrivit acestor exemple, activitatea de contrainformaţii nu este foarte diferită de cea de culegere a informaţiilor în general, însă are ca ţintă serviciul de informaţii advers, şi nu guvernul, forţele armate sau alte instituţii.

Defectorii şi agenții dubli

Ca şi în cazul celorlalte tipuri de culegere a informaţiilor *humint* îndreptate către o societate închisă cum era fosta Uniune Sovietică, recrutarea şi dirijarea unui agent în interiorul unui serviciu de informaţii este o sarcină extrem de dificilă. Astfel, în trecut, Statele Unite şi alte state occidentale se bazau foarte mult pe defectori ai serviciilor de informaţii sovietice pentru contraspionaj. Vitali Iurcenko, directorul adjunct al departamentului de spionaj împotriva Statelor Unite şi Canada din cadrul KGB, este un exemplu în acest sens.

Ippi ce a defectat în vara anului 1985, a furnizat informaţii despre ...ele spionajului sovietic împotriva Statelor Unite. De exemplu, ...ntă că nu le cunoştea numele reale, în urma detaliilor personale ...operaţionale pe care acestea le-a furnizat, Ronald Pelton, un fost ...ajat al Agenţiei Naţionale de Securitate, a fost arestat, iar Edward ... Howard, un fost angajat al CIA, a fost pus sub acuzaţie[37].

O altă metodă importantă de realizare a contraspionajului este ...ul intermediul agenţilor dubli. Ei sunt agenţii ce, deşi pretind că ...onează pentru un serviciu advers, de fapt sunt controlaţi de către ...atul pe care se presupune că îl spionează. Este posibil ca ei să fi ...fost la origine spioni şi, ca urmare a deconspirării lor, să fie con...vinşi în agenţi ai ţării în care au fost prinşi. Sau mai pot fi „falşi ...defectori", agenţi care se oferă să spioneze pentru un serviciu de ...informaţii inamic, dar care de fapt rămân loiali ţării lor. Între cele ...două categorii ar mai fi persoanele care, fiind abordate de către un ...serviciu de informaţii inamic, au raportat încercarea de recrutare ...autorităţilor şi au fost încurajaţi să intre în joc.

Aceste operaţiuni care implică agenţi dubli servesc aceloraşi ...scopuri contrainformative. La cel mai simplu nivel, ele permit unui ...serviciu de informaţii să înţeleagă metodele secrete ale adversarului ...şi să identifice ofiţerii din serviciul de informaţii advers care sunt ...implicaţi în recrutarea de agenţi. Ca urmare, operaţiunea de supra...veghere poate viza adevăraţii ofiţeri de informaţii, acordându-le mai ...puţină atenţie celorlalţi oficiali care sunt într-adevăr diplomaţi, ataşaţi ...comerciali etc.

Pe lângă identificarea ofiţerilor de informaţii din serviciile adverse, ...aceste operaţiuni îi ajută pe ofiţerii de contrainformaţii să afle ...metodele operative utilizate de adversarii lor. Folosind agenţi dubli, ...pot afla cum procedează manipulatorii pentru a transmite instruc...ţiuni către sursă şi a primi informaţii de la aceasta, când şi unde ...preferă să se întâlnească, ce precauţii îşi iau pentru a nu fi descoperiţi ...ş.a.m.d. Pe scurt, cunoscând modalitatea şi locul în care adversarul ...e în legătura cu sursele sale, ofiţerii de contrainformaţii află despre ...abilităţile adversarului şi se poate proteja mai bine de acesta. Mai ...mult, cunoaşterea abilităţilor adversarului şi a tipului de activitate al ...ofiţerilor de informaţii contribuie la identificarea acestora de către ...serviciul contrainformativ. În cele din urmă, dacă un agent dublu ...este dotat cu echipament special, cum ar fi un transmiţător radio,

creat special pentru a fi utilizat de către agenţi, atunci serviciul de informaţii respectiv are şansa de a-l studia. Acest lucru ar putea ajuta la interceptarea comunicaţiilor radio dintre ofiţerii de informaţii ai serviciului inamic şi adevăratele lor surse.

Din instrucţiunile pe care le primesc agenţii de la manipulatori, un serviciu de informaţii poate afla care sunt datele prioritare pentru serviciul de informaţii advers. De asemenea, acest lucru mai poate oferi indicii valoroase cu privire la strategiile altor servicii de informaţii.

Una dintre cele mai interesante controverse din istoria serviciilor de informaţii are în prim-plan instrucţiunile privind culegerea de informaţii furnizate unui agent dublu britanic (nume de cod „Tricicletă") de către serviciul de informaţii german cu puţin timp înainte de intrarea Statelor Unite în cel de-al Doilea Război Mondial. Agentul, trimis în Statele Unite pe la jumătatea anului 1941, a avut la el un chestionar în care, printre altele, cerea informaţii detaliate cu privire la bazele americane din Hawaii. Informaţiile oferite FBI de către agentul dublu, respectiv lista întrebărilor şi posibila semnificaţie, au fost ignorate total de aceştia[38]. Oare, dacă serviciul de informaţii american ar fi exploatat mai bine această informaţie, ar fi putut anticipa atacul trupelor japoneze de la Pearl Harbour?

De asemenea, lipsa de interes faţă de un domeniu destul de important ar putea indica faptul că serviciul advers deţine deja informaţii în acest sens; acest lucru ar putea reprezenta un indiciu important pentru activitatea de contrainformaţii.

În afară de obţinerea unor informaţii despre serviciul advers, modul de funcţionare al acestuia şi priorităţile privind culegerea informaţiilor, agenţii dubli pot exercita un anumit control asupra acţiunilor întreprinse de serviciu. Simpla existenţă a unui agent dublu este suficientă până la un anumit punct; dacă serviciul advers ştie că are un agent cu acces la informaţii specifice, nu se mai deranjează să recruteze un altul. Dacă agentul dublu reuşeşte să contracareze activităţile serviciului, atunci acesta poate proteja informaţii importante. În orice caz, dirijarea agentului dublu presupune mult timp şi efort din partea ofiţerului din serviciul de informaţii advers, reducând astfel resursele disponibile pentru recrutarea şi coordonarea adevăraţilor agenţi.

Mai mult, beneficiul pe care un agent dublu îl reprezintă în cadrul operaţiunilor serviciului advers poate conduce la recrutarea

[illegible] a altui agent dublu, care poate avea acces la informațiile [illegible] serviciului advers. Primul agent dublu poate garanta pentru [illegible] al doilea; de exemplu, primul agent ar putea confirma, să [illegible], faptul că al doilea tocmai a fost avansat într-o funcție care îi [illegible] un larg acces la informații deosebite sau că are probleme [illegible] și are nevoie disperată de o altă sursă de venit.

Pentru a rămâne credibili, agenții dubli trebuie să fie capabili să [illegible] informații manipulatorilor lor. De cele mai multe ori, această problemă se rezolvă cu așa-numitele informații „de umplutură" – [illegible] informații clasificate, de o importanță deosebită, care de fapt [illegible] așa de importante. Alternativ, agentul dublu mai poate furniza [illegible] informații reale și importante pe care serviciul inamicul le-a [illegible] deja pe alte căi. În astfel de cazuri, serviciul de informații [illegible] dirijează agentul trebuie să se gândească bine dacă va menține [illegible] credibilitatea acestuia și să contribuie la dublarea informației [illegible] transmise de agent, întărindu-i astfel credibilitatea. Scopul este de a [illegible] mai puține informații utile fără a trezi suspiciunea serviciului [illegible] informații advers.

O altă modalitate mai ambițioasă de a-i folosi pe agenții dubli [illegible] a-i pune să furnizeze tot felul de informații și dezinformări cu [illegible] de a induce în eroare serviciul advers. Până la un anumit [illegible], această modalitate controlează nu doar informațiile culese de [illegible], ci și capacitățile analitice ale acestuia. Rezultatele pot fi [illegible] extraordinare, deși dificultățile întâmpinate pot fi pe măsură[39].

Dezinformarea este discutată pe larg în capitolele următoare. Această secțiune analizează două exemple de operațiuni majore [illegible] desfășurate de agenți dubli, foarte reușite, una pe timp de război și [illegible] alta pe timp de pace.

Agenți dubli din timpul războiului: sistemul încrucișat. Una [illegible] cele mai cunoscute operațiuni majore desfășurate de agenți dubli este Sistemul Încrucișat, prin care britanicii, aproape pe [illegible] întreaga perioadă a celui de-al Doilea Război Mondial, „au dirijat și [illegible] au controlat spionajul german din țara lor"[40]. După ce au prins un [illegible] agent german la întoarcerea acestuia din Germania în Marea Britanie [illegible] chiar la începutul războiului[41], britanicii au construit o rețea de [illegible] presupuși agenți germani, lăsându-i pe germani să creadă în ei până [illegible] la sfârșitul războiului.

Printre altele, agentul iniţial a furnizat informaţii în baza c[illegible] germanii au emis acte de identitate false pentru a trimite alţi agenţi care urmau să fie paraşutaţi sau transportaţi cu barca, facilitând astfel capturarea lor de către britanici. În alte cazuri, noii agenţi trebuiau să-i contacteze pe cei care erau deja în activitate (controlaţi de către britanici) pentru bani sau alt fel de ajutor. Până la sfârşitul războiului, beneficiind de o anumită şansă, britanicii au reuşit să controleze întreaga reţea de spioni germani, interceptându-i pe toţi noi la venirea acestora.

John Masterman, ofiţerul MI5 care a coordonat acţiunea, a fixat şapte obiective:

- controlarea reţelei de spioni a inamicului;
- capturarea noilor spioni infiltraţi în ţară;
- identificarea persoanelor şi a metodelor folosite de către serviciul de informaţii german;
- obţinerea unor informaţii despre codurile şi cifrurile serviciului german;
- obţinerea unor informaţii despre planurile şi intenţiile inamicului prin chestionarea agenţilor acestuia;
- influenţarea planurilor inamicului prin răspunsurile trimise acestuia;
- dezinformarea inamicului cu privire la planurile şi intenţiile Marii Britanii.

Avantajele britanicilor au fost enorme. De exemplu, în 1940, agentul iniţial a primit de la Berlin un cod pentru a putea să comunice cu Germania. Deoarece acest cod s-a dovedit a sta „la baza mai multor coduri folosite de Abwehr [serviciul de informaţii militar german]", faptul că britanicii au intrat în posesia lui „i-a ajutat să cunoască în întregime şi de timpuriu sistemul [codului Abwehr]". Atunci când războiul a avansat, iar britanicii au devenit mai siguri pe Sistemul Încrucişat, ei şi-au îndeplinit şi ultimele două obiective menite să îi inducă în eroare pe nemţi. Punctul culminant a fost în 1944, când agenţii dubli au fost folosiţi pentru a susţine stratagema prin care nemţii au fost convinşi că debarcarea din Ziua Z va avea loc la Calais, şi nu în Normandia[42].

Datorită acestui succes al criptologiei (Ultra), serviciile de informaţii britanice au putut studia reacţia germanilor la informările şi

informările raportate de agenții dubli. Printre altele, au putut afla care dintre rapoarte erau înaintate înaltei conducere din Berlin și dacă liderii aveau încredere în informațiile furnizate. Acest feedback a fost vital pentru atingerea obiectivului de dezinformare, deoarece le-a permis britanicilor să scoată în evidență anumite elemente pe care nemții le trecuseră cu vederea sau să modifice imaginile pentru a alunga orice umbră de îndoială din partea germanilor.

Controlarea rețelei de spionaj inamice a avut însă prețul ei: trebuia să producă suficiente informații încât să satisfacă cerințele germanilor. În plus, informațiile pe care le producea nu puteau fi combătute prea ușor cu ajutorul informațiilor primite de germani pe alte canale de culegere a informațiilor, inclusiv de la potențiali spioni ce nu fuseseră capturați. (S-a dovedit că aceștia nu existau, dar, desigur, britanicii nu puteau să își dea seama de acest lucru decât în timp; la început au fost nevoiți să presupună că ar putea exista alți agenți despre care nu știau.) Cu toate acestea, prețul părea nu părea prea mare; din moment ce era posibil ca germanii să aibă o rețea de spionaj în Marea Britanie, era normal ca britanicii să o conducă.

Coordonatorul Sistemului Încrucișat considera mai târziu că poate el și colegii săi au fost prea precauți, în sensul că britanicii au furnizat probabil mai multe informații reale decât era nevoie și nu au folosit la maximum resursele de care beneficiau pentru a induce în eroare inamicul. Nu numai că germanii aveau mult mai puține canale auxiliare de informații decât credeau britanicii, prin care să verifice informațiile din Sistemul Încrucișat (așa cum am menționat mai sus, ei nu aveau nici un agent loial), ci au dovedit a avea extrem de multă încredere în agenții pe care îi considerau a fi în serviciul lor. Acest prag ridicat de încredere este ilustrat și prin eșuarea următorului plan:

> La un moment dat, unul dintre agenți a fost dirijat [i s-a ordonat să se comporte într-un anume fel] pentru a le arăta germanilor că este sub control, obiectivul fiind ca aceștia să își facă o idee falsă asupra metodelor noastre de a manipula un asemenea agent și el să îi convingă astfel că și ceilalți agenți sunt loiali. Teoria s-a dovedit a fi una înțeleaptă, iar gafele comise au fost imense și flagrante, însă obiectivul nu a fost atins... Germanii credeau în continuare despre agent că este onest și loial!

Agenţi dubli pe timp de pace: operaţiuni ale Cubei împotriva Statelor Unite. Pe 12 august 1987, *The Washington Post* relata că un dezertor din serviciul cubanez de informaţii externe (DGI) le-ar fi declarat investigatorilor CIA că „un număr nedeterminat de oficiali din Guvernul cubanez, pe care Statele Unite îi bănuiau de colaborare secretă cu CIA, ofereau agenţiei informaţii false sau irelevante pregătite de DGI Cuba"[43]. În urma acestei dezvăluiri, presa cubaneză a publicat relatări detaliate ale operaţiunilor acestor agenţi dubli, incluzând fotografii ale lor în timp ce desfăşurau presupuse activităţi clandestine. Faptul că activităţile lor erau cunoscute de cubanezi până în cele mai mici detalii pare să confirme ipoteza că au fost agenţi dubli cel puţin o parte din, dacă nu chiar pe toată perioada în care se presupune că spionau în Cuba. Conform unor surse cubaneze, unii dintre agenţi, conştienţi de faptul că americanii cunoşteau adevărata lor apartenenţă, le-au trimis mesaje de rămas-bun coordonatorilor lor din Statele Unite.

Fără a face o analiză atentă a informaţiilor furnizate de aceşti agenţi dubli, nu se poate stabili dacă în Cuba se desfăşura o campanie menită să inducă sistematic în eroare Statele Unite pentru a acţiona contrar intereselor proprii. Chiar şi în absenţa unui asemenea plan ambiţios, operaţiunea ar fi meritat din punctul de vedere al Cubei, deoarece ar fi necesitat efort şi timp din partea CIA, distrăgând astfel atenţia agenţiei de la informaţiile utile; de asemenea, ar fi ieşit la iveală metodele operaţionale ale CIA, neutralizând astfel agenţii reali, dacă ar fi existat; şi, nu în ultimul rând, sistemul Statelor Unite de analiză a informaţiilor secrete ar fi fost asaltat de date reale sau false menite să creeze confuzie şi să împiedice SUA să îşi formeze o imagine de ansamblu asupra evenimentelor din Cuba[44]

Activităţi contrainformative multidisciplinare (MDCI)

Ce este MDCI?

Ameninţarea în materie de culegere a informaţiilor reprezentată de un adversar ce deţine tehnologie de ultimă oră nu se limitează la culegerea datelor din surse umane. În acelaşi fel, acţiunile

contrainformative active nu se pot limita la contraspionaj. Din contră, trebuie luat în considerare întregul arsenal cu care adversarul ar putea culege informații din surse tehnice, cum ar fi fotografierea aeriană și interceptarea comunicațiilor sau a transmiterii de semnale.

Astfel, principala sarcină a MDCI este de a evalua eficiența mijloacelor adversarului pentru culegerea informațiilor din surse tehnice. Cunoașterea acestor aspecte indică punctele vulnerabile ale informațiilor, comunicațiilor sau activităților și ajută la găsirea celor mai bune modalități de protejare a acestora. Măsurile ce pot fi luate ar putea fi etichetate ca „măsuri tehnice" sau „de securitate" și variază în funcție de tehnologie. Cu toate acestea, perspectiva multidisciplinară este importantă deoarece ne încurajează să privim problema din punctul de vedere al adversarului – adică să luăm în considerare întregul spectru de resurse de care acesta dispune.

Securitatea comunicațiilor

Astăzi, când interceptarea mesajelor, atât a celor scrise, cât și a celor în format electronic, este una dintre cele mai importante metode de culegere a datelor, protejarea conținutului lor este de multă vreme o sarcină a serviciului de contrainformații. Încă de la începutul secolului XX, s-a pus accentul pe protejarea comunicațiilor electronice transmise prin cablu sau unde radio.

Mesajele transmise prin cablu pot fi protejate fie prin prevenirea interceptării liniilor de transmisie a comunicațiilor (citirea mesajului), fie prin extragerea unei mici cantități de curent de pe linie sau prin interceptarea fluctuațiilor câmpului magnetic din jurul liniei, cauzat de curentul ce trece prin acesta. Cablul din fibră optică este mult mai sigur, deoarece interceptarea mesajelor transmise pe această cale s-a dovedit a fi o problemă[45]. Semnalele radio, în schimb, nu pot fi protejate în general; orice receptor de pe raza respectivă le poate intercepta. Unele semnale, cum ar fi transmisiunile prin microunde (folosite, printre altele, pentru apelurile telefonice la distanță), sunt unidirecționale (nu se dispersează în toate direcțiile, ci sunt concentrate într-un fascicul rază îndreptat spre destinatar), dar chiar și acestea pot fi interceptate dacă receptorul este în aria de acoperire a emițătorului.

Conţinutul mesajelor radio era protejat la început prin criptare. Mesajele scrise pot fi criptate în mod tradiţional înainte de a fi transmise. În trecut, când se utiliza semnalul analog pentru transmiterea mesajelor vocale, se foloseau „telefoane sigure" şi „dispozitive de bruiaj" ; acestea distorsionau semnalele voce într-o manieră complexă. Oricine intercepta un astfel de semnal auzea un amestec de sunete fără sens, asemănătoare combinaţiei de litere dintr-un text cifrat. În principiu, reconstituirea textului original era la fel de dificilă. În prezent, atunci când mesajele voce sunt transmise în formă digitală, se aplică metode de criptare mai sofisticate.

Telefoanele sigure sunt relativ scumpe şi sunt folosite în principal pentru a transmite informaţii clasificate. Nu sunt des utilizate, ci se folosesc mai ales de către executiv. Astfel, majoritatea comunicaţiilor telefonice la distanţă, care folosesc transmisia prin microunde, fie printr-o reţea de turnuri (microunde terestre), fie între staţii terestre şi sateliţi, sunt vulnerabile la interceptare.

La mijlocul anilor '80 în Statele Unite, această situaţie a captat atenţia publicului din cauza controversei privind locaţia noii Ambasade sovietice de la Washington. Construită în cartierul Mount Aldo, la înălţime faţă de centrul oraşului, ambasada şi clădirile anexe erau poziţionate deasupra centrului oraşului Washington şi a Virginiei de Nord, inclusiv deasupra Casei Albe, a Departamentului de Stat, a Pentagonului şi al majorităţii clădirilor guvernamentale. Din aceste clădiri se pot intercepta numeroase apeluri telefonice la distanţă, ca şi din alte clădiri oficiale ale Rusiei din Statele Unite (consulate şi reprezentanţe comerciale din New York, Washington şi San Francisco, misiunea ONU din New York ; facilităţile rezidenţiale şi de recreere din New York City, Long Island şi de pe coasta estică din Maryland).

Pe lângă faptul că oficialii guvernamentali folosesc telefoane nesigure, posibile ţinte ale culegerii de informaţii prin astfel de mijloace pot fi şi diverse companii de tehnologii avansate, comercianţi de bunuri ce furnizează anumite produse pe care un stat le vinde sau le cumpără în cantităţi mari (cereale, petrol şi aur), precum şi instituţii financiare. Un serviciu de informaţii ar putea, de asemenea, să vizeze indivizi ce au acces la informaţii clasificate pentru a afla detalii compromiţătoare din viaţa lor personală, cu scopul de a-i şantaja.

Au fost sugerate numeroase măsuri de prevenire pentru a reduce această vulnerabilitate. Spre exemplu, se poate revizui reţeaua de

pentru a elimina astfel riscul ca traseul să treacă pe lângă interceptare cunoscute sau potenţiale, folosindu-se cabluri Ca alternativă, se poate cripta semnalul transmis prin prin bruierea lui atunci când se emite pentru prima dată decriptarea lui după ce a parcurs porţiunea respectivă de microunde. Ambele soluţii au hibe tehnice, iar implementarea lor presupune costuri destul de mari. Situaţia ar putea fi rezolvată prin folosirea fibrei optice, soluţie adoptată de companiile de comunicaţii din motive economice. Cablurile de fibră optică nu sunt mai puţin tulnerabile la interceptare, dar, datorită capacităţii mari (se pot transmite simultan mai multe semnale), au costuri mai mici decât cablurile de cupru tradiţionale sau reţelele terestre.

Nerutatea emisiilor

Orice echipament electric emite unde electromagnetice ; teoretic, prin interceptarea acestor unde este posibilă determinarea caracteristicilor semnalelor electrice în urma cărora au fost emise. Astfel, prin prelucrarea acestor „unde" numite „emisii", se poate reconstitui textul unui document tipărit pe o maşină de scris electrică sau transmis de la un computer către imprimantă. Se pot lua măsuri de contracarate în acest sens prin protejarea echipamentului electric pentru reducerea intensităţii emisiilor, făcând dificilă interceptarea acestora.

Alte măsuri tehnice de securitate

Se pot lua anumite măsuri de protecţie împotriva altor forme de culegere a informaţiilor prin mijloace tehnice. În ceea ce priveşte supravegherea şi fotografierea prin satelit, este posibil să se anticipeze orbitele acestora şi să se avertizeze obiectivele militare sau alte obiective de importanţă pentru ca acestea să înceteze activitatea şi să pună la adăpost echipamentele de importanţă deosebită, în locuri unde satelitul nu le poate fotografia ; acest lucru este posibil în condiţiile în care s-ar putea stabili cu exactitate care dintre sateliţii adversarului sunt folosiţi pentru recunoaştere fotografică. Desigur, cu cât se ştie mai mult despre capacităţile sateliţilor, cu atât este mai ugor să se ia măsurile de prevenire necesare. Spre exemplu, după ce

se determină punctele de pe suprafaţa terestră aflate exact sub orbita satelitului, este necesar să se cunoască la ce distanţă, în fiecare parte, obiectele sunt încă în raza camerei. Similar, culegerea electronică a informaţiilor sau prin telemetrie, poate fi prevenită prin criptare, bruiaj, schimbarea frecvenţei sau încetarea emisiei atunci când adversarul este în apropiere.

Dezinformare şi contradezinformare

Până acum, prin discuţia despre contrainformaţii, am încercat să studiem diversele modalităţi prin care poate fi prevenită culegerea datelor de către adversar. În caz de succes, adversarului îi vor lipsi probabil informaţiile necesare pentru a analiza situaţia în care se află, iar acţiunile sale, în orb, nu vor servi intereselor urmărite. După cum a rezultat din discuţia despre operaţiunile agenţilor dubli, în încercarea de a contracara operaţiunile adversarilor de culegere a informaţiilor este mai eficientă concentrarea asupra capacităţilor acestuia de a analiza informaţiile secrete – şi anume încercarea de a le dezinforma.

Ce este dezinformarea?

Dezinformarea reprezintă încercarea de a conduce pe o pistă greşită analiza informaţiilor efectuată de adversar în ceea ce priveşte situaţia politică, militară sau economică. În consecinţă, formându-şi o imagine greşită asupra situaţiei, adversarul va acţiona în dezavantajul său. Aceasta este considerată o formă de acţiune contrainformativă deoarece urmăreşte să facă inutile operaţiunile de culegere a informaţiilor desfăşurate de adversar ; în plus, de cele mai multe ori sunt implicate metode contrainformative, cum ar fi operaţiunile agenţilor dubli.

Dezinformarea este un concept asemănător cu eşecul unei acţiuni de culegere a datelor. O acţiune de dezinformare reuşită înseamnă eşecul operaţiunii de culegere a datelor desfăşurate de adversar. Există şi reversul, desigur ; una dintre părţi poate face greşeli importante în analiza datelor chiar şi fără dezinformarea din partea adversă. Cu toate acestea, în cazul nereuşitei acţiunii de culegere a

poate identifica efortul părții adverse de a dezinforma. În măsură acest efort este responsabil pentru eșec e o chestiune mai complicată.

Se poate recurge la dezinformare atât pe timp de pace, cât și pe timp de război, deși, din diverse motive, este de așteptat ca dezinformarea să fie mai des utilizată pe timp de război.[46] Dezinformarea poate fi tactică sau strategică. Exemplele de dezinformare strategică sunt mai puțin numeroase, dar extrem de importante, cum ar fi operațiunea de dezinformare din timpul celui de-al Doilea Război Mondial, prin care Aliații i-au indus în eroare pe germani cu privire la locația debarcării din Normandia[47].

Operațiunile de dezinformare pe timp de pace nu sunt extrem de des întâlnite, sunt mai puțin cunoscute și uneori mai greu de depistat. Dintre cele mai spectaculoase astfel de operațiuni putem menționa una ce a fost cunoscut sub numele „Încredere", o organizație aparent păr ând ostilă noului regim comunist, dar care fusese, de fapt, înființată și condusă din 1921 până în 1927 de predecesorul KGB, cunoscut sub numele CEKA[48]. Folosindu-se de acest fals grup de opoziție, sovieticii au intrat în contact cu organizații anticomuniste înființate de emigranți, precum și cu serviciile de informații din Europa de Vest, reușind astfel să prevină activitățile ostile pe care acestea le-ar fi putut derula; au convins presupuși opozanți din Uniunea Sovietică să intre în contact cu organizația și, astfel, CEKA a putut afla identitatea; de asemenea, organizația a răspândit în sânul țării informații false privind situația din interiorul Uniunii Sovietice[49].

În anii '50 și la începutul anilor '60, Uniunea Sovietică a declanșat o serie de dezinformare menite să convingă Statele Unite că ea deține mai multe resurse strategice nucleare decât avea de fapt. După cum s-a menționat mai devreme, în timpul unui zbor demonstrativ cu ocazia unei ceremonii organizate în luna iulie 1955, sovieticii au „etalat" 28 de bombardiere Bizon – probabil mai multe decât existau în inventarul propriu – prin crearea condițiilor necesare pentru ca primul grup de avioane să iasă din raza vizuală a spectatorilor (inclusiv a reprezentantului forțelor aeriene americane) și să revină pentru o a doua tură[50]. De asemenea, la sfârșitul anilor '50, liderii sovietici, inspirați de prestigiul adus de succesul programului lor spațial, au furnizat informații exagerate cu privire la programul ICBM

al Uniunii Sovietice[51]. Astfel, sovieticii au contribuit la accentuarea temerilor americanilor în ceea ce priveşte diferenţa uriaşă dintre bombardierele şi rachetele deţinute de ei şi cele ale Uniunii Sovietice (SUA se temeau că sovieticii aveau să le depăşească în ceea ce priveşte resursele nucleare strategice). Acţiunea de dezinformare a Uniunii Sovietice părea menită să convingă Occidentul să facă anumite concesii politice (de exemplu, în ceea ce priveşte statutul Berlinului) pe care, în mod normal, nu ar fi fost suficient de motivat să le facă[52].

Conţinutul dezinformării – imaginea falsă pe care cineva doreşte să o creeze în ochii adversarului – depinde, desigur, de situaţie şi de reacţiile aşteptate din partea adversarului. Pe timp de război, de exemplu, una dintre părţi ar putea dori să lanseze un atac-surpriză asupra inamicului şi, în acest caz, dezinformarea ar fi menită să îl convingă pe acesta că nu există iminenţa unui atac. În alte cazuri, cum ar fi debarcarea din Normandia, inamicul se aştepta să fie atacat, neexistând posibilitatea de a fi convins de contrariu. În acest caz, dezinformarea are scopul de a convinge inamicul că atacul va avea loc în alt moment, loc sau mod decât cel plănuit.

Pe timp de pace, scopul dezinformării este mai puţin evident. Un stat ar putea dori să îşi convingă adversarul că este mai puternic decât în realitate sau să îl convingă să facă anumite concesii politice pe care altfel nu ar fi dispus să le facă. Sau, dimpotrivă, este posibil ca una dintre părţi să încerce să îşi disimuleze adevărata capacitate militară pentru a-şi linişti adversarul şi a-l determina să nu încerce, la rândul său, să îşi suplimenteze efectivele militare. Dacă forţele militare ale unui stat sunt limitate de un tratat privind controlul armelor, acesta ar putea urmări să ascundă încălcarea tratatului, obligând cealaltă parte să continue limitarea forţelor proprii.

Condiţiile necesare pentru succesul unei acţiuni de dezinformare

Blocarea semnalelor reale şi fabricarea unora false. Dacă ne imaginăm procesul de culegere a informaţiilor ca fiind receptarea şi interpretarea semnalelor emise de activităţile părţii supravegheate, atunci putem spune că operaţiunea de dezinformare implică, în măsura posibilului, blocarea semnalelor reale (cele care reflectă

semnalele reale) şi înlocuirea acestora cu unele menite să inducă în eroare. Putem oferi un exemplu simplu: rezervorul din locaţia X este camuflat, iar în locaţia Y se află la vedere un rezervor fals din material prefabricat. Dacă un avion de recunoaştere inamic survolează zona, ar putea trece cu vederea rezervorul din punctul X (deoarece canalul vizual este blocat de camuflaj) şi va raporta rezervorul din punctul Y (cu condiţia ca semnalul emis de replica din prefabricat să fie asemănător cu unul real). În cazul operaţiunilor cu agenţi dubli, documentele reale, de exemplu, vor rămâne în seiful guvernului iar cele false, concepute special pentru operaţiunea de dezinformare, le vor fi livrate de agenţii dubli ofiţerilor lor de legătură.

Prima parte a misiunii o reprezintă problemele legate de securitate. Dacă se transmit prea multe semnale reale, este posibil ca adversarul să nu mai fie indus în eroare, cu toate că amestecul de semnale false şi reale l-ar putea înşela, împiedicându-l astfel să îşi formeze o imagine exactă a situaţiei. De aceea, una dintre cele mai importante condiţii pentru o acţiune de dezinformare reuşită este abilitatea de a bloca majoritatea, dacă nu chiar toate canalele prin care adversarul ar putea culege date. În general, acest lucru este mai uşor de realizat pe timp de război decât pe timp de pace, fiind unul dintre motivele pentru care acţiunile de dezinformare au mai multe şanse de reuşită în primul caz.

Pentru blocarea canalelor de culegere a informaţiilor este nevoie, printre altele, de cunoaşterea în detaliu a canalelor prin care adversarul primeşte semnale. Este nevoie de resurse redutabile de contraspionaj, deoarece o sursă umană bine plasată ar putea dezvălui situaţia reală sau chiar planul de dezinformare. În plus, este nevoie de o bună cunoaştere a resurselor de culegere a informaţiilor prin mijloace tehnice pe care le deţine adversarul. Astfel, navele şi aparatele de zbor pot întrerupe orice tip de comunicaţii (de fapt, pot adopta „controlul emisiilor" sau „emcon", deoarece undele radar sau alte emisii electronice ar putea dezvălui poziţia vehiculului la fel de rapid ca şi transmisiunile radio) pentru a evita să fie detectate de sistemele de interceptare inamice. Acelaşi efect ar putea fi obţinut şi în cazul forţelor terestre, dacă acestea s-ar folosi de linii terestre (comunicaţii prin telefon sau telegraf, cabluri optice etc.) în loc de unde radio, aşa cum au procedat germanii înaintea ofensivei din Ardeni din decembrie 1944. De asemenea, dacă se cunosc orbitele

sateliţilor de recunoaştere ai adversarilor, activităţile pot fi oprite şi echipamentul camuflat sau mutat în locaţii acoperite în momentul în care satelitul se află deasupra acestora, având posibilitatea de a le fotografia.

O a doua componentă a misiunii, fabricarea unor semnale false, se planifică tot ţinând cont de resursele deţinute de adversar pentru culegerea informaţiilor prin mijloace tehnice. Agenţii dubli pot transmite orice documente sau rapoarte false, atâta timp cât pot să explice cum au avut acces la acestea. Dezinformarea sistemelor tehnice de culegere a informaţiilor este mai complicată, dar posibilă. Pentru a surprinde inamicul la Pearl Harbor, japonezii nu s-au limitat la a impune flotei de atac încetarea comunicaţiilor pe perioada traversării Pacificului. În plus, alţi operatori navali de radio s-au preocupat de transmiterea unor mesaje false unul către celălalt, folosind semnalele flotei, dar cu transmiţătoare din Japonia. Astfel, dacă semnalele radio ar fi fost interceptate (deşi se pare că nu au fost) şi transmiţătoarele localizate, Statele Unite ar fi ajuns la concluzia că avioanele japoneze desfăşurau zboruri de exerciţiu în apele teritoriale[53]. În acelaşi mod, recunoaşterea fotografică poate fi păcălită, folosind replici ale armelor sau vehiculelor; pentru a afla cât de fidele trebuie să fie aceste copii ca să fie confundate cu cele reale, trebuie cunoscute capacităţile fotografice ale adversarului[54].

Importanţa cunoaşterii resurselor pe care le deţine inamicul pentru a culege informaţii (canalele prin care îi parvine informaţia) este ilustrată de eşuarea planului britanic în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. În primele luni ale războiului, marina britanică a echipat trei nave comerciale cu arme false, pentru a le face să semene cu nave de luptă şi un portavion. Obiectivul era deturnarea atacurilor germane dinspre flota principală ancorată în portul Scapa Flow şi, în general, crearea confuziei printre germani cu privire la capacitatea reală a Marinei Regale. Cu toate acestea, varianta oficială a Serviciului britanic de contrainformaţii din timpul războiului era:

> Din păcate, în această etapă a războiului nu exista altă metodă de a informa germanii asupra existenţei navelor decât prin expunerea acestora în faţa avioanelor de recunoaştere; iar Forţele Aeriene Germane nu păreau să le fi reperat. Nevoia de a sincroniza mai multe canale de dezinformare nu era încă suficient luată în considerare[55].

Feedbackul. În desfășurarea unei operațiuni de dezinformare apar numeroase incertitudini:

- Au fost blocate toate semnalele reale?
- Semnalele fabricate au ajuns la adversar?
- Acesta a tras concluziile dorite?

În scopul de a obține răspunsuri la aceste întrebări, se pot folosi mai multe metode pentru a afla modul în care adversarul evaluează situația. Dacă nu este suficient de alert ca să observe semnalele false sau dacă nu le-a interpretat așa cum ar fi dorit dezinformatorul, se pot fabrica alte semnale pentru a-i atrage atenția și a-l conduce spre interpretarea dorită. Dacă începe să simtă că este ceva în neregulă cu imaginea (falsă) a situației pe care dezinformatorul i-a sugerat-o, se pot crea noi semnale pentru a alunga orice urmă de îndoială. Dacă adversarul a primit suficiente semnale reale pentru a-l ajuta să își facă o idee corectă asupra situației, este recomandabil să se abandoneze operațiunea de dezinformare și să se treacă la alt plan.

Feedbackul se poate obține în mai multe feluri. În unele cazuri (cum ar fi dezinformarea pe timp de război sau cea menită să susțină un atac-surpriză), acțiunile adversarului (sau lipsa acestora) ar putea fi suficiente pentru a indica dacă operațiunea de dezinformare a reușit. Astfel, absența oricăror semne de intensificare a activităților militare (care s-ar fi putut observa foarte ușor) în cadrul flotei americane aflate la baza din Hawaii în prima săptămână a lunii decembrie 1941 le-ar fi oferit japonezilor toate informațiile de care aveau nevoie. În alte cazuri, pentru un feedback eficient ar putea fi nevoie de culegerea unor informații cu privire la atitudinea părții adverse față de situația dată; în cazul Sistemului Încrucișat din timpul celui de-al Doilea Război Mondial, acest feedback a fost produs de interceptările Ultra, care le-au oferit britanicilor acces la deliberările înaltului comandament german.

Cu cât este mai întinsă în timp și mai minuțios planificată dezinformarea, cu atât e mai importantă obținerea unui feedback eficient. Partea dezinformată va reacționa mai greu la astfel de dezinformări și, de aceea, trebuie să se găsească altă cale de a afla dacă momeala a fost mușcată. În general, operațiunile de dezinformare pe timp de pace necesită un feedback mai bun decât cele desfășurate pe timp de război. În al doilea caz, este de așteptat ca

adversarul să acţioneze mai rapid, în funcţie de capacitatea sa de evaluarea a situaţiei reale, demonstrând astfel dacă a fost păcălit. În timp de pace, adversarul este mai puţin presat să întreprindă acţiuni ce ar putea dezvălui modul în care a procesat întreaga situaţie.

Acesta este unul dintre cele mai importante motive pentru care operaţiunile de dezinformare sunt mai rar întâlnite pe timp de pace decât pe tip de război. În plus, pe timp de război, este de aşteptat ca victima unei operaţiuni de dezinformare să fie presată să reacţioneze rapid; astfel, are mai puţin timp pentru a analiza situaţia şi a compara semnalele primite pe diverse canale; de aceea, este de aşteptat ca aceasta să fie mai uşor indus în eroare.

Dezinformarea şi autodezinformarea. O falsă percepţie asupra atitudinii dorite din partea adversarului trebuie determinată de acţiunile pe care le aşteptăm din partea acestuia. Cu toate acestea, viziunea respectivă trebuie să pară plauzibilă; de fapt, este de aşteptat ca scenariul de dezinformare să aibă succes dacă se bazează pe ceea ce adversarul presupune deja. De exemplu, dezinformarea din Ziua Z a funcţionat atât de bine şi datorită faptului că Hitler era deja convins că debarcarea Aliaţilor va avea loc la Calais, pe cea mai îngustă porţiune a Canalului Mânecii. Astfel, semnalele fabricate au avut numai rolul de a-i întări această convingere şi de a alunga orice urmă de îndoială ce ar fi putut surveni în urma eventualelor semnale reale ce s-ar fi putut scurge; aceasta este o misiune mai uşoară decât cea care presupune determinarea adversarului să adopte un întreg scenariu de dezinformare. De aceea nu este de mirare că succesele cele mai impresionante ale operaţiunilor de dezinformare implică elemente majore de autodezinformare.

Contradezinformarea

Din experienţă, putem afirma că este extrem de dificil să prevenim orice încercare de dezinformare din partea adversarilor. Chiar şi în perioada în care foloseau Sistemul Încrucişat, britanicii erau înşelaţi în acelaşi mod de către germani cu privire la operaţiunile de tip gherilă şi cele de culegere a informaţiilor desfăşurate în Olanda. De la sfârşitul verii anului 1941, odată cu arestarea unui agent de informaţii olandez care lucra pentru MI6, nemţii au reuşit să îi

[illegible] pe toţi ceilalţi agenţi britanici trimişi în Olanda de către [illegible] de Operaţiuni Speciale (Special Operations Executive – SOE, [illegible] misiuni includeau sabotajul şi susţinerea grupărilor de [illegible] antigermane).

După ce au descifrat sistemul codificat folosit de aceşti agenţi, [illegible] le-au trimis britanicilor mesaje ce păreau a veni din partea [illegible], care de fapt fuseseră arestaţi. Unii dintre agenţii arestaţi [illegible] colaborat la elaborarea şi transmiterea mesajelor; în alte cazuri [illegible] au fost înlocuiţi cu operatori radio germani. Printre altele, cu [illegible] acestor mesaje s-au făcut aranjamentele necesare pentru [illegible] unor provizii suplimentare şi agenţi, care erau, de fapt, [illegible] imediat. Operaţiunea, denumită de germani *Nordpol* (Polul [illegible] şi *Englandspiel* (Meciul împotriva Angliei), a continuat până [illegible], când doi dintre agenţii capturaţi au evadat din lagărul în [illegible] închişi. În acel moment, imaginându-şi că vor fi oricum [illegible], conducerea serviciului militar german de contrain- [illegible] a decis să încheie acţiunea cu un mesaj simplu către Londra, [illegible] în mod inspirat pe data de 1 aprilie[56].

Unul dintre incidentele din cadrul acestei operaţiuni arată cât este [illegible] de puternică rezistenţa psihologică a unei persoane în faţa ideii că ar [illegible] fi dezinformată. Atunci când agenţii britanici din Olanda [illegible] mesajele ce urmau a fi transmise către Londra, trebuia să [illegible] şi un „test de securitate" – o anume deviere (care ar fi părut [illegible] greşeală întâmplătoare) de la sistemul de cifrare. Aceasta [illegible] fi indicat celor care primeau mesajul că ei chiar erau cine [illegible] că sunt şi că acţionau pe cont propriu, şi nu sub influenţa [illegible]. De exemplu, să presupunem că un agent a fost instruit să [illegible] o „greşeală" la a cincisprezecea literă a fiecărui mesaj transmis. [illegible] germanii ar fi obţinut sistemul de cifrare fără să înţeleagă [illegible] testului de securitate, orice mesaje trimise ar fi fost tratate [illegible] false, din moment ce nu conţineau „eroarea" stabilită.

În acest incident este vorba despre un operator radio german care [illegible] mesaje în sistemul codificat obţinut de la un agent britanic [illegible]. Deoarece operatorii radio pot fi uşor identificaţi după [illegible] în care bat punctele şi liniile din codul Morse („stilul de [illegible]" sau „pumnul"), primul mesaj explica faptul că în Olanda [illegible] recrutat un nou operator, întrucât celălalt agent îşi luxase [illegible]. Acest mesaj nu conţinea nici un test de securitate şi ar

fi trebuit recunoscut de SOE ca fiind fals; de altfel, acesta era şi motivul pentru care testul de securitate fusese inventat. În schimb, ofiţerul de personal din Londra, deranjat de faptul că procedura nu a fost respectată şi, evident, fără a ţine cont de motivul pentru care procedura respectivă fusese instituită, a răspuns printr-un ordin ca noul operator radio „să fie instruit cum să folosească testul de securitate"[57].

În orice caz, primul pas spre evitarea dezinformării este înţelegerea modului cum funcţionează aceasta; după înţelegerea factorilor care facilitează dezinformarea, cel puţin se poate prevedea posibilitatea de a fi victima unei dezinformări şi recunoaşte câteva semnale de avertizare. O persoană este cu atât mai vulnerabilă în faţa dezinformării dacă se bazează pe un număr mic de canale de informare şi dacă adversarul e la curent cu natura acestor canale şi modalităţile lor de operare.

De exemplu, folosirea excesivă a sateliţilor de recunoaştere fotografică, ale căror identitate şi orbite vor fi cunoscute mai devreme sau mai târziu de către cei fotografiaţi, creşte vulnerabilitatea în faţa operaţiunilor de dezinformare. Cunoscând momentele în care locaţiile sale pot fi fotografiate, adversarul se poate asigura că anumite lucruri nu sunt observate: obiectele respective ar putea fi mutate în garaje sau hambare ori acoperite cu echipament de camuflaj de fiecare dată când un satelit de recunoaştere trece pe deasupra zonei respective. De asemenea, adversarul ştie când este momentul să expună echipamente false pentru a spori şansele ca acestea să fie observate şi confundate cu cele reale.

Situaţia este evident mai gravă (din punctul de vedere al potenţialei victime a operaţiunii de dezinformare) dacă adversarul poate afla din timp nu doar locaţiile ce pot fi fotografiate, ci şi care dintre acestea *vor fi* fotografiate. De asemenea, este şi mai grav dacă adversarul cunoaşte performanţele exacte ale satelitului. De exemplu, în cazul în care cunoaşte rezoluţia satelitului, va şti cât de fidelă trebuie să fie copia echipamentului pentru a părea identică. De aceea, sovieticii au dat o lovitură de maestru când au reuşit să intre în posesia cărţii tehnice a satelitului american de recunoaştere fotografică KH-11. L-au cumpărat în schimbul a numai trei mii de dolari de la William Kamplies, după ce acesta a demisionat din poziţia de ofiţer inferior CIA în noiembrie 1977[58]. De aceea, fotografiile din satelit (care ar putea indica exact ce detalii pot fi identificate) sunt strict secrete. (Dacă este necesar ca fotografiile din

...nu să fie făcute publice, calitatea acestora trebuie deteriorată ...pentru a nu dezvălui performanţele exacte ale sistemului.)

...Odată ce au fost înţelese riscurile implicate de folosirea unui singur ...tip de informare, se pot lua măsurile necesare. Cea mai bună soluţie ...o reprezintă eşalonarea operaţiunilor denumite şi „culegeri neaşteptate", adică ...eşalonarea la ore şi în locuri pe care adversarul nu le poate anticipa. ...Acest lucru este mai greu de realizat acest lucru în cazul recunoaşterii ...prin satelit, din cauza faptului că orbitele sunt previzibile ; operaţiunea ...se poate realiza mai uşor de-a lungul graniţelor sau coastelor ...teritoriului inamic, acolo unde este posibilă fotografierea aeriană.

...În toate acestea, se pot urma anumiţi paşi chiar şi în cazul ...eşalonării sateliţilor. Deşi adversarul ar putea avea capacitatea (prin ...modificarea orbitelor, de exemplu) de a determina care sateliţi desfă-...şoară acţiuni de recunoaştere, acest lucru necesită timp şi va dura ...până va reuşi să transmită semnalul de alarmă în bazele sale militare. ...În primele ore de zbor ale satelitului sunt mai multe şanse ca ...fotografiile să fie făcute pe nepregătite. De aceea este bine să se ...stabilească cu atenţie ce locaţii vor fi fotografiate la prima trecere a ...satelitului. De asemenea, se va acorda o atenţie deosebită modalităţilor ...în care se poate prelungi perioada în care fotografiile se fac pe ...nepregătite, prin modificarea caracteristicilor de lansare şi deplasare ...ale sateliţilor, astfel încât adversarul să îi depisteze mai greu[59]. De ...asemenea, dacă s-ar găsi modalitatea în care să se lanseze pe orbită ...mai mulţi sateliţi de recunoaştere în acelaşi timp (poate chiar şi falşi ...sateliţi pe care adversarul să nu îi poată deosebi de cei reali), este ...posibil ca adversarul să nu îşi mai poată proteja echipamentele şi ...comunicaţiile militare fără să îi fie serios afectate operaţiunile.

...În schimb, mulţi susţinători ai culegerii de informaţii din comunicaţii ...preferă pe aceasta faţă de celelalte metode, deoarece mai mulţi ...factori garantează veridicitatea informaţiilor culese. Culegerea infor-...maţiilor din comunicaţii (*comint*) se poate face la scară mult mai ...mare, crescând astfel şansele de a capta semnalele reale. De ...asemenea, ar fi nevoie de un efort mult mai mare pentru a dezinforma ...*comint* printr-o reţea radio falsă (caz în care ar trebui folosite resurse ...de personal pentru a fabrica semnalele), spre deosebire de cazurile în ...care ar fi nevoie să se expună echipamente false sau să se recruteze ...şi să se folosească un agent dublu[60].

...Este şi mai important faptul că adversarul nu va putea stabili cu ...exactitate ce canale de comunicaţii îi sunt interceptate ; de aceea este

posibil să trimită mesaje false care nu vor fi niciodată interceptate în timp ce unele dintre cele reale ar putea fi. Însă nici această soluţie nu este imbatabilă ; spionajul (cum a fost cazul lui Geoffrey Prime, angajat la Agenţiei Naţionale de Comunicaţii [GCHQ], echivalentul britanic al Agenţiei Naţionale de Securitate [NSA] din SUA) şi anumite mijloace tehnice ar putea ajuta adversarul să identifice frecvenţele sau liniile de comunicaţii pe care ceilalţi le interceptează[61] . În acest caz, canalele de comunicaţii pot fi folosite pentru operaţiuni de dezinformare.

O situaţie complicată de acest gen a avut loc în 1953-1956 şi ilustrează dificultatea evaluării posibilelor operaţiuni de dezinformare. Statele Unite şi Marea Britanie au săpat în Berlin un tunel din zona controlată de americani până în cea controlată de ruşi, pentru a instala dispozitive de interceptare pe mai multe linii telefonice şi telegrafice ce asigurau legătura între oraş şi comandamentul forţelor aeriene din Karlshorst. Tunelul a fost construit printr-un efort comun al MI6 şi CIA. Din nefericire, George Blake, ofiţer superior al MI6 detaşat la Berlin, era de fapt spion sovietic. (A fost deconspirat în cele din urmă, arestat şi condamnat în 1961.) Blake a participat la una dintre primele întâlniri la care s-au planificat chestiuni legate de tunel şi i-a informat pe ruşi[62].

Oricum, cele mai importante comunicate telegrafice transmise de ruşi pe liniile interceptate erau codificate. Potrivit lui John Ranelagh, care, în relatările sale despre istoria CIA, pare să se bazeze pe numeroase informaţii obţinute de la foştii ofiţeri, adevăratul secret al operaţiunii era existenţa unei tehnici ce permitea CIA să recupereze integral textul mesajelor criptate[63]. Britanicii nu ştiau despre această tehnică şi, de aceea, era imposibil ca Blake să fi dat detalii despre ea. Astfel, deşi fuseseră informaţi despre dispozitivele de interceptare, sovieticii ar fi putut continua să folosească linia telegrafică pentru mesajele importante, fiind convinşi că metodele de criptare garantau siguranţa comunicaţiilor.

Şi britanicii au avut rolul lor în culegerea informaţiilor prin operaţiunea tunelul din Berlin. Potrivit lui Ranelagh, „trebuia ca britanicii să efectueze analiza a jumătate dintre materialele rezultate"[64]. Dacă acest lucru se întâmpla, ar fi fost evident că Statele Unite aveau o metodă de interpretare a mesajelor interceptate ; dacă Blake ar fi aflat acest detaliu, sovieticii ar fi realizat că tunelul reprezenta o problemă majoră.

Operaţiunea tunelul s-a finalizat pe 21 aprilie 1956, la aproape un an după ce a fost interceptat primul mesaj, după ce se pare că ar fi fost descoperit de sovietici în timpul unor reparaţii la unul dintre tunelurile pe care se montaseră dispozitive de interceptare. La momentul respectiv CIA, neştiind despre existenţa unui spion sovietic în biroul MI6 din Berlin, a considerat descoperirea sovieticilor ca fiind accidentală. Acum, desigur, putem lua în considerare posibilitatea ca sovieticii să fi făcut descoperirea" intenţionat pentru a-l proteja pe Blake.

Este interesant de analizat în ce măsură „captura" din această operaţiune poate fi privită ca dezinformare. Pe de o parte, este plauzibil ca sovieticii să fi aflat repede despre operaţiune de la Blake. Faptul că nu au intervenit ar putea sugera că se foloseau de tunel pentru a dezinforma Statele Unite şi Marea Britanie. Pe de altă parte, sovieticii erau nevoiţi să îşi protejeze sursa; dacă ar fi acţionat imediat pentru închiderea tunelului sau pentru modificarea traseului comunicaţiilor, ar fi riscat să alerteze Statele Unite şi Marea Britanie în legătură cu posibilitatea existenţei unui trădător. De asemenea, dacă ar fi avertizat mai mulţi ofiţeri că liniile respective nu erau sigure, riscau ca Statele Unite şi Marea Britanie să afle că sovieticii ştiau despre tunel.

În orice caz, ar trebui analizate cu atenţie informaţiile rezultate în urma operaţiunii; informaţiile valoroase ar indica o probabilitate mai mică ca sovieticii să fi conştientizat faptul că linia nu era sigură (Macclagh susţine că primele indicii despre existenţa unui agent sovietic în cadrul MI6 ar fi fost obţinute în urma operaţiunii tunelul)[65]. Ar fi o provocare încercarea de a afla dacă sovieticii ştiau de operaţiune înainte de descoperirea lor aparent întâmplătoare şi, dacă da, când[66].

Chiar şi în absenţa unor indicii conform cărora inamicul ar intercepta o anumită linie de comunicaţii, pentru dezinformare se putea crea o întreagă reţea de transmitere radio, cu unicul scop de a transmite mesaje care să fie interceptate de inamic; dacă reţeaua este suficient de mare, inamicul se va lovi de ea mai devreme sau mai târziu. Aceasta ar fi o măsură costisitoare şi complicată; însă pe timp de război este posibil de realizat. Înaintea debarcării din Ziua Z, Statele Unite şi Marea Britanie au creat o asemenea reţea radio pentru a-i convinge pe germani că exista un grup armat al Statelor Unite, staţionat în Sud-Estul Angliei şi pregătit să pornească „adevăratul" atac asupra zonei Calais. De fapt, grupul armat era

format numai din câţiva soldaţi adevăraţi şi „comandamentul" George S. Patton Jr. ; cea mai mare parte a divizioanelor şi celorlalte componente existau numai pe hârtie şi în discuţiile radio purtate între operatorii reţelei false.

Acesta a fost un element important al operaţiunii de dezinformare din Ziua Z ; operaţiunea nu numai că a ajutat la mascarea debarcării, ci i-a determinat pe germani să nu detaşeze trupe suplimentare în Normandia în zilele cruciale ce au urmat debarcării. Germanii au interpretat operaţiunile din Normandia ca fiind o diversiune, o modalitate de a le distrage atenţia de la invazia ce avea să urmeze. Conform unui studiu asupra operaţiunilor de dezinformare din timpul celui de-al Doilea Război Mondial :

> Reţelele folosite pentru comunicaţiile radio false erau extrem de întinse şi complicate. La vârf se aflau 22 de formaţiuni false [presupuselor comandamente, precum şi armatele şi divizioanele componente]...
> Este aproape sigur că tocmai acest trafic radio simulat, din care cea mai mare parte s-a desfăşurat la distanţă mică de inamic şi care a fost ușor de monitorizat, a fost cel mai important factor al operaţiunii de dezinformare, cu excepţia agenţilor dubli[67].

Aceiaşi factori ne pot ajuta să depistăm pericolul de dezinformare prin culegerea unor informaţii *humint*. Atunci când culegerea informaţiilor din surse umane se bazează excesiv pe dezertori, creşte considerabil posibilitatea de dezinformare. În primul rând, spre deosebire de cazul în care există un agent infiltrat, inamicul cunoaşte identitatea dezertorului şi poate stabili cu aproximaţie la ce fel de informaţii a avut acesta acces. Inamicul nu poate împiedica dezertorul să spună ceea ce ştie, dar poate ţine cont de datele respective într-o operaţiune de dezinformare. De aceea, informaţiile primite de la un dezertor sunt asemănătoare cu „culegerea anticipată".

În al doilea rând, adversarul poate infiltra cu uşurinţă un dezertor care să furnizeze date false menite să dezinformeze. În cazul în care se folosesc excesiv dezertorii, inamicul ar putea pune la dispoziţie mai mulţi, ale căror rapoarte, deşi false, să se confirme reciproc. Ca urmare a suspiciunilor că, încă de la începutul anilor '60, Uniunea Sovietică ar fi procedat astfel faţă de Statele Unite, în 1970 au avut loc unele dintre cele mai grave conflicte interne din istoria CIA, între cei care luau această posibilitate în serios şi cei ce o considerau deplasată

...ele din urmă au câştigat în cele din urmă, când James Angleton, ...ul biroului de contrainformaţii CIA şi cel mai fervent susţinător al ...ei viziuni, a fost concediat de William Colby în decembrie 1974[68].

Analiza contrainformativă

...ca cum am demonstrat prin discuţia privind agenţii dubli şi ...ainformarea, protejarea integrităţii operaţiunilor de culegere a ...informaţiilor este foarte greu de realizat şi implică mult mai multe ...mente decât deconspirarea spionilor. De fapt, este posibil ca mai ...multe cazuri să fie legate între ele; pentru protejarea sistemului de ...pere a datelor împotriva infiltrărilor şi dezinformării este nevoie ...un birou special de analiză contrainformativă care să joace rolul ...memorie a instituţiei şi să analizeze toate aceste conexiuni.

...a mai bună modalitate de a determina dacă sistemul de culegere ...informaţiilor a fost penetrat este de a avea acces la o sursă la nivel ...din serviciul advers (fie un agent în activitate, fie un defector). ...bine şi aşa, ar fi o chestiune de noroc dacă sursa respectivă ar putea ...identifica spionii după nume. Acest lucru ar fi posibil numai dacă ...sursa ar fi direct implicată în dirijarea lor sau ar fi un ofiţer de rang ...foarte înalt din serviciul advers. Cel mai probabil, sursa va putea ...doar indicii privind identitatea spionilor. Pentru a obţine rezultate în ...urma acestor indicii, va fi nevoie de un efort analitic.

De exemplu, este posibil să se descopere că inamicul a avut acces ...la mai multe documente clasificate privind un anumit subiect. Presupunând că informaţiile au provenit de la un singur agent, se ...poate revizui lista de distribuire a documentelor compromise şi se ...poate stabili ce oficiali au avut acces la toate acestea. Este posibil şi ...sursa să ştie că spionul a avut o întâlnire cu coordonatorul său ...într-un anumit oraş din străinătate, la o anumită dată. Informaţiile ...despre de călătorie pot să indice ce oficiali, dintre cei care au acces ...la informaţii deosebite, au fost în oraşul respectiv la data aceea.

În plus, se pot folosi şi alte indicii care sugerează penetrări de ...un fel ale sistemului. Astfel, dacă o operaţiune eşuează (un agent ...este descoperit sau un sistem tehnic de culegere a informaţiilor e ...compromis) într-un mod care sugerează că adversarul avea cunoştinţă

de operaţiune înainte ca aceasta să aibă loc, trebuie investigate modalităţile în care a putut afla detaliile. Se vor descoperi, fără îndoială, multe canale prin care informaţia ar fi putut ajunge la inamic (indivizi cu acces la informaţii sau vulnerabilităţi ori lipse de securitate). Dacă însă există o serie de astfel de eşecuri, se pot reduce pistele de investigaţie; spre exemplu, este posibil ca un singur individ să fi avut acces la toate informaţiile. În schimb, mai multe eşecuri consecutive pot indica şi faptul că a fost compromis un canal sau sistem de comunicaţii. De exemplu, de la sfârşitul anilor '60 până la începutul anilor '80, oficialii marinei Statelor Unite au fost surprinşi să întâlnească de mai multe ori nave sovietice care aşteptau navele de război americane în zone care fuseseră alese în secret ca spaţiu de exerciţiu.

„Este ca şi cum ar fi avut o copie a planurilor operaţiunilor", a declarat un amiral. Dar Statele Unite au aflat că documentele referitoare la cifrul naval le-au fost transmise în mod regulat sovieticilor numai după ce a fost descoperită reţeaua de spionaj al lui John Walker în 1985 şi deci este posibil ca volumul mare al traficului de mesaje navale cifrate să fi fost citit de către aceştia[69]. În orice caz, o astfel de înlănţuire a evenimentelor ar trebui să alerteze un serviciu de informaţii privind posibilitatea ca adversarul său să aibă resurse umane sau tehnice eficiente pentru culegerea informaţiilor, care trebuie descoperite şi neutralizate.

Un caz asemănător este şi acela al trădării lui Aldridge Ames, care a dus la pierderea unui număr important de surse de informaţii din Uniunea Sovietică în perioada 1985-1986, când CIA a fost alertată referitor la existenţa unei grave probleme[70]. La început, CIA a bănuit că i-au fost interceptate comunicaţiile de către KGB sau că anumite cazuri au fost prost coordonate (de exemplu, că expertiza nu a fost corespunzătoare, oferindu-le sovieticilor ocazia de a le identifica) şi că „fiecare caz ar fi putut însemna «începutul sfârşitului» acestuia"[71].

Demersurile ulterioare ale CIA pentru a găsi cauza acestor pierderi au fost împiedicate de o sumă de factori: operaţiuni de dezinformare ale KGB, cazul Lonetree, şi suspiciunile că sovieticii au plantat microfoane în Ambasada Statelor Unite din Moscova[72]. În cele din urmă, CIA şi-a îndreptat atenţia asupra lui Ames nu datorită analizei contrainformative în legătură cu pierderile suferite, ci faptului că un coleg al său a observat şi a raportat că Ames avea un stil de viaţă care depăşea mijloacele financiare de care dispunea[73].

Capitolul 6

Controlul paznicilor: managementul culegerii informațiilor

Cele patru capitole anterioare au abordat tipurile de activităţi de culegere a informaţiilor şi unele aspecte referitoare la acestea. În continuare ne vom îndrepta atenţia asupra relaţiei dintre serviciile de informaţii şi autorităţile guvernamentale căreia i se subordonează, precum şi asupra chestiunilor legate de managementul culegerii informaţiilor din perspectiva superiorilor ce nu fac parte din serviciile de informaţii sau „a stăpânilor politici".

Din punct de vedere managerial (sau al administraţiei publice), informaţiile prezintă două seturi de probleme importante. Primul set derivă din caracterul secret specific activităţii informative; acesta are în vedere dificultăţile speciale legate de caracterul secret, pe care le întâmpină factorii politici cu responsabilităţi în supravegherea şi controlul activităţilor informative. Al doilea set derivă din incompatibilitatea dintre expertiză şi procesul de luare a deciziilor. Se referă la problemele privind atribuirea importanţei cuvenite opiniilor experţilor (care susţin că posedă cunoştinţe speciale) care se ocupă de consilierea factorilor de decizie (care au de fapt autoritatea de a lua decizii).

Caracterul secret şi controlul

Într-un guvern modern, cu mii de angajaţi implicaţi în structuri birocratice complexe, problema controlării numeroaselor lor activităţi şi a verificării conformităţii acestora cu legile şi politicile

adoptate de superiori este foarte dificilă. În ceea ce priveşte agenţiile de informaţii, problema principală constă în caracterul secret al activităţii lor, oricât de legitimă ar fi necesitatea de a ţine secrete anumite surse de informare, metode şi activităţi, dar şi în restricţionarea accesului la aceste informaţii la un număr cât mai mic de oficiali din guvern.

Desigur că, în principiu, controlul activităţilor guvernamentale este organizat într-un mod ierarhic, astfel încât fiecare oficial este răspunzător în cele din urmă, prin lanţul de comandă, în faţa şefului guvernului. Astfel, condiţia minimă a controlului este ca fiecare superior să aibă dreptul de a cunoaşte toate informaţiile la care are acces subordonaţii săi. În general, această condiţie este întrunită, deşi noţiunea de *negare plauzibilă* pune unele semne de întrebare importante în această privinţă.

Accesul teoretic la informaţii privind o anumită activitate nu este totuşi acelaşi lucru cu faptul de a avea suficiente cunoştinţe pentru a o controla într-un mod eficient. În alte domenii de activitate guvernamentală, controlul ierarhic direct, exercitat de către superiori, este suplimentat prin alte mecanisme, atât oficiale, cât şi neoficiale: inspecţii ale auditorilor sau ale inspectorilor generali, contestări şi plângeri referitoare la birocraţie, venite din partea unor părţi adverse, investigaţii efectuate de agenţiile responsabile de aplicarea legii, supraveghere legislativă, mediatizare şi reclamaţii sau alte tipuri de reacţii ale publicului.

Aplicarea acestor mecanisme în activităţile informative necesită aducerea lor la cunoştinţa unui număr mai mare de persoane, care depăşeşte cercul de oficiali a căror necesitate de a fi informaţi derivă din implicarea lor concretă în astfel de activităţi. Cât de mare ar trebui să fie numărul de persoane informate depinde de mecanismele respective, întrucât unul dintre ele poate presupune informarea doar a câtorva oficiali din ramurile executive, altul implică informarea membrilor organelor legislative şi a cabinetelor acestora, iar un al treilea publicul larg. În fiecare dintre cazuri, trebuie să se ajungă la un echilibru între riscul inerent lărgirii cercului celor cu acces la informaţii, pe de o parte, şi beneficiul care derivă din capacitatea mărită a superiorilor politici ai agenţiilor de informaţii de a controla activitatea acestora, pe de altă parte.

Negarea plauzibilă

Deoarece toate mecanismele de control implică o mai mare diseminare a informațiilor, se poate spune că, în general, există o tensiune între controlul secret și controlul eficient. Totuși, în ceea ce privește activitățile informative, realizarea unui control eficient poate fi complicată și mai mult de doctrina negării plauzibile, care sugerează că și un control ierarhic fundamental al superiorilor poate fi pus la îndoială. Conform acestei doctrine, după cum am menționat și mai sus, activitățile informative care ar putea duce la complicații (din cauza faptului că încalcă legislația internațională sau din orice alt motiv) ar trebui să fie planificate și executate astfel încât șeful guvernului să poată nega credibil că ar fi avut vreo legătură cu acestea sau chiar că ar fi avut cunoștință despre faptul că ele au avut loc. După cum am precizat, această doctrină este asociată de obicei acțiunilor secrete, deși se poate aplica și altor activități informative, cum ar fi spionajul sau recunoașterea fotografică aeriană, care violează spațiul aerian al țintei.

Negarea plauzibilă poate să complice controlul activităților informative cărora li se aplică. Pentru a fi eficientă, nu numai că necesită limitarea cunoașterii activității la cel mai mic număr posibil de oficiali, ci presupune și absența unei proceduri oficiale de aprobare, dar și a documentelor în care să se înregistreze respectiva aprobare. Activitatea însăși ar trebui derulată astfel încât volumul evidențelor să fie redus la minim, iar după finalizarea activității, probabil că ar trebui distruse orice documente create. Evident că astfel se creează condițiile unor neînțelegeri și a unei incertitudini cu privire la autorizarea unei anumite acțiuni. În special, fără o evidență scrisă, ar fi imposibil să se stabilească dacă o astfel de activitate a fost aprobată de către șeful guvernului sau de un alt oficial de rang înalt care nu aparține domeniului informațiilor.

Toate acestea nu înseamnă că vreuna dintre agențiile de informații este „un element ostil", ca să citățm o expresie atribuită senatorului Frank Church[1]. Cu condiția ca situația să nu se schimbe, o agenție de informații poate „sări gardul" mult mai ușor decât orice alte organizații guvernamentale. Împotriva acestei imixtiuni, trebuie totuși precizat că agențiile de informați investighează caracterul potențialilor

angajaţi mai atent decât o fac alte birouri guvernamentale şi că posibilitatea dobândirii unor avantaje materiale ilicite în cadrul unei agenţii de informaţii este mai mică decât în multe alte birouri guvernamentale, cum ar fi cele care se ocupă cu statistici şi norme economice sau care fac afaceri în numele guvernului – de exemplu, prin atribuirea unor contracte sau prin închirierea terenurilor aflate în proprietatea guvernului spre exploatare privată.

Poate cel mai uimitor exemplu care ilustrează cum funcţionează, în practică, negarea plauzibilă a fost oferit de investigaţia efectuată de Congres în 1975-1976 asupra activităţilor informative ale Statelor Unite. O comisie a Senatului, condusă de către senatorul Church (cunoscută înainte sub denumirea Comisia Specială a Senatului pentru studiul operaţiunilor guvernamentale referitoare la activităţile informative) a examinat tentativele CIA de a-l asasina pe liderul cubanez Fidel Castro la începutul anilor '60. Conform raportului comisiei privind implicarea CIA în planurile secrete de asasinare, „au fost dovezi insuficiente din care Comisia să poată trage concluzia că preşedinţii Eisenhower, Kennedy sau Johnson, consilierii apropiaţi ai acestora sau Grupul Special [grupul interagenţii ce revizuia propunerile de acţiuni secrete] au autorizat asasinarea lui Castro"[2].

De fapt, dosarul găsit de comisie era uimitor de vag în ceea ce priveşte autorizarea. Oficialii importanţi ai CIA au declarat că ei s-au considerat autorizaţi în totalitate pentru a face ceea ce au făcut, dar că această autorizare nu a fost transmisă în atât de multe cuvinte, nici oral, nici în scris. Pe scurt, comisia a examinat cu atenţie documentele sau, mai precis, lipsa acestora, la care te puteai aştepta într-o situaţie în care doctrina negării plauzibile era predominantă. Nimic din dosarul disponibil nu l-ar fi împiedicat pe preşedintele John F. Kennedy sau pe fratele acestuia, procurorul general Robert F. Kennedy (care a jucat un rol important în elaborarea strategiei politice faţă de Cuba), să nege în mod plauzibil orice implicare sau cunoştinţă despre tentativele de asasinat[3].

Astfel, în ciuda unei dispute *a priori* privind dificultatea exercitării controlului asupra agenţiilor de informaţii, raportul Comisiei Church nu arată concret că acelaşi lucru s-a aplicat şi în privinţa tentativelor de a-l asasina pe Castro. Mai degrabă demonstrează cum ar funcţiona doctrina negării plauzibile pentru a proteja preşedintele de asumarea responsabilităţii. Astfel, inevitabil, rămâne valabilă posibilitatea că

[illegible] scăpat de sub control, dar pare improbabil că chiar aşa a [illegible]

Pentru cine lucrează serviciile de informaţii?

[illegible] caz, este ciudat ca un şef de guvern să îşi exercite atribuţiile de control în concordanţă cu doctrina negării plauzibile. Nu se [illegible] deloc cu controlul obişnuit, pe care şeful guvernului îl [illegible] asupra departamentelor sau ministerelor prin lanţul de [illegible] oficial şi prin ordine scrise, hotărâri de guvern, declaraţii [illegible], memorandumuri şi aşa mai departe. Baza acestuia constă mai degrabă într-o loialitate directă sau personală a serviciului de informaţii faţă de şeful guvernului decât într-o subordonare birocratică.

În trecut, serviciile de informaţii lucrau de obicei pentru un [illegible], un ministru-şef sau un comandant suprem, în afara structurilor guvernamentale obişnuite. De exemplu, Sir Francis Walsingham, [illegible]abilul secretar de stat al Reginei Elisabeta I a Angliei, a finanţat un serviciu de informaţii foarte eficient, în mare parte, din propriile [illegible] (şi aproape a dat faliment din această cauză)[5]. În mod [illegible]ător, ducele de Marlborough, comandantul suprem britanic [illegible] timpul Războiului de Secesiune din Spania, a folosit o taxă de [illegible]% pe salariile plătite de britanici pentru trupele străine din armata [illegible] ca şi alte câştiguri suplimentare (sau tradiţionala mită, ca să folosim un limbaj mai puţin elegant), provenite din diverse contracte de achiziţii, pentru a finanţa un serviciu secret cu un succes aparent. [illegible] considerat că aceste fonduri au fost cheltuite în mod adecvat pentru „a procura informaţii şi alte servicii secrete", dar ulterior a fost pus sub urmărire penală de către oponenţii săi politici pentru deturnare de fonduri[6]. În ambele cazuri, distincţia dintre fonduri sau activităţi publice şi cele private era neclară. Evident că un astfel de [illegible]ament nu poate fi tolerat foarte uşor de un stat birocratic modern, în care separarea între îndatoririle publice ale oficialilor şi interesele lor private se presupune că este absolută[7].

Dar această problemă depăşeşte asigurarea răspunderii pentru fondurile publice. Problema şi mai importantă este cine poate autoriza pe oricine altcineva să se angajeze în astfel de activităţi. Acest aspect este foarte important într-o guvernare constituţională, precum cea a Statelor Unite, în care puterea executivă este împărţită între

departamentele guvernamentale, iar demnitarii răspund în fața electoratului. Președintele își arogă dreptul de a autoriza derularea unor operațiuni informative, pe baza politicii sale externe și a responsabilităților militare conferite de Constituție. În același timp, după cum am discutat în capitolul 4, referitor la acțiunile secrete, Congresul a insistat asupra unui circuit complet al documentelor care să facă legătura între activitățile informative și cei ce le-au autorizat. Astfel, un efect important al implicării Congresului în acest domeniu a fost subordonarea activităților informative controlului birocratic din cadrul ramurii executive.

Dar implicarea Congresului a depășit și problema autorizării și controlării activităților informative de către ramura executivă. Comisiile de informații din Camera Reprezentanților și Senat au subliniat cu succes dreptul de a fi „informate complet și în mod regulat cu privire la activitățile informative" și de a primi „orice date... cu privire la activitățile informative pe care le desfășoară oricare agenție de informații[8]. Coroborat cu revigorata „putere a capitalului" (puterea Congresului de a-și însuși fonduri sau de a reține fonduri pentru informații, ca și pentru toate celelalte activități guvernamentale), Congresul putea folosi – și, într-o anumită măsură, a și făcut-o –, aceste mijloace persuasive pentru a stabili o autoritate asupra informațiilor, împreună cu președintele.

Rezultatul, după cum se exprima un fost director al CIA, Robert M. Gates :

> ...constă în faptul că astăzi CIA a ajuns într-o poziție remarcabilă, echilibrată involuntar, aproape echidistant, între ramurile executivă și legislativă. Administrația știe că CIA nu se află în poziția de a ascunde Congresului informații și că este extrem de sensibilă la cererile lui, Congresul are o influență enormă și multe informații, rămâne suspicios și neîncrezător[9].

Această discuție privind implicarea Congresului în aspecte ce țin de culegerea informațiilor ajută la explicarea altei probleme de control : astfel de controale nu vor da impresia organului legislativ că își exercită în mod eficient autoritatea asupra serviciului, oricât de oportun consideră șeful guvernului că este caracterul neoficial al controlului unui serviciu de informații. Din această cauză sunt necesare mai multe mijloace de control, cum ar fi cele deja menționate

...ul oficial la informaţii, notificări privind anumite tipuri de ...ivităţi şi cerinţa ca fondurile pentru activităţile informative să fie ...ate prin lege). Astfel, în Statele Unite, rezultatul implicării ...ongresului a fost că CIA şi alte agenţii de informaţii au fost ...bordonate controlului total al executivului şi aceluiaşi sistem de ...ntrol parlamentar ca şi orice alt departament al guvernului. ...bestiunea controlului parlamentar va fi abordată ulterior în acest ...apitol, în legătură cu discutarea relaţiei dintre serviciile de infor-...aţii şi democraţie.

Expertiză şi strategie

...estiunea anterioară a făcut referire la relaţia dintre nevoia de a ...ăşura activităţi în secret şi managementul activităţilor informative. ...n alt set de probleme implică relaţia dificilă dintre expertiză şi ...ategie – adică dintre cei care au cunoştinţe de specialitate refe-...itoare la o problemă şi cei ce sunt autorizaţi să stabilească şi să ...plementeze politica guvernului referitoare la ea. Această relaţie ...onstituie o problemă în cadrul celorlalte departamente ale guver-...ului, indiferent de regiunile politice pe care le acoperă, fiind este o ...mă frecvent abordată de reprezentanţii administraţiei publice.

Multe probleme şi contradicţii apar de obicei între expertiză şi ...ategie. Importantă este problema rolului pe care expertiza îl poate ...ea în procesul luării deciziilor. Unde ar trebui trasă linia între ...cţiile şi responsabilităţile experţilor, pe de o parte, şi cele ale ...torilor de decizie, pe de altă parte? Evident că vrem ca strategia ...ă fie construită pe baza celor mai bune informaţii disponibile; am ...ondamna un factor de decizie care ar ignora faptele puse la dispo-...ţie şi şi-ar baza acţiunile pe propriile păreri nejustificate despre ...ume. În acelaşi timp, vrem ca strategia politică să fie stabilită de cei ...ăra sistemul politic (prin alegere sau numire) le-a acordat ...oritatea de a conduce; în orice caz, aceştia trebuie să-şi asume ...ponsabilitatea pentru strategiile promovate, fără a ţine cont de ...ormaţiile pe care s-au bazat ele.

Ştiinţele sociale contemporane rezolvă teoretic această problemă ...rin intermediul distincţiei „fapt/valoare": ştiinţele sociale pot oferi

fapte (inclusiv pronosticuri arbitrare, cum ar fi: „Dacă guvernul urmează politica X_1 va obţine rezultatul Y_1"), dar factorii de decizie deţin monopolul alegerii obiectivelor ce trebuie urmărite (dacă preferă rezultatul Y_1 rezultatului Y_2 sau viceversa).

Această soluţie teoretică oferă totuşi foarte puţine îndrumări practice. În primul rând, ştiinţele sociale sunt departe de a reuşi să facă pronosticuri arbitrare, în majoritatea domeniilor; desigur că, în ceea ce priveşte problemele de securitate naţională de care se ocupă serviciile de informaţii, acest tip de abilitate predictivă nu este disponibilă. În al doilea rând, dezbaterile pe tema securităţii naţionale se ocupă mai mult cu diferite evaluări ale strategiilor aplicate şi mai puţin cu dezacordurile referitoare la obiectivele care ar trebui urmărite. Cu toate că există un consens general asupra păcii, libertăţii şi prosperităţii ca obiective, nu acelaşi lucru se poate spune despre mijloacele necesare atingerii acestor obiective. Dimpotrivă, dacă se poate afirma cu oarecare certitudine că o strategie politică dată poate atinge aceste scopuri, rolul luării deciziilor s-ar diminua, sfârşind prin a dispărea.

Întrucât analiza informaţiilor poate oferi factorului de decizie indicii privind consecinţele adoptării unei strategii, distincţia teoretică faptă/valoare nu reuşeşte să identifice rolurile informaţiilor şi strategiilor. În practică, alegerile factorilor de decizie depind mai mult de părerile acestora legate de consecinţele strategiilor şi mai puţin de selectarea obiectivelor. (Într-adevăr, alegerea principalelor obiective este considerată atât de evidentă, încât problema e rareori abordată.) Astfel, se pare că activitatea factorilor de decizie nu este atât de clar separată de activitatea experţilor (în acest caz, analiştii de informaţii şi cei ce realizează estimări); deci nu este surprinzător faptul că relaţia dintre serviciile de informaţii şi factorul politic este destul de tensionată. Fiecare parte deseori priveşte acţiunile celeilalte părţi ca o încălcare a teritoriului său[10].

„Uciderea mesagerului"

Din perspectiva ofiţerilor de informaţii, disensiunile dintre serviciile de informaţii şi factorul politic par să fie cauzate de cel de-al doilea. Dificultăţile izvorăsc, conform acestora, din tendinţa factorilor de decizie de a nu acorda atenţie raporturilor de informaţii ce nu sprijină

mergînd politice pe care doresc să le adopte sau pe care le-au adoptat deja şi faţă de care şi-au luat un angajament. Ofiţerii de informaţii deseori cred că factorii de decizie sunt interesaţi de produsele activităţii de informaţii numai în măsura în care acestea pot fi utilizate pentru a sprijini strategiile politice pe care le-au adoptat din motive complet diferite. Atunci când produsele activităţii de informaţii nu sprijină strategiile lor politice, acestea sunt fie ignorate, fie se încearcă „ticluirea" lor cu ajutorul presiunilor politice astfel încât să li se schimbe conţinutul.

Această perspectivă a cristalizat opinia, care tinde să predomine atît în discuţiile academice, cât şi în cele politice despre serviciile de informaţii, conform căreia cea mai importantă caracteristică a oricărei organizaţii producătoare de informaţii este independenţa faţă de factorii de decizie. Numai o agenţie de informaţii independentă poate rezista la presiunile politice pe care le-ar putea exercita factorii de decizie pentru a-şi pune de acord preferinţele politice cu analizele acestora.

În contextul american, s-a oferit astfel cel mai important argument pentru existenţa unei agenţii de informaţii *centrale* – care să nu fie asociată cu nici un departament guvernamental, cum ar fi Departamentul de Stat sau al Apărării –, cu propriile capacităţi de culegere şi analiză a informaţiilor. O astfel de organizaţie, conform argumentului, nu va fi părtinitoare, lucru ce ar putea distorsiona produsul unui serviciu de informaţii care face parte din Departamentul de Stat sau al Apărării şi care este forţat să ţină cont de preferinţele politice ale organizaţiei-mamă sau de interesele bugetare ale acesteia[11].

Această independenţă îi conferă agenţiei de informaţii dreptul de a se ghida numai după informaţii, fără să trebuiască să se preocupe de modalitatea în care produsul său va afecta procesul politic. După cum relatează un fost ofiţer superior de informaţii american:

> Îmi aduc aminte că, la un moment dat, în calitatea mea de ofiţer de informaţii pe spaţiul Orientului Mijlociu, am fost invitat la Congres pentru a depune mărturie în cazul politicii americane (şi al puşcaşilor marini) din Liban, împreună cu un demnitar de rang înalt din cadrul Departamentului de Stat – numit politic. Pe drum, m-a avertizat că, atunci când voi răspunde la întrebări referitoare la şirul de evenimente din Liban, trebuie să mă limitez la discuţii despre informaţii foarte actuale şi despre perspectivele pentru următoarele zile. Nu dorea nici o

perspectivă cu bătaie lungă. Slavă Domnului că sistemul nostru mi a permis să ripostez[12].

Pe scurt, independenţa ar trebui să ajute la negarea aşa-zisului sindrom de „ucidere a mesagerului", tendinţa de a da vina (sau cel puţin de a-i ignora) pe mesagerii – analişti de informaţii – care aduc veşti supărătoare, analize care nu sprijină strategiile politice favorite.

Percepţia comună a acestui sindrom este că el reflectă o anumită iraţionalitate din partea factorilor politici ; poate cel mai bine cum ilustrat de fragmentul din *Antoniu şi Cleopatra*, de Shakespeare. După ce l-a ameninţat pe mesagerul care a informat-o că Antoniu s-a căsătorit cu Octavia, Cleopatra îşi motivează comportamentul în următorul fel :

> *Deşi cinstit, nu e niciodată bine*
> *Să aduci o veste rea.*
> *Cu mii de guri*
> *Solia bună să o vesteşti ; cea proastă*
> *'Şi dă singură de ştire când o simţi*[13].

O agenţie de informaţii nu ar trebui să se ghideze după ideea că nimeni nu ar trebui să fie avertizat în legătură cu evenimente neplăcute până când acestea nu au loc şi efect. Orice factor de răspundere care adoptă o astfel de poziţie ar acţiona într-adevăr într-un mod iraţional.

Cu toate acestea, un factor de decizie nu trebuie influenţat de acest motiv iraţional şi să îşi dorească să împiedice o agenţie de informaţii să raporteze veşti nedorite. Într-un stat birocratic modern, nici un demnitar – nici chiar şeful guvernului – nu primeşte informaţii sau evaluări secrete referitoare la o anumită strategie politică pe care nu o primesc şi alţi demnitari de rang înalt. Unii dintre ceilalţi oficiali s-ar putea să nu fie partizanii politicii şi este de aşteptat ca aceştia să se folosească de informaţiile negative în încercarea de a contesta sau de a profita de situaţia creată.

Această dificultate este exacerbată numai când informaţiile le sunt împărtăşite nu numai colegilor demnitari şi rivalilor birocratici ai acestora, ci şi oponenţilor politici (de exemplu, partidul de opoziţie din Congres). Din această perspectivă, nu este deloc iraţional ca factorii de decizie să dorească să se asigure că informaţiile oferă răspunsul „corect".

Desigur, ceea ce este în interesul oricărui factor de decizie nu trebuie să fie şi în interesul naţiunii. Din punct de vedere naţional, trebuie să căutăm ceea ce ar conduce la cea mai bună implementare a celor mai bune strategii politice. Din nefericire, aceste două scopuri pot avea cerinţe contradictorii. În general, elaborarea celei mai bune strategii politice necesită ca toate produsele informative relevante să le fie disponibile tuturor celor implicaţi. Mai mult ca sigur că informaţiile şi analizele secrete vor sprijini argumente atât pro, cât şi contra oricărei strategii politice propuse; toate aceste argumente ar trebui cântărite în luarea deciziei finale. Suprimarea accesului la informaţii sau opinii ori ascunderea acestora faţă de anumiţi participanţi la procesul de luarea a deciziilor va înclina balanţa procesului şi va reduce posibilitatea obţinerii celui mai bun rezultat.

Cu toate acestea, implementarea pune o problemă diferită; după ce se alege o strategie politică, argumentele aduse împotriva acesteia trebuie să fie ignorate în mare măsură. Încercările de a reargumenta problema de bază a strategiei politice de fiecare dată când trebuie luată o decizie tactică sau de a reorienta strategia după fiecare informaţie nu poate duce decât la o strategie slabă, ambiguă, fluctuantă şi în cele din urmă ineficientă[14].

Diseminarea la scară largă a produsului informativ, ce conţine părţi care contrazic presupunerile pe care s-a bazat strategia sau care se reflectă în mod negativ asupra progresului acesteia, îi poate părea demnitarului, ce răspunde de implementarea strategiei, un rău inutil. În exprimarea preşedintelui Lyndon Johnson, problema este următoarea: „Luarea unor decizii este ca şi când ai mulge o vacă grasă. Vezi că iese lapte, apeşi şi mai tare şi laptele curge şi, exact atunci când se umple găleata, vaca o loveşte cu coada şi se varsă totul. Asta face CIA cu procesul de luare a deciziilor”[15].

„Serviciile de informaţii imperiale”

În timp ce analiştii de informaţii deseori cred că ataşamentul unui factor de decizie faţă de o strategie îl face să ignore sau să încerce să distorsioneze ori să şteargă informaţii relevante, factorii de decizie pot crede că, deşi informaţiile oferă deseori doar opinii frivole, ar trebui să considere aceste opinii literă de lege şi să ia decizii în consecinţă. În multe cazuri, nu este clar de ce opinia provenită de la

serviciile de informaţii ar trebui considerată mai autoritară sau mai obiectivă decât opinia altcuiva, inclusiv cea a factorului de decizie.

De exemplu, deseori o opinie bazată pe informaţii referitoare la probleme politice importante nu este bazată pe un nucleu sensibil de date concrete (de exemplu, raportul unui agent care activează în interiorul cabinetului sau al statului-major al adversarului), ci pe datele care sunt accesibile şi factorului de decizie (sau unui jurnalist, de exemplu). În acest caz, factorul de decizie poate considera justificată decizia de a avea încredere mai degrabă în propria judecată decât în cea a unui analist anonim (necunoscut factorului de decizie); totuşi, criticii acestuia pot afirma că se comportă la fel de iraţional şi de ilegal ca şi Cleopatra. Ceea ce poate amplifica tensiunea este neputinţa produsului informativ de a clarifica pe ce tip de probe se bazează. (Cu excepţia demnitarilor de rang înalt, este posibil ca factorii de decizie să nu afle foarte multe informaţii despre surselor din spatele materialelor scrise pe care le primesc.) Factorul de decizie poate ajunge la concluzia că această lipsă de informaţii referitoare la surse presupune că principalele opinii provenite de la serviciile de informaţii sunt doar de natură speculativă, nefiind bazate pe date concrete.

În orice caz, probabilitatea ca factorul de decizie să aibă dreptate judecata sa să fie superioară celei a analistului de informaţii – nu este neapărat redusă. Este adevărat că, cel puţin în Statele Unite, comunitatea factorilor de decizie e uneori caracterizată de un mare procent de demnitari de rang înalt, dând naştere la un anumit grad de amatorism. Este posibil să fie vorba despre faptul că, după cum spun cei din conducerea serviciilor de informaţii, „după câteva luni de activitate [noii analişti de informaţii] devin unii dintre cei mai informaţi oameni din guvern, pe o anumită problematică... Pentru prima dată în viaţa lor, aceştia scriu pentru un public care ştie mai puţin decât ştiu ei”[16].

Totuşi, nu este neapărat aşa şi e posibil ca factorii de decizie care au expertiza necesară într-un anumit domeniu să desfiinţeze o notă cu informaţii ce reflectă această perspectivă asupra abilităţilor lor. Mai mult decât atât, „factorul de decizie poate avea acces direct la informaţii care nu îi sunt accesibile analistului (conversaţii confidenţiale cu demnitari străini, de exemplu) şi, în orice caz, cunoaşte politica Statelor Unite mult mai bine decât analistul – aceasta fiind deseori

misterului"[17]. Astfel, în lipsa unei anumite informaţii secrete şi a unei metode specializate de analiză, de multe ori opinia analistului de informaţii nu este îndreptăţită a fi acceptată în detrimentul opiniei altcuiva. După cum a subliniat Charles Fairbanks cu privire la o controversă asupra intenţiilor sovieticilor faţă de Iran în ceea ce existenţa unei ameninţări din partea sovieticilor la adresa Iranului a constituit o problemă majoră care a afectat politica Statelor Unite în ceea ce priveşte această ţară) :

> În ceea ce priveşte mijloacele de analiză utilizate de către comunitatea de informaţii, nu există nici un secret în această privinţă : mijlocul este *analiza*, acelaşi tip de analiză ca şi cea folosită de un demnitar din afara comunităţii de informaţii sau cea a unui reporter ori a unui cetăţean în încercarea de a interpreta fapte asemănătoare. Elaborarea unei Estimări de Informaţii Naţionale Speciale (SNIE) pe o astfel de problematică... este de fapt acelaşi exerciţiu ca şi cel realizat, în sensul bun sau prost, de către unul dintre membri echipei [Consiliului Naţional de Securitate] atunci când a hotărât să vândă arme Iranului. Este un exerciţiu de raţionament politic[18].

Numai atunci când rezultatul unui astfel de proces de raţionare primeşte eticheta de „informaţie" (şi o ştampilă cu caracterul documentului) se poate pretinde că este vorba de „un nucleu concret de fapte care transcende argumentele politice dubioase sau interesate ale altor agenţii şi care va servi ca test neutru de evaluare a acestora"[19].

Aceeaşi situaţie poate apărea atunci când există „fapte concrete" disponibile analistului de informaţii, pentru că sunt rare situaţiile în care aceste fapte sunt înţelese de la sine. Acestea trebuie interpretate într un anumit context, care este furnizat, în primul rând, de către analist. Cu toate acestea, contextul se bazează pe raţionamentul speculativ în privinţa căruia este posibil ca analistul să nu aibă un avantaj special faţă de factorul de decizie. După cum sublinia Graham Fuller, un fost ofiţer de informaţii pe spaţiul Orientului Mijlociu,

> Pe măsură ce informaţiile devin mai generale, de natură strategică, creşte şi sensibilitatea interpretării acestora.... [De exemplu, întrebări de genul] cât vor rămâne la putere tiranii geriatrici de la Beijing? Dacă Saddam este înlăturat de la putere, se va scinda Irakul? Va reuşi Europa să menţină NATO? ... [reprezintă] materiale pentru informaţii strategice. Este important ca analiştii să aibă datele, dar, până la urmă, e nevoie de raţiune pentru a încerca să dea răspunsuri[,]... [iar astfel de raţionamente]

vor face apel la percepţia generală a individului despre „cum funcţionează lumea"... o perspectivă coerentă asupra politicii internaţionale. Acest gen de înţelegere este ideologică prin natura sa... pentru că impune o ordine... într-un amalgam foarte difuz de date şi evenimente.... Nimic altceva nu poate învinge acest modern surplus de informaţii... Însăşi lipsa unei astfel de construcţii este echivalentă cu apariţia unei înţelegeri extrem de superficiale a problemelor umane[20].

Aceste argumente sunt contrare fluxului de opinii actuale despre acest subiect, care evidenţiază importanţa menţinerii independenţei serviciilor de informaţii faţă de politic şi a forţării politicului să le ia în considerare. Acordul dintre o strategie politică şi informaţiile secrete este deseori considerat o apreciere a raţionalităţii acesteia. Însă se pierde orice sens al solidităţii informaţiilor însele – se bazează pe un fapt incontestabil sau pe o speculaţie destul de contestabilă?

Acest punct de vedere poate fi luat în seamă şi în ceea ce priveşte circumstanţele apariţiei articolului lui Fairbanks din care am citat anterior. Informaţii referitoare la elaborarea unei SNIE, la care face referire – conform căreia posibilitatea ca sovieticii să invadeze Iranul era relativ mică –, au fost transmise presei pe cale neoficială, evident pentru a critica „vânzarea de arme către Iran în secret, pe care preşedintele Reagan a ordonat-o în ianuarie 1986 pentru a sprijini Iranul împotriva «intervenţiilor din partea Uniunii Sovietice»". În articolul în care a apărut această scurgere de informaţii, se susţinea că „analiza pare să pună sub semnul întrebării o analiză primară raţională a Casei Albe"[21]. Cu alte cuvinte, raţionamentul pe baza informaţiilor a fost utilizat ca piatră de temelie pentru o strategie politică, în ciuda „concreteţii" dovezilor pe care s-a bazat.

Acest tip de controversă are loc din cauza importanţei acordate „independenţei" serviciilor secrete din sistemul american. Prin comparaţie, sistemele de informaţii ale altor ţări (cum ar fi Marea Britanie) sunt mai puţin preocupate de protejarea „purităţii" raţionamentelor bazate pe informaţii şi mai interesate să se asigure că expertiza proprie a factorilor de decizie poate contribui la procesul estimativ. După cum observă Loch Johnson:

> Produsul final american este o estimare *informativă*, pe când cel britanic e o evaluare mai generală care presupune o combinaţie între raţionamentul politic *şi* cel al ofiţerilor de informaţii... De fapt, cultura britanică

...mulează combinarea [informațiilor secrete cu strategia politică], în ...ența că deciziile politice cele mai bune rezultă mai degrabă din ...mbinarea de experiență dintre specialiștii în afaceri internaționale ai ...ui"

...dependența serviciilor secrete

...ând potențialele surse de fricțiune din relația dintre serviciile ...informații și factorul politic, problema privind gradul de independență ...serviciilor secrete față de factorul politic este foarte complicată. În ...ul structurilor militare, de exemplu, ofițerul de informații de ...ul superior face parte din echipa comandantului în aceeași măsură ...ere la fel de subordonat) ca și orice alt locțiitor; nici nu se pune ...blema independenței. Într-adevăr, nici măcar adevăratul sens al ...ației ca o agenție de informații să fie „independentă" nu este ... În principiu, nimeni nu ar susține independența unui serviciu ...informații față de șeful guvernului. Cu toate acestea, după cum ...ată și discuțiile de mai sus, se dorește deseori ca informațiile să ...ilizate drept criteriu neutru de arbitraj în cadrul disputelor ...dice – nu numai dintre oficialii din guvern, ci și dintre oficialii ...guvern și criticii lor legislativi și extraguvernamentali. Aceasta ...plică independența față de toate autoritățile guvernamentale și o ...sponsabilitate directă, corespunzătoare față de alt grup, un corp ...slativ (ca reprezentant al opiniei publice) sau chiar opinia publică.

După cum am discutat anterior, principalul argument în favoarea ...dependenței derivă din sindromul „uciderii mesagerului": serviciile ...informații trebuie să fie independente dacă analiștii trebuie să fie ...abili să spună adevărul așa cum îl percep ei. În acest context, ...dependența înseamnă capacitatea de a proteja analiștii individuali ...presiunile sau amenințările care i-ar putea determina să facă ...cluziile trase de ei mai acceptabile pentru beneficiarul produsului. ...într-o oarecare măsură, acest gen de independență poate fi realizată ...rin crearea unei agenții *centrale* de informații, care se subordonează ...ului guvernului, dar nu și beneficiarilor importanți ai ...formațiilor, cum ar fi departamentul sau ministerul Afacerilor ...xterne sau al apărării naționale. Cu toate acestea, înșiși șefii ...guvernelor sunt beneficiari ai informațiilor, deși poate au investit o ...are parte din propria imagine într-o strategie politică. În acest caz,

problema reapare la un nivel superior. Până la urmă, atât timp cât serviciul de informaţii face parte din guvern, singura măsură de siguranţă este verticalitatea directorilor serviciilor de informaţii, disponibilitatea şi abilitatea acestora de a proteja analiştii de presiunile exterioare.

Independenţa este deosebit de importantă atunci când este nevoie să fie abandonate strategiile politice care nu dau rezultate sau care au devenit învechite ori contraproductive ca urmare a schimbării circumstanţelor în care erau aplicate. În acest scop, unele mecanisme trebuie să prezinte asigurări că toate informaţiile relevante, pozitive şi negative, sunt disponibile pentru implementarea strategiei politice. După cum sugerează citatul din Johnson, factorii de decizie trebuie să-şi canalizeze mare parte din energie implementării strategiilor politice, cu oarecare consecvenţă, în ciuda permanentelor conflicte, îndoieli, atacuri politice – nu neapărat motivate de convingerea sinceră în ceea ce priveşte superioritatea altei strategii politice – şi aşa mai departe. În aceste condiţii, este deosebit de dificil pentru astfel de oficiali să schimbe macazul şi să elaboreze o revizuire lipsită de prejudecăţi a strategiei politice.

În această situaţie, serviciile secrete au o poziţie de adversar, întrucât evidenţierea domeniilor în care strategia politică nu dă rezultate sau a devenit inadecvată devine cea mai importantă funcţie a lor. Cu alte cuvinte, acestea trebuie să contracareze presiunea politică exercitată asupra birocraţilor pentru a-i determina să fie buni coechipieri strategiile politice actuale. De aceea, serviciul de informaţii care prezintă o informare ce sugerează că strategia politică este învechită sau că obiectivul acesteia este greşit trebuie să aibă destulă independenţă pentru a rezista la presiunile generate de o astfel de situaţie.

În trecut, o astfel de situaţie, care a atras atenţia opiniei publice, s-a referit la rolul comunităţii de informaţii în verificarea respectării acordurilor privind controlul armelor. Acuzaţia că una dintre părţile semnatare a încălcat acordul privind controlul armelor ar pune sub semnul întrebării decizia încheierii acestui acord de la bun început sau, oricum, decizia continuării aderării la el. Dorinţa de a menţine acordul (sau de a păstra ori a ameliora în general relaţiile cu partea respectivă) a oferit un motiv puternic de a ignora sau a ascunde dovezile incomode. În orice caz, dificultatea întâmpinată în

[illegible] de a forţa partea respectivă să respecte acordul sau de a [illegible] orice măsură care vizează încălcarea acordului a fost şi [illegible] un factor determinant pentru a nega existenţa acesteia.

În plus, un serviciu de informaţii trebuie să fie suficient de independent pentru a lua iniţiativa de a cerceta probleme sau zone de unul fără să fie nevoie să i se ordone acest lucru de către comunitatea de factori politici. Un serviciu de informaţii ar trebui să [illegible] orizontul pentru a depista potenţiale probleme din zonele [illegible] atragă atenţia factorilor de decizie. Această funcţie de avertizare [illegible] inevitabil înaintarea către factorii de decizie a unor informaţii [illegible] aceştia nu le-au cerut şi pe care nu le doresc în mod special, pentru că nu le cunosc valoarea.

Dar independenţa prezintă şi dezavantaje. Poate cel mai mare dintre acestea este riscul ca în cursul procesului de adoptare a deciziilor politice munca de culegere a informaţiilor să devină sau [illegible] percepută ca irelevantă. Această situaţie poate apărea pentru că [illegible] de informaţii nu ştie ce probleme sunt considerate a fi mai importante de factorii de decizie sau ce opţiuni pot fi luate în considerare pentru rezolvarea lor.

Această problemă poate fi cauzată nu doar de simpla distanţă organizaţională sau fizică faţă de factorii de decizie. Analiştii de informaţii deseori refuză să coopereze în ceea ce priveşte implementarea strategiilor politice pe care nu le susţin. Fostul director al CIA, Robert Gates, a oferit un exemplu care să ilustreze această problemă:

> Atunci când secretarul de stat Alexander Haig a afirmat că sovieticii se află în spatele terorismului internaţional, iniţial, analiştii de informaţii nu şi-au propus să abordeze problema din toate punctele de vedere, ci mai degrabă să dovedească faptul că secretarul nu avea dreptate - pur şi simplu să demonstreze că sovieticii nu orchestrează întregul terorism internaţional. Dar prin această abordare ei înşişi au mers prea departe şi nu au reuşit iniţial să descrie vasta şi bine documentata susţinere indirectă a grupărilor teroriste şi a sponsorilor acestora de către sovietici[23].

Cu alte cuvinte, o strategie de abordare a problemei terorismului internaţional ce ar fi obligat URSS să îşi reducă sprijinul (direct sau indirect) acordat grupărilor teroriste a fost zădărnicită de faptul că analiştii serviciilor secrete nu au fost dispuşi să coopereze, considerând că o astfel de implicare a Uniunii Sovietice nu constituia decât o

parte nesemnificativă a problemei terorismului. Poate că această idee era fundamentată, dar nu înseamnă că strategia respectivă era incorectă ; este posibil, de exemplu, ca politica Statelor Unite să nu fi fost în măsură să abordeze principalele cauze psihologice, sociologice sau chiar politice ale terorismului sau rezolvarea acestor probleme să fi intrat în conflict cu alte obiective de politică externă.

Dacă serviciile de informaţii se concentrează prea mult (deşi acest lucru este necesar) asupra adoptării unei poziţii adverse (de exemplu, în cazul implicării în revizuirea strategiilor adoptate), devine tot mai dificil ca acestea să sprijine implementarea efectivă a strategiilor. Asumarea unui rol de sprijin presupune ca serviciile de informaţii să-şi concentreze eforturile asupra identificării şi analizării informaţiilor relevante pentru implementarea strategiei. În exemplul de mai sus, aceasta ar fi însemnat descoperirea mecanismelor prin care o grupare teroristă internaţională a primit asistenţă financiară şi logistică de la susţinătorii ei. Pentru a sprijini implementarea strategiei, un serviciu de informaţii ar trebui să nu insiste asupra conceptelor sale – potrivit căreia sprijinul acordat de un stat nu constituie o cauză principală a terorismului internaţional – cu privire la motivele pentru care strategia este eronată.

Serviciile secrete şi „era informaţională"

Progresul rapid al tehnologiei în domeniul telecomunicaţiilor şi al prelucrării datelor – principalele tehnologii specifice aşa-numitei „ere informaţionale" – a provocat schimbări ample în modul în care organizaţiile utilizează informaţiile[24]. Un factor deosebit de important a fost explozia informaţiilor din surse deschise. Pe lângă utilizarea pe scară largă a internetului, prăbuşirea comunismului sovietic a fost poate cea mai importantă cauză care a facilitat accesul la informaţiile din surse deschise : de la Vladivostok la fluviul Elba (care marchează frontiera dintre fosta Germanie de Vest şi cea de Est) dispăruse un întreg aparat menit să păstreze secretul chiar şi asupra celor mai banale evenimente.

In general, procesul cunoscut sub denumirea „globalizare" a intensificat circulaţia transfrontalieră a informaţiilor şi a creat multe canale noi de informaţii. Globalizarea este un concept greu de definit; probabil cea mai importantă manifestare a sa este intensificarea comerţului internaţional şi a diviziunii muncii, care s-a făcut simţită în majoritatea statelor lumii. Acest lucru a dus la creşterea numărului de deplasări şi la răspândirea mijloacelor de informare din ţările dezvoltate în întreaga lume (de exemplu, difuzarea CNN şi a altor canale de ştiri în hotelurile din diferite regiuni ale lumii).

Chiar înainte de începerea erei informaţionale, factorii de decizie aveau acces la multe informaţii provenite din alte surse decât cele tradiţionale. Schimbările apărute în mediul politic internaţional şi cele determinate de „revoluţia informaţională" sugerează că în viitor vor fi disponibile şi mai multe informaţii provenite din afara serviciilor secrete.

Deşi existenţa şi accesibilitatea tot mai mare ale surselor de informaţii din afara canalelor tradiţionale prezintă avantaje importante pentru factorii de decizie, ele creează şi o serie de probleme, legate de:

- localizarea acestor surse;
- evaluarea credibilităţii lor;
- analizarea informaţiilor pe care le furnizează şi coroborarea acestora cu datele obţinute de la serviciile de informaţii;
- păstrarea confidenţialităţii cu privire la aspectele de interes pentru factorii de decizie.

Deşi aceste probleme nu sunt noi, se pune întrebarea dacă schimbările aduse de era informaţională sunt de o asemenea amploare încât să impună abordarea lor într-o manieră mai sistematică decât până acum. Factorii de decizie au nevoie de „specialişti în informaţii" pentru a-i ajuta să selecteze anumite informaţii din multitudinea celor existente în era informaţională? În prezent, această funcţie este îndeplinită în trei modalităţi:

- de către factorii de decizie;
- de către personalul subordonat acestora;
- de către analiştii de informaţii.

Fiecare dintre aceste modalităţi prezintă anumite avantaje şi dezavantaje. Desigur, factorii de decizie sunt responsabili pentru acţiunile lor şi, prin urmare, trebuie să se asigure că au primit şi au înţeles corect informaţiile relevante. Astfel, cel puţin o parte a procesului de analiză le aparţine. De asemenea, aşa cum am menţionat deja, ei pot avea acces la surse de informaţii indisponibile pentru alţii: comunicaţii la nivel înalt cu alte guverne, precum şi intenţiile şi planurile unor oficiali din cadrul propriului guvern şi ale unor factori neguvernamentali (cum ar fi anumiţi membri importanţi ai comunităţii de afaceri, specialişti cu experienţă etc.). În plus, unii factori de decizie au o experienţă mai vastă în domeniul vizat decât analiştii de informaţii sau personalul din subordine.

De asemenea, factorii de decizie au prea multe de făcut pentru a se ocupa şi de culegerea şi analizarea informaţiilor, dincolo de faptul că citesc ziarele, telegramele cu caracter secret (care nu pot fi lăsate în seama subordonaţilor) şi materialele selectate de personalul lor. În mod inevitabil, cele mai multe informaţii le vor fi transmise sub formă de extrase sau evaluări deja întocmite, prezentate verbal sau în scris.

Spre deosebire de şefii lor, subordonaţii pot avea timpul necesar pentru a culege şi a analiza multe dintre informaţiile necesare. Având în vedere că aceştia sunt implicaţi şi în procesul decizional, ei trebuie să ştie ce aspecte sunt relevante, care sunt obiectivele urmărite şi până unde mai departe. Cu excepţia chestiunilor secrete, ei au cunoştinţă de interacţiunile cu alte guverne sau alţi membri ai propriului guvern. În general, ei se bucură de încrederea şefilor lor; totuşi, pot exista cazuri în care superiorii doresc să analizeze anumite aspecte fără ca subordonaţii lor să cunoască acest lucru.

Cu toate acestea, este posibil ca membrii personalului să se concentreze mai mult asupra elaborării strategiilor decât asupra culegerii şi analizării informaţiilor. În consecinţă, ei ar putea să nu acumuleze experienţa necesară în domeniul informaţiilor. În orice caz, aceste responsabilităţi pe linie de informaţii vor avea o pondere mai redusă decât cele referitoare la elaborarea strategiilor; angajaţii nu au în general timpul necesar pentru a-şi dezvolta nivelul de cunoştinţe dincolo de „capitalul intelectual" pe care îl deţineau deja la numirea în funcţie. De asemenea, ei nu au acces şi nici experienţa necesară în ceea ce priveşte sursele şi metodele specifice activităţii

de informaţii; astfel, este posibil ca ei să nu poată corobora informaţiile obţinute de la serviciile secrete cu alte categorii de date. Totodată, ei pot fi supuşi unor presiuni din partea superiorilor, care doresc să se asigure că analizele realizate corespund opţiunilor lor strategice sau deciziilor deja adoptate.

De asemenea, analiştii de informaţii se concentrează exclusiv asupra sarcinilor ce le revin pe linie de informaţii şi nu sunt direct responsabili pentru alegerea anumitor strategii. Cariera lor profesională se desfăşoară numai în sfera informaţiilor, deşi adesea analiştii trebuie să îşi asume atribuţii manageriale pentru a putea evolua în plan profesional. Aceştia nefiind implicaţi în procesul decizional, factorilor de decizie le-ar putea fi mai uşor să le pună întrebări legate de opţiunile strategice, care sunt prea controversate pentru a fi dezbătute într-un cadru politic mai larg. Analiştii au acces şi sunt familiarizaţi cu sursele şi metodele specifice activităţii de informaţii şi sunt astfel în măsură să coroboreze datele primite pe aceste canale cu alte informaţii. În cele din urmă, ei sunt (sau cel puţin ar trebui să fie) pregătiţi să evalueze dacă anumite informaţii aparent veridice sunt, de fapt, rezultatul eforturilor de dezinformare ale adversarilor.

Totuşi, analiştii de informaţii se confruntă şi cu anumite dezavantaje. Necunoaşterea opţiunilor strategice ale propriului guvern poate face ca rezultatul activităţii lor să fie mai puţin util decât ar fi în alte condiţii, deoarece îi reduce relevanţa şi oportunitatea şi, totodată, poate conduce la o subestimare a măsurii în care acţiunile altora anticipează sau sunt o reacţie la propriile acţiuni. În special, „tabuul" legat de analiza propriilor capacităţi sau strategii poate face dificilă conturarea unei imagini clare şi utile a „echilibrului de forţe" existent în raport cu partea adversă. În plus, analiştii de informaţii pot avea tendinţa de a ignora sursele din afara canalelor secrete obişnuite, deoarece credibilitatea lor ar putea fi mai greu de stabilit, iar furnizorii de informaţii din afara aparatului guvernamental (cum ar fi oamenii de ştiinţă sau afaceriştii) ar putea fi mai puţin dispuşi să coopereze cu un serviciu de informaţii decât cu o agenţie guvernamentală.

Probabil că nu va exista o soluţie unică aplicabilă în toate cazurile. Totuşi, ar putea fi util ca factorii de decizie să ia în considerare procedurile aplicate în acest domeniu de aparatul militar. De regulă, un comandant are în subordinea sa un ofiţer de informaţii („G-2", în limbajul armatei americane). Acest ofiţer este specializat în probleme

legate de informaţii, dar lucrează pentru comandantul său, şi nu pentru un serviciu de informaţii. El are sarcina de a obţine, a analiza şi a interpreta *toate* informaţiile relevante, indiferent dacă provin din surse secrete, din alte surse guvernamentale sau din surse deschise. În plus, datorită pregătirii sale şi relaţiilor pe care le are cu serviciile secrete, el poate fi mai mult decât un destinatar pasiv al informaţiilor : el poate să caute la nivelul serviciilor secrete datele necesare comandantului său şi să îi susţină priorităţile cu privire la culegerea şi diseminarea informaţiilor.

Activitatea de informații și democrația

Democrația și confidențialitatea informațiilor

Confidenţialitatea, aşa cum am remarcat deja, ridică o potențială problemă în ceea ce priveşte exercitarea controlului asupra serviciilor de informaţii de către organismele de supraveghere din afara comunităţii de informaţii. Nevoia legitimă de a limita cunoaşterea unor detalii ale operaţiunilor desfăşurate la un cerc cât mai restrâns poate să ducă la camuflarea unor acţiuni neautorizate, împiedicând astfel autorităţile din afara comunităţii de informaţii să ia cunoştinţă de respectivele operaţiuni.

Într-o societate democratică, confidenţialitatea ridică însă şi o altă problemă : posibilitatea de a pune sub semnul întrebării legitimitatea politică a unui serviciu de informaţii, spre deosebire de controlul propriu-zis. Dacă democraţia reprezintă nu numai conducerea în interesul poporului, ci şi exercitarea ei de către popor, nu este de mirare că instituţiile pentru care confidenţialitatea este un aspect extrem de important pot deveni foarte uşor ţinte ale neîncrederii populaţiei. Această suspiciune nu se limitează doar la serviciile secrete. Promisiunea făcută de preşedintele Woodrow Wilson că problemele internaţionale ale perioadei de după Primul Război Mondial aveau să fie soluţionate „prin înţelegeri publice, adoptate în urma unei dezbateri publice" reflecta suspiciunea oamenilor de rând faţă de diplomaţia antebelică şi faţă de caracterul secret în general.

Controlul legislativ şi al societăţii civile

Scepticismul privind confidenţialitatea existentă la nivel guvernamental este probabil un fenomen endemic în societăţile democratice şi a fost dus în Statele Unite şi, într-o măsură mai mică, în alte ţări democratice la necesitatea exercitării controlului asupra serviciilor de informaţii de către anumite organisme guvernamentale care se bucură de independenţă în raport cu şeful statului. În Statele Unite, s-a stabilit la mijlocul anilor '70 un sistem de control exercitat de către Congres prin intermediul a două comisii create în acest scop (Comisia Specială Permanentă a Camerei Reprezentanţilor pentru activitatea serviciilor de informaţii şi Comisia Specială a Senatului pentru activitatea serviciilor de informaţii).

Piatra de temelie a acestui sistem de control o constituie obligaţia legală a preşedintelui de a „informa permanent şi complet aceste comisii cu privire la activităţile de informaţii" desfăşurate de diverse structuri guvernamentale[25]. Dreptul celor două comisii de a fi informate este deosebit de important, ţinând cont şi de prerogativele Congresului cu privire la alocarea unor fonduri. Potrivit lui Robert Gates, rezultatul este că, în anumite situaţii:

> „procesul de control a conferit Congresului – în special celor două comisii pentru controlul activităţii serviciilor de informaţii – o cunoaştere mult mai completă şi o influenţă mult mai mare decât a oricărei structuri din cadrul executivului asupra modului în care CIA şi alte servicii de informaţii îşi cheltuiesc bugetul, de la cheltuieli de ordinul miliardelor de dolari la achiziţii de ordinul miilor... În prezent, Congresul poate avea mai multă influenţă asupra priorităţilor CIA şi asupra modului de alocare a resurselor decât executivul[26].

Sistemul de control exercitat de Congres poate fi privit ca un compromis între necesitatea menţinerii confidenţialităţii şi cea de a spori influenţa opiniei publice asupra serviciilor de informaţii, astfel încât să se asigure că serviciile secrete nu utilizează mijloace şi nu urmăresc obiective pe care opinia publică le-ar dezaproba. Controlul exercitat de Congres permite comisiilor pe probleme de informaţii să fie substitute ale dezbaterii mai ample (în cadrul executivului, al Congresului şi în rândul populaţiei) care ar însoţi adoptarea altor strategii sau iniţiative guvernamentale.

Ambiguitatea creată prin utilizarea comisiilor ca substitut al opiniei publice este sesizată mai ales atunci când este vorba de acţiunile secrete, problemă care a condus de fapt la instituirea actualului sistem de control exercitat de către Congres. Baza legală pentru rolul comisiilor este cerinţa ca ele să fie notificate de fiecare dată când preşedintele ordonă o acţiune secretă. Deşi cerinţa notificării nu implică, în principiu, prerogative de veto, obiecţiile puternice ale membrilor comisiilor pot duce la revizuirea sau chiar la anularea unei propuneri de acţiune secretă atunci când consecinţele politice ale unei astfel de acţiuni par să fie mai importante decât rezultatele estimate[27]. Astfel, unul dintre scopurile notificării prealabile poate fi descris ca fiind o testare a propunerii în faţa unui segment (relativ restrâns) al opiniei politice, reprezentat de persoane independente de preşedinte, pentru a stabili dacă propunerea corespunde sau nu principiilor şi valorilor fundamentale.

Lăsând la o parte această funcţie de substitut al dezbaterilor publice, transmiterea informaţiilor referitoare la acţiuni secrete către membrii Congresului dă posibilitatea punerii în practică a prerogativelor Congresului în materie de alocare a fondurilor. Aceste prerogative pot să fie exercitate de către comisiile pe probleme de informaţii sau să implice o dezbatere la nivelul Senatului şi al Camerei Reprezentanţilor; aşa s-a întâmplat în cazul „amendamentelor Boland" prin care se limita sau se interzicea sprijinirea mişcării de rezistenţă din Nicaragua în anii '80[28].

Principalul argument în favoarea exercitării controlului de către Congres asupra acţiunilor secrete este că întruneşte avantajele controlului democratic, pe de o parte, şi cele ale păstrării confidenţialităţii, pe de altă parte. Analiza în cadrul comisiilor reprezintă un substitut al unei dezbateri publice efective şi al procesului democratic uzual de luare a deciziilor – acestea fiind, bineînţeles, incompatibile cu păstrarea confidenţialităţii.

Valabilitatea acestui argument a fost însă contestată deopotrivă din perspectivă practică şi teoretică. Practic, problema este dacă nu cumva controlul exercitat de către Congres conduce inevitabil la divulgarea informaţiilor, indiferent de prevederile regulamentelor. De fapt, există puţine date certe privind sursa numeroaselor scurgeri de informaţii legate de acţiunile secrete, iar investigarea anumitor cazuri de acest fel nu dă aproape niciodată rezultate. Având în vedere

importanța pe care o acordă jurnaliștii păstrării confidențialității surselor, acest lucru nu este deloc surprinzător[29].

În orice caz, nu există nici o îndoială că sistemul de control al Congresului conduce la creșterea numărului persoanelor care au acces la informațiile privind acțiunile secrete. În general, riscul unei scurgeri de informații depinde de numărul de persoane care au acces la informații. De asemenea, congresmenii și personalul din subordinea lor sunt, de regulă, mai puțin obișnuiți să lucreze cu informații clasificate și își desfășoară activitatea într-un mediu cu un caracter politic mai pronunțat decât cel specific unui ofițer de informații. Ideea de a informa Congresul presupune probabil implicarea unor persoane din cadrul executivului, având în vedere că trebuie să fie puse în temă și o serie de persoane care se ocupă de relațiile administrației cu Congresul. În majoritatea cazurilor, destul de mulți angajați din cadrul executivului au acces la informații, astfel încât, după toate probabilitățile, creșterea numărului celor care intră în posesia informațiilor ca urmare a controlului exercitat de Congres nu crește semnificativ riscul unor scurgeri de informații; în cazuri speciale, când accesul este limitat la un număr restrâns de persoane din cadrul executivului, odată cu creșterea numărului celor care află datele respective, se amplifică și riscul producerii unor scurgeri de informații.

Deși, în mare parte, dezbaterea publică declanșată pe marginea controlului exercitat de Congres odată cu instituirea acestui sistem privea scurgerile de informații, problema de natură teoretică legată de acest sistem de control asupra acțiunilor secrete privește necesitatea și eficiența adoptării de către Congres a unor proceduri secrete ca activitate de rutină.

Astfel, un fost oficial al Uniunii pentru Libertățile Civile din America, Morton Halperin, a depus mărturie în fața Comisiei Church, aducând argumente împotriva conceptului:

> [Aplicarea unor forme mai bune de control] nu reușește să elimine dezavantajele inerente deținerii unor atribuții în ceea ce privește derularea acțiunilor secrete. Singura armă pe care o au la dispoziție opozanții unei politici prezidențiale, din interiorul sau din afara executivului, este dezbaterea publică. Dacă o strategie poate fi dezbătută public, atunci Congresul poate fi convins să exercite presiuni asupra președintelui, iar

> presiunile din partea opiniei publice pot determina o schimbare de strategie. Dar, dacă se acceptă legitimitatea ideii de confidenţialitate, atunci măsurile de control asupra operaţiunilor secrete pot fi ignorate cu uşurinţă[30].

Deşi această apreciere s-a dovedit a nu lua în considerare rezultatele pe care le pot obţine comisiile Congresului prin negocieri fără caracter public cu executivul (existând permanent ameninţarea dezvăluirii informaţiilor), ea conţine un sâmbure de adevăr: în cazul unor divergenţe majore de opinii, cum ar fi sprijinul „secret" acordat mişcării de rezistenţă din Nicaragua în anii '80, s-a renunţat la păstrarea confidenţialităţii şi problemele au fost dezbătute de Congres în mod public.

Astfel, ideea controlului exercitat de Congres în condiţiile păstrării confidenţialităţii include o contradicţie în termeni: se urmăreşte obţinerea beneficiilor aferente deliberării problemelor legate de informaţii în cadrul legislativului, dar se exclude de la bun început principala metodă utilizată într-o astfel de deliberare – dezbaterea amplă, cu caracter public.

Aceste aspecte privind păstrarea confidenţialităţii şi controlul activităţii de informaţii se confundă adesea cu o altă chestiune, total diferită: în ce măsură faptul că un stat este democratic influenţează politica externă pe care ar trebui să o adopte? Acest lucru este valabil, în special, cu privire la acţiunile secrete, aspect al activităţii de informaţii care, în Statele Unite, a atras cele mai multe critici pe motiv că ar fi antidemocratice. Totuşi, majoritatea criticilor la adresa CIA privind acţiunile secrete desfăşurate ar fi trebuit să fie îndreptate mai degrabă împotriva strategiilor de politică externă care prevedeau astfel de acţiuni.

În Statele Unite, principala nemulţumire legată de acţiunile secrete din anii '70 şi '80 viza faptul că reprezentau un amestec în treburile interne ale altor ţări. Caracterul secret sau public al intervenţiei respective era, se pare, un aspect secundar. S-a argumentat uneori că o asemenea acţiune este nedemocratică, în sensul că se realizează în secret tocmai pentru că ar fi întâmpinat o opoziţie puternică din partea opiniei publice dacă ar fi fost cunoscută. Situaţia nu este însă atât de clară precum pretind cei care invocă aceste argumente. De exemplu, diferitele acţiuni secrete îndreptate împotriva lui Fidel

Astfel, inclusiv tentativele de asasinat, s-ar fi putut bucura de sprijin popular la momentul la care au avut loc. Atunci când Comisia Church a obiectat că astfel de acţiuni nu beneficiau de susţinerea opiniei publice americane, aceasta a analizat acţiunile secrete întreprinse în trecut de CIA nu prin raportare la opinia publică de la sfârşitul anilor '50 şi începutul anilor '60 (atunci când au avut loc tentativele), ci la opinia publică de după Războiul din Vietnam, de la mijlocul anilor '70[31]. În jurul anilor '90, opinia publică a înregistrat o nouă schimbare, acceptând cu uşurinţă intervenţia americanilor în treburile interne ale statelor Haiti şi Iugoslavia (cu privire la Kosovo).

De la mijlocul anilor '70, când au fost înfiinţate comisiile de control pe probleme de informaţii din cadrul Congresului Statelor Unite, şi alte ţări democratice au avut în vedere constituirea unor organisme independente de control al activităţii de informaţii. De exemplu, în 1984, Parlamentul canadian a înfiinţat Comisia de analiză a activităţilor de informaţii privind securitatea (SIRC), pentru întărirea controlului asupra aparatului intern de informaţii, care a fost separat de Serviciul Regal Canadian al Poliţiei Călare şi a fost transformat într-o agenţie civilă, Serviciul Canadian de Informaţii privind Securitatea.

Spre deosebire de comisiile de control din SUA, SIRC nu este o comisie a parlamentului, ci e alcătuită din consilieri numiţi de prim ministru în urma unor consultări cu liderii partidelor de opoziţie. (Consiliul privat este un grup ai cărui membri, de obicei foşti membri ai Cabinetului, au fost recunoscuţi oficial de către guvernul canadian în calitate de consilieri.) SIRC prezintă un raport anual în faţa Parlamentului, dar nu are prerogative legislative sau în materie de buget. Diferenţa dintre mecanismele de control din Canada şi cele din SUA reflectă diferenţele dintre cele două sisteme politice; în sistemul american, principalele divergenţe apar între executiv şi legislativ, ceea ce nu se întâmplă în sistemul parlamentar canadian, care se caracterizează printr-o puternică disciplină de partid. (În astfel de sisteme, prim-ministrul este liderul partidului sau al coaliţiei de partide ce deţine majoritatea locurilor în parlament şi este el însuşi membru al parlamentului.) În Canada, independenţa necesară faţă de puterea executivă se obţine cu sprijinul unor eminenţi oameni de stat[32].

Alte ţări, printre care Marea Britanie, Australia[33], Noua Zeelandă şi Germania, au creat comisii parlamentare cu atribuţii de control,

deşi aceste comisii se deosebesc în mai multe privinţe de modelul american[34]. Principala diferenţă, aşa cum am arătat mai sus, este că respectivele sisteme parlamentare nu permit independenţa legislativă inerentă sistemului prezidenţial al Statelor Unite, caracterizat prin separarea dintre puterea executivă şi cea legislativă. Astfel, în Marea Britanie, membrii Comisiei pentru Informaţii şi Securitate sunt „numiţi de către prim-ministru, în urma consultărilor cu liderul opoziţiei" („opoziţia" fiind partidul sau coaliţia minoritară din parlament)[35]. De asemenea, comisia îl informează pe prim-ministru, care, înainte de a prezenta informarea în faţa parlamentului, „poate să excludă materialele care consideră că ar aduce atingere îndeplinirii atribuţiilor agenţiilor, după ce se consultă cu membrii Comisiei"[36].

În plus, sfera de responsabilitate a acestor comisii este diferită. Astfel, conform legii privind înfiinţarea sa, competenţele de investigaţii ale Comisiei Parlamentare Comune pentru Controlul Agenţiei Australiene de Informaţii şi Securitate (ASIO) nu cuprind şi „aspecte ce ţin de obţinerea sau comunicarea de către ASIO a informaţiilor externe" sau „aspectele activităţii ASIO care nu afectează cetăţenii australieni sau persoanele cu rezidenţă permanentă"[37].

Democraţia, activitatea de contrainformaţii şi informaţiile interne

De fapt, contrainformaţiile, nu acţiunile secrete reprezintă elementul activităţii de informaţii ce este cel mai puternic afectat de natura democratică a regimului pe care îl deserveşte. Cele mai multe dintre dificultăţile ce apar în relaţia dintre democraţie şi activitatea de informaţii privesc contrainformaţiile. Aceste dificultăţi privesc, în special, stabilirea situaţiilor în care o agenţie guvernamentală poate realiza în mod legitim supravegherea cetăţenilor statului respectiv şi a eventualelor limite ale unei astfel de supravegheri.

În Statele Unite această discuţie tinde să fie purtată în termeni de drept constituţional. De exemplu, se ridică problema modului în care ar trebui interpretată, în cazuri ce privesc siguranţa naţională, interdicţia conţinută în cel de-al patrulea Amendament la Constituţia americană[38] referitoare la percheziţii şi confiscări nejustificate. Se punea şi problema legitimităţii interceptării comunicaţiilor telefonice (care sunt considerate o formă de percheziţie) în cazuri ce ţin de

siguranţa naţională: în cazul acestor interceptări realizate din raţiuni de siguranţă naţională, trebuie aplicată cerinţa obţinerii în prealabil a unui mandat judecătoresc? Această întrebare şi-a găsit răspunsul în Legea din 1978 privind informaţiile externe (FISA). În această lege era prevăzută condiţia obţinerii în prealabil a unui mandat judecătoresc pentru interceptări în cazurile de siguranţă naţională, dar se înfiinţa o instanţă specială care emitea astfel de mandate şi care funcţiona conform unor proceduri menite să protejeze confidenţialitatea întregului proces[39]. În 1994 s-a introdus o procedură similară pentru percheziţiile corporale în cazuri de siguranţă naţională[40].

Deşi s-a acordat o atenţie deosebită acceptării sau neacceptării diferitelor mijloace de derulare a activităţii de contrainformaţii (mijloace despre care nu vom discuta în detaliu aici), au fost neglijate o serie de probleme esenţiale privind scopurile activităţii de contrainformaţii sau ale activităţii serviciilor de informaţii interne într-o societate democratică.[41] Cu alte cuvinte, ce fel de informaţii sunt necesare? În scop deservesc aceste informaţii? Ce tipuri de ameninţări impun desfăşurarea acţiunilor de culegere a informaţiilor pe plan intern?

Este foarte dificil de găsit un răspuns la aceste întrebări atunci când este vorba de un stat democratic, spre deosebire de un stat cu regim totalitar. În acest din urmă caz, orice opoziţie la adresa conducerii de stat constituie, în principiu, un element de interes pentru activitatea de informaţii. Monitorizând în mod constant opoziţia, conducerea statului se asigură că ia toate măsurile necesare pentru a rămâne la putere, fie prin intermediul sistemului obişnuit de aplicare a legii, fie prin mijloace din afara acestui sistem.

De asemenea, într-un stat democratic, simpla opoziţie faţă de conducerea statului de la un anumit moment dat nu este şi nu trebuie considerată o ameninţare la adresa ţării sau a sistemului ei de guvernământ. Interesele de securitate naţională ale unei ţări (spre deosebire de interesele de ordin politic ale conducerii statului) nu sunt ameninţate de simpla existenţă a opoziţiei şi nu se impune desfăşurarea unei activităţi de culegere a informaţiilor pe plan intern cu privire la aceste aspecte. Se pune atunci întrebarea: care sunt acţiunile ce constituie potenţiale ameninţări la adresa siguranţei naţionale şi impun culegerea unor informaţii în această privinţă?

În special, unde trebuie trasă linia de demarcare între acţiunile care fac obiectul legitim al activităţii de culegere a informaţiilor şi

cele lipsite de legitimitate? Activitatea de informaţii trebuie să aibă în vedere opiniile propriu-zise ale unei persoane sau doar situaţiile în care aceste opinii sunt însoţite de acţiuni? Criteriul ar trebui să fie acela al legalităţii sau ilegalităţii acţiunii? Există acţiuni care, deşi sunt legale, trebuie să fie cunoscute de către conducerea statului şi, în consecinţă, pot fi supravegheate într-un fel sau altul?

Standardul în materie de infracţionalitate. Datorită atenţiei prioritare acordate *mijloacelor* utilizate în culegerea informaţiilor pe plan intern (mai ales în privinţa constituţionalităţii sau neconstituţionalităţii acestor mijloace), în detrimentul *scopurilor*, aceste probleme nu au fost abordate în mod explicit în dezbateri publice privind activitatea de informaţii. Totuşi, s-a dat oarecum un răspuns la mijlocul anilor '70, în Statele Unite (în perioada de desfăşurare a investigaţiilor privind activitatea de informaţii la nivelul Congresului) când s-a încercat atunci aplicarea a ceea ce s-a numit „standardul în materie de infracţionalitate" în activitatea serviciilor de informaţii interne. Cu alte cuvinte, investigaţiile specifice serviciilor de informaţii interne se declanşau doar atunci când avusese sau urma să aibă loc o încălcare a legii. Consecinţa a fost că obiectul de activitate al serviciilor de informaţii interne urma să fie delimitat de lege; o acţiune ilegală poate constitui obiectul activităţii de culegere a informaţiilor, dar o acţiune legală nu poate face obiectul unor astfel de cercetări[42]. Deşi acest principiu nu a fost niciodată promovat într-o manieră foarte explicită, el a deschis calea recomandărilor date de Procurorul General în 1976. Impactul acestui principiu poate fi observat şi în textul Legii din 1978 privind informaţiile externe, singurul act legislativ adoptat de Congres în acest domeniu în perioada respectivă[43].

Aceste recomandări au fost date de Edward Levi, Procurorul General al Statelor Unite din perioada respectivă, precizându-se situaţiile în care FBI putea utiliza diferite tehnici de supraveghere şi investigare. În scopul elaborării acestor recomandări, domeniul informaţiilor interne a fost împărţit în două zone: securitatea internă, pe de o parte, şi informaţiile externe şi contrainformaţiile, pe de altă parte; au fost emise recomandări diferite pentru investigaţiile aferente fiecăruia dintre aceste domenii.

Recomandările pentru investigaţiile din domeniul informaţiilor externe şi al contrainformaţiilor sunt clasificate şi nu au fost niciodată

...ție publice în totalitate[44]. De aceea, este dificil de stabilit în ce ...ură aceste recomandări aplică standardul în materie de infracționalitate în cadrul investigațiilor în care sunt aplicabile. Majoritatea ...vestigațiilor realizate în baza acestor recomandări privesc identificarea ...prevenirea acțiunilor de spionaj. Astfel, investigațiile se concentrează ...supra activităților cu potențial de infracționalitate. Același lucru ...te valabil pentru depistarea și prevenirea acțiunilor teroriste desfă...urate sub comandă externă, aceasta constituind probabil cealaltă ...misiune prioritară a FBI care trebuie îndeplinită conform reco...mandărilor.

Nu este clar în ce măsură recomandările au în vedere investigarea ...țiunilor politice legale desfășurate în numele unui guvern străin, și ...mine desfășurarea unor acțiuni secrete sau măsuri active luate de ...n guvern străin și îndreptate împotriva Statelor Unite. Este adevărat ...ă, în conformitate cu recomandările:

> *...u respectarea standardelor și procedurilor aprobate prin aceste ...recomandări*, FBI este autorizat să depisteze și să prevină acțiunile de ...spionaj, sabotaj și *alte acțiuni clandestine de informații* derulate de ...puteri străine sau sub îndrumarea acestora, prin operațiuni legale de ...contrainformații desfășurate pe teritoriul Statelor Unite, inclusiv prin ...supraveghere electronică, operațiuni care sunt necesare sau utile în ...vederea atingerii obiectivelor[45].

Aceasta înseamnă că activități în general legale, cum ar fi propaganda politică, acțiunile desfășurate de diverse organizații și ...olectarea unor fonduri, fac obiectul supravegherii atunci când sunt ...alizate de o putere străină sau sub îndrumarea acesteia. De asemenea, cel puțin teoretic, oricine desfășoară o astfel de activitate în ...numele unui guvern străin este obligat să se înregistreze ca agent ...străin, în conformitate cu Legea de înregistrare a agenților străini (FARA), neînregistrarea fiind o infracțiune[46].

În schimb, neînregistrarea nu constituie decât rareori singurul ...motiv pentru care se declanșează o investigație a serviciilor de ...contrainformații sau se începe urmărirea penală[47]. Probabil că singura ...investigație de acest gen a privit Comisia pentru solidaritate cu ...poporul din El Salvador (CISPES), care a făcut obiectul unei verificări ...derulate de FBI timp de trei luni în 1981. Investigația a avut loc la ...cererea Direcției penale a Departamentului de Justiție „pentru a

stabili dacă CISPES trebuie să se înregistreze conform" legii FARA ca agent al Frente Democratio Revolucionario, aripa politică a mișcării de gherilă din El Salvador[48]. Având în vedere însă că acesta a fost un caz excepţional, este neclar (cel puţin prin prisma informațiilor publice disponibile) în ce măsură standardele şi procedurile aprobate prin aceste recomandări permit o investigare eficientă a activităților clandestine de informaţii care nu implică violenţă sau încălcarea vreunei legi (alta decât FARA).

Spre deosebire de recomandările privind activitatea de contrainformaţii, cele referitoare la securitatea internă (denumite „recomandările lui Levi") au fost făcute publice[49]. Acestea privesc, în primul rând, investigarea grupărilor care au fost denumite la un moment dat „subversive" sau „antiamericane". Deşi aceşti termeni sunt imprecişi, se includ aici grupări : (1) ostile nu doar guvernului aflat la putere şi politicilor acestuia, ci şi structurii constituţionale şi principiilor sale fundamentale, (2) grupări care urmăresc încălcarea drepturilor civile ale anumitor categorii de persoane (cum ar fi grupurile rasiale, etnice sau religioase) sau (3) grupări ce urmăresc înlăturarea conducerii politice prin mijloace violente.

Elementul-cheie al recomandărilor lui Levi este că investigarea activităţii acestor grupări e permisă doar atunci când o grupare (sau un individ) este implicată sau se poate implica în activităţi „care presupun sau vor presupune utilizarea forţei ori a violenţei şi care presupun sau vor presupune încălcarea legislaţiei federale"[50]. Aceasta este, în esenţă, standardul în materie de infracţionalitate, care stabileşte cu claritate sfera de interes a guvernului în domeniul securităţii interne.

Cel mai important motiv pentru adoptarea acestui standard a fost garanţia că nu se întreprinde nici o acţiune de supraveghere doar pentru că o persoană sau un grup îşi exercită dreptul de liberă exprimare, dreptul libertăţii presei sau cel de liberă asociere, prevăzute în Primul Amendament la Constituţia Statelor Unite[51]. Există două argumente care justifică acest obiectiv. În primul rând, există opinia potrivit căreia o investigaţie guvernamentală întreprinsă asupra unei persoane sau a unui grup constituie în sine o sancţiune ce nu ar trebui să li se aplice celor care nu au comis nici o ilegalitate. Cel de-al doilea argument evidenţiază faptul că acest tip de investigaţie, fie din cauza caracterului său neplăcut pentru cel vizat, fie din cauza că pare să anunţe o pedeapsă ulterioară, „îngheaţă" în mod inevitabil

ilegalitatea (exercitarea dreptului) care face obiectul supravegherii. Aceste motive sunt plauzibile într-o anumită măsură, dar nu sunt neapărat foarte convingătoare. În termeni constituţionali, se pune problema dacă supravegherea realizată în asemenea condiţii reprezintă o constrângere a libertăţilor garantate de Primul Amendament.

Această problemă nu poate fi tratată aici pe larg. Câteva elemente subliniază însă argumentele pro şi contra adoptării standardului în materie de infracţionalitate. Pe de o parte, încălcarea dreptului la viaţă privată, pe care o presupune urmărirea unei persoane de către agenţiile guvernamentale, este într-adevăr dezagreabilă. Totuşi, acelaşi lucru este valabil pentru toate investigaţiile întreprinse de agenţiile însărcinate cu aplicarea legii care vizează persoane ce nu sunt suspectate de a fi comis o anumită infracţiune: verificările privind impozitul pe venit, inspecţiile vamale şi multe alte acţiuni ale organelor responsabile de aplicarea legii constituie un amestec în viaţa privată, dar guvernul este autorizat şi chiar întreprinde astfel de măsuri fără a avea motive să suspecteze că persoana vizată a comis vreo infracţiune.

De asemenea, posibilitatea unei supravegheri întreprinse de către agenţiile guvernamentale ar putea să descurajeze activităţile politice controversate, deoarece ar exista temerea că includerea numelor persoanelor implicate într-un dosar ar putea crea probleme în viitor. Totuşi, efectul restrictiv al unei investigaţii secrete care nu se finalizează prin întreprinderea unei acţiuni nu poate fi decât unul minim. Efectul pare să fie mai degrabă echivalent oprobriului public pe care o persoană şi l-ar atrage dacă ar îmbrăţişa idei lipsite de popularitate, decât cel de limitare a libertăţilor prevăzute în Primul Amendament. Potrivit dreptului constituţional, Curtea Supremă a respins opinia conform căreia o persoană are de suferit ca urmare a „simplei existenţe a unei acţiuni guvernamentale de investigaţii şi de culegere a unor informaţii". Curtea a hotărât că, în ceea ce priveşte îndeplinirea condiţiilor legale pentru a contesta o investigaţie guvernamentală în faţa instanţei, „afirmaţiile privind efectul restrictiv subiectiv [ca urmare a desfăşurării unei investigaţii guvernamentale secrete] nu pot substitui în mod adecvat existenţa unei vătămări concrete, obiective, sau riscul produceri unei astfel de vătămări în viitor"[52].

Aşa cum remarca Kenneth Robertson, această problemă este dezbătută, în general, din punctul de vedere al interdicţiilor prevăzute

de dreptul constituţional cu privire la anumite tipuri de acţiuni guvernamentale. De asemenea, trebuie să se analizeze dacă aceste standarde permit guvernului să îşi satisfacă nevoile legitime de informare cu privire la evenimentele ce au loc în societate"[53]. În cel puţin două domenii de interes, se poate argumenta că, măcar teoretic, aceste standarde nu acordă guvernului suficientă libertate de acţiune.

Standardul în materie de infracţionalitate şi securitatea personalului

Primul dintre aceste domenii priveşte programul guvernului de asigurare a securităţii personalului, menit să verifice potenţialii sau actualii angajaţi guvernamentali înainte de a le acorda acces la informaţii clasificate. În acest scop, guvernul este îndreptăţit să ştie dacă respectivii candidaţi au afilieri sau legături care i-ar putea determina să le divulge informaţii clasificate reprezentanţilor unor puteri străine sau să acţioneze în alt mod împotriva intereselor ţării. În general, aceste aspecte sunt dificil de stabilit în cadrul verificărilor, din motivele enumerate în capitolul 5. Singura posibilitate ca guvernul să poată afla cu o anumită certitudine dacă respectivul candidat are o astfel de afiliere este ca instituţiile guvernamentale să aibă şi alte surse de informaţii provenind din supravegherea organizaţiilor respective.

În această privinţă, este important să înţelegem în ce anume constă protecţia asigurată de Primul Amendament. Conform hotărârii Curţii Supreme în cazul *Brandenburg vs Ohio*, este protejată „susţinerea la nivel teoretic" a ideii răsturnării guvernului american. Susţinerea unor astfel de idei poate fi interzisă doar atunci când „aceste idei sunt menite să incite sau să provoace acţiuni anarhiste *iminente* şi există probabilitatea incitării sau provocării unor astfel de acţiuni"[54]. Conform unui standard strict în materie de infracţionalitate, o organizaţie care încurajează răsturnarea prin violenţă a Guvernului american nu poate face obiectul supravegherii decât atunci când acţiunile sale trec de la nivelul abstract la cel concret, aşa cum am explicat mai sus.

În plus, apartenenţa la o organizaţie care desfăşoară acţiuni concrete de promovare poate avea caracter de infracţionalitate doar dacă persoana respectivă este membru activ şi dacă are „cunoştinţă despre activitatea ilegală de promovare desfăşurată de organizaţie şi dacă are intenţia clară de a provoca răsturnarea prin violenţă a

Guvernului american «cât mai repede posibil în circumstanţele date»[55]. Acest lucru înseamnă că, dacă s-ar respecta un anumit standard în materie de infracţionalitate, ar fi imposibilă supravegherea unei asemenea organizaţii în vederea elaborării unei liste complete a membrilor săi, din moment ce nu ar exista probe care să demonstreze că fiecare dintre membrii organizaţiei se încadrează în standardul de infracţionalitate, chiar dacă organizaţia, în ansamblu, corespunde criteriului *Brandenburg*.

Într-o oarecare măsură, imposibilitatea realizării unor liste cu numele membrilor organizaţiilor „subversive" (acele organizaţii care, date fiind obiectivele lor, pun sub semnul întrebării capacitatea membrilor de a obţine acces la informaţii clasificate) a fost rezultatul urmărit prin adoptarea standardului în materie de infracţionalitate. Aşa cum remarca John Elliff, prezentând deciziile iniţiale ale Procurorului General al SUA Edward Levi:

> Levi a respins ideea că programul de securitate pentru angajaţii din structurile federale poate constitui baza investigaţiilor informative realizate de FBI. După părerea lui Levi, decretul (privind programul de securitate a personalului) autoriza Biroul doar să investigheze angajaţii şi candidaţii pentru executiv. Decretul nu constituia temeiul în baza căruia FBI să poată desfăşura investigaţii informative pe plan intern[56].

Cu alte cuvinte, investigaţiile nu pot porni de la acţiunile sau declaraţiile publice ale unui grup. Ele trebuie să înceapă doar dacă există o solicitare de ocupare a unui post în structurile administrative din partea unei persoane a cărei afiliere la o grupare poate fi camuflată.

Fără a supraveghea astfel de grupări în scopul întocmirii unei liste a membrilor lor, guvernul federal nu poate, în general, să ia măsurile necesare pentru a avea certitudinea că nu acordă acces la informaţii confidenţiale sau nu numeşte în posturi importante persoane care sunt membre ale unor partide politice loiale unei puteri străine ostile, membre ale unor grupări religioase ce dau dovadă de un devotament fanatic pentru liderii lor, ale căror scopuri reale ar putea să nu fie compatibile cu ideea de guvernare constituţională sau membre ale unor grupări ostile ce vor să excludă anumite categorii de cetăţeni americani din rândul clasei politice. Acest lucru poate sau nu să reprezinte o problemă la un moment dat, în funcţie de existenţa unor astfel de grupări şi de măsura în care acestea sunt

capabile să elaboreze o strategie menită să ascundă legătura membrilor lor cu gruparea şi să îi plaseze în funcţii guvernamentale importante („infiltrându-se" în guvern)[57].

Standardul de infracţionalitate şi antiterorismul. Situaţia este întrucâtva diferită în cazul grupărilor teroriste. Deşi o grupare teroristă activă poate face obiectul supravegherii indiferent de standardul de infracţionalitate aplicat, poate fi extrem de dificilă instituirea unei astfel de supravegheri în cazul unor grupări sofisticate, aşa cum sunt majoritatea grupărilor teroriste care au apărut în ultimele decenii în Orientul Mijlociu şi Europa Occidentală. Având în vedere cât de puţine informaţii pot fi obţinute prin mijloace tehnice cu privire la locaţiile stabile şi mijloacele de comunicaţie ale acestor grupări, cea mai utilă tehnică de culegere a informaţiilor este infiltrarea unor agenţi într-o grupare. O grupare sofisticată va fi însă precaută cu privire la persoanele din afară şi va avea încredere doar în acele persoane cu care membrii actuali au avut relaţii personale îndelungate sau care şi-au dovedit devotamentul faţă de grupare prin comiterea unor infracţiuni grave. Doar şansa poate ajuta un serviciu de informaţii ca, pornind de la zero, să îşi infiltreze agenţii într-o grupare teroristă deja organizată şi operaţională.

Serviciile de informaţii trebuie să recurgă la alte strategii pentru a rezolva această problemă. În primul rând, serviciile trebuie să poată culege informaţii despre grupurile de sprijin – simpatizanţii care asigură susţinere financiară, logistică, politică şi juridică, dar nu iau parte la activităţile teroriste propriu-zise.

Infiltrarea într-un grup de sprijin, deşi mai simplu de realizat, nu este la fel de avantajoasă ca infiltrarea în gruparea teroristă. Cu toate acestea, ea poate fi foarte utilă; în funcţie de tipul sprijinului acordat, se pot deduce momentul şi natura unor viitoare acte teroriste. În plus, un membru al unui grup de sprijin, prin legăturile sale personale sau prin recrutarea de către gruparea teroristă, poate ajunge într-o poziţie din care să furnizeze informaţii mai exacte. Un agent infiltrat într-un grup de sprijin poate fi în măsură să împiedice comiterea uni act terorist, fie furnizând poliţiei o informaţie-cheie (cum ar fi descrierea maşinii închiriate care urmează să fie utilizată în actul terorist), fie sabotând direct atentatul cu bombă (de exemplu, înlocuind praful de puşcă cu rumeguş) sau alte echipamente. Aşa

Iată cum explica Shlomo Gazit, fost director al Direcţiei de Informaţii Militare israeliene, Aman:

> Sunt foarte puţine organizaţiile [teroriste] care pot funcţiona într-un sistem de compartimentare totală şi care nu depind de reţele locale de sprijin. Aceste reţele sprijină organizaţia teroristă fie din raţiuni ideologice, fie ca urmare a unor acţiuni de intimidare şi şantaj, fără a se implica direct în operaţiunile teroriste. Importanţa infiltrării în reţelele de simpatizanţi şi susţinători rezidă în faptul că aceasta este mult mai simplu de realizat decât infiltrarea în organizaţiile teroriste, care sunt mai greu accesibile. Infiltrarea în aceste reţele de sprijin poate face posibilă infiltrarea în organizaţia propriu-zisă sau obţinerea unorinformaţii indirecte despre aceasta[58].

Standardul în materie de infracţionalitate împiedică infiltrarea în grupurile de sprijin deoarece acestea se prezintă în general sub forma unor grupări politice sau caritabile, ceea ce şi sunt, într-o anumită măsură. Un grup de sprijin poate susţine că este implicat în acţiuni de propagandă politică în favoarea unor cauze care sunt, întâmplător, îmbrăţişate şi de gruparea teroristă. În mod similar, alt grup poate susţine că activitatea sa are ca scop sprijinirea soţiilor şi copiilor unor presupuşi terorişti care au fost închişi sau ucişi. Un alt grup poate susţine că se limitează la asigurarea asistenţei juridice şi a fondurilor necesare pentru apărarea teroriştilor puşi sub acuzare.

Fără infiltrarea unui informator în grupul de sprijin, ar putea fi imposibil să se stabilească natura exactă a activităţilor secundare (şi deloc inocente) desfăşurate de grupul de sprijin în numele organizaţiei teroriste. Dar utilizarea unei asemenea metode intruzive sau a altei tehnici similare este permisă doar dacă există deja dovezi privind implicarea grupului în acţiuni violente, infracţionale[59]. În această privinţă, standardul în materie de infracţionalitate creează un cerc vicios: nu se pot cunoaşte activităţile secundare desfăşurate de un grup pentru că nu pot fi investigate şi nu pot fi investigate deoarece nu există informaţii despre derularea unor astfel de activităţi.

O a doua modalitate de depăşire a problemei legate de supravegherea grupărilor teroriste se bazează pe faptul că ele sunt, în general, ramuri ale grupărilor extremiste, naţionaliste sau separatiste; ele sunt alcătuite, de obicei, din membri ai unor astfel de grupări, nemulţumiţi de faptul că nu reuşesc să îşi atingă obiectivele prin

mijloace mai puţin violente. Prin infiltrarea unor informatori în rândul organizaţiilor din care se pot desprinde grupări teroriste, este posibil să se cunoască imediat existenţa unei noi grupări teroriste şi să se infiltreze agenţi în cadrul acestora încă de la început. În schimb, un standard în materie de infracţionalitate face imposibilă menţinerea supravegherii iniţiale, pe baza căreia pot fi obţinute primele indicii referitoare la o nouă grupare teroristă.

O componentă aparte a activităţii de combatere a terorismului o reprezintă responsabilitatea serviciului secret american de a asigura protecţia preşedintelui, a altor înalţi demnitari, precum şi a celor străini. Scopul acestei activităţi, ca, de altfel, al întregii activităţi de combatere a terorismului, constă mai degrabă în a preveni un act criminal decât în a riposta la o astfel de acţiune prin pedepsirea făptuitorilor, astfel încât să se evite viitoare acţiuni de acest gen. Responsabilitatea serviciului secret presupune deţinerea unor informaţii despre posibile tentative de asasinat care vizează persoanele aflate sub protecţia sa. Standardul în materie de infracţionalitate aplicabil în cazul investigării grupărilor care pot fi implicate în asasinate presupune că serviciul secret nu va primi avertizări cu privire la posibile tentative de asasinat decât după ce gruparea a iniţiat deja o acţiune violentă, moment în care deţinerea acestor informaţii ar putea fi tardivă. În 1982, un oficial din cadrul Departamentului Trezoreriei, responsabil de relaţia cu serviciul, a explicat problema astfel: „În ziua de azi, serviciul secret trebuie să manifeste preocupare faţă de intenţiile şi activităţile grupărilor teroriste sau ale altor grupări extremiste. Trebuie să cunoaştem acest tip de ameninţare înainte ca ea să se materializeze, nu după aceea"[60].

De asemenea, oficialul a remarcat faptul că, pentru o alocare adecvată a resurselor, serviciul trebuie să „ştie că, de exemplu, o organizaţie ce are un discurs extremist fie nu are disponibilitatea necesară transpunerii în practică a mesajului său, fie este incapabilă să declanşeze acţiuni periculoase". În opinia sa:

> ...problema actuală este că FBI nu este capabil să culeagă suficiente informaţii, lucru care se datorează, în parte, recomandărilor privind securitatea internă, promovate de Procurorul General al SUA, Levi. Anterior emiterii acestor recomandări, serviciul secret primea de la FBI numeroase informaţii secrete despre anumite persoane şi grupări care puteau recurge la acte de violenţă. Deşi s-a considerat că, în felul

acesta, serviciul secret a beneficiat de prea multe informaţii – fiind nevoit să facă o selecţie dintr-un volum mare de informaţii –, situaţia era ideală din punctul său de vedere.

Actuala problemă constă în faptul că nu se realizează o serie de investigaţii în anumite domenii importante. Rezultă de aici o lipsă de informaţii referitoare la locaţia, structura, planurile şi activităţile unor grupări care nu pot fi etichetate drept teroriste, dar care au o orientare radicală, sprijină cauzele organizaţiilor teroriste şi pot recurge la acţiuni violente sau teroriste.

Desigur, această abordare generală este valabilă în cazul tuturor agenţiilor responsabile de aplicarea legii; în general, activitatea acestor agenţii vizează doar în mică măsură prevenirea infracţiunilor, concentrându-se asupra depistării activităţilor infracţionale după comiterea lor şi asupra pedepsirii autorilor. Este imposibil ca agenţiile obişnuite responsabile de aplicarea legii să îşi stabilească drept obiectiv prevenirea infracţiunilor, prin crearea unei reţele informative care să le avertizeze în legătură cu plănuirea unor acţiuni infracţionale. În ceea ce priveşte combaterea terorismului şi protecţia demnitarilor, din cauza gravităţii pe care o poate avea chiar şi un singur incident, există mai multă disponibilitate de a preveni infracţiunile, şi nu doar de a le sancţiona, fapt ce implică necesitatea culegerii unor informaţii despre persoane sau grupări ce, deşi nu au comis acţiuni violente, pot să se implice în astfel de activităţi sau să menţină legături strânse cu cei care comit astfel de acţiuni.

În 1995, în urma atentatului cu bombă asupra sediului FBI din Oklahoma City, care s-a soldat cu un număr mare de victime, s-a pus din nou întrebarea dacă recomandările în materie de combatere a terorismului pe plan intern conferă FBI suficiente competenţe. Totuşi, Procurorul General, Janet Reno, şi Louis Freeh, directorul FBI, au considerat că revizuirea acestor norme nu este necesară, anunţând că prevederile în vigoare la momentul respectiv (recomandările lui Levy fuseseră revizuite de Procurorul General, William French Smith, în 1983) urmau să beneficieze de o interpretare mai puţin restrictivă; prevederile respective stabileau posibilitatea declanşării unei investigaţii pe probleme de antiterorism atunci când, „în baza faptelor şi împrejurărilor existente, se poate trage concluzia că două sau mai multe persoane sunt implicate într-o acţiune care vizează atingerea unor obiective politice sau sociale prin utilizarea forţei ori a violenţei

şi nerespectarea legislaţiei penale a Statelor Unite"[61]. Potrivit lui Freeh, această reinterpretare avea să „permită FBI să demareze o investigaţie în cazul unei grupări ce recurge la violenţă pentru a-şi atinge obiectivele politice sau sociale, fără a încălca însă legislaţia federală, dacă există indicii că respectiva grupare are capacitatea de a-şi atinge scopurile"[62].

Deşi criteriul existenţei unor „indicii temeinice" este suficient de general pentru a include şi interpretarea lui Freeh (potrivit căreia nu trebuie să existe neapărat date privind o încălcare iminentă a legii), el presupune mai mult decât promovarea „abstractă" a violenţei. Într-adevăr, potrivit recomandărilor aprobate de Smith, acest criteriu necesită luarea în calcul a dimensiunii, probabilităţii şi iminenţei ameninţării (care trebuie analizate în raport cu „impactul unei investigaţii asupra vieţii private şi libertăţii de exprimare")[63]. De aceea, deşi această reinterpretare nu mai impune necesitatea existenţei unor dovezi privind o „iminentă" încălcare a legii, ea se menţine în spiritul „standardului în materie de infracţionalitate".

Argumente în favoarea standardului în materie de infracţionalitate

Este mai uşor să se aducă argumente teoretice împotriva standardului în materie de infracţionalitate aplicabil în cazul investigaţiilor din domeniul securităţii interne decât să se identifice un substitut. Standardul a fost adoptat după ce Comisia Church a documentat mai multe cazuri în care FBI a desfăşurat investigaţii ce au implicat atât utilizarea unui volum exagerat de resurse, cât şi amestecul nejustificat în activităţi politice care nu prezentau riscuri la adresa securităţii naţionale. Această implicare excesivă, aşa cum a denumit-o Comisia Church, a reprezentat un argument în favoarea adoptării unui standard clar care să limiteze numărul investigaţiilor la cele imperios necesare. Investigaţiile necesare au fost definite drept acelea care vizează acte infracţionale însoţite de violenţă ce au avut loc sau urmează să se producă.

Cazurile de implicare excesivă în investigaţiile din domeniul securităţii naţionale se încadrează în mai multe categorii. Probabil cele mai evidente au fost cazurile în care, la solicitarea Casei Albe, FBI a desfăşurat investigaţii cu privire la adversarii politici ai preşedintelui. Laurence Silberman, judecător şi fost adjunct al Procurorului General, a declarat în 1978 că, „dintre toate abuzurile comise

diverse agenţii guvernamentale în ultimii 20 de ani, unul din dosarul cel mai revoltător a fost cel al preşedintelui Johnson, care a solicitat FBI să încerce să afle informaţii compromiţătoare despre viaţa senatorului Barry Goldwater, cu două săptămâni înainte de alegerile prezidenţiale din 1964"[64]. Există şi alte cazuri similare în care s-a apelat la FBI pentru discreditarea adversarilor politici din cadrul Congresului, a unor jurnalişti sau a altor persoane.

În multe alte cazuri, investigaţiile au avut ca obiect grupări politice militante, cum ar fi:

- grupări „de dreapta" sau „extremiste" angajate în „lupta anticomunistă";
- grupări „anarhiste sau revoluţionare";
- „naţionalişti de culoare" şi „extremişti";
- grupări care promovează „supremaţia rasei albe";
- „agitatori" [65].

În aceste cazuri, deşi se pare că a existat o corelaţie între organizaţiile investigate şi anumite acţiuni violente sau legături cu servicii secrete străine, investigaţiile desfăşurate au fost mult prea extinse în ceea ce priveşte numărul persoanelor şi grupărilor vizate, informaţiile tangenţiale culese despre ele şi perioada de timp alocată acestor investigaţii lipsite de perspective. Informaţiile tangenţiale obţinute au fost reţinute în dosarele de anchetă şi, totodată, diseminate în cadrul guvernului; în felul acesta, administraţia a putut utiliza în scopuri partizane informaţiile despre activităţi politice legitime care au fost puse la dispoziţia sa[66].

Pornind de la concluziile Comisiei Church, este evident că excesele au fost facilitate de absenţa unor standarde precise în domeniul investigaţiilor informative desfăşurate pe plan intern. Prin urmare, este uşor de înţeles de ce un standard în materie de infracţionalitate reprezintă o soluţie clară şi atractivă. Dacă acesta are un caracter prea restrictiv, trebuie identificată o alternativă mai cuprinzătoare, care să nu mai permită însă repetarea abuzurilor din trecut.

Acest lucru nu se poate realiza rapid. Pentru a aborda situaţia într-o manieră responsabilă, trebuie să se stabilească, iniţial, activităţile politice sau de altă natură desfăşurate pe plan intern pe care un guvern democratic este îndreptăţit să le cunoască, astfel încât să

fie în măsură să prevină eventualele ameninţări. În SUA, legislaţia deciziile executivului şi normele din domeniul informaţiilor intern au fost concepute din perspectiva condiţiilor ce trebuie îndeplinite anterior aplicării diferitelor tehnici de investigaţie. Pe de o parte, nu există prevederi oficiale cu privire la obiectivul activităţii de informaţii desfăşurate pe plan intern sau la tipul informaţiilor ce ar trebui să rezulte din această activitate. Numai existenţa unor astfel de prevederi va permite elaborarea unor norme care pun accent pe obiectivul activităţii de informaţii (ce tipuri de informaţii sunt necesare), în detrimentul mijloacelor utilizate (tehnicile de investigaţii utilizate).

Legislaţia canadiană, pe de altă parte, defineşte ameninţările pe care trebuie să le gestioneze agenţia ce desfăşoară activităţi de informaţii pe plan intern, Serviciul Canadian de Informaţii privind Securitatea (Canadian Security Intelligence Service – CSIS). El este autorizat să culeagă informaţii despre activităţi „în legătură cu care există dovezi pertinente potrivit cărora acestea pot constitui o ameninţare la adresa securităţii Canadei". Aceste activităţi sunt definite astfel :

- spionaj sau sabotaj ori alte activităţi care vizează sau vin în sprijinul actelor de spionaj sau de sabotaj ;
- activităţi sub influenţă străină de natură să aducă atingere intereselor Canadei şi care sunt clandestine, au scop de dezinformare sau implică o ameninţare la adresa unei persoane ;
- activităţi care vizează sau vin în sprijinul ameninţării ori al recurgerii la violenţă pentru atingerea unor scopuri politice ;
- activităţi care vizează sau sunt menite să conducă la răsturnarea prin mijloace violente a guvernului canadian[67].

Chiar şi în condiţiile unei definiri adecvate a obiectului activităţii de informaţii desfăşurate pe plan intern, se pune întrebarea dacă o anumită grupare constituie o ameninţare sau are doar un discurs exacerbat şi care sunt volumul şi tipul dovezilor necesare pentru ca o grupare să fie considerată o ameninţare ce trebuie avută în vedere. Fără a înţelege exact ce informaţii privind securitatea naţională sunt necesare, este imposibil de apreciat dacă se justifică anumite restricţii aplicabile mijloacelor de investigaţie.

Capitolul 7

Două perspective asupra lumii informațiilor

În precedentele cinci capitole am analizat cele patru elemente ale activității de informații – cele patru categorii de activități informative –, precum și anumite aspecte privind relația dintre serviciile de informații, pe de o parte, și celelalte structuri guvernamentale și componente ale societății, pe de altă parte. Acum, vom aborda și problema generală a naturii activității de informații în ansamblu, începând prin a face o comparație între așa-numita „viziune tradițională asupra activității de informații" (care pune accentul pe obținerea, protejarea și valorificarea informațiilor secrete cu relevanță în relațiile dintre națiuni) și viziunea mai recentă, tipic americană, asupra activității de informații, care s-a conturat după cel de-al Doilea Război Mondial.

Într-o anumită măsură, viziunea „tradițională" prezentată aici ne aparține. Deși ea reflectă conceptele tradiționale ale activității de informații, ele nu au fost formulate de regulă în această manieră. (Trebuie reamintit faptul că, în trecut, nu s-au publicat multe lucrări pe tema activității de informații.) Această viziune este utilizată aici ca termen de comparație menit să evidențieze caracteristicile viziunii americane care a apărut după cel de-al Doilea Război Mondial.

Viziunea „tradițională" își are originea în una dintre cele mai vechi analize pe tema activității de informații, o carte clasică, *Arta Războiului*, scrisă de Sun-tzu, general și strateg militar chinez din secolul al VI-lea î.Hr. Iată cum a explicat el importanța activității de informații:

> Motivul pentru care prințul luminat și generalul înțelept își învinge dușmanii de fiecare dată, iar izbânzile lor le depășesc pe cele ale oamenilor de rând este previziunea.

> Ceea ce numim „previziune" nu este un dar al spiritelor sau al zeilor, nici nu rezultă prin analogie cu evenimente trecute ori în urma unor calcule. Ea poate fi obţinută de la cei care cunosc situaţia inamicului (altfel spus, cei care au acces în tabăra inamicului)[1].

Spionajul este elementul principal al acestei viziuni asupra activităţii de informaţii. Dată fiind legătura strânsă dintre cunoaşterea secretelor duşmanului şi înfrângerea acestuia, este de la sine înţeles că protejarea propriilor secrete (contraspionajul) este la fel de importantă ca şi descoperirea secretelor adversarului. Sun Tzu identifică două metode de a obţine acest rezultat :

- atragerea agenţilor inamicului, prin lansarea unei oferte mai avantajoase ;
- trimiterea unor spioni în tabăra inamicului, care au fost induşi în eroare cu privire la propria situaţie, astfel încât, dacă sunt capturaţi şi forţaţi să vorbească, să-l poată înşela fără a fi nici ei conştienţi de acest lucru[2].

Scopul fundamental al spionajului îl reprezintă o foarte bună înţelegere a strategiei inamicului, astfel încât planurile acestuia să poată fi dejucate, iar el să poată fi învins, cu cele mai mici pierderi posibile. Din punctul de vedere al lui Sun-tzu, pentru care este mai important să dejoci strategia inamicului decât să învingi pe câmpul de luptă, componenta informativă este la fel de importantă ca şi cea militară :

> De aceea, în război, cel mai important lucru este să dejoci strategia duşmanului, apoi să-i distrugi alianţele, pentru ca, în final, să-i ataci armata[3].

Activitatea de informaţii este similară unui conflict armat, diferenţa constând în mijloacele utilizate.

Într-un articol care pledează pentru „dezvoltarea unui sistem de informaţii adecvat Statelor Unite", fostul director CIA William Colby face o distincţie între un astfel de sistem şi sistemele de informaţii tradiţionale, pe care le descrie astfel :

> Timp de secole, activitatea de informaţii a fost apanajul monarhilor şi generalilor. Spionajul guvernamental şi militar a scos la iveală secretele altor puteri, în scopul obţinerii unor avantaje. Agenţii secreţi au unelti

pentru a-i discredita pe inamici ori pentru a-i sprijini pe adversarii lor [illegible] din propria tabără. Spionul era prototipul acestei „discipline informative tradiționale"[4].

Colby definește „conceptul tradițional de *activitate de informații*" drept „un serviciu secret care descoperă un plan secret al dușmanului și îl dezvăluie monarhului, cu scopul ca acesta să poată câștiga bătălia"[5]. El susține că experiența acumulată de Statele Unite în perioada celui de-al Doilea Război Mondial a dus la conturarea unei noi viziuni asupra activității de informații, care se deosebea, în privința unor aspecte fundamentale, de viziunea tradițională. În perioada postbelică, această viziune a continuat să capete contur, atât în rândul comunității de informații a Statelor Unite, cât și în lumea academică. Prezentul capitol ia în discuție această nouă viziune și face o comparație între ea și viziunea „tradițională".

Istoricul viziunii americane

Climatul instabil instaurat după izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial și după intrarea Statelor Unite în război a dus la o sporire semnificativă a resurselor alocate de SUA activității de informații. De asemenea, a condus la înființarea unui serviciu central de informații (denumit inițial Biroul de Coordonare a Informațiilor și ulterior Biroul de Servicii Strategice sau OSS), care avea ca obiective culegerea, analizarea, precum și centralizarea datelor și informațiilor privind securitatea națională[6]. Deși președintele Franklin Roosevelt a decis, în iulie 1941, înființarea unui organism care să centralizeze informațiile, agenția respectivă nu a fost înființată până în decembrie 1941, atunci când neanticiparea atacului japonez de la Pearl Harbor a evidențiat deficiențele în materie de analiză și centralizare a numeroaselor informații fragmentare ce erau disponibile.

Importanța activității de analiză

OSS a înființat un departament de cercetare și analiză care urma „să analizeze toate informațiile relevante, obținute din surse deschise și

surse secrete"[7]. Deşi acest ideal nu a fost atins în timpul celui de al Doilea Război Mondial, aceasta s-a întâmplat, în cele din urmă, prin înfiinţarea Agenţiei Centrale de Informaţii, CIA, în 1947[8].

Acest accent pe analiza informaţiilor, corelarea şi centralizarea unor informaţii disparate în vederea conturării unei imagini cât mai corecte sugerează o viziune asupra activităţii de informaţii diferită de cea „tradiţională". Această nouă viziune acordă mai puţină atenţie confidenţialităţii, punând un accent deosebit pe funcţia analitică.

Această viziune a fost promovată cu succes, imediat după încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, de către Sherman Kent, fost ofiţer OSS şi viitor şef al Biroului pentru Estimări Naţionale al CIA, care, la vremea respectivă, avea ca sarcină întocmirea unor evaluări complete ale situaţiei internaţionale. Cunoscuta sa carte, *Informaţii strategice pentru politica externă a SUA*, pleda pentru înţelegerea activităţii de informaţii ca metodă ştiinţifică (în varianta sa de ştiinţă socială) aplicată problemelor strategice :

> Noi, cei de tradiţie liberală, considerăm că cercetarea este singurul proces care ne oferă adevărul sau ne apropie cel mai mult de adevăr. Insistăm – cum au făcut şi alte generaţii înaintea noastră – asupra faptului că adevărul trebuie obţinut printr-o cercetare bazată pe o metodă sistematică. Există o astfel de metodă în cadrul ştiinţelor sociale, care reprezintă, în linii mari, esenţa activităţii strategice de informaţii. Această metodă se aseamănă în mare măsură cu cea a ştiinţelor naturale. Nu este aceeaşi metodă, dar, fără îndoială, e o posibilă metodă de lucru[9].

Desigur, activitatea de informaţii nu se poate reduce la metoda ştiinţelor sociale, chiar dacă aceasta reprezintă o componentă esenţială. La urma urmei, trebuie să existe date cărora să le poată fi aplicată. Deşi admite că anumite date trebuie obţinute prin mijloace clandestine, Kent susţine că viziunea tradiţională asupra activităţii de informaţii, care pune accent pe aspectul confidenţialităţii, este un mit. În opinia sa, analiza informaţiilor se poate baza pe date obţinute din surse publice, la care se pot adăuga un număr redus de informaţii obţinute din surse secrete. Referitor la informaţiile necesare pentru elaborarea politicii externe – obiectul activităţii strategice de informaţii –, el afirmă : „Unele dintre aceste informaţii pot fi obţinute prin mijloace clandestine, *însă majoritatea trebuie obţinute prin activităţi de observare directă şi cercetare*"[10].

În forma sa extremă, această nouă viziune echivalează activitatea de informații cu un gen de știință socială, universală și anticipativă. Această abordare a fost descrisă astfel de Colby în 1981 :

> Trebuie perfecționată o nouă disciplină al cărei obiect specific de activitate îl reprezintă analiza informațiilor, iar procesul de cercetare și dezvoltare a început deja. Această disciplină va merge mai departe decât analiza științifică, prin aplicarea unor noi tehnici de anticipare a unor evenimente probabile, în detrimentul explicării evenimentelor trecute. Experimentele specifice acestei noi discipline nu se limitează la comunitatea de informații, având loc și în centre de cercetare din domeniul științei informațiilor, în mediul analiștilor care evaluează riscurile politice și în cadrul previziunilor realizate de Clubul de la Roma, de studiul Global 2000 și de alte studii[11].

Importanța analizei informațiilor este o trăsătură definitorie a acestei noi viziuni asupra activității de informații. Pentru a înțelege mai bine această viziune, vom analiza argumentele pe care un adept al acesteia le va invoca pentru a-l convinge pe un „tradiționalist" de dezvârul său. Se pornește de la observația că, indiferent de viziunea asupra activității de informații, trebuie recunoscut rolul său important cel puțin în cazul câtorva tipuri de analize.

În primul rând, activitatea de culegere informațiilor generează imediat necesitatea analizei, fie tehnice (cum ar fi descifrarea mesajelor codificate), fie cu caracter general (cum ar fi compararea rapoartelor din două surse diferite pentru a verifica dacă informațiile coincid sau se contrazic). Trebuie realizată o evaluare a informațiilor pentru a stabili, de exemplu, dacă acestea trebuie acceptate ca fiind veridice sau dacă trebuie considerate o tentativă de dezinformare din partea adversarilor[12].

Adesea poate fi dificilă obținerea directă a informațiilor secrete relevante. În consecință, singura alternativă este încercarea de a deduce respectivele informații pornind de la datele disponibile, cum ar fi informațiile pe care adversarii nu le consideră sensibile și, de aceea, nu păstrează secretul asupra lor.

De exemplu, cel mai direct și mai credibil avertisment privind iminența unui atac ar putea proveni de la un agent infiltrat în cartierul general al inamicului. În absența unui astfel de agent, trebuie deduse intențiile inamicului din diferite frânturi de informații referitoare la

desfăşurarea trupelor acestuia, pregătirea lor pentru luptă sau mobilizarea rezerviştilor. În plus, informaţiile din surse publice pot fi, de asemenea, utile ; de exemplu, înainte de atacul de la Pearl Harbor Statele Unite erau interesate de locaţiile şi itinerariile vaselor comerciale japoneze, considerând că, dacă japonezii ar fi intenţionat să intre în război, ar fi luat măsuri în vederea retragerii flotei comerciale japoneze în ape sigure.

Până în acest punct, adepţii viziunii tradiţionale nu vor contesta necesitatea unor astfel de acţiuni, în ciuda faptului că viziunea lor asupra activităţii de informaţii pune accentul, în primul rând, pe datele secrete. Apar semne de întrebare atunci când sfera activităţii de informaţii se extinde la nivelul „noii discipline a analizei informaţiilor" promovată de Colby, o ştiinţă socială universală şi anticipativă, care acoperă toate aspectele vieţii sociale.

Pentru o gestionare eficientă a problematicii militare şi a politicii externe, reprezentaţii unui guvern trebuie să dispună de mai multe date despre potenţialii lor adversari, şi nu doar de informaţii secrete de natură militară şi diplomatică. De asemenea, trebuie luaţi în considerare şi alţi factori, cum ar fi situaţia economică a potenţialului adversar, tendinţele demografice, forţele politice interne. Referitor la aceşti factori, dificultatea nu constă atât în culegerea datelor neprelucrate (deşi aceste aspecte pot constitui o provocare, în cazul unei societăţi închise, cu un sistem politic totalitar), cât în evaluarea lor corectă.

De exemplu, în pofida caracterului deschis al procesului politic american, unui observator american sau de altă naţionalitate i-ar fi greu să înţeleagă şi cu atât mai mult să anticipeze deznodământul unei evenimente politic major, cum ar fi rezultatul unui vot în Congres sau alegerile prezidenţiale. În mod cert, pentru o coordonare eficientă a politicii externe faţă de Statele Unite, o ţară trebuie să fie conştientă de faptul că o bună înţelegere a acestor aspecte poate fi la fel de importantă ca şi obţinerea unor informaţii secrete privind securitatea naţională a Staleor Unite. Aşa cum a arătat Eliot Cohen, caracterul deschis al vieţii politice americane din anii '30 nu a fost suficient pentru a le permite viitorilor adversari să o înţeleagă :

> Deşi Statele Unite le erau accesibile agenţilor străini, atât celor oficiali, cât şi celor secreţi, într-un anumit sens, erau inaccesibile puterilor

Aici, datorită incapacității acestora de a înțelege modul în care funcționa un sistem democratic. Atât Germania, cât și Japonia au subestimat în nenumărate rânduri sistemul politic american, tenacitatea și inventivitatea acestuia, dar și capacitatea sa de a se organiza, de a improviza și de a produce rezultate. Aceste eșecuri majore pe linie de informații au dus la zdrobitoarea înfrângere a celor două state[13].

În alte situații, informația care ar fi prezentat cel mai mare interes pentru o națiune nu putea fi considerată secretă deoarece, în momentul în care apărea necesitatea deținerii acesteia, ea nici măcar nu exista încă. Sherman Kent exemplifică această situație prin problema cu care s-a confruntat Uniunea Sovietică atunci când a încercat să determine dacă Statele Unite intenționau să se împotrivească invadării Coreei de Sud de către Coreea de Nord, în 1950. Dacă agenții sovietici ar fi căutat în documentele americanilor dovezi privind decizia acestora de a se implica în conflict, nu ar fi găsit nimic, deoarece președintele Truman a luat decizia respectivă după ce invazia a început: „Astfel, dacă intențiile unei persoane pot fi anticipate prin citirea documentelor sale personale, iar strategia poate fi stabilită pe baza informațiilor aflate, situația de mai sus este un exemplu în care strategia e, prin definiție, sortită eșecului”[14]. Kent susține că astfel de informații pot fi obținute doar prin cercetare și analiză:

> Am arătat că, dacă există informații cu privire la situația strategică (termenul folosit de Kent pentru a se referi la capacitatea militară, politică și economică a unei națiuni de a acționa pe scena internațională) a statului Great Frusina (o mare putere ipotetică, în viziunea lui Kent), vulnerabilitățile acesteia și modul în care sunt percepute, precum și despre situația și vulnerabilitățile altor state implicate, atunci există posibilitatea de a anticipa *acțiunile pe care le-ar putea întreprinde*. Pentru ca previziunile să fie cât mai reale, sunt necesare alte două categorii de informații. Mai întâi, trebuie cunoscute acțiunile pe care Great Frusina le-a întreprins în trecut. În al doilea rând, trebuie cunoscut, în măsura posibilului, modul în care Great Frusina își estimează propria situație în circumstanțele date[15].

Nu e nici o îndoială că astfel de informații și raționamentele care conduc la acestea constituie o parte vitală a gândirii strategice, în general, și a politicii externe la nivel înalt, în particular. Nici o politică nu poate fi adoptată sau implementată fără a lua în considerare

potenţialele acţiuni ale altor state. Totuşi, nu este clar motivul pentru care aceste activităţi trebuie considerate „activităţi de informaţii secrete" şi trebuie să se desfăşoare în cadrul agenţiilor de informaţii[16]. Această problemă, care ridică întrebări importante privind relaţia dintre activitatea de informaţii şi factorii de decizie, a fost deja analizată în capitolul anterior.

Există două consecinţe ale viziunii netradiţionale asupra activităţii de informaţii; totodată, trebuie remarcat accentul pe care această viziune îl pune pe activitatea de analiză a informaţiilor. Prima consecinţă este că, în mare parte, analiza strategică poate şi trebuie să se desfăşoare în cadrul agenţiilor de informaţii. Această activitate, în agenţiile de informaţii, este realizată conform unei metode ştiinţifice. Cu alte cuvinte, ştiinţele sociale pot sau ar trebui să furnizeze, în scopul cercetării, metode care să aibă atributele cercetării ştiinţifice. Conform acestei viziuni, pot fi obţinute rezultate mai bune în activitatea de informaţii, chiar dacă acestea nu reflectă neapărat date obţinute prin mijloace secrete, ci previziuni bazate pe fapte cunoscute de factorii de decizie. Astfel, este posibilă utilizarea informaţiilor secrete pentru evaluarea corectitudinii strategiilor[17].

O a doua consecinţă este că analiza informaţiilor poate fi separată de procesul decizional, putând fi apolitică[18]. Ca urmare, s-a vorbit despre crearea, în cadrul comunităţii de informaţii, a unui departament analitic similar unui grup de reflecţie performant[19]. Din acest punct de vedere, activitatea de informaţii constituie, într-o mai mică măsură, un element de sprijin direct pentru factorii de decizie, reprezentând mai degrabă un fel de „enciclopedie" sau serviciu de documentare, de ale cărui informaţii ar trebui să beneficieze nu numai adversarii politici ai factorilor de decizie, ci şi opinia publică internă şi internaţională[20]. De exemplu, Colby anticipează o eră a liberului schimb în lumea informaţiilor, în care naţiunile recunosc „avantajele reciproce ale schimbului de informaţii, respectiv faptul că ambele părţi pot beneficia de pe urma angajamentelor de a nu ascunde faptul că deţin armament şi de a nu obstrucţiona mijloacele tehnice de verificare ale altor state, conform acordurilor privind controlul armelor"[21].

Oricât de neobişnuit poate părea acest lucru, potrivit acestei concepţii, activitatea de informaţii reprezintă un demers similar ştiinţelor sociale sau chiar echivalentul acestora.

Spionajul şi culegerea informaţiilor din surse tehnice

Indiferent de importanţa analizei în activitatea de informaţii, ca să fie analizate, datele brute trebuie să fie obţinute prin anumite mijloace. Deşi unele pot fi obţinute din surse deschise (presă, radio, televiziune), problema este că unele naţiuni nu fac publice nici măcar aspecte generale legate de forţele lor militare sau resursele economice alocate acestora. De aceea, chiar dacă viziunea lui Kent privind importanţa relativă a surselor deschise şi secrete ar fi reală în cazul majorităţii statelor, este clar că nu e valabilă în cazul statelor care ascund aproape toate datele referitoare la structura forţelor sale militare.

În special după cel de-al Doilea Război Mondial, măsurile stricte de securitate întreprinse de fosta Uniune Sovietică au îngreunat activitatea de spionaj a Statelor Unite şi a ţărilor occidentale menită să conducă la obţinerea datelor necunoscute despre forţele militare sovietice. Aşa cum am menţionat deja, problema s-a rezolvat în special datorită dezvoltării unor tehnologii sofisticate de survolare a teritoriului sovietic – mai întâi avioanele U2, iar ulterior sateliţii de recunoaştere.

Aceste mijloace tehnice au reuşit să învingă măsurile de securitate sovietice şi, în acelaşi timp, au eliminat, se pare, alte riscuri specifice activităţii de spionaj. Problema determinării veridicităţii informaţiilor obţinute din surse umane a fost evitată prin utilizarea unor echipamente care nu pot induce în eroare şi nu pot fi corupte. În acelaşi timp, accesul la o locaţie anume putea fi asigurat (deşi, pentru a realiza fotografii clare, condiţiile meteo sunt vitale). Şi din acest punct de vedere, informaţiile obţinute prin mijloace tehnice (*techint*) par mai credibile decât cele obţinute din surse umane (*humint*).

Ca urmare, după cel de-al Doilea Război Mondial, Statele Unite au acordat o importanţă exagerată informaţiilor *techint* în detrimentul informaţiilor *humint*. Acest lucru a făcut ca domeniul informaţiilor să fie considerat mai degrabă ştiinţific, nu doar pentru că utiliza cele mai noi şi mai sofisticate tehnologii, ci şi pentru faptul că incertitudinile aferente utilizării surselor umane puteau fi eliminate în mare măsură prin recurgerea la surse tehnice, care ofereau o vastă

acoperire a teritoriului inamic şi permiteau observarea directă a evenimentelor. Rămâne de văzut dacă această dependenţă a Statelor Unite de sursele tehnice va continua în absenţa necesităţilor de informare care au stat la baza acesteia[22].

Subestimarea contraspionajului

O altă caracteristică a acestei noi concepţii este tendinţa de a subestima importanţa contraspionajului, în general, a dezinformării şi contradezinformării. Acest lucru este în strânsă legătură cu ideea conform căreia activitatea de informaţii reprezintă o variantă a ştiinţelor sociale, ce are ca obiect analizarea altor ţări. Deşi activitatea de informaţii diferă, în anumite privinţe, de ştiinţele socială, cele două discipline sunt similare, conform acestei viziuni.

De exemplu, Kent face observaţia că activitatea strategică de informaţii este, în terminologia propusă de el, o „extensie", în anumite sensuri, a efortului de cunoaştere, în general. Într-un anumit sens, există „obstacole dificile ridicate special de către alte naţiuni" care creează impedimente. Cu toate acestea :

> ...oricât de importante ar fi, aceste extensii, aşa cum le-am denumit, nu *au legătură directă* cu esenţa problemei : activitatea de informaţii este acel simplu mod de a obţine informaţiile necesare derulării unor acţiuni de succes. Informaţiile strategice sunt acele informaţii pe care se bazează relaţiile noastre externe, pe timp de pace sau de război[23].

În schimb, din perspectiva „tradiţională", faptul că un adversar încearcă să păstreze confidenţialitatea unor informaţii vitale este chiar esenţa problemei : dacă adversarii nu încearcă să-şi ascundă intenţiile, atunci efectuarea unor analize complexe nu se impune.

Aceste diverse puncte de vedere privind importanţa caracterului secret reflectă diferenţele de opinii cu privire la informaţiile secrete[24]. Dacă potrivit viziunii „tradiţionale" activitatea de informaţii este o componentă a confruntării propriu-zise cu adversarii, conform noii viziuni ea e, ca orice ştiinţă, un proces de descoperire a adevărului despre lume (natură), care poate fi denumit doar în mod metaforic luptă. Cu alte cuvinte, deşi natura are secrete, acestea nu sunt protejate în mod deliberat, sunt, pur şi simplu, adevăruri pe care nu le-am descoperit. Problema activităţii de informaţii nu constă atât în

descoperirea intenţiilor secrete ale inamicului (după cum a demonstrat-o Războiul din Coreea, nici măcar adversarul nu poate şti cum va reacţiona la viitoarele evenimente), cât în anticiparea comportamentului său, cu ajutorul metodelor ştiinţelor sociale. Acest lucru este valabil mai ales având în vedere faptul că analiza informaţiilor pune un accent tot mai mare pe evaluarea tendinţelor pe termen lung, care au, adesea, un caracter social şi economic. În ceea ce priveşte situaţia socială şi economică viitoare, nu pot fi obţinute informaţii secrete, întrucât nici adversarul nu ştie cu certitudine ce se va întâmpla, ce alternative va avea la dispoziţie şi cu ce situaţii se va confrunta.

Această tendinţă de a afirma că activitatea de contrainformaţii ocupă un loc marginal are impact asupra importanţei acordate dezinformării şi combaterii dezinformării. Considerând că activitatea de informaţii este similară unui demers din domeniul ştiinţelor sociale, noua viziune, ignoră sau cel puţin minimalizează posibilitatea dezinformării. Natura, deşi îşi poate ascunde secretele faţă de oamenii de ştiinţă, nu încearcă, în realitate, să-i inducă în eroare.

Beneficiarii informațiilor

Cele două viziuni asupra activităţii de informaţii diferă, de asemenea, în ceea ce priveşte beneficiarii şi utilizatorii datelor. Potrivit lui Colby, în concepţia tradiţională, şeful statutului este principalul şi, probabil, singurul beneficiar al informaţiilor. Această viziune se reflectă şi în Legea privind securitatea naţională din 1947, prin care a fost înfiinţată CIA, subordonată Consiliului Naţional de Securitate şi preşedintelui, şi nu Departamentului de Stat sau al Apărării. Consecinţa acestui mod de organizare a fost, se pare, faptul că CIA avea să rămână în strânsă legătură cu factorii de decizie de la nivel înalt şi să monitorizeze şi coordoneze, în numele acestora, activitatea celorlalte agenţii de informaţii de la nivel departamental.

Întrucât noua viziune, susţinută de foştii directori CIA Colby şi Turner, tinde să acorde o importanţă mai mică informaţiilor secrete, nu este surprinzător faptul că urmăreşte creşterea numărului de beneficiari ai datelor. De exemplu, Turner are în vedere înfiinţarea unei agenţii internaţionale de date obţinute prin satelit care să desfăşoare activităţi de culegere a informaţiilor prin mijloace tehnice, în

numele ONU, şi să pună la dispoziţia întregii lumi aceste date". În asemenea, Colby consideră că suntem sau ar trebui să păşim într-o eră a liberului schimb de informaţii, în care volumul mare de date disponibile datorită tehnologiei moderne oferă beneficii reciproce, nu unilaterale[26]. Această nouă eră trebuie să aibă la bază anumite principii, care „trebuie să insiste asupra beneficiilor reciproce ale schimbului liber de informaţii".

Activitatea de informaţii şi problemele etice

Poate părea ciudat să abordezi aspecte de ordin etic atunci când discuţi un subiect ce vizează domeniul pragmatic al securităţii naţionale. Există riscul de a fi acuzat de naivitate. Totuşi, cei care sunt preocupaţi de activitatea de informaţii s-au confruntat adesea cu problema moralităţii sale sau, mai precis, cu relaţia dificilă dintre aparenta imoralitate a demersurilor menite să-i convingă pe oameni să comită acte de trădare şi utilitatea sau chiar necesitatea acestui lucru[27]. În opinia lui Sun-tzu, în domeniul informaţiilor, cheia succesului o reprezintă capacitatea de a corupe persoane importante din tabăra inamicului. Sun-tzu apreciază că este vorba despre o problemă delicată, în special pentru cei care consideră că loialitatea e o adevărată virtute. În opinia sa, „influenţa morală", adică „acea influenţă care îi determină pe oameni să fie de acord cu opiniile conducătorilor lor", este principalul element care determină victoria sau înfrângerea într-un război[28]. El pare însă conştient de faptul că necesitatea coruperii unor persoane de rang înalt şi a unor oameni de rând din alte ţări nu este în concordanţă cu idealul armoniei dintre supuşi şi conducătorii lor.

Chiar şi aşa, într-o manieră pe care o putem cataloga drept machiavelică, el îi îndeamnă pe cititorii săi să recurgă la spionaj, argumentând că varianta cealaltă – pe care, în opinia lui, cititorii ar considera-o mai „onorabilă" – este, de fapt, inumană. Având în vedere povara pe care o presupune un război şi efectul nimicitor asupra vieţii oamenilor, pe un ton hotărât, el atrage atenţia:

> Cel care se luptă cu duşmanul său, de mulţi ani, pentru a obţine victoria într-o bătălie decisivă şi care, pentru că dispreţuieşte rangul, onorurile şi aurul, rămâne în necunoştinţă de cauză cu privire la situaţia inamicului

este complet dezumanizat. Un astfel de om nu este general, nu îi e de nici un folos suveranului său, nu are şanse de izbândă[29].

Faptul că Sun-tzu utilizează un argument de ordin etic, şi nu unul de ordin practic în favoarea spionajului arată că el consideră necesar să îi determine pe cititori să îşi învingă scrupulele faţă de această metodă.

În pofida perioadei din care datează acest exemplu, problema moralităţii nu trebuie să fie privită ca o simplă curiozitate, având consecinţe de ordin practic în epoca modernă. De exemplu, în 1929, secretarul de stat Henry L. Stimson, la scurt timp după ce a fost numit în funcţie de preşedintele Hoover, a desfiinţat „Camera Neagră", biroul criptografic al Departamentului de Stat, care timp de peste un deceniu a deschis corespondenţa diplomatică şi alte mesaje codificate. Se spune că gestul său a fost motivat de faptul că „un gentleman nu citeşte corespondenţa altcuiva"[30]. Din punctul de vedere al succesului repurtat de SUA în cel de-al Doilea Război Mondial, menţinerea facilităţilor criptografice în cadrul armatei şi al marinei militare a fost un lucru bun, care a deschis calea obţinerii unor victorii importante în timpul războiului, în urma spargerii codurilor diplomaţiei şi marinei japoneze.

Problema moralităţii activităţii de informaţii constă în faptul că aceasta e o formă clandestină şi duplicitară de luptă între naţiuni, spre deosebire de lupta armată, care este considerată, în mod tradiţional, o confruntare mai deschisă (şi, prin urmare, mai onorabilă). Activitate de informaţii implică, în esenţă, dezinformarea şi depinde în mare măsură de influenţarea unor cetăţeni ai statelor inamice să comită acte de trădare. Aşa cum reiese din exemplul lui Stimson, acest gen de activitate nu corespunde optimismului manifestat de americani cu privire la moralitatea de care trebuie să dea dovadă relaţiile internaţionale. (Faptul că informaţiile obţinute prin interceptarea comunicaţiilor sunt considerate în prezent „curate", în comparaţie cu „imoralitatea" activităţii de spionaj, demonstrează măsura în care s-au diminuat standardele de moralitate aplicate la nivel internaţional)[31].

Viziunea lui Stimson şi-a pierdut valabilitatea în climatul politic instabil existent pe plan internaţional în anii '30, ca să nu mai vorbim de cel de-al Doilea Război Mondial. Cu toate acestea, noua

viziune asupra activităţii de informaţii, aşa cum a fost prezentată mai sus, are multe caracteristici care, în opinia susţinătorilor săi, o fac să pară mai morală decât cea „tradiţională" :

- importanţa analizei (înţeleasă ca o ştiinţă şi având, astfel, prestigiul acesteia), în comparaţie cu activitatea de spionaj ;
- primatul informaţiilor „curate" obţinute din surse tehnice asupra spionajului „imoral" ;
- reducerea importanţei activităţii de contrainformaţii şi de zi formare, ceea ce atenuează percepţia negativă potrivit căreia activitatea de informaţii implică o confruntare între naţiuni ;
- extinderea activităţii de informaţii spre alte domenii (schimbări sociale, evoluţii demografice, traficul de droguri etc.) mai îndepărtate de esenţa politică şi militară a confruntării dintre naţiuni ;
- diversificarea beneficiarilor informaţiilor, tendinţa care transformă o componentă secundară a sistemului politic (care este utilizată pentru promovarea intereselor naţionale, adesea în detrimentul altor state) într-un furnizor neutru de informaţii pentru guvern, opoziţie şi, în cele din urmă, pentru opinia publică naţională şi internaţională.

Prin urmare, această nouă concepţie asupra activităţii de informaţii poate fi înţeleasă ca o reafirmare a viziunii optimiste a Statelor Unite după realităţile dure ale relaţiilor internaţionale din timpul celui de-al Doilea Război Mondial şi din primii ani ai Războiului Rece.

Capitolul 8

Elemente pentru o teorie a culegerii informațiilor

Acest capitol reiterează întrebarea iniţială : ce sunt informaţiile ? Pe baza discuţiilor privind elementele de bază ale informaţiilor, acum ne situăm pe o poziţie superioară pentru a evalua diferitele concepţii actuale referitoare la informaţii, în special pe cele prezentate în capitolul anterior drept „noua concepţie americană" şi să încercăm să trasăm o definiţie generală.

Sintagma *activitate de informaţii* se utilizează cu referire la un anumit tip de date, la culegerea informaţiilor de acest tip (şi obstrucţionarea activităţii similare a altora), la organizaţiile al căror rol este de a obţine (sau a nega) aceste date[1]. Din aceste trei categorii (informaţii, activitate şi organizaţie), prima este considerată de bază, în vreme ce următoarele două sunt definite prin termeni proprii. Astfel, prima problemă privind definirea informaţiilor este de a stabili destinaţia acestora.

Sherman Kent dă o definiţie pentru ceea ce el numeşte „informaţii externe pozitive la nivel înalt" : adjectivele au rolul de a exclude informaţiile care sunt de natură tactică sau operaţională (nu „la nivel înalt"), informaţiile interne (nu „externe") sau contrainformaţiile (nu „pozitive"). Conform opiniei lui Kent, „Cunoştinţele indispensabile pentru securitatea şi bunăstarea noastră nu sunt incluse. Sunt luate în discuţie atât informaţiile constructive cu care putem lucra pentru obţinerea păcii şi libertăţii pe mapamond, cât şi cele necesare apărării şi intereselor ţării noastre"[2].

În consecinţă, aceste informaţii sunt necesare în vederea derulării politicii externe şi luării hotărârilor majore privind evoluţia şi

dispunerea forţelor militare pe timp de pace. Conform opiniei lui Kent, strategia de securitate naţională se poate baza pe informaţii

Chiar din titlul cărţii lui Kent (*Strategic Intelligence for Amer... World Policy*) rezultă că este vorba despre o dezbatere privind serviciile americane de informaţii şi mai puţin privind domeniul în sine. Drept urmare, definiţia sa privind informaţiile este formulată în conformitate cu cerinţele guvernului american. Totuşi, nimic din definiţia sau cartea sa nu pare să limiteze aplicabilitatea acesteia numai la Statele Unite. Principiile de bază sunt de natură generală şi, într-adevăr, ţinând cont de ceea ce se doreşte să se afle despre o ţară străină, Kent nu vizează potenţialii adversari ai Americii, ci inventează ţara „Great Frusina", care serveşte drept ţintă generală a serviciilor de informaţii. În această abordare, eu consider că afirmaţiile lui Kent se aplică informaţiilor în general.

După cum a arătat Kent (prin utilizarea adjectivelor *la nivel înalt*, *extern* şi *pozitiv*), definiţia pe care o dă tipurilor de informaţii nu este exhaustivă. Trebuie avut în vedere însă ceea ce el numeşte „informaţii tactice/operaţionale", „informaţii interne" şi „contrainformaţii". Cel mai important aspect este că descrierea lui Kent privind „informaţiile externe pozitive la nivel înalt" implică faptul că alte tipuri de informaţii nu sunt necesare pentru „securitatea şi bunăstarea noastră".

Se pare că definiţia lui Kent se concentrează numai asupra solicitării informaţiilor pe timp de pace. Pe timp de război, informaţiile ar trebui nu numai să ajute la luarea deciziilor militare de ordin strategic, ci şi la operaţiunile forţelor militare din teren. Totuşi, datele tactice/operaţionale ar trebui incluse în orice discuţie generală despre serviciile informaţii şi este greu de crezut că Kent nu va fi de acord.

Situaţia poate fi diferită în ceea ce priveşte celelalte două restricţii. Prima, limitarea informaţiilor la subiecţi externi pare arbitrară, cel puţin în teorie. Ameninţările la adresa ţării şi intereselor sale pot fi atât interne, cât şi externe sau pot implica grupări interne cu legături externe. După cum am văzut, definirea scopului informaţiilor interne reprezintă o sarcină extrem de dificilă.

Cu toate că, în general, vorbim despre securitate *naţională*, în aceste chestiuni un stat acţionează prin intermediul *guvernului* său, care de obicei consideră menţinerea formei de guvernământ drept un interes primordial. Observaţi că, în definiţia de mai sus, Kent se

referă la „apărarea Statelor Unite şi a *intereselor* lor". Acest enunţ demonstrează că democraţia americană ar putea fi pusă în pericol de ceva care nu a constituit o ameninţare de natură fizică. Indiferent de natura datelor, informaţiile interne, necesare regimului pentru a se proteja împotriva schimbărilor revoluţionare sau violente, trebuie, de asemenea, să constituie o preocupare a serviciilor de informaţii. Desigur, subiecţii acestor informaţii şi importanţa conţinutului lor depind, în mare măsură, de natura guvernului (regimului).

În plus, apărarea unui stat poate depinde de obstrucţionarea atât a acţiunilor serviciilor secrete ale statului inamic, cât şi a operaţiunilor sale militare; contrainformaţiile, ca şi informaţiile pozitive, trebuie considerate necesare pentru „apărarea ţării". Este mai puţin evident decât în exemplul anterior (informaţii tactice/operaţionale) faptul că Kent ar fi de acord cu completările noastre.

În orice caz, domeniul informaţiilor trebuie extins pentru a putea include şi aceste secţiuni. Dat fiind că serviciile oferă informaţiile necesare pentru derularea strategiei de securitate naţională, trebuie să aibă în vedere şi furnizarea unor date care să justifice utilizarea forţelor militare pentru atingerea obiectivelor naţionale şi care să contracareze activităţile de culegere a informaţiilor ale altor state. Totuşi, definiţia lui Kent privind informaţiile trebuie extinsă semnificativ dacă este vorba despre „informaţii indispensabile pentru securitatea şi bunăstarea unui stat".

Cu toate acestea, deşi trebuie să completăm definiţia lui Kent, adăugând informaţiile relevante pentru derularea strategiei de securitate naţională, în alte privinţe, definiţia este deja prea amplă. Un număr mare de informaţii (de exemplu, informaţiile tehnice din domeniul fizicii şi ingineriei) pot fi necesare pentru luarea deciziilor privind anumite aspecte legate de dezvoltarea tehnologiilor militare, însă aceste informaţii, în mod obişnuit, nu vor putea fi considerate secrete. În mod similar, se impune o înţelegere generală a fenomenelor meteorologice în planificarea acţiunilor militare, dar acest tip de informaţii nu poate fi considerat de natură secretă[3]. Cu alte cuvinte, faptul că o anumită ramură a ştiinţelor naturii contribuie în mod semnificativ la îndeplinirea obiectivelor de securitate nu înseamnă că aceste informaţii dobândesc automat caracter secret.

Situaţia este mai puţin clară când vine vorba despre ştiinţele sociale. Activitatea de analiză specifică informaţiilor (de exemplu,

situaţia politică dintr-o ţară străină şi prognosticul privind evoluţia acesteia) poate fi similară practicilor de evaluare din domeniul ştiinţelor sociale. Chiar şi aşa, cele două tipuri de analiză prezintă importante deosebiri care sugerează că pot fi necesare abordări diferite, deşi conţinutul este acelaşi.

Pentru a fi utilă, în evaluarea factorilor determinanţi ai contextului politici dintr-o ţară străină, analiza informaţiilor trebuie să evidenţieze acele elemente care pot fi manipulate sau schimbate; de obicei, beneficiarul analizei este interesat, în cele din urmă, să influenţeze acea situaţie politică, nu numai să o cunoască. De asemenea, o analiză ştiinţifică are ca scop să descopere cauzele fundamentale ale unei anumite situaţii, chiar dacă sau, mai ales, dacă sunt acestea nu pot fi schimbate. În măsura în care ştiinţele sociale pot anticipa desfăşurarea evenimentelor (conform lui Kent, acesta fiind motivul pentru care sunt utile în domeniul informaţiilor), acestea trebuie să considere viitorul deja prestabilit[4].

Totuşi, relaţia dintre activitatea de informaţii şi ştiinţele sociale este complexă. Natura acestei relaţii se poate aborda mai bine în contextul altei diferenţe majore dintre activitatea de informaţii şi ştiinţe – relaţia strânsă dintre informaţii şi natura lor secretă, pe de o parte, şi ştiinţa şi schimbul de idei, pe de altă parte.

Din punctul de vedere al viziunii tradiţionale asupra informaţiilor (să nu menţionăm percepţia populară asupra acestora), ceea ce lipseşte din definiţia informaţiilor este elementul care îi conferă caracterul secret. Pentru Kent, într-adevăr, preocuparea pentru caracterul secret al informaţiilor nu reprezintă o parte inerentă a acestora, deşi el observă că un inamic poate încerca să blocheze accesul altcuiva la informaţiile pe care le solicită, el consideră că acest aspect este mai puţin important, asemănător problemelor organizatorice inerente structurii complexe a serviciilor secrete moderne:

> Indiferent de cât de importante sunt, aceste elemente complementare, după cum le-am numit (subtilitate, expertiză, *clandestinitate* şi mărime), sunt colaterale miezului problemei: activitatea de informaţii rămâne efortul cel mai simplu şi mai natural de a culege acele date pe care se bazează derularea cu succes a unei acţiuni[5].

Totuşi, legătura dintre informaţii şi caracterul secret este importantă pentru majoritatea acelora care fac distincţia între activitatea de

informaţii şi alte activităţi intelectuale. Reducând importanţa acestora, Kent îşi menţine poziţia conform căreia nu există o diferenţă elementară între activitatea de informaţii şi ştiinţele sociale ; articolul lui Colby analizat mai devreme a condus la concluzia că, pe viitor, „Clubul de la Roma", va deveni un model pentru serviciile de informaţii[6].

Legătura dintre informaţii şi caracterul secret reflectă problema fundamentală a relaţiei dintre activitatea de informaţii şi ştiinţă. Indiferent de similitudinile ce ar putea apărea, există o diferenţă elementară a obiectivelor celor două propuneri. Scopul ştiinţei îl constituie cunoaşterea, fie de dragul ştiinţei, fie pentru cunoaşterea şi mai aprofundată a naturii – abilitatea de a manipula forţele naturale conform voinţei omului în vederea obţinerii confortului, sănătăţii, longevităţii ş.a.m.d. Totuşi, conceptul privind lupta cu natura este numai o metaforă. De fapt, natura, deşi uneori este complicată şi dificil de înţeles, e indiferentă la eforturile umane şi nu acţionează premeditat ca să le obstrucţioneze.

De asemenea, informaţiile implică o luptă reală cu inamicii omului, dusă pentru a câştiga unele avantaje în defavoarea altora. Prin urmare, nu este nici surprinzător şi nici lipsit de importanţă faptul că aceşti inamici adesea încearcă nu numai să împiedice eforturile cuiva de a-i cunoaşte, ci şi să dezinformeze şi să înşele. Eşecul informaţional al unei părţi poate fi succesul contrainformativ al celeilalte. Prin contrast, un succes informaţional al unei ţări reprezintă eşecul contrainformativ sau de securitate al inamicului acesteia.

Odată ce am înţeles că domeniul informaţiilor reprezintă o luptă între două ţări, înţelegem de ce contrainformaţiile nu constituie un element adiţional, ci parte integrantă a acestuia. Nu este suficientă limitarea sau distorsionarea a ceea ce adversarul poate afla, ci şi verificarea informaţiile culese despre un adversar fără ca el, prin resursele sale contrainformative, să detecteze acest lucru.

O obiecţie adusă acestei abordări este că ea ignoră rolul important pe care informaţiile din surse deschise îl pot juca în procesul culegerii de date. Totuşi, această obiecţie se bazează pe o neînţelegere. Informaţiile obţinute din surse deschise sunt vitale atât pentru activitatea de informaţii, cât şi pentru ştiinţele sociale ; potrivit viziunii tradiţionale asupra informaţiilor, sursele deschise reprezintă în primul rând o

modalitate de a depăşi barierele care blochează accesul direct la informaţiile căutate[7].

Culegerea informaţiilor se bazează pe obţinerea accesului la datele pe care cealaltă parte încearcă să le ascundă. Culegerea informaţiilor, în mod direct, înseamnă încălcarea barierelor de securitate pe care cealaltă parte le-a instituit pentru a-şi proteja datele – prin interceptarea comunicaţiilor, sustragerea unor documente, survolarea zonelor restricţionate şi fotografiere, mituirea oficialilor care au acces la informaţii sau prin alte mijloace. Însă, în lipsa accesului direct la informaţii, este posibil ca acestea să fie deduse prin analiza altor date – obţinute prin accesarea unor surse deschise, precum şi a altor date secrete.

În contextul acestei dezbateri, diferenţa dintre concepţia lui Kent despre informaţii şi viziunea care pune accent pe caracterul secret este, în principal, o chestiune de percepţie. Cea de-a doua concepţie subliniază faptul că inamicul îşi protejează informaţiile secrete, în timp ce Kent subliniază utilitatea datelor obţinute din surse deschise. Într-o anumită măsură, preocuparea lui Kent pentru sursele deschise reflectă opinia sa conform căreia sursele secrete nu sunt mereu de încredere. Este posibil ca un agent inamic să fie în realitate un agent dublu care dezinformează; poate este un impostor cu imaginaţie (care îşi atribuie o falsă calitate) şi care este suficient de inteligent ca să falsifice planuri de război verosimile pe care să le vândă la preţuri mari; este posibil că agentul să nu fie agent dublu, dar să fie deja compromis, astfel încât inamicul îl va aresta chiar în momentul în care transmite un mesaj important.

Deşi aceste fapte sunt adevărate, datele obţinute din surse deschise pot fi manipulate cu scopul de a dezinforma. Să luăm ca exemplu măsurile de dezinformare practicate de arabi, cu scopul de a-i convinge pe israelieni că nu va avea loc un atac în toamna anului 1973. Ei „au trecut de la salutarea iniţiativelor de pace ale lui domnului Kissinger din septembrie 1973 la inserarea într-un ziar libanez a unor ştiri referitoare la abandonarea şi deteriorarea echipamentelor militare din zona Canalului Suez”[8]. Ideea este că orice tip de informaţii secrete pot deveni instrumente de dezinformare, iar analiza lor trebuie să ia în considerare acest aspect. Într-adevăr, aceasta este diferenţa esenţială dintre analiza informaţiilor secrete şi ştiinţele sociale: nu se falsifică rezultatele alegerilor cu scopul de

conduce în eroare pe un sociolog care analizează aceste date (ulterior ar putea, desigur, să facă acest lucru cu alte intenții). Analistul de informații nu este la fel de norocos. În cazul informațiilor secrete, chiar cele obținute din surse deschise nu sunt atât de inofensive precum par.

Din acest motiv, era informațională (în special volumul mare de informații din surse deschise aflate la dispoziția factorilor de decizie) afectează în mod substanțial această problemă. Deși este important ca factorii decizionali să poată exploata eficient aceste surse de informații, ele nu trebuie să devină canale suplimentare de dezinformare. Într-adevăr, se poate spune că, dat fiind faptul că factorii decizionali s-au obișnuit să primească informări la minut din sursele deschise, a căror veridicitate nu este verificată, și să obțină date direct, nefiltrate de către analiștii a căror sarcină este să le evalueze în ansamblu, posibilitatea de a fi dezinformați este mare.

Deși Kent subapreciază semnificația surselor secrete, acesta se bazează pe considerente mai importante decât cele care stau la baza opiniei sale privind informațiile obținute din surse deschise. Spionajul se limitează, în mod evident, la obținerea informațiilor pe care inamicul le deține deja; nu poate anticipa comportamentul inamicului atâta vreme cât acesta nu a luat încă o decizie și, prin urmare, nu știe ce acțiuni să întreprindă. În schimb, Kent consideră că această anticipare reprezintă este o sarcină informativă fezabilă, cu condiția ca serviciile să aplice metodele folosite de științele sociale[9].

După cum consideră Kent, această metodă este nu numai utilă reprezentanților statului, ci și obligatorie – cine nu o aplică poate fi acuzat că se bazează pe globul de cristal sau pe intuiție:

> Atunci când beneficiarul ignoră evaluările serviciilor, bazându-se pe intuiția sa, el ar trebui să înțeleagă că refuză utilizarea a două instrumente pe care civilizația occidentală, începând de la Aristotel, le-a folosit pentru a-și extinde orizontul cunoașterii – instrumentele fiind rațiunea și metoda științifică[10].

Totuși, indiferent cât de exact percepe situația politică un om de stat, se consideră ca fiind intuiție, și nu instrumente informaționale, respectiv „raționament și metodă științifică".

Dacă informaţiile ar putea în mod pertinent să conducă la progresele pe care le sugerează Kent în discursul său, factorii decizionali ar fi într-adevăr ridicoli să le ignore, iar sarcina lor ar fi mult mai ușoară. Optimismul lui Kent faţă de această abordare reflectă optimismul general al ştiinţelor sociale din anii '40 şi '50. Potrivit acestei concepţii optimiste, adoptarea unei metode ştiinţifice (precum diversele metode cantitative) şi a unei perspective ştiinţifice (precum behaviorismul) vor permite ştiinţelor sociale o mai bună înţelegere a fenomenelor politice şi sociale (în cele din urmă şi cu acelaşi succes). În special, această percepţie va fi destul de exactă pentru a sprijini funcţia de prognoză pe care Kent o atribuie informaţiilor.

În general, cercetarea în domeniul ştiinţelor sociale nu s-a materializat în ultimele decenii, iar cercetătorii nu sunt foarte optimişti din acest punct de vedere. Capacitatea de anticipare a informaţiilor nu va avea impactul pe care şi l-a imaginat Kent. Acest fapt ridică o întrebare mult mai dificilă în legătură cu relaţia adecvată dintre activitatea de informaţii şi politică.

Toată lumea este de acord că activităţile de informaţiile se subordonează factorului politic, în sensul că sunt menite să servească factorilor de decizie (deşi, după cum s-a observat, această subordonare va fi luată în discuţie în măsura în care capacitatea de anticipare a informaţiilor care se bazează pe ştiinţele sociale ar putea fi pusă în practică). Anvergura acestui serviciu poate fi accentuată. Pe de o parte, informaţiile sunt uneori folosite ca un serviciu de referinţă, sursă de răspunsuri pentru anumite întrebări specifice[11]. Pe de altă parte, informaţiile pregătesc analize vaste a problemelor importante, completate cu prognoze. În ambele cazuri totuşi, informaţiile ajută factorul politic care trebuie să ia deciziile.

Încrederea în aplicarea unei metode bazate pe ştiinţele sociale (dacă nu în prezent, atunci în viitorul apropiat) ce ar fi la fel de riguroasă şi avantajoasă precum metoda ştiinţifică în ceea ce priveşte lumea materială arată că, în mod firesc, experţii merită să ia în seamă subiectele cu care operează aceste metode. Totuşi, politica nu ar trebui să accepte numai informaţiile ca atare (dacă sunt disponibile fapte relevante, ar fi o nebunie să fie ignorate), ci şi evaluarea acestora.

Din păcate, o asemenea metodă bazată pe ştiinţele sociale nu există. În acest caz, evaluările informaţiilor ce încearcă să emită

prognoze (în special prognoze contingente) nu diferă de concluziile pe care factorii decizionali le-ar putea trasa în situații similare. Alți factori ar determina statusul relativ care să garanteze cele două scenarii.

Analistul de informații probabil are o pregătire mai bună în domeniu și aproape cu siguranță se pot aloca resurse considerabile acestei activități (precum disponibilitate și accesul la date). Factorul politic probabil că știe mai mult despre propriile politici de guvernare și despre reacțiile diplomatice ale altor state față de acestea; este mult mai probabilă concentrarea asupra unor acțiuni fezabile pentru a influența situația. Cea mai cuprinzătoare și mai relevantă evaluare a situației din punct de vedere politic va rezulta din efortul comun al celor două grupuri.

Activitatea de informații are ca obiectiv culegerea unor date care să servească națiunea pe care o reprezintă în competiția cu celelalte. Prin urmare, aceasta are o natură dublă, indusă, pe de o parte, de faptul că se bazează pe informații, iar pe de altă parte, de faptul că este o componentă importantă în cadrul conflictului dintre națiuni sau cu alți adversari, cum ar fi grupările teroriste transnaționale ori organizațiile criminale). Prima componentă definește informațiile secrete ca pe o știință socială cu caracter universal, care satisface nevoia de informare a factorilor politici despre alte țări. În plus, asemenea noțiunilor științifice, informațiile secrete de acest tip ar putea fi făcute publice, păstrându-și totuși caracterul secret.

A doua componentă, cea privind competiția dintre națiuni, ne conduce în altă direcție. Dat fiind faptul că informațiile secrete devin un instrument al competiției, dificultatea de a le înțelegere nu se datorează problemei în cauză; cele mai importante obstacole, respectiv cele ce ar putea fi cele mai periculoase, sunt opera inamicului, care fie neagă informații, fie dezinformează în mod deliberat. Totuși, nu contează ce informații se caută, trebuie să se țină cont și de serviciile secrete inamice; într-adevăr, aceste servicii devin principala țintă a activității de informații întrucât capacitatea de a le penetra și, în cel mai fericit caz, de a le manipula poate avea un succes răsunător. În acest sens, informațiile au o dinamică internă ce tinde să le transforme într-un duel al contrainformațiilor, în care serviciul secret al fiecărei țări, în majoritatea situațiilor, caută să penetreze și să manipuleze serviciul secret inamic.

În memoriile sale, fostul director CIA Colby critică modul în care James J. Angleton, care a fost mult timp şeful contraspionajului din CIA, a coordonat operaţiunile din departamentul său : „Într-adevăr, se pare că acordăm o atenţie mai mare KGB ca inamic al CIA decât Uniunii Sovietice ca inamic al Statelor Unite”[12]. În mod evident, un serviciu secret are menirea de a servi interesele naţiunii sale în contextul competiţiei dintre naţiuni. Însă, pentru a realiza acest lucru, de cele mai multe ori trebuie să se concentreze în special asupra activităţii serviciilor secrete inamice.

Când un serviciu secret se axează în principal pe activităţile serviciului secret inamic (şi pe posibilitatea ca serviciul inamic să fie implicat în operaţiuni de dezinformare), se expune riscului de a deveni „o imagine răsturnată” în care nimeni nu poate avea încredere şi nimic nu este ceea ce pare. Dacă serviciul pune constant la îndoială veridicitatea tuturor dovezilor, nu poate ajunge la o mai bună înţelegere a lumii exterioare. Activitatea de informaţii secrete este similară situaţiei în care fizicianul pune mai mult accent pe teorie decât pe practică.

Dacă un serviciu de informaţii îşi ignoră inamicii, tot se expune riscului de a fi dezinformat şi de a percepe în mod eronat lumea pe care încearcă să o cunoască. În probleme privind informaţiile secrete, analiştii cu greu pot avea încredere deplină în veridicitatea surselor pe baza cărora fac evaluări şi trebuie să aibă în vedere şi posibilitatea ca acestea să fie eronate.

Aşadar, activitatea de informaţii are un caracter dual. Serviciile vor să afle tot ce se poate despre lume, iar obiectivul acestora poate fi caracterizat de versetul biblic pe care Allen Dulles, directorul CIA pe perioada mandatului preşedintelui Eisenhower, l-a adoptat ca motto : „Trebuie să cunoşti adevărul, iar adevărul te va elibera”[13]. Însă serviciile secrete nu trebuie să uite niciodată că aflarea adevărului implică o luptă cu un duşman care, la rândul lui, reacţionează – sau adevărul nu reprezintă un obiectiv, ci un instrument în obţinerea victoriei.

Note

Introducere

1. Activitatea lui Sherman Kent, fost ofiţer de informaţii, a anticipat această şcoală de gândire de la sfârşitul anilor '40 şi el rămâne cel mai cunoscut şi mai important reprezentant al acesteia. Subiectul a fost pentru prima dată expus în cartea sa *Strategic Intelligence for American World Policy* (Princeton University Press, Princeton, NJ, 1949; reprint, 1966) şi este discutat în detaliu în capitolul 7 al acestei cărţi. Vezi şi lucrarea lui Bruce D. Berkowitz şi Allan E. Goodman *Strategic Intelligence for American National Security* (Princeton University Press, Princeton, NJ, 1989), care, conform autorilor, se dorea a fi o carte „scrisă în acelaşi spirit" ca şi cea a lui Kent (deşi nu este o variantă „actualizată" a acesteia). Autorii menţionaţi par să împărtăşească, parţial, cel puţin, concepţia lui Kent referitoare la informaţiile strategice, argumentând că, spre deosebire de serviciile operative, cele strategice au „o bază mai largă şi un obiectiv mai amplu, incluzând economia, politica, studiile sociale şi studiul tehnologiei. Serviciile de informare strategică sunt concepute să le ofere oficialilor o «perspectivă de ansamblu» şi prognoze pe termen lung de care au nevoie pentru a planifica operaţiunile viitoare" (pp. 4-5).
2. Senatorul David L. Boren, pe atunci preşedintele Select Committee on Intelligence, a precizat scopul reformelor propuse în domeniul serviciilor de informaţii de la începutul anilor '90 pentru crearea unui „grup de experţi de talie mondială" – într-adevăr, „cel mai bun din lume". „The Intelligence Community: How Crucial?", *Foreign Affairs*, 71, nr. 3 (vara 1992), p. 61.
3. Una dintre primele şi cele mai cunoscute cărţi de acest tip începe cu următoarea afirmaţie: „În prezent, există în Statele Unite un cult

puternic şi periculos – cultul serviciilor de informaţii". Publicitatea este o armă vitală în lupta împotriva „acestei tagme secrete din aristocraţia politică americană" : „Obiectivul acestei lucrări este să le ofere cetăţenilor americani informaţiile interne de care au nevoie – şi la care au dreptul, fără îndoială – ca să înţeleagă semnificaţia şi importanţa acestei probleme". Victor Marchetti şi John D. Marks, *The CIA and the Cult of Intelligence* (Knopf, New York, 1974), pp. 4, 12.

4. Publicaţia britanică *Intelligence and National Security* a manifestat un interes deosebit pentru acest subiect, publicând numeroase studii privind informaţiile secrete în cadrul „dimensiunii" istoriei militare şi diplomatice.
5. Un exemplu elocvent îl constituie lucrările lui David Wise. Comparaţi, de exemplu, două dintre primele sale lucrări (scrise împreună cu Thomas B. Ross) – *The Invisible Government* (Random House, New York, 1967) şi *The Espionage Establishment* (Random House, New York,1967) - cu două volume mai recente, *The Spy Who Got Away : The Insight Story of Edward Lee Howard* (Random House, New York, 1988) şi *Mole Hunt The Secret Search for Traitors that Shattered the CIA* (Random House, New York, 1992). Titlurile în sine sugerează o schimbare de percepţie. Cea mai recentă carte a sa, *Cassidy's Run : The Secret Spy War over Nerve Gas* (Random House, New York, 2000), se axează tot pe un caz de spionaj, o operaţiune cu un agent dublu care este posibil să fi avut urmări grave, neaşteptate.
6. Aceasta explică numărul mare al exemplelor privind al Doilea Război Mondial şi Războiul Rece ; se cunosc mai multe aspecte legate de serviciile secrete din aceste perioade ale istoriei decât din alte perioade. Trebuie accentuat totuşi că aspectele pe care le ilustrează aceste exemple sunt considerate de interes general ; relevanţa acestora nu se limitează la circumstanţele particulare ale acestor lupte.
7. O modalitate convenabilă de a fi la curent cu informaţiile accesibile publicului este vizitarea diferitelor site-uri care conţin date privind serviciile secrete. Printre cele mai utile sunt site-urile aparţinând : Federation of American Scientists (fas.org/irp), Muskingum College, Ohio (intellit.muskingum.edu/intellsite/maintoc.html), şi Loyola College, Maryland (www.loyola.edu/dept/politics/intel.html).
8. Trebuie menţionat că, înainte de a fi publicată, această lucrare a fost supusă analizei Central Intelligence Agency şi Select Committe on Intelligence din Senatul american. Aceste două organizaţii au convenit că *Războiul tăcut* nu conţine informaţii secrete.

Capitolul 1. Ce este activitatea de informații?

1. Lucrarea lui Sherman Kent *Strategic Intelligence for American World Policy* (Princeton University Press, Princeton, NJ, 1949; reprint 1966) este alcătuită conform acestei descrieri a serviciilor de informații, în trei părți.
2. Herbert E. Meyer, *Real-World Intelligence* (Weidenfeld and Nicolson, New York, 1987), p. 6. O scurtă bibliografie a lucrărilor de specialitate – informații de interes economic – poate fi găsită în lucrarea lui Robert David Steele *On Intelligence: Spies and Secrecy in an Open World* (Armed Forces Communications and Electronics Association, Fairfax, Va., 2000), pp. 375-378.
3. Luați în considerare, de exemplu, eforturile depuse de administrația americană în anii 1991-1992 de a alcătui o listă a „necesarului de informații" până în anul 2005. Impactul produs de încheierea Războiului Rece poate fi observat într-o mare varietate de subiecte incluse. Pe lângă necesitățile privind informațiile tradiționale (precum planurile militare și intențiile diplomatice ale țărilor-cheie), lista conținea solicitarea unor informații despre terorismul internațional, proliferarea armelor de distrugere în masă, traficul de droguri și o serie de probleme de natură comercială și economică. De asemenea, această listă cuprinde solicitările factorilor politici privind informații din domenii neconvenționale precum noile tehnologii, demografia, migrația populației, problemele medicale și de mediu. Vezi Loch K. Johnson, „Smart Intelligence", *Foreign Policy*, nr. 89 (iarna 1992-1993), pp. 60-61.
4. Pentru expunerea acestui subiect referitor la practica serviciilor secrete, vezi Adda Bozeman, *Strategic Intelligence and Statecraft: Selected Essays* (Brassey's [US], Washington, DC, 1992).
5. Dezvăluiri făcute în preajma prăbușirii regimului comunist din Germania de Est ilustrează în mod izbitor ce poate însemna aceasta în practică. La momentul dizolvării sale, serviciul secret al Germaniei Democrate avea peste 85.000 de angajați, utiliza 500.000 de agenți și informatori part-time și deținea dosarele a șase milioane de cetățeni est-germani. După cum a arătat Jefferson Adams, „pentru un stat cu o populație de aproximativ 17 milioane de persoane, a reprezentat o rețea internă de o capacitate extraordinară". Werner Stiller și Jefferson Adams, „Preface to English Edition", în *Beyond the Wall: Memoirs of an East and West German Spy* (Brassey's [US], Washington, DC, 1992), pp. ix-x.
6. Cetățenii unui stat democratic consideră că acest lucru este evident, dar recunoașterea faptului că cineva poate fi un opozant al guvernului din

acel moment fără a fi inamicul unui regim sau al unei naţiuni reprezintă o realizare valoroasă care nu trebuie pusă la îndoială. De asemenea, conceptul de *opoziţie loială* implică posibilitatea unei opoziţii care nu este. În vreme ce la nivel teoretic este clar, la nivel practic democraţiile liberale întâmpină dificultăţi în a trasa o linie de demarcaţie. Pentru o trecere în revistă a eforturilor guvernului american de a monitoriza şi uneori de a distruge grupările şi organizaţiile considerate subversive vezi Richard E. Morgan, *Domestic Intelligence : Monitoring Dissent in America* (University of Texas Press, Austin, 1980), pp. 15-87.

7. „The Attorney General's on General Crimes, Racketeering Enterprise and Domestic Security Terrorism Investigations", 1983, partea a III a. Recomandările sunt republicate în US House of Reprezentatives, Committee on the Judiciary, *FBI Domestic Security Guidelines : Oversight Hearing*, Congresul al 98-lea, prima şedinţă, 1983.
8. Pentru programul sovietic de achiziţii militare, vezi Katherine A. N. Siblez, „Soviet Industrial Espionage against American Military Technology and the US response, 1930-45", *Intelligence and National Security*, 14, nr. 2 (vara 1999), pp. 94-123, şi *Soviet Acquisition of Militarly Significant Western Technology : An Update* (Government Printing Office, Washington, DC, 1985). Pentru o scurtă prezentare a programului sovietic de înarmare din anii '70 şi reacţia Statelor Unite şi a ţărilor aliate faţă de acesta, vezi Gus W. Weiss, „The Fairwell Dossier", *Studies in Intelligence*, 39, nr. 5 (1996), pp. 121-26, www.odci.gov/csi/studies/96unclass/farewell.htm. Se pare că serviciul rus de informaţii externe a continuat să culeagă date secrete de natură tehnică şi industrială din alte ţări. Centrul american de contrainformaţii (The US National Counterintelligence Center – NACIC, organizaţie de colaborare între agenţii care operează sub auspiciile National Security Council) precizează : „Conform surselor media, preşedintele rus Boris Elţîn a confirmat la Moscova pe data de 7 februarie 1996 că Rusia este implicată în spionaj industrial, însă informaţiile culese de agenţiile secrete ruse nu sunt utilizate în mod eficient". NACIC, *Counterintelligence News and Developments*, martie 1966, 1, www.nacic.gov/cind/1996/mar96.htm. În ceea ce priveşte programul Chinei, vezi „Raportul Comisiei Cox" : *Report of the Select Committee un US National Security and Military Commercial Concerns with the People's Republic of China* (Government Printing Office, Washington, DC, 1999), capitolul 1, www.house.gov/coxreport.
9. Un fenomen separat, care nu vizează în mod direct problema sprijinului informaţional oferit factorului politic, îl constituie modul în care guvernul se foloseşte de informaţii pentru obţine bani. Un serviciu secret dispune de mai multe posibilităţi de a face bani, fie prin autofinanţare, fie prin

finanţare guvernamentală. Operaţiunile clandestine ale unui serviciu pot fi folosite pentru a derula asemenea activităţi profitabile, precum traficul de droguri şi alte tipuri de contrabandă, iar în urma operaţiunilor clandestine se pot obţine informaţii din interior pentru speculaţii financiare. Nu este clar în ce măsură statele au folosit serviciile secrete în acest scop. Franţa reprezintă un astfel de exemplu care a devenit public. Conform fostului şef al serviciului francez de informaţii externe, acest serviciu a aflat în noiembrie 1971 că guvernul american a decis să diminueze valoarea aurului în luna următoare, deşi acest lucru a depreciat semnificativ dolarul. „Prin vânzarea tacită a dolarilor şi cumpărarea francilor pe o serie de pieţe financiare internaţionale, Banca Centrală a Franţei a putut acumula un profit enorm – prin forţe proprii, suficient pentru a finanţa toate operaţiunile Serviciului." Contele de Marenches şi David A. Andelman, *The Fourth World War* (Morrow, New York, 1992), pp. 114-115.

10. Datorită forţei lor tehnologice şi economice, Statele Unite s-au axat pe protejarea secretelor din aceste domenii. Din 1995, preşedintele a prezentat anual Congresului un raport privind spionajul extern care avea drept ţintă industria americană. Aceste rapoarte şi Legea spionajului economic din 1996 pot fi găsite pe site-ul Centrului naţional pentru contrainformaţii, www.nacic.gov. Alte surse includ General Accounting Office, *Economic Espionage : Information on Threat from US Allies* (GAO/T-NSIAD-96-114), www.nsi.org/Library/Espionage/allies.txt, şi Peter Schweizer, „The Growth of Economic Espionage : America Is Target Number One", *Foreign Affairs*, 75, nr. 1 (ianuarie-februarie 1996), pp. 9-14.

11. Restricţiile pe care şi le-au impus Statele Unite în ceea ce priveşte utilizarea informaţiilor de natură economică nu au pus capăt acuzaţiilor altor state, după cum este ilustrat de controversa din jurul sistemului „Echelon" de culegere a datelor din comunicaţiile internaţionale. „Echelon" se referă la un sistem automat de selectare printr-o cantitate imensă de date interceptate prin diferite metode de către Statele Unite şi aliaţii acestora a căror limbă oficială este engleza. În februarie 2000, un raport oarecum fantezist pregătit pentru Parlamentul European acuza Statele Unite şi pe aliaţii lor că au folosit informaţiile obţinute prin acest sistem pentru a-şi ajuta companiile să câştige avantaje comerciale. Duncan Campell, *Interception Capabilities 2000*, Raport către Directorul General pentru Cercetare din Parlamentul European (Scientific and Technical Options Assessment Programme Office), www.iptvreports.mennil.com/ic2kreport.htm#Report. Aceste acuzaţii au fost negate de către fostul director al CIA, James Woolsey, într-o conferinţă de presă pe data de

7 martie 2000. Woolsey a pretins că informaţiile care vizau corporaţiile străine erau limitate la trei domenii : aplicarea sancţiunilor, vânzarea echipamentelor militare şi a produselor utilizate în producerea armelor de distrugere în masă şi depistarea încercărilor de mituire de către corporaţiile neamericane aflate în competiţie cu cele americane. Woolsey a precizat că situaţiile menţionate de Campbell se refereau la încercările corporaţiilor străine de a câştiga comenzile de export prin mituirea oficialilor statului care făceau achiziţiile. Informare a Foreign Press Center, „Intelligence Gathering and Democracies : The Issue of Economic and Industrial Espionage", www.fpc.gov/wool0300.htm.

12. Conform unui studiu pe această temă, „Statele Unite deţin un arsenal tehnic impresionant de monitorizare a unor arii întinse ale uscatului oceanelor şi atmosferei în scopuri legate de securitatea naţională. Aceste sisteme au cules date sofisticate care se întind pe zeci de ani şi care constituie o arhivă istorică unică. De asemenea, aceste sisteme pot fi utilizate pentru monitorizarea mediului". Scott Pace, Kevin M.O. Conell şi Beth E. Lachman, *Using Intelligence Data for Environmental Needs Balancing National Interests*, MR-799-CMS (RAND, Santa Monica, Calif., 1997), p. 2.
13. Pentru posibilele implicaţii ale erei informaţionale asupra serviciile secrete şi a agenţiilor de informaţii, vezi Bruce D. Berkowitz şi Allan E.Goodman, *Best Truth : Intelligence in the Information Age* (Yale University Press, New Haven, Conn., 2000).
14. Comission on the Organization of the Government for the Conduct of Foreign Policy US (Comisia Murphy), *Report* (Government Printing Office, Washington, DC, 1975), p. 100.
15. Pentru analiza conflictelor de la sfârşitul anilor '40 şi începutul anilor '50 dintre Office of Policy coordination (agenţia guvernului american pentru acţiuni secrete) şi Office of Special Operations (departamentul de spionaj al CIA), vezi John Ranelagh, *The Agency : The Rise and Decline of the CIA* (Simon and Schuster, New York, 1986), pp. 199-200. Pentru informaţii privind rivalitatea dintre Secret Intelligence Service al Marii Britanii şi Speciale Operations Executive, care a fost înfiinţat, aşa cum spunea prim-ministrul Winston Churchill, pentru a „pune Europa pe jar" (adică derularea unor activităţi de sabotaj într-o Europă ocupată de nazişti în timpul celui de-al Doilea Război Mondial şi pentru susţinerea forţelor partizane care se opuneau ocupaţiei germane), vezi Cristopher Andrew, *Her Majesty's Secret Service : The Making of the British Intelligence Community* (Viking, New York, 1986), pp. 476-477.

Capitolul 2. Spioni, maşini şi biblioteci: culegerea informaţiilor

Această clasificare cuprinde cele mai utilizate metode de culegere a informaţiilor, dar nu este completă. De exemplu, informaţiile secrete pot fi procurate şi prin furtul de documente sau coduri de la ambasada adversarului. Acest furt poate fi considerat *humint*, dar diferă de spionaj, aşa cum este el descris aici.

Din păcate, termenul *agent*, frecvent utilizat, este ambiguu : se referă în general la sursă, deşi uneori face trimitere mai degrabă la un ofiţer de informaţii, aşa cum se menţionează în lexiconul Federal Bureau of Investigations (FBI).

Pentru a simplifica, această analiză se referă la ofiţeri de informaţii însărcinaţi cu spionarea ţărilor în care se află la post. Însă nu este vorba despre asta, ofiţerii se pot afla la post în Freedonia pentru a recruta ruritani (din serviciile secrete străine, din serviciile de informaţii sau din instituţiile militare) care sunt şi ei aflaţi la post acolo. În acest caz, ofiţerii pot fi denunţaţi (apartenenţa lor la un serviciu de informaţi poate fi divulgată) autorităţilor freedoniene, scopul acoperirii lor fiind evitarea suspiciunile ruritanilor. De asemenea, ofiţerii de informaţii pot lucra în propria ţară pentru a recruta diplomaţii străini aflaţi acolo.

În alte dicţionare cu termeni din domeniu (cum este acela al fostei Uniuni Sovietice), o deosebire comparabilă între ofiţerii „legali" şi cei „ilegali" ia locul acoperirii oficiale/acoperirii neoficiale (*nonofficial cover* – NOC). Nu se face referire la legalitatea prezenţei ofiţerului în ţara-gazdă, ci la mijloacele prin care el comunică cu sediul său central. Un ofiţer ilegal este cel care comunică direct cu sediul său central, fără a menţine contactul cu instituţiile „legale" din ţara-gazdă (ambasada, consulatul, camera de comerţ şi altele). În acest fel, un ofiţer „ilegal" seamănă cu un ofiţer aflat sub acoperire neoficială (NOC).

În mod paradoxal, în unele cazuri, supravegherea personalului unei ambasade străine şi a străinilor în general de către serviciul secret al unei ţări este atât de strictă încât singura modalitate sigură de a comunica cu o sursă din guvernul acelei ţări este ca un ofiţer de informaţii care lucrează sub acoperire diplomatică să-l contacteze într-o manieră relativ „deschisă". De exemplu, în cazul lui Oleg Penkovsky, un colonel în serviciul secret al armatei sovietice (GRU) care a lucrat pentru serviciile de informaţii americane şi britanice la începutul anilor '60, o problemă importantă a operaţiunii a fost cum să fie contactat în Moscova, unde supravegherea serviciilor de contrainformaţii sovietice [illegible]

dificilă orice încercare de a-l întâlni sau a comunica cu el clandestin. Una din soluţii a fost să se profite de faptul că întâlnirile cu diferiţi diplomaţi americani şi britanici făceau parte din rutina muncii lui Penkovsky în domeniul ştiinţei şi tehnologiei. Un ofiţer de informaţii ar putea da drept un astfel de diplomat, urmând să folosească un semn de recunoaştere prestabilit (cum ar fi un ac de cravată cu pietre roşii) pentru ca Penkovsky să-l recunoască. După ce identifica persoana de contact în cursul unei activităţi diplomatice de rutină, lui Penkovsky urma să i se spună: „Mergi la toaletă, să spunem, şi [diplomatul/ofiţerul de informaţii] te urmează după cinci minute şi îţi preia mesajul. Nu este necesar să aibă loc vreo discuţie personală sau altceva de acest fel. [Astfel de întâlniri sunt]... sigure pentru că în două sau trei minute materialul se află în mâini sigure şi afacerea este încheiată. Nu este necesar să călătoreşti... Aceasta este metoda cea mai sigură". Din nefericire, alte metode mai puţin sigure erau folosite mai des şi s-a sugerat că acestea au contribuit la identificarea lui Penkovsky ca informator, la arestarea şi executarea lui ulterioară. Vezi Jerrod L. Schecter şi Peter S. Deriabin, *The Spy Who Saved the World* (Scribner, New York, 1992), pp. 98, 287-299, 314-315, 409-411.

6. Pentru ca această „căsuţă poştală" să funcţioneze, trebuie să se înţeleagă că, deşi acest lucru nu este recunoscut oficial, o ambasadă sau o instituţie diplomatică are angajaţi capabili să lucreze cu informaţii de o importanţă deosebită sau secrete din surse voluntare. Un exemplu al caracterului cvasipublic al acestui tip de activitate secretă este dat de Allen Dulles, fostul director al CIA. După câte spune Dulles, curând după ce a fost trimis ca ofiţer de informaţii în Elveţia, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, un ziar elveţian important a publicat un articol în care îl descria ca trimisul special şi secret al preşedintelui Roosevelt. Dulles comenta că, „neoficial, cineva ar fi putut crede că această publicitate nedorită ar fi putut să-mi pună piedici. Ce s-a întâmplat a fost exact invers... Ca rezultat [al articolului], reţeaua mea a adunat o mulţime de informatori, unii excentrici, e adevărat, dar şi unii extrem de valoroşi". Allen Dulles, *The Craft of Intelligence* (Harper and Row, New York, 1963), p. 7.
Pentru o relatare despre unul dintre cei mai valoroşi agenţi pentru care Dulles a jucat rolul de „căsuţă poştală", vezi nota 17.
7. Operaţiunea sub acoperire poartă diverse denumiri, de exemplu: „post" (în jargonul american) şi „rezidenţă" (*rezidentura* în jargonul sovietic şi rus).
8. Problemele care apar odată cu angajarea unor cetăţeni ai ţării-gazdă în ambasade sunt bine cunoscute. Scriind despre perioada în care a ocupat funcţia de ambasador al SUA la Sankt-Petersburg, Rusia, la începutul

anilor 1830, James Buchanan remarca : „Suntem mereu înconjuraţi de spioni mai mari sau mai mici. Nu prea poţi să angajezi un servitor care nu este agent secret al poliţiei". *Mission to Russia* (Arno, New York, 1970), p. 339.

Pentru o descriere jurnalistică mai recentă a problemelor de securitate indicate de folosirea excesivă a angajaţilor cetăţeni ai ţării-gazdă în ambasade, vezi Ronald Kessler, *Moscow Station : How the KGB Penetrated the American Embassy* (Scribner, New York, 1989).

9 De exemplu, ocuparea ambasadei americane la Teheran în noiembrie 1979 (şi sechestrarea personalului ambasadei) părea că a sistat complet culegerea de informaţii din surse umane în Iran de către Statele Unite. Când a început planificarea acţiunii militare de salvare a ostaticilor, nu era „nici un agent american pe teren" şi CIA a fost forţată să infiltreze un agent în Iran pentru a ajuta la culegerea informaţiilor necesare pentru a planifica acţiunea de salvare. Charlie A. Beckwith şi Donald Knox, *Delta Force : The US Counter-Terrorist Unit and the Iran Hostage Rescue Mission* (Harcourt Brace Jovanovich, New York, 1983), pp. 196-197, 220-221.

10 Acoperirea poate fi şi o afacere iniţiată, deţinută şi condusă chiar de serviciul de informaţii, o astfel de organizaţie fiind cunoscută ca aparţinând serviciilor de informaţii (*proprietary*). O organizaţie de acest tip poate fi utilă pentru activităţi secrete, precum şi pentru a le oferi acoperire ofiţerilor de informaţii. De exemplu, o afacere în domeniul transporturilor poate să faciliteze transportul clandestin de arme şi provizii pentru rebeli.

11. La începutul anului 1941, Sorge a raportat că Germania intenţiona să încalce pactul de neagresiune cu Uniunea Sovietică şi să o atace în iunie. Rapoartele sale privind intenţia lui Hitler de a încălca acordul şi data precisă referitoare la începerea ofensivei germane au fost ignorate de Stalin. Dictatorul sovietic era aparent convins că aceste şi alte informaţii despre duplicitatea germanilor fuseseră fabricate de britanici pentru a provoca o ruptură între Germania şi Uniunea Sovietică şi pentru a împinge Moscova într-o alianţă cu Londra. Se pare că Stalin a considerat rapoartele lui Sorge asupra intenţiilor japoneze mai credibile, parţial deoarece corespundeau cu mesajele japoneze interceptate de sovietici. Pentru relatări despre viaţa şi activitatea lui Sorge ca ofiţer de informaţii sovietic, vezi Gordon W. Prange, Donald Goldstein şi Katherine V. Dillon, *Target Tokio : The Story of the Sorge Spy Ring* (McGraw-Hill, New York, 1984)

12. Pentru relatări despre viaţa şi activitatea lui Cohen ca agent [illegible], vezi Stanley A. Blumberg şi Gwinn Owens, *The Survival Factor : [illegible] Intelligence from World War I to the Present* (Putnam, New York, [illegible]), pp. 208-224.

13. Această relatare se bazează pe cartea lui John Barron, *KGB Today: The Hidden Hand* (Reader's Digest, New York, 1983; Berkley, New York, 1985), pp. 247-314.
14. Dintre membrii blocului sovietic, Germania de Est a fost în mod special adepta plasării unor ofiţeri cu acoperire neoficială (NOC) (sau, pentru a folosi termenul sovietic, „ilegali") în Vest, în special în Germania de Vest, ţinta ei principală. Folosirea ofiţerilor ilegali a fost parţial impusă Germaniei de Est deoarece eşecul din prima parte a Războiului Rece de a dobândi recunoaştere diplomatică însemna că aceasta nu avea ambasade şi consulate în multe din ţările necomuniste. Utilizarea ofiţerilor ilegali a fost facilitată şi de faptul că Germania de Vest a încurajat activ imigrarea din Est. Conform declaraţiilor unui fost ofiţer de informaţii est-german, între două şi trei mii de agenţi erau în post până la sfârşitul anilor '50. Cel mai faimos a fost Guenther Guillaume, care s-a infiltrat cu succes în elita politică vest-germană, devenind secretarul personal al cancelarului Willy Brandt. El a ocupat această funcţie între 1969 şi 1974, când a fost arestat. Cristopher Andrew şi Oleg Gordievsky, *KGB: The Inside Story* (în HarperCollins, New York, 1990; ediţia HarperPerennial, 1991), pp. 448-450. Pentru descrierea utilizării de către Germania de Est a ofiţerilor ilegali, din perspectiva unui fost ofiţer de informaţii est-german, vezi Werner Stiller şi Jefferson Adams, *Beyond the Wall: Memoirs of an East and West German Spy* (Brassey's [US], Washington, DC, 1992), pp. 41-118 passim.
15. Pentru o trecere în revistă a activităţilor *humint* ale Chinei, vezi Nicholas Eftimiades, *Chinese Intelligence Operations* (Newcomb, Arlington, Va., 1998), capitolul 5, pp. 28-44. Pentru programul Chinei vizând obţinerea de tehnologie performantă din SUA, vezi „Cox Committee Report" *Report of the Select Committee on US National Security and Military/Commercial Concerns with the People's Republic of China* (Government Printing Office, Washington, DC, 1999), capitolul 1, www.house.gov/coxreport. Vezi şi „China's High-Tech Espionage", o recenzie în două părţi a volumului *Sources and Techniques of Obtaining National Defense Science and Technology Intelligence*, un „manual" chinez despre spionajul în Vest, la National Counterintelligence Center [în continuare numit NACIC], *Counterintelligence News and Developments* (iunie şi septembrie 2000), vol. 2 şi 3. Aceste evaluări pot fi găsite la www.nacic.gov, site-ul NACIC.
16. Totuşi, nu poate fi exclusă posibilitatea ca, după ce a fost abordată de un ofiţer de informaţii străin, sursa să raporteze încercarea de recrutare propriului guvern şi să fie instruită „să coopereze".
17. Vezi Joseph E. Persico, *Piercing the Reich: The Penetration of Nazi Germany by American Secret Agents during World War II* (Viking, New York, 1979), pp. 62-72, 328.

18 Atât Burgess, cât şi Maclean au lucrat pentru Ministerul de Externe, în timp ce Philby a intrat în serviciul de informaţii britanic (MI6) şi a ajuns şeful direcţiei de contrainformaţii şi ofiţerul de legătură din Washington cu CIA şi FBI. Vezi Andrew Boyle, *The Fourth Man* (Dial, New York, 1979) pentru informaţii privind reţeaua de spionaj sovietică formată în 1930 la Cambridge University. Vezi şi Robert Cecil, „The Cambridge Comintern", în Cristopher Andrew şi David Dilks (eds.), *The Missing Dimension : Governments and Intelligence Communities in the Twentieh Century* (University of Illinois Press, Urbana, 1984).

19 Serviciul de Securitate al Apărării, Centrul de Studii de Securitate, *Recent Espionage Cases : 1975-1999* (septembrie 1999), www.dss.mil/training/pub.htm, conţine o descriere şi rezumate ale cazurilor recente. Theodore R. Sarbin, Ralph M. Carney şi Carson Eoyang analizează diversele motivaţii ale implicării în activitatea de spionaj în *Citizen Espionage : Studies in Trust and Betrayal* (Praeger, Westport, Conn., 1994).

20 David Wise, *The Spy Who Got Away : The Inside Story of Edward Lee Howard* (Random House, New York, 1998).

21 Vezi Mary S. Lowell, *Cast No Shadow : The Life of the American Spy Who Changed the Course of World War II* (Pantheon, New York, 1992).

22 Pentru o descriere a afacerii Dejean, vezi John Barron, *KGB : The Secret Work of Soviet Secret Agents* (Reader's Digest, New York, 1974), pp. 114-140.

23. Allan Dulles, *The Craft of Intelligence* (Westview, Boulder, Colo., 1985), p. 216.

24. Dacă spionul capturat refuză să coopereze, se poate ca serviciul de informaţii care l-a prins să acţioneze în numele lui, trimiţând mesaje din partea sa. O astfel de substituire poate funcţiona în situaţii cum este spionajul în timp de război pe teritoriu inamic, când nu este de aşteptat ca sursa să se întâlnească faţă în faţă cu angajatorii săi.

25. Cristopher Andrew, *Her Majesty's Secret Service : The Making of the British Intelligence Community* (Viking, New York, 1986), p. 488. Pentru o relatare privind *The Double Cross System* scrisă de cel care a coordonat acest sistem, vezi J.C. Masterman, *The Double Cross System in the War of 1939 to 1945* (Yale University Press, New Heaven, Conn., 1972).

26. Un manual de pregătire vechi şi totuşi interesant, conceput de serviciile de informaţii ale armatei sovietice, conţine lecţii despre comunicarea şi controlul surselor de informaţii din Statele Unite. Acesta a fost unul din materialele furnizate de Oleg Penkovsky, un ofiţer militar sovietic care a spionat pentru Statele Unite şi Marea Britanie la sfârşitul anilor '50 şi

începutul anilor '60. „The Prikhodko Lecture" în Frank Gibeny (ed.), *The Penkovsky Papers*, (Doubleday, New York, 1965), pp. 102-162.

27. Wise, *The Spy Who Got Away*, pp. 198-205. Pentru ca trucul să fie complet, la întoarcerea acasă, soţia lui Howard a sunat la biroul doctorului acestuia. La acea oră, era de aşteptat ca doctorul să nu fie la birou şi a răspuns robotul ; soţia lui Howard, presupunând că telefonul era ascultat, a pus la telefon mesajul pe care Howard îl înregistrase mai devreme. Acest lucru urma să ajute FBI să confirme că Howard s-a întors acasă cu soţia lui. Aşa cum s-a dovedit, eforturile familiei Howard au fost inutile ; în mod inexplicabil, agentul FBI care supraveghea casa nu a observat că familia Howard plecase de acasă şi maşina lor nu a fost, de fapt, urmărită.
28. Un exemplu al interacţiunii dintre filaj şi contrafilaj este descris de Peter Wright, un fost funcţionar MI5 (serviciul de contrainformaţii britanic), în cartea sa *Spycatcher*. Wright spune că tehnicienii sovietici care operau la ambasada din Londra puteau să monitorizeze comunicaţiile echipelor mobile de filaj („Observatorii") folosite de MI5. Prin analizarea acestor comunicaţii şi corelarea lor cu propriile operaţiuni, sovieticii puteau deduce dacă o anumită întâlnire dintre un ofiţer de informaţii sovietic şi sursa lui era posibil să fie supravegheată. Dacă era supravegheată, ofiţerul era anunţat să anuleze întâlnirea. Serviciul britanic de contrainformaţii, conform celor scrise de Wright, a identificat această slăbiciune a sistemului de supraveghere când a detectat emisii electronice din ambasada rusă care au fost asociate direct cu operaţiunile de interceptare radio ale comunicaţiilor Observatorilor. Pe scurt, aşa cum spune Wright, MI5 îi supraveghea pe sovieticii care îi supravegheau pe Observatori, care, la rândul lor, îi supravegheau pe sovietici. Wright, *Spycatcher : The Candid Autobiography of a Senior Intelligence Officer* (Viking, New York, 1987), pp. 52-57, 91-93.
29. Pentru ilustrarea metodelor necesare realizării unei „căsuţe poştale impersonale", vezi descrierea făcută de John Barron reţelei de spionaj sovietice conduse de John Walker, *Breaking the Ring* (Houghton Mifflin, Boston, 1987), pp. 80-96.
30. Declaraţiile sub jurământ ale reprezentanţilor FBI în sprijinul mandatelor de arestare şi percheziţie în cazul Hanssen conţin citate ample din mesajele schimbate de el cu KGB şi cu agenţia rusă care i-a succedat KGB, Slujba Vneşnîi Razvedki (Serviciul de Informaţii Externe sau SVR). În aceste mesaje, Hanssen refuza întâlniri faţă în faţă (chiar şi în străinătate) din motive de securitate şi insista să fie folosite aproape în exclusivitate căsuţe poştale impersonale. (Contactul iniţial a fost stabilit prin poştă la reşedinţa unui ofiţer de informaţii sovietic ; în câteva ocazii, s-a comunicat şi prin telefon.) Declaraţiile sub jurământ sunt

disponibile pe www.fas.org/irp/ops/ci/hanssen_affidavit.html, un alevtrai manual referitor la căsuţele poştale impersonale.

11 Herbert Rommerstein şi Stanislav Levchenco, *The KGB against the „Main Enemy" : How the Soviet Intelligence Service Operates against the United States* (Lexington, Lexington, Mass., 1989), p. 293. Nelu formându-i pe ofiţerii sovietici aflaţi la post în Viena, KGB reducea astfel şi riscul ca supravegherea acestora de către SUA să compromită operaţiunea Walker.

12 Nicholas Eftimiades, *Chinese Intelligence Operations* (Newcomb, Arlington, Va., 1998), pp. 33, 36-37.

13 La sfârşitul anului 1953, serviciul de informaţii sovietic, numit pe atunci MGB (Ministerul de Securitate a Statului), făcea parte din Ministerul de Interne (MVD) ; consolidarea acestor două autorităţi importante a fost rezultatul unei acţiuni în forţă a fostului şef al serviciului de informaţii şi conspirator important la Kremlin, Lavrenti Beria, în urma morţii lui Stalin, în martie 1953. După arestarea şi executarea lui Beria, în decembrie 1953, serviciul de informaţii sovietic a fost din nou separat de Ministerul de Interne şi numit KGB (Comitetul de Securitate a Statului). Defectările au avut loc în aceste momente de schimbare în serviciul de informaţii. Cei cinci defectori (şi ţările în care au defectat) au fost : Iuri Rastvorov (Japonia) ; Piotr Deriabin (Austria) ; Vladimir şi Evdokia Petrova (Australia) ; Nikolai Khokhlov (Germania de Vest). Vezi Gordon Brook-Shepherd, *The Storm Birds : Soviet Post-War Defectors* (Weidenfield and Nicholson, Londra, 1998), pp. 57-131.

14. Conform Stockholm International Peace Research Institute, „Fact Sheet : Iraq : The UNSCOM Experience" (octombrie 1998), disponibilă pe editors.sipri.se/pubs/Factsheet/UNSCOM.pdf, importanţa celui mai mare centru de cercetare, dezvoltare şi producţie a armelor biologice din Irak, al-Hakam, nu a fost recunoscută până la defectarea lui Hussein al-Kamal, deşi inspectorii UNSCOM vizitaseră deja locaţia. În mod asemănător, după defectarea sa în 1994, un om de ştiinţă important implicat în programul nuclear din Irak a oferit primele informaţii detaliate despre istoria programului şi mecanismele interne de funcţionare a acestuia. Judith Miller şi James Risen, „Defector Describes Iraq's Atom Bomb Push", *The New York Times*, 15 august 1998, p. A1.

35. Relatarea îi aparţine lui David C. Martin, *Wilderness of Mirrors* (Harper and Row, New York, 1980). Relatări mai recente despre aceste dezbateri din cadrul comunităţii de informaţii americane se găsesc în *Cold Warrior : James Jesus Angleton, the CIA's Master Spy Hunter* de Tom Mangold (Simon and Schuster, New York, 1991) şi *Deception : The Invisible War between the KGB and the CIA* de Edward J. Epstein (Simon and Schuster,

New York, 1989). Cărţile lui Mangold şi Epstein redau puncte de vedere clare, dar opuse, reflectând dificultatea de a trage o concluzie privind buna-credinţă a unor defectori.

36. Chiar şi anterior, baloanele au fost folosite ca posturi de observaţie aeriene de către Prima Republică Franceză, în 1794, şi de către Armata Unionistă în Războiul Civil American. În nici unul din cazuri nu s-a obţinut nici un succes notabil şi ambele armate şi-au abandonat mai târziu „forţele aeriene" în formare. Vezi William E. Burrows, *Deep Black : Space Espionage and National Security* (Random House, New York, 1987 ; Berkley, New York, 1988), pp. 26-28.
37. Andrew, *Her Majesty's Secret Service*, p. 133.
38. William Mitchell, *Memoirs of World War I : „From Start to Finish of Our Greatest War"* (Random House, New York, 1960), p. 59, citat în cartea lui Russel F. Weigley, *The American Way of War* (Indiana University Press, Bloomington, 1977), p. 224.
39. O relatare profesionistă privind spionajul ştiinţific britanic în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, scrisă de unul din experţii acestuia, o găsim în cartea *Most Secret War* de R.V Jones (Hamish Hamilton, Londra, 1978), republicată în Statele Unite sub titlul *The Wizard War : British Scientific Intelligence : 1939-1945* (Coward, McAnn and Geoghegan, New York, 1978).
40. John Prados, *The Soviet Estimate : US Intelligence Analysis and Russian Military Strength* (Dial, New York, 1982), pp. 38-50.
41. Prados, *The Soviet Estimate*, pp. 29-30. Pentru o descriere mai detaliată, vezi Curtis Peebles, *The Moby Dick Project : Reconnaissance Balloons over Russia* (Smithsonian, Washington, DC, 1991).
42. Stephen E. Ambrose, *Eisenhower : The President*, vol. 2 din *Eisenhower* (Simon and Schuster, New York, 1984), pp. 264-265.
43. Încă din 1946, corporaţia RAND, un grup de experţi având contract cu Forţele Aeriene ale Armatei de la vremea respectivă, a fost solicitată să cerceteze fezabilitatea şi utilitatea sateliţilor pe orbita Pământului. În studiul său, RAND a arătat că sateliţii pot, printre alte lucruri, să servească drept „aeronavă de supraveghere care nu poate fi doborâtă de un duşman ce nu deţine tehnici asemănătoare". Pentru un rezumat al studiilor RAND, vezi Walter A. McDougall, *The Heavens and the Earth : A Political History of the Space Age* (Basic Books, New York, 1985), pp. 102-111. Pentru o descriere mai detaliată, vezi Merton E. Davies şi William R. Harris, *RAND's Role in the Evolution of Balloon and Satellite Observation Systems and Related US Space Technology*, R-3692-RC (RAND, Santa Monica, Calif., septembrie 1988).
44. Ambrose, *Eisenhower*, vol. 2, p. 228.

16. Referitor la decizia Statelor Unite de a construi un satelit de recunoaştere, eşecurile de la început şi succesele programului, vezi McDougall, *The Heavens and the Earth*, pp. 97-131, 190, 224, şi Dwayne A. Day, John M. Logsdon şi Brian Latell, *Eye in the Sky : The Story of the Corona Spy Satellites* (Smithsonian, Washington, DC, 1998).
16. Vezi declaraţia gen.-mr. B.L. Schriever, *Inquiry into Satellite and Missile Programs*, Audierile anterioare în faţa Subcomitetului de investigare privind starea de pregătire al Comisiei pentru serviciile armate din Senatul SUA, al 85-lea Congres, a doua sesiune, 6-22 ianuarie 1958, partea a II-a, 1633-1635.
17. Deşi se poate presupune că sovieticii au înţeles că existau astfel de capacităţi de recunoaştere, nu s-a considerat oportună atragerea atenţiei publice asupra acestui fapt. La vremea respectivă, Uniunea Sovietică, neclintită în decizia de a respinge planul „Open Skies", a considerat că recunoaşterea din spaţiu reprezintă o activitate de spionaj şi contravine legilor internaţionale în aceeaşi măsură ca şi recunoaşterea aeriană. Din cauza acestei poziţii, guvernul Statelor Unite era îngrijorat că o discuţie deschisă privind recunoaşterea din spaţiu va încuraja Moscova să o considere o problemă importantă. Aşadar, în ciuda discuţiilor publice despre recunoaşterea din spaţiu, la sfârşitul administraţiei Eisenhower, administraţia Kennedy, care nu vedea nici un motiv să-l stârnească pe Hruşciov susţinând deschis dreptul Statelor Unite de a derula o astfel de recunoaştere, a luat „măsuri... pentru a trece programul de recunoaştere spaţială din zona gri în zona neagră" (Burrows, *Deep Black*, p. 107). Totuşi, aşa cum observă Walter McDougall, „până în 1963 bucuria [Guvernului Statelor Unite] a luat sfârşit... Sovieticii au început să lanseze propriii sateliţi de spionaj... [care, în cele din urmă,] au legitimat supravegherea din spaţiu". *The Heavens and the Earth*, p. 348.
18. Eric Schmitt, „Spy-Satellite Unit Faces a New Life in Daylight", *The New York Times*, 3 noiembrie 1992, p. A10.
19. În mod paradoxal, efectele de distorsiune generate de atmosfera terestră pot fi mai puţin problematice pentru fotografierea din spaţiu decât pentru cea aeriană. La începuturile fotografierii din spaţiu, faimosul expert în rachete Werner von Braun observa că, „atunci când fotografiezi... din spaţiu, interferenţele şi turbulenţele sunt departe. Atmosfera este mult mai transparentă de deasupra decât de dedesubt". Pentru a ilustra afirmaţia, a sugerat următoarea demonstraţie : „Luaţi o coală de hârtie cerată. Ţineţi-o aproape de faţă şi veţi vedea ceva vag. Ţineţi-o pe o coală de ziar şi este perfect transparentă. O situaţie asemănătoare este şi aici". Discursul la a doua întâlnire anuală a Asociaţiei Armatei SUA, 26 octombrie 1956, citat în McDougall, *The Heaven and the Earth*, p. 224.

50. Această explicaţie a unui circuit cu cuplaj de sarcină este preluată din Harold Hough, *Satellite Surveillance* (Loompanics, Port Townsend, Washington, DC, 1991), pp. 46-48.
51. Pentru că foloseşte lungimi de undă mari (comparativ cu lungimea de undă a luminii), radarul produce o imagine neclară, un simplu punct luminos pe ecran. Modalitatea de a compensa lungimile de undă mai mari este de a creşte dimensiunea antenei. Din acest motiv, a fost perfectată o tehnică numită radar cu apertură artificială (SAR), în care o antenă mică mişcându-se în linie dreaptă are efectul unei antene mult mai mari. Cu procesoare puternice la bord, sistemele SAR colectează şi coroborează mii de „imagini" cu rezoluţie scăzută pentru a forma o imagine mult mai coerentă. Pentru mai multe detalii privind funcţionarea sistemelor SAR, vezi Charles Elachi, „Radar Images of the Earth from Space", *Scientific American* (decembrie 1982), pp. 54-61.
52. US Department of Defense, *Conduct of the Persian Gulf War : Final Report to Congress* (US Government Printing Office, Washington, DC, 1992), p. 138, analizează tactica *tank plinking* care a fost dezvoltată în timpul Războiului din Golf pentru a exploata acest fenomen. Un satelit poate utiliza şi un scanner multispectral care ia imagini ale ţintei folosind frecvenţe multiple din interiorul şi din exteriorul spectrului de lumină vizibilă. O imagine multispectrală poate furniza informaţii despre ţinte care nu sunt detectabile cu ochiul liber. În timpul Războiului din Golf, de exemplu, imagistica multispectrală a fost folosită pentru a identifica zone de mică adâncime în apropierea coastei, informaţii necesare pentru planificarea operaţiunilor cu amfibii. În plus, deoarece majoritatea imaginilor sunt acum formatate digital, datele pot fi manipulate mai uşor pentru a sublinia diferenţele mici, având ca rezultat un contrast mai mare şi, în consecinţă, o rezoluţie mai mare. Astfel, de exemplu, diferenţe topografice minore care nu pot fi detectate printr-o fotografie tradiţională sunt redate mai clar prin tehnicile de procesare avansate.
53. Conform Federation of American Scientists's World Space Guide (www.fas.org/spp/guide/index.html), China derulează operaţiuni de fotorecunoaştere spaţială încă din 1975, iar Franţa din 1995. Planurile japoneze subliniază necesitatea lansării a patru sateliţi (doi optici şi doi cu radar cu apertură artificială), începând cu 2002.
54. Vernon Loeb, „US Is Relaxing Rules on Sale of Satellite Photos", *The Washington Post*, 16 decembrie 2000, p. A3.
55. Lista este preluată dintr-un studiu de caz pregătit pentru John F. Kennedy School of Government la Harvard University. Rachel E. Billingslea, Matthew R. Domsalla şi Brian C. Payne, *The National Reconnaissance Office : A Strategy for Addressing the Commercialization of Space Imagery*, 6 aprilie 1999, www.fas.org/eye/ADA366610.htm.

Răspândirea imagisticii comerciale prezintă şi avantaje, şi dezavantaje. Pe de o parte, guvernul îşi poate satisface o parte din necesităţile în materie de imagistică prin achiziţionarea unor produse de la cei ce le comercializează, aceasta permiţând serviciilor de informaţii să se concentreze asupra necesităţilor speciale care nu pot fi acoperite de sectorul comercial. Pe de altă parte, proliferarea sateliţilor comerciali pentru fotorecunoaştere face dificilă sarcina unui guvern de a ascunde amplasările strategice de forţe şi operaţiuni. (Statele Unite au încercat să rezolve problema prin rezervarea dreptului de stopare a activităţii sateliţilor, cu referire la sistemele pe care le autorizează, pentru a împiedica operatorii să fotografieze anumite zone în perioade de criză, acest drept neextinzându-se însă şi asupra sistemelor operate de entităţi din afara Statelor Unite) Pentru o scurtă descriere a acestui subiect, vezi National Commission for the Review of the National Reconnaissance Office, *Report* (noiembrie 2000), www.fas.org/irp/nro/commission.

56. Detectarea şi analiza radiaţiilor electromagnetice emanate din surse radioactive sau detonări nucleare nu sunt considerate componente de *elint*. Vezi, de exemplu, definiţia „informaţiilor secrete electronice" în *Dictionary of Military and Associated Terms* al Departamentului de Apărare, Statul Major Reunit al SUA, JCS Publication 1-02 (Joint Staff, Washington, DC, 12 aprilie 2001), p. 144, www.dtic.mil/doctrine/jel/newspubs/jp1-02.pdf.

57. Aşadar, undele electromagnetice generate de maşinile de scris electrice sau computere pot fi interceptate şi analizate; în acest fel, textele sau datele introduse pe aceste dispozitive pot fi recuperate. O modalitate de a evita acest pericol este ca dispozitivele de acest tip să fie ecranate pentru a reduce emanaţiile şi pentru a se împiedica încercările de interceptare. Un fenomen asemănător este emiterea involuntară a unor semnale electromagnetice printr-un cablu. În unele cazuri, s-a descoperit că dispozitivele destinate codificării mesajelor emit semnale slabe care conţin text necodificat. Conform declaraţiilor unui ofiţer de contrainformaţii britanic, comunicaţiile Ambasadei Franţei la Londra au fost vulnerabile deoarece francezii nu şi-au ecranat corect dispozitivele de procesare a informaţiilor, pentru a preveni astfel de emisii electronice involuntare. Ca rezultat, împreună cu textul codificat corect, cablul telex care ieşea din ambasadă transmitea şi „ecoul" electronic slab, dar distinct al mesajelor diplomatice, aşa cum fuseseră tastate iniţial. Dispozitivele de interceptare secrete instalate la mică distanţă de ambasada franceză le-au permis britanicilor să citească mesajele diplomatice necodificate ale aliaţilor lor. Peter Wright, *Spycatcher*, pp. 109-111.

58. Practica interceptării mesajelor antedatează folosirea radioului ca mijloc de comunicare; curierii erau prinşi şi scrisorile deschise înainte ca

radioul să fi existat. În plus, comunicaţiile prin telegraf puteau fi interceptate. În timpul Primului Război Mondial, britanicii au avut un avantaj în domeniul informaţiilor deoarece companiile lor deţineau şi operau multe din liniile internaţionale importante de comunicaţii.

59. Tocmai pentru că mesajele radio pot fi uşor interceptate, mesajele importante sunt cel mai probabil trimise în formă criptată. Astfel, *comint* şi criptanaliza, descifrarea codurilor şi cifrurilor, sunt strâns legate, deşi criptanaliza ar trebui considerată probabil o metodă de analiză a informaţiilor (mai degrabă decât o metodă de culegere a informaţiilor) şi din acest motiv este discutată în următorul capitol.
60. Datorită preocupărilor continue privind confidenţialitatea, este puţin probabil să se scrie în viitorul apropiat o lucrare exhaustivă despre utilitatea *comint* în timpul Războiului Rece. Cu toate acestea, istoricii de la Agenţia Naţională de Securitate (NSA, serviciul SIGINT al SUA) susţin că succesul americanilor în decodarea sistemelor sovietice de cifrare în anii ce au urmat celui de-al Doilea Război Mondial „a putut fi comparat cu succesele înregistrate în timpul celui de-al Doilea Război Mondial" şi că pierderea acestei capacităţi în 1948 este „probabil cea mai semnificativă pierdere a serviciilor de informaţii din istoria Statelor Unite". Pierderea a fost în cele din urmă atribuită spionului William Weisband, un lingvist rus de la Agenţia de Securitate a Forţelor Armate (predecesorul NSA). David A. Hatch şi Robert Louis Benson, *The Korean War : The Sigint Background* (2000), www.nsa.gov/korea/papers/sigint_background _korean_war.htm. Dar fără accesul la arhivele secrete sovietice nu este posibil să se determine precis răul făcut de spionul american John Walker, care a furnizat materiale criptografice maritime Uniunii Sovietice între 1968 şi 1985. În cel mai rău caz, se poate spune că materialele pe care Walker şi ceilalţi agenţi le-au furnizat KGB au oferit Uniunii Sovietice un „avantaj comparabil cu cel al Aliaţilor asupra naziştilor prin cunoaşterea Ultra. [Pe scurt, în cazul în care războiul ar fi izbucnit între cele două superputeri,] Walker ar fi putut fi factorul decisiv pentru o victorie sovietică sau americană". Angelo Codevilla, *Informing Statecraft : Intelligence for a New Century* (Free Press, New York, 1992), pp. 176-178.
61. Pentru o discuţie exhaustivă despre comunicaţiile secrete ale marinei britanice în timpul Primului Război Mondial, vezi Patrick Beesley, *Room 40 : British Naval Intelligence 1914-18* (Harcourt Brace Jovanovich, New York, 1982).
62. Literatura referitoare la criptografia americană şi britanică în timpul celui de-al Doilea Război Mondial este enormă. Pentru o scurtă trecere în revistă, vezi G.J.A. O'Toole, *Honorable Treachery : A History of US Intelligence, Espionage, and Covert Action from the American Revolution to the CIA* (Atlantic Monthly, New York, 1991), pp. 384-397.

63. În mesajele lor, japonezii s-au referit la ţinta pe care o vizau ca *AF*. Ofiţerii de informaţii din Hawaii au presupus că *AF* era codul pentru Midway, dar cei din Washington au crezut că poate fi vorba de altă locaţie, cum ar fi insula Johnston, Oahu sau chiar coasta de Vest a Statelor Unite. Pentru a avea confirmarea că japonezii intenţionau să atace Midway, serviciile de comunicaţii ale marinei din Hawaii l-au pus pe comandantul american din Midway să trimită un mesaj către Hawaii conform căruia insula rămânea fără rezerve de apă. Aşa cum se anticipa, japonezii au interceptat mesajul şi două zile mai târziu o transmisiune radio japoneză (interceptată de Statele Unite) raporta către Tokyo că rezervele de apă din *AF* erau scăzute, aceasta confirmând indirect că *AF* era într-adevăr Midway. Edwin T. Layton, Roger Pineau şi John Costello, *„And I Was There" : Pearl Harbour and Midway – Breaking the Secrets* (Morrow, New York, 1985), pp. 421-422.

64. Pentru o descriere a bătăliei şi a succesului serviciilor secrete din spatele acesteia, vezi Layton, *„And I Was There"*.

65. Vezi Comisia Specială pentru Activitatea Serviciilor de Informaţii a Senatului SUA, *Meeting the Espionage Challenge : A Review of United States Counterintelligence and Security Programs*, S. Rpt. 99-522 (Government Printing Office, Washington, DC, 1986), pp. 33-34, 80-81. În plus, Uniunea Sovietică a întreţinut mulţi ani (aşa cum Rusia a făcut-o până în 2002) un dispozitiv puternic de interceptare la Lourdes, Cuba. Având un personal de 1.500 de angajaţi ruşi, dispozitivul monitoriza traficul de voce şi date din SUA. O descriere a acestui dispozitiv se găseşte în secţiunea „Concluzii" a unui proiect de lege al Camerei Reprezentanţilor a Statelor Unite din 19 iulie 2000, „Russian-American Trust and Cooperation Act of 2000", HR 4118, Congresul 106, sesiunea 2.

66. Peter Wright, fostul agent MI5, scrie în memoriile sale că „analiza traficului" era folosită de serviciile secrete sovietice pentru a reduce eficienţa eforturilor britanicilor de monitorizare a operaţiunilor secrete sovietice din Londra şi din împrejurimile acesteia. Aşa cum am menţionat anterior, sovieticii monitorizau comunicaţiile echipelor de supraveghere britanice din ambasada lor de la Londra. Faptul că aceste comunicaţii erau cifrate era nesemnificativ ; dimpotrivă, le făcea „să iasă în evidenţă" în traficul radio necifrat din oraş. Prin analizarea acestor semnale radio, în special volumul activităţii radio, sovieticii puteau să deducă momentele în care operaţiunile de supraveghere ale contrainformaţiilor britanice (MI5) erau în derulare şi dacă una din operaţiunile lor era în pericol să fie compromisă din această cauză. După părerea lui Wright „ruşii culegeau majoritatea informaţiilor chiar din trafic, mai degrabă decât din conţinutul mesajelor". *Spycatcher*, pp. 52-53.

67. Vezi David Kahn, *Seizing the Enigma : The Race to Break the German U-Boat Codes, 1939-1943* (Houghton Mifflin, Boston, 1991), pp. 144-148, 215-216, 244-251 şi Patrick Beesly, *Very Special Intelligence : The Story of the Admiralty's Operational Intelligence Centre, 1939-45* (Doubleday, Garden City, NY, 1978), pp. 55-56, 97-98, 116, 195.
68. Pentru o descriere a acestei operaţiuni, vezi David E. Murphy, Sergei A. Kondrashev şi George Bailey, *Battleground Berlin : CIA vs. KGB in the Cold War* (Yale University Press, New Heaven, Conn., 1997), capitolul 11. Existenţa tunelului a fost trădată sovieticilor de către George Blake, un spion sovietic în Serviciul Secret de Informaţii Britanic (SIS), cartea redă un raport al unei şedinţe de planificare SIS/CIA pe care Blake l-a furnizat sovieticilor (pp. 449-453) şi dezbate dacă sovieticii au folosit faptul că ştiau dinainte despre monitorizare pentru a induce în eroare Statele Unite şi Marea Britanie (pp. 423-428).
69. Această operaţiune, cu numele de cod „Ivy Bells", este descrisă în detaliu în cartea lui Sherry Sontag şi Cristopher Drew *Blind Man's Bluff : The Untold Story of American Submarine Espionage* (Public Affairs, New York, 1998), pp. 158-183, passim.
70. Wright, *Spycatcher*, pp. 81-86. Mai recent, serviciile secrete sovietice au putut, din cauza practicilor deficiente în materie de securitate ale Statele Unite, să aibă acces la maşinile de scris electrice trimise Ambasadei Americane din Moscova. (Departamentul de Stat al SUA a trimis maşini de scris în Uniunea Sovietică cu un transport comercial neînsoţit.) Prin inserarea unor dispozitive de interceptare sofisticate în maşinile de scris, sovieticii au putut să „citească" materialele (ne crete sau nu) care erau scrise. Vezi US Senate, Select Committee on Intelligence, *Meeting the Espionage Challenge*, pp. 34-35 ; pentru o relatare neoficială a acestui episod vezi Kessler, *Moscow Station*, pp. 92-97.
71. Pentru o discuţie privind dificultăţile de interceptare secretă a comunicaţiilor prin fibră optică, în special a celor ce trec prin ocean, vezi Neil King Jr., „As Technology Evolves, Spy Agency Struggles to Preserve Its Hearing", *Wall Street Journal*, 23 mai 2001, p. A1.
72. De exemplu, în 2000 Select Committee on Intelligence a Senatului Statelor Unite a raportat : „Comitetul este din ce în ce mai îngrijorat de incapacitatea accentuată a National Security Agency (NSA) de a se ridica la nivelul provocărilor tehnologice şi de a le furniza liderilor americani informaţii SIGINT vitale". *Report of the Senate Select Committee on Intelligence Authorizing Appropriations for Fiscal Year 2001 for the Intelligence Activities of the United States Government and the Central Intelligence Agency Retirement and Disability System and for Other Purposes*, S.Rep. 106-279, 4 mai 2000.

73. Jeffrey Richelson, *Sword and Shield : The Soviet Intelligence and Security Apparatus* (Ballinger, Cambridge, Mass., 1986), pp. 103-109. Vezi şi Curtis Peebles, *Guardians : Strategic Reconnaisance Satellites* (Presidio, Novato, Calif., 1987), pp. 279-289. La fel ca satelitii de fotorecunoaştere, sateliţii *elint* au sarcini specifice de culegere a informaţiilor care determină orbita şi numărul de sateliţi necesari. În general, localizarea *elint* şi urmărirea sistemelor militare ale altei ţări necesită numeroşi sateliţi de altitudine joasă. Este probabil să se amplaseze pe o orbită elipsoidală un satelit pentru culegerea de informaţii *elint* în scopul de a determina caracteristicile electronice exacte ale unui sistem militar. Pe o astfel de orbită satelitul, pe măsură ce se apropie de punctul cel mai îndepărtat de Pământ, pare să survoleze relativ încet zona-ţintă. Astfel, are mai mult timp să capteze şi să înregistreze semnalele dorite. Desigur, este posibil ca un satelit să se plaseze pe o orbită geosincronică. (Un satelit aflat pe o orbită geosincronică înconjoară Pământul pe deasupra Ecuatorului, realizând un cerc complet pe zi ; astfel, de pe pământ pare să „atârne" inert deasupra unui anumit punct de pe Ecuator.) Aceasta permite receptorilor *elint* ai satelitului să stea „fixaţi" continuu deasupra unei ţări, dezavantajul fiind distanţa mare faţă de transmiţători. Aşadar, utilitatea unui sistem geosincronic depinde de intensitatea semnalului receptat şi de sensibilitatea receptorilor de la bordul satelitului.
74. Calculul se face după cum urmează : unda radio emisă de un radar călătoreşte cu viteza luminii sau trei sute de mii de kilometri pe secundă. Aşadar, poate călători cu 300.000/500 = 600 km între impulsuri. Aşadar, dacă unda trebuie să atingă ţinta şi să se întoarcă la radar înainte ca următorul impuls să fie emis, ţinta nu poate fi la mai mult de trei sute de kilometri de radar. Jones, *The Wizard War*, p. 198.
75. Relatarea acestui episod este preluată din *The Electronic Spies* (Time-Life, Alexandria, Va., 1991), pp. 106-107.
76. Conform definiţiei oficiale dată de SUA, senzorii *masint* „includ, dar nu se limitează la sisteme radar, laser, infraroşii, acustice, nucleare, de detectare a radiaţiilor, spectroradiometrice şi seismice, precum şi sisteme de recoltare a unor materiale lichide, solide şi gazoase" ale căror date, „când sunt colectate, procesate şi analizate, generează informaţii care detectează, recoltează, identifică sau descriu semnăturile (caracteristicile distincte) ale surselor-ţintă fixe şi dinamice". *Masint* a fost clasificat formal ca un domeniu al culegerii de informaţii în 1986, iar în 1993 DCI şi secretarul apărării au creat Central *Masint* Office (CMO) în cadrul Defence Intelligence Agency pentru a supraveghea şi a monitoriza activităţile de apărare *masint*. Vezi secţiunea 7, „MASINT : Measurement and Signals Intelligence", din US House of Representatives, Permanent Select Committee on Intelligence, *IC21 : Intelligence Community in the*

21st Century (US Government Printing Office, Washington, DC, 1996) www.fas.org/irp/congress/1996_rpt/ic21/index.html.

77. Pentru o descriere generală a tehnologiei utilizate în monitorizarea seismică în cazul testelor nucleare subterane, vezi US Congress, Office of Technology Assessment, *Seismic Verification of Nuclear Testing Treaties*, OTAISC-361 (Government Printing Office, Washington, DC, mai 1988). Pentru detectarea de la distanţă a testelor nucleare la suprafaţă, vezi Peebles, *Guardians*, pp. 331-342.

78. Pentru o descriere literară a culegerii de informaţii prin folosirea sonarului, vezi Tom Clancy, *The Hunt for Red October* (Naval Institute, Annapolis, Md., 1984). Descrieri ştiinţifice sunt ceva mai greu de găsit în surse deschise. Totuşi, vezi Joel S. Witt, „Advances in Antisubmarine Warfare", *Scientific American*, februarie 1981. Pentru posibilitatea de detectare a submarinelor prin alte modalităţi, vezi Tom Stefanick, „The Nonacoustic Detection of Submarines", *Scientific American*, martie 1988.

79. Practic, nu există nici un acord universal în virtutea căruia legislaţia internaţională să permită recunoaşterea din satelit. Tratatul privind Spaţiul Cosmic din 1967, de exemplu, nu se referă direct la problema recunoaşterii din spaţiul cosmic. Tratatele privind controlul armamentului fac referire la „mijloacele tehnice naţionale de verificare", dar nu definesc aceşti termeni. De exemplu, articolul IX din Tratatul de neproliferare a armelor strategice din 1991 (între SUA şi fosta Uniune Sovietică) stipulează ca „mijloacele tehnice naţionale de verificare [să fie folosite]... în conformitate cu principiile general recunoscute ale legislaţiei internaţionale". Poziţia Statelor Unite a fost că suveranitatea unei naţiuni nu se extinde şi asupra spaţiului cosmic (adică dincolo de atmosfera terestră) şi, prin urmare, o naţiune este liberă să deruleze activităţi de recunoaştere din spaţiul cosmic, ca şi în largul mării. La începutul erei spaţiale opinia Uniunii Sovietice era că recunoaşterea din spaţiul cosmic era ilegală, la fel ca şi recunoaşterea aeriană, care implica survolarea neautorizată a teritoriului altei naţiuni. Totuşi, din motive obiective, folosirea efectivă a spaţiului de către un număr de state, inclusiv fosta Uniune Sovietică, a făcut din problema ilegalităţii o temă de dezbatere pentru dreptul internaţional.

80. Toate ţările ţin secrete costurile reale ale sistemelor implicate în recunoaşterea din spaţiul cosmic. Pentru o evaluare publică, vezi US Congress, Congressional Budget Office, *US Costs of Verification and Compliance under Pending Arms Treaties* (Government Printing Office, Washington, DC 1990), pp. 43-47. Deoarece costurile de construire şi lansare a sateliţilor sunt mari, tendinţa a fost să se achiziţioneze câţiva sateliţi performanţi şi aceştia să fie configuraţi astfel încât să poată sta

mult timp în spaţiu (poate şapte sau mai mulţi ani). Această alternare, deşi economicoasă într-un fel, are dezavantajul că poate lăsa o ţară în „întuneric" în cazul în care se întâmplă ceva neaşteptat cu unul dintre sateliţii ei sau dacă se întâmplă ceva într-o zonă din lume ce nu poate fi acoperită uşor de orbitele sistemelor de recunoaştere existente. O strategie mai flexibilă şi de perspectivă ar fi construirea mai multor sateliţi mai ieftini, cu durată de viaţă mai scurtă. În 1996, un studiu colectiv al Permanent Committee on Intelligence a Camerei Reprezentanţilor din SUA menţiona că „transformările continue ale capacităţilor de procesare... permit amplasarea unor sateliţi care nu numai că sunt mai uşori şi mai ieftini, ci şi mai inteligenţi... Pentru unele aplicaţii, la un moment dat «microsateliţii» amplasaţi în «nori»... ar putea implica culegerea distribuită şi divizarea sarcinilor, astfel permiţând reconstituirea sau înlocuirea anumitor părţi fără costuri prea mari." *IC21 : Intelligence Community in the 21st Century* (Government Printing Office, Washington, DC, 1996), p. 108, www.fas.org/irp/congress/1996_rpt /ic21/index .html Totuşi, în general sateliţii mai ieftini sunt mai puţin eficienţi şi, oricum, lansarea presupune cele mai multe costuri. Alegerea strategiei va fi determinată de priorităţile de culegere a datelor stabilite de guvern şi de rafinamentul tehnologiei deţinute de cei care construiesc sateliţii. Pentru o scurtă analiză a acestora şi a problemelor aferente, vezi Codevilla, *Informing Statecraft*, pp. 313-324.

81. Vezi Victor Suvorov, *Inside the Soviet Army* (Macmillan, New York, 1982), p. 106. Schimbări minore, dar imprevizibile ale traiectoriei pot fi realizate prin lovirea satelitului cu rachete de mici dimensiuni, numărul şi magnitudinea acestor manevre fiind limitate de capacitatea rezervorului de combustibil al satelitului.
82. US Departament of Defense, *Conduct of the Persian Gulf War*, pp. 338, 710.
83. Citatele sunt dintr-o declaraţie comună a secretarului pe probleme de apărare al Statelor Unite, William Cohen, şi a generalului Henry H. Shelton, preşedintele Statului-Major Reunit, în faţa Comisiei pentru Serviciile Militare a Senatului Statelor Unite, 14 octombrie 1999, www.fas.org/man/dod-01/ops/docs99/b10141999_ bt478-99.htm.
84. Pentru diferite variante de activităţi care se pot derula sub acoperirea unui camion obişnuit sau a unei dube, vezi Desmond Ball, „Soviet Signals Intelligence : Vehicular Systems and Operations", *Intelligence and National Security*, 4, nr. 1 (ianuarie 1989), pp. 5-27. Pentru variante mai neconvenţionale, vezi Alfred Price, *The History of US Electronic Warfare : The Renaissance Years* (Association of Old Crows, Alexandria, Va., 1989), pp. 89, 160-161, pentru o descriere a proiectului US

Moonbounce, care intercepta semnalele radar sovietice reflectate de pe Lună.

85. În plus, miniaturizarea permite Departamentului de Apărare al Statelor Unite să dezvolte dispozitive de recunoaştere cât palma şi roboţi de cercetare miniaturali, pentru a fi folosiţi pe câmpul de luptă. Avionele-spion de mici dimensiuni (numite „microaerovehicule" sau MAV) şi roboţii asigură unităţilor de luptă mici capacitatea de a cerceta mediul înconjurător. Michael A. Dornhein, „Tiny Drones May Be Soldier's New Tool", *Aviation Week and Space Technology*, 8 iunie 1998, pp. 42-44, şi Kevin Kaley, „Robot Scouts May Gather Info for US Marine Corps", *Defense News*, 24 iulie 2000, p. 20.
86. Stansfield Turner, *Secrecy and Democracy: The CIA in Transition* (Houghton Mifflin, Boston, 1985; Harper and Row, New York, 1986), p. 92. După Războiul Rece, Turner a susţinut că „Washingtonul poate construi cu uşurinţă un sistem care să detecteze orice activitate semnificativă pe suprafaţa pământului, ziua sau noaptea, indiferent de condiţiile meteorologice sau topografice şi cu o asemenea frecvenţă, încât evitarea deliberată a acestuia ar fi dificilă... Preţul de achiziţionare de cinci miliarde de dolari şi costurile de întreţinere de un miliard pe an... sunt un chilipir". În opinia fostului DCI, încă mai există loc pentru culegerea informaţiilor din surse umane în era de după Războiul Rece, dar, în general, „noua ordine mondială va genera sisteme tehnice care vor servi drept sabie, mijloace de ultimă oră în culegerea informaţiilor, iar operaţiunile de spionaj bazate pe surse umane vor fi floreta, fiecare fiind folosite judicios în funcţie de necesităţi". Turner, „Inteligence for a New World Order", *Foreign Affairs* '70, nr. 4 (toamna 1991), pp. 151, 159.
87. În cei zece ani în care a lucrat pentru serviciile de informaţii americane, Col. Ryszard J. Kuklinski, ofiţer în armata poloneză, a furnizat, printre altele, şi sute de pagini de documente secrete, inclusiv planurile de luptă sovietice pentru un război în Europa. Pentru relatări privind cariera de spion a colonelului Kuklinski, vezi Benjamin Weiser, „Polish Officer Was US's Window on Soviet War Plans", *The Washington Post*, 27 septembrie 1992, p. A1, şi „A Question of Loyalty", *Washington Post Magazine*, 13 decembrie 1992, pp. 9-30.
88. Jozef Garlinski, *The Enigma War* (Scribner, New York, 1979), p. 16. Agentul german Hans-Thilo Schmidt a fost descris de istoricul David Kahn drept „spionul care a avut cea mai mare influenţă asupra sorţii celui de-al Doilea Război Mondial". *Kahn on Codes: Secrets of the New Cryptology* (Macmillan, New York, 1983), pp. 76-88.
89. *Humint* poate juca şi aici un rol. De exemplu, conform unor relatări, colonelul Kuklinski a furnizat informaţii despre care dintre „ţintele

sovietice vizibile prin satelit erau false şi care erau ulterior". În plus, rapoartele lui Kuklinski au ajutat serviciile secrete americane să monitorizeze programul militar sovietic de construire a unui număr de buncăre de comandă şi control ascunse pe care sovieticii şi aliaţii lor intenţionau să le folosească în cazul unui război în Europa. Weiner, „Polish Officer Was US's Window on Soviet War Plans".

90. Vezi R. Jeffrey Smith, „Iraq's Secret A-Arms Effort: Lessons for the World", *The Washington Post*, 11 august 1991, p. C1; R. Jeffrey Smith, „Iraq's Nuclear Powers Underestimated by US", *The Washington Post*, 13 noiembrie 1991, p. A45; R. Jeffrey Smith şi Glenn Frankel, „Saddam's Nuclear Weapons Dream: A Lingering Nightmare", *The Washington Post*, 13 noiembrie 1991, p. A1.
91. Smith, „Iraq's Secret A-Arms".
92. Pentru opinii privind rolul serviciilor secrete în „dezvoltarea sistemului militar", vezi James R. FitzSimonds, „Intelligence and the Revolution in Military Affairs", în Roy Godson, Ernest R. May şi Gary Schmitt (eds.), *US Intelligence at the Crossroads: Agendas for Reform*, (Brassey's [US], Washington, DC, 1995), pp. 265-287. Printre sarcinile care trebuie îndeplinite pentru a exploata la maximum *techint* în scopuri tactice, FitzSimonds menţionează următoarele: „acoperire globală - arie extinsă, condiţii meteorologice diverse, identificare ziua/noaptea a ţintelor mobile şi fixe din zonele de coastă, în aer şi în spaţiu"; „monitorizarea continuă a ţintelor... în timp real (sau aproape în timp real)", inclusiv „evaluarea consecinţelor războiului"; şi „transmiterea în timp real a informaţiilor privind localizarea ţintei către focosul rachetei, inclusiv către rachetele aflate în zbor" (p. 268).
93. Sherman Kent, *Strategic Intelligence for American World Policy* (Princeton University Press, Princeton NJ, 1949; reprint 1966), pp. 3-4. Kent, un veteran al Office of Strategic Services (OSS), serviciul secret american în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, a oferit o teorie specific americană privind culegerea informaţiilor imediat după război.
94. V. Zaykin, „«Secret» Classification Removed", *Izvestia*, 3 septembrie 1988, p. 2, retipărit şi tradus în Federal Broadcast Information Service (FBIS), *Soviet Report*, 8 septembrie 1988, (FBIS-SOV-88-174), pp. 53-54.
95. Campania strategică de bombardare a avut rezultate mixte. Spre meritul lor, economiştii OSS proiectaseră un sistem relativ sofisticat şi util de selectare a ţintelor. Dar au omis multe date de război privind economia germană care i-ar fi ajutat să-şi exploateze la maximum analiza strategică. Pentru aceste chestiuni, vezi Stephen Peter Rosen, *Winning the Next War: Innovation and the Modern Military* (Cornell University Press, Ithaca, NY, 1991), pp. 148-170.

96. Luându-se în considerare depedenţa totală a proiectului faţă de mate rialele din surse deschise şi metodologiile ce, fiind elaborate în mediul academic, sunt cunoscute în ţara a cărei birocraţie a fost studiată, se putem întreba de ce această operaţiune trebuie efectuată de un serviciu de informaţii. Evident, nu este necesar, dar eventuala sa plasare într-un centru de cercetare public depinde de o serie de factori. Pe de o parte, ar putea fi mai uşor să se recruteze personal pentru un astfel de centru deschis, iar activitatea sa ar fi mai uşor de împărtăşit comunităţii academice. Pe de altă parte, procedurile speciale greoaie ar fi necesare pentru a integra acest material provenit din surse deschise în informaţii secrete sau pentru a le utiliza în activităţile derulate de serviciile secrete. De exemplu, dacă informaţiile au fost necesare la recrutarea unui funcţionar pentru spionaj, solicitarea ar trebui camuflată, pentru a se ascunde motivul.
97. Donald E. Queller, *The Office of Ambassador in the Middle Ages* (Princeton University Press, Princeton, NJ, 1967), p. 90.
98. Lucrarea „Long Telegram", scrisă de George Kennan în 1946, când era însărcinatul cu afaceri la Moscova, reprezintă un exemplu clasic de raport diplomatic de acest tip. Pe parcursul Războiului Rece, telegrama lui Kennan cu privire la Uniunea Sovietică a constituit temeiul intelectual a ceea ce a devenit strategia americană de menţinere sub control a Uniunii Sovietice. Pentru textul telegramei lui Kennan, vezi Kenneth M Jensen (ed.), *Origins of the Cold War: The Novikov, Kennan, and Roberts „Long Telegrams" of 1946* (United States Institute of Peace, Washington, D.C, 1991).
99. În text este prezentată activitatea cotidiană a ataşatului militar, care în esenţă nu este secretă, deşi acesta ar putea încerca să călătorească în sau pe lângă zone restricţionate pentru a urmări obiective pe care ţara-gazdă ar prefera ca el să nu le urmărească. În plus, ca orice post diplomatic, cel de ataşat militar poate fi folosit ca acoperire pentru un ofiţer de informaţii.

Capitolul 3: Ce înseamnă toate acestea? Analiza şi producerea informaţiilor

1. Acest aspect ridică întrebarea dacă se poate crea un cifru „imbatabil". Lăsând la o parte anumite consideraţii confuze privind natura caracterului aleatoriu, răspunsul este afirmativ : se poate crea un cifru imposibil de spart. Acest lucru implică utilizarea a ceea ce poartă denumirea „cod de

unică folosinţă". De exemplu, să luăm în considerare următorul sistem care implică un cod supercifrat. Prima etapă constă în transformarea în cod a mesajului transmis. (Acest cod diferă de cel abordat de noi prin faptul că grupurile codului sunt numere formate din patru cifre, şi nu din patru litere). De exemplu, cu ajutorul unui manual de coduri, expresia „războiul începe mâine" ar putea fi codificată sub forma „4251 1712 2844". În următoarea etapă, la aceste grupuri de numere se adaugă o serie de numere generate aleatoriu (cum ar fi „3648 5217 8150..."), luate în ordinea în care se regăsesc într-un tabel de numere, „un unu" după care au copii doar expeditorul şi destinatarul. Prin adunare, obţinem :

4251 1112 2844
3648 5217 8150
7899 6329 0994

(Dacă suma depăşeşte 9999, se renunţă la primul „1".) Apoi se transmite seria finală de grupuri de numere. La primire, procesul se inversează. După ce-şi consultă copia codului care conţine grupele de numere aleatorii, destinatarul scade cifrele adăugate din cele pe care le primise, obţinând primul set de numere, care apoi este decodat utilizând manualul de coduri. Sistemul se securizează în felul următor : după ce se utilizează o singură dată, hârtia cu o serie de numere aleatorii se distruge şi nu se mai utilizează niciodată. Dacă nu deţine „cheia" unui anumit mesaj, inamicul nu poate decripta mesajul, chiar dacă a obţinut manualul de coduri, întrucât cifrele adăugate nu au nici o legătură între ele. Prin urmare, numerele transmise nu vor prezenta un caracter sistematic pe baza căruia un criptanalist să poată sparge cifrul. Din păcate, „codul" (ale cărui copii trebuie furnizate în mod securizat atât expeditorului, cât şi destinatarului) trebuie să aibă cel puţin lungimea tuturor mesajelor care urmează să fie transmise. De aceea, sistemul nu este practic atunci când e dificil să se securizeze comunicaţiile dintre expeditor şi destinatar sau când este vorba despre un trafic mare de mesaje. Vezi John Earl Haynes şi Harvey Klehr, *Venona : Decoding Soviet espionage in America* (Yale University Press, New Haven, Conn., 1999), capitolul 2, ce prezintă modul în care criptanaliştii americani au exploatat utilizarea defectuoasă de către sovietici a sistemului codului de unică folosinţă pentru a citi mii de mesaje cu detalii referitoare la spionajul sovieticilor din Statele Unite.

2. Pentru cea mai amplă analiză publică a istoriei criptografiei, vezi David Kahn, *The Codebreakers : The Story of Secret Writing* (Macmillan, New York, 1967). Cu toate acestea, de la publicarea cărţii sale, dezvăluirea

succeselor obţinute de britanici în spargerea cifrurilor germane în timpul celui de-al Doilea Război Mondial au adăugat un capitol nou şi important la istoria criptografiei. Pentru aducerea la zi a lucrării lui Kahn, vezi *Kahn on Codes : Secrets of the New Criptology* (Macmillan, New York, 1983) ; vezi, printre alte eseuri, „The Spy Who Most Affected World War II" şi „Codebreaking in World War I and II : The Major Successes and Failures, Their Causes and Their Effects", pp. 76-88, 99-119. Vezi şi *Seizing the Enigma : The Race to Break the German U-Boat Codes, 1939-1943*, de acelaşi autor (Houghton Mifflin, Boston, 1991).

3. Vezi Patrick Beesly, *Room 40 : British Naval Intelligence 1914-18* (Harcourt Brace Jovanovich, New York, 1982), pp. 3-7, 22-33.
4. Pentru o prezentare completă a acestui incident, vezi Barbara Tuchman, *The Zimmermann Telegram* (Macmillan, New York, 1958, 1966).
5. Herbert O. Yardley, *The American Black Chamber* (Bobbs-Merrill, Indianapolis, 1931 ; reeditare, Ballantine, New York, 1981), p. 4.
6. Kahn, *The Codebreakers*, p. 348.
7. O astfel de teorie matematică a fost elaborată la începutul anilor '30 de către criptografii matematicieni polonezi care au obţinut primele succese pentru Polonia şi apoi cele împotriva sistemului german Enigma. Vezi, de exemplu, Josef Garlinski, *The Enigma War* (Scribner, New York, 1979), pp. 25, 196-204.
8. Pe lângă cărţile citate deja, literatura include şi următoarele lucrări : Peter Calvocoressi, *Top Secret Ultra* (Ballantine, New York, 1980) ; Josef Garlinkski, *The Enigma War : The Inside Story of the German Enigma Codes and How the Allies Broke Them* (Scribner, New York, 1979) ; Ronald Lewin, *Ultra Goes to War* (Hutchinson, Londra, 1978 ; McGraw-Hill, New York, 1978) ; F.W. Winterbotham, *The Ultra Secret* (Harper and Row, New York, 1974).
9. De exemplu, acum există o publicaţie cu circuit academic, intitulată *Cryptologia*, care abordează aceste subiecte.
10. Criptanalistul poate fi ajutat de numeroase posibile greşeli de utilizare a unui cifru. De exemplu, procedura germană de la începutul celui de-al Doilea Război Mondial de repetare, la începutul fiecărui mesaj, a unei chei din trei litere a fost extrem de dăunătoare : pe criptanaliştii britanici i-a ajutat foarte mult faptul că ştiau că prima şi a patra literă ale unui text erau identice (la fel şi a doua şi a cincea, a treia şi a şasea). Pentru a vedea cum au exploatat britanicii această eroare a germanilor, vezi Gordon Welchman, *The Hut Six Story : Breaking the Enigma Codes* (McGraw-Hill, New York, 1982), pp. 59-73. La fel, formatele obişnuite ale mesajelor, saluturile standard sau alte expresii uzuale le pot furniza indicii importante criptanaliştilor. Welchman menţionează că el şi alţi criptanalişti britanici „l-au simpatizat pe un ofiţer german care a stat o

perioadă mai lungă în Depresiunea Qattara din Nordul Africii şi raporta zilnic că nu are nimic de raportat. În astfel de cazuri, am fi vrut să îl solicităm comandanţilor britanici să-l lase în pace" (p. 132).

11. De exemplu, s-a raportat că reţeaua de spionaj Walker a furnizat serviciilor secrete sovietice o mare cantitate de material cifrat, aceştia putând astfel să decripteze un milion de mesaje secrete americane. Pentru o prezentare succintă a cazului Walker, vezi Christopher Andrew şi Oleg Gordievsky, *KGB : The Inside Story of its Foreign Operations from Lenin to Gorbachev* (HarperCollins, New York, 1990), pp. 524-531.
12. Kahn, *The Codebreakers*, p. 603 ; Ronald Lewin, *The American Magic : Codes, Ciphers and the Defeat of Japan* (Farrar Straus Giroux, New York, 1982), p. 113.
13. Kahn, *The Codebreakers*, p. 604.
14. Lewin, *The American Magic*, pp. 116-117. Pentru o discuţie despre acest incident, vezi şi Edwin T. Layton, *„And I Was There" : Pearl Harbor and Midway – Breaking the Secrets* (Morrow, New York, 1985), pp. 453-456.
15. Lewin, *The American Magic*, p. 117.
16. Dificultăţile de elaborare a unui nou sistem criptografic şi de distribuire a acestuia către cei implicaţi ar putea explica uşor de ce japonezii s-au limitat să anunţe data unei schimbări de cod deja planificate. Mai mult, autorităţile japoneze au transmis ambasadei lor din Lisabona, Portugalia fiind neutră, că solicită „ziare, în special ziarul anti-guvernamental *Chicago Tribune*, cu cât mai multe numere anterioare". Deşi neconcludent, acest lucru sugerează că autorităţile japoneze ştiau despre articolul din *Tribune* referitor la Midway şi că le preocupa îndeajuns de mult posibila sa semnificaţie pentru a dori să-l citească. Prezentarea succintă a informaţiilor secrete Magic (derivate din traficul telegramelor diplomatice japoneze interceptate), din 11 septembrie 1942, *apud* B. Nelson Macpherson, „The Compromise of US Navy Cryptanalysts after the Battle of Midway", *Intelligence and National Security*, 2, nr. 2, (aprilie 1987), p. 321. Prezentarea nu indică data mesajului transmis de la Tokyo la Lisabona.
17. Christopher Andrew, *Her Majesty's Secret Service : The Making of the British Intelligence Community* (Viking, New York, 1986), pp. 331-332.
18. Bob Woodward şi Patrick E. Tyler, „Libyan Cables Intercepted and Decoded", *The Washington Post*, 15 aprilie 1986, p. A1.
19. Stephen Engleberg, „US Aides Worried over Libya Cables", *The New York Times*, 17 aprilie 1986, p. A24.
20. Lewin, *Ultra Goes to War*, pp. 99-103. Vezi şi F.H. Hinsley *et al.*, *British Intelligence in the Second World War : Its Influence on Strategy and Operations* (Cambridge University Press, New York, 1979), vol. 1,

anexa 9 („Intelligence in advance of the GAF Raid on Coventry, 14 November 1940"), pp. 528-548.

21. Pentru a face o analogie, vă puteţi imagina că vă confruntaţi cu un set de grafice care nu au nici inscripţii şi nici gradaţii pentru axele x şi y şi că vi s-a comunicat doar natura fenomenului ale cărui diferite aspecte sunt prezentate în grafice. Apoi, vi i se cere să explicaţi semnificaţia fiecărui grafic şi să prezentaţi fenomenul în mod detaliat. Aşa cum menţionează Angelo Codevilla, „spre deosebire de inginerii care au proiectat-o, serviciul de informaţii ce interceptează telemetria nu o cunoaşte, aşa că trebuie să propună scala la care urmează să se citească fiecare canal" (Angelo Codevilla, *Informing Statecraft : Intelligence for a New Century* [Free Press, New York, 1992], p. 122.) Verificarea finală a propunerilor avansate şi a procesului ca un tot unitar constă în producerea unui model de rachetă coerent ca structură care să corespundă cu orice date obţinute din alte surse.
22. SALT II a interzis utilizarea criptării telemetrice dacă aceasta împiedica verificarea modului în care se respectă prevederile tratatului. Unii au argumentat că insistenţa Statelor Unite pe ideea includerii în tratat a acestei prevederi privind interzicerea criptării a avut efecte adverse întrucât Uniunea Sovietică a fost alertată cu privire la succesele obţinute de americani în interceptarea şi exploatarea telemetriei rachetelor sovietice. Alţii au susţinut că succesele obţinute de spionajul sovietic împotriva sateliţilor americani *sigint* „ar fi putut contribui la decizia sovieticilor de a cripta telemetria". (Senatorul Gordon J. Humphrey, „Analysis and Compliance Enforcement" în William C. Potter [ed.], *Verification and SALT : The Challenge of Strategic Deception* [Westview, Boulder, Colo., 1980], p. 112.) Pentru prezentări ale cazului de spionaj respectiv, vezi Robert Lindsey, *The Falcon and the Snowman* (Simon and Schuster, New York, 1979), şi *Curtis Peebles, Guardians : Strategic Reconnaissance Satellites* (Presidio, Novato, Calif., 1987), pp. 200-201.
23. Dino Brugioni, el însuşi un fost PI, subliniază acest aspect în prezentarea pe care a făcut-o în cadrul unei informări extrem de importante din timpul crizei rachetelor din Cuba. El menţionează că persoana care a interpretat pentru prima dată fotografia şi care l-a informat pe Kennedy a înţeles că importanţa fotografiilor cu locaţiile rachetelor era mai mult decât evidentă şi s-a străduit să îl îndrume pe preşedinte pe parcursul analizei PI – iar în final, Kennedy a întrebat : „Sunteţi sigur ? ". Brugioni, *Eyeball to Eyeball : The Inside Story of the Cuban Missile Crisis* (Random House, New York, 1991), p. 230.
24. „Rezoluţia la sol" se referă la capacitatea fotografiei de a reda un şablon standard abia distinct alcătuit din linii paralele în alb şi negru (adică linii şi spaţii) de aceeaşi lăţime. O distanţă a rezoluţiei la sol, de

exemplu, de un picior (30,48 cm) ar genera o fotografie în care şablonul având lăţimea liniilor şi spaţiilor de un picior este greu de distins. Un şablon de dimensiuni mai reduse, cu o lăţime mai mică a liniilor şi spaţiilor, nu s-ar mai distinge deloc. (Această definiţie şi citatul din text sunt din Amrom Katz, „Observation Satellites : Problems and Prospects", *Astronautics* [aprilie 1960], pp. 5-6, o discuţie „în esenţă identică" cu cea din Amrom Katz, *Observation Satellites : Problems, Possibilities and Prospects*, RAND Paper P – 1707 [RAND, Santa Monica, Calif., 25 mai 1959].)

25. Pentru o listă a rezoluţiilor la sol necesare pentru efectuarea analizei foto la diferite niveluri destinate mai multor tipuri de ţinte, vezi Amron Katz, „Technical Collection", în Roy Godson (ed.), *Intelligence Requirements for the 1980s : Clandestine Collection* (National Strategy Information Center, Washington, DC, 1982), p. 109.

26. Pentru o listă cu elementele de bază care se utilizează la elaborarea unei semnături, vezi Brugioni, *Eyeball to Eyeball*, p. 196.

27. Pentru o discuţie legată de cratologie, vezi Robert S. Greenberger, „Can CIA Cratology Ultimately Outsmart Kremlin's Shellology ? ", *The Wall Street Journal*, 10 ianuarie 1985, p. A1.

28. Brugioni, *Eyeball to Eyeball*, pp. 104-105, 276-277.

29. Brugioni, *Eyeball to Eyeball*, pp. 538-548.

30. Robin Wright, „US Intelligence Failed to Warn of India's Atom Tests", *Los Angeles Times*, 13 mai 1998, p. A1, şi James Risen şi Tim Weiner, „US May Have Helped India Hide Its Nuclear Activity", *The New York Times*, 25 mai 1998, p. A3.

31. Sherman Kent, *Strategic Intelligence for American World Policy* (Princeton University Press, Princeton, NJ, 1949 ; reeditare, 1966), pp. 12-13, oferă cuprinsul unei cărţi referitoare la o ţară de interes, redactată în Germania pentru a fi utilizată în timpul celui de-al Doilea Război Mondial : „I. Condiţii generale. Locaţie. Frontiere. Zonă. Istorie. Structură guvernamentală şi administrativă ; II. Caracteristicile ţării. Forme de relief. Soluri. Suprafaţa terenului. Climat. Aprovizionarea cu apă ; III. Poporul. Naţionalităţi. Limbă. Atitudini. Distribuţia populaţiei. Aşezări. Sănătate. Structura societăţii ; IV. Economia. Agricultură. Industrie. Afaceri şi Comerţ. Exploatări miniere. Pescuit ; V. Transporturile. Căi ferate. Drumuri. Porturi. Aeroporturi. Căi navigabile fluviale ; VI. Geografia militară [delimitare detaliată pe regiuni] ; VII. Sistemul militar actual. Armata : ordinea de luptă ; sisteme fixe de apărare, echipamente militare, aprovizionare. Flota militară : ordinea de luptă, flota, echipamente maritime de coastă, spaţiul aerian maritim, aviaţia militară : ordinea de luptă, flota aeriană militară, echipamente de zbor mai uşoare decât aerul, aprovizionare ; VIII. Anexe speciale. Date

biografice referitoare la membri importanţi ai guvernului. Terminologie geografică locală. Descrierea râurilor, lacurilor, canalelor. Listă şi caracteristici ale centralelor electrice. Descrierea drumurilor. Listă cu aerodromurile şi principalele piste de aterizare. Listă cu principalele linii telefonice şi de telegraf. Bani, unităţi de măsură. Plaje [pentru operaţiuni militare derulate cu amfibii]".

32. House of Representatives, Committee on the Armed Services, *Lessons Learned as a Result of the US Military Operations in Grenada : Hearing*, Congresul al 98-lea, şedinţa a doua, 1984, H. Rept. 98-43, 24. Având în vedere faptul că administraţia Reagan şi-a exprimat în mod expres îngrijorarea provocată de regimul marxist-leninist din Grenada, condus de Maurice Bishop (ale cărui arestare şi executare de către colegii săi au declanşat evenimentele şi apoi invazia), această lipsă a hărţilor şi a altor date importante reprezintă un exemplu de eşec în anticiparea politicii Statelor Unite.
33. Pentru o discuţie completă privind această sarcină, prezentată drept o evitare a surprizelor rezervate de tehnologie, vezi Michael I. Handel, „Technological Surprise in War", *Intelligence and National Security*, 2, nr. 1 (ianuarie 1987), pp. 1-53. Handel caracterizează în felul următor importanţa informaţiilor secrete ştiinţifice şi tehnice: „Mai mult decât oricare război anterior, războiul modern, ce are la bază dezvoltarea continuă a noilor sisteme de armament într-un ritm din ce în ce mai accelerat, depinde de informaţiile secrete... Chiar şi înainte de începerea luptei, deseori «bătălia serviciilor secrete» a decis cine a ieşit învingător şi cine a pierdut. Rolul pe care-l deţin informaţiile secrete ştiinţifice şi tehnologice în război va creşte proporţional cu evoluţia tehnologică a inamicilor şi cu modul cum utilizează aceştia armamentul de ultimă oră" (p. 40).
34. R.V. Jones, *The Wizard War : British Scientific Intelligence, 1939-45* (Coward, McCann and Geoghegan, New York, 1978), p. 104. Sistemul Knickebein presupunea două atene care transmiteau fascicule de unde radio unidirecţionale ce se intersectau deasupra ţintei bombardierelor ; bombardierele germane zburau de-a lungul unui fascicul şi-şi lansau bombele când se intersectau cu celălalt. După ce au aflat de existenţa acestui sistem şi i-au stabilit caracteristicile, britanicii au iniţiat măsuri de contracarare – bruiaj şi lansarea unor fascicule false – care i-au diminuat eficienţa în mod semnificativ şi le-au zădărnicit trupelor germane eforturile de a efectua operaţiuni de bombardare a unor ţinte precise din Marea Britanie (pp. 127-128).
35. Eliot Cohen, „Analysis", în Roy Godson (ed.), *Intelligence Requirements for the 1990s : Collection, Analysis, Counterintelligence and Covert Action* (Heath, Lexington, Lexington, Mass., 1989), p. 82.

36. Jan Karl Tanenbaum, „French Estimates of Germany's Operational War Plans", în Ernest May (ed.), *Knowing One's Enemies: Intelligence Assessment before the Two World Wars* (Princeton University Press, Princeton, NJ, 1984), pp. 150-171.
37. Lucrurile nu au stat neapărat aşa nici în cazul economiei sovietice, care permitea accesul analiştilor din serviciile secrete la date nepublicate, ce le-ar fi putut oferi un avantaj faţă de alţi experţi. De exemplu, în 1977, CIA a redactat o serie de studii privind industria petrolieră sovietică, anticipând că, până în 1985, producţia va scădea la opt-zece milioane de barili pe zi, iar Uniunea Sovietică va importa între 3,5 şi 4,5 mb/zi. Experţii din mediul academic şi de afaceri s-au arătat sceptici faţă de aceste rezultate, care într-adevăr s-au dovedit a fi departe de realitate. În anii '80, producţia de petrol sovietică a stagnat sau s-a apropiat de 12 mb/zi. Pentru o analiză a acestei chestiuni care a stârnit simpatia generală faţă de CIA, vezi US Senate, Select Committe on Intelligence, *The Soviet Oil Situation: An Evaluation of CIA Analyses of Soviet Oil Production: Staff Report*, Congresul al 95-lea, şedinţa a doua, 1978, Committee Print. Pentru o analiză critică a activităţii derulate de serviciile americane de informaţii pentru a evalua pe ansamblu economia fostei Uniuni Sovietice, vezi US Senate, Committee on Foreign Relations, *Estimating the Size and Growth of the Soviet Economy: Hearing*, Congresul al 101-lea, şedinţa a doua, 1990, S. Hrg. 101-1112.
38. Kent, *Strategic Intelligence*, pp. 7-8.
39. Uneori, serviciile de informaţii sunt considerate concurenţi ai presei, ceea ce este deseori în dezavantajul acestora. De exemplu, comunicatele de presă care anunţau că funcţionarii americani au urmărit lovitura de stat din Panama din octombrie 1989 la CNN au insinuat că acest lucru era o dovadă a eşecului serviciilor de informaţii americane. Este o comparaţie incorectă, întrucât CIA nu are sarcina de a furniza rapoarte de ultimă oră. Se pare că această critică a avut un oarecare impact. Vezi George Lardner Jr., „On This Network, All the News Is Top Secret: Defense Intelligence Agency Acts to Win Back Audience from CNN", *The Washington Post*, 3 martie 1992, p. A1, şi George Lardner Jr. şi Walter Pincus, „Clearance Sought for New CIA Network: Agency Would Transmit Latest Intelligence Only to Select Top Officials", *The Washington Post*, 5 februarie 1992, p. A1.
40. Kent, *Strategic Intelligence*, p. 38.
41. Site-ul CIA Directorate of Intelligence (accesat pe 10 martie 2001): www.odci.gov/cia/di/work/daily.html.
42. Cord Meyer, *Facing Reality, From World Federalism to the CIA* (Harper and Row, New York, 1980), 352. Fostul DCI Robert Gates scria, în 1989: „De la un preşedinte la altul, PDB a cunoscut puţine modificări:

câteva telegrame (între trei şi şase) ale DoS (Department of State) şi ale CIA de importanţă deosebită ; ocazional, un raport cu informaţii secrete de la CIA, de la DIA sau de la NSA ; anumite servicii prin cablu, rapoarte (rare) privind situaţia DoS şi CIA, în cazul crizelor din alte ţări şi numeroase telegrame cuprinzând informări matinale aparţinând NSC şi DoS". Din perspectiva lui Gates, adevărata schimbare radicală în activitatea curentă a serviciilor de informaţii a constat în înfiinţarea de către administraţia Kennedy a White House Situation Room la începutul anilor '60. Anterior, „preşedintele se afla la mila aparatului birocratic pe probleme de informaţii". Prin înfiinţarea White House Situation Room, Departamentul de Stat, Departamentul pentru Apărare, CIA şi NSA au început să le comunice preşedintelui şi echipei sale „informaţii secrete neevaluate sau brute, pe cale electronică". Gates apreciază că această inovaţie a avut ca rezultat „diminuarea semnificativă a numărului de rapoarte informative înaintate Casei Albe de către CIA şi alte servicii de informaţii". Robert Gates, „An Opportunity Unfulfilled: The Uses and Perceptions of Intelligence at the White House", *The Washington Quarterly* 12, nr. 1 (iarna 1989), p. 37.

43. Site-ul CIA Directorate of Intelligence. Pentru a ilustra atenţia acordată de administraţia Clinton aspectelor economice ale problematicii internaţionale, începe să se publice *Economic Executives' Intelligence Brief* (EEIB), cel de-al treilea cotidian care acoperă „aspecte problematice din activitatea directorilor economici, cum ar fi proceduri ale comerţului exterior, finanţări ilicite şi evoluţia unor companii energetice pe plan internaţional."
44. US Senate, Select Committee to Study Governmental Operations with Respect to Intelligence Activities [în continuare, Comisia Church], *Final Report*, vol. 1 : *Foreign and Military Intelligence*, Congresul al 94-lea, şedinţa a doua, 1976, S. Rept. 94-755, 272-273.
45. Aveţi în vedere următoarea observaţie a unui înalt funcţionar al Departamentului de Stat american : „Ieri a venit la mine un prieten al meu din CIA să-mi dea o informare privind Germania de Est. Mi-a spus că şi-a citit materialul de trei ori din cauza a ceea ce a auzit la radio, în timp ce se afla în maşină, pe drum, venind de la CIA către Departamentul de Stat". (Thomas L. Friedman, „In Quest for a Post Cold War Plan", *The New York Times*, 17 noiembrie 1989, p. A22). Această remarcă a demonstrat cât de rapide au fost transformările suferite de Europa de Est în noiembrie 1989, precum şi faptul că raportul analistului s-a axat în special pe cele mai recente evenimente şi mai puţin pe înţelegerea profundă a schimbărilor politice din Germania de Est.
46. Pentru o prezentare completă a analizei avertismentelor, vezi Timothy M. Laur, „Principles of Warning Intelligence", în Gerald W. Hopple şi

Bruce W. Watson (ed.), *The Military Intelligence Community* (Westview, Boulder, Colo., 1986), pp. 149-168.

47. Gordon Brook-Shepherd, *Storm Birds : Soviet Postwar Defectors* (Weidenfeld and Nicolson, New York, 1989), pp. 330-331, precum şi Christopher Andrew şi Oleg Gordievsky (eds.), *Instructions from the Centre : Top Secret Files on KGB Foreign Operations, 1975-1985* (Hodder and Stoughton, Londra, 1991), pp. 67-90.

48. Conform ultimului decret privind activităţile serviciilor de informaţii din SUA (EO 12333, 4 decembrie 1981), „comunitatea serviciilor de informaţii" cuprinde CIA, NSA, DIA, „birouri din cadrul Departamentului Apărării care culeg informaţii secrete externe specializate prin intermediul programelor de recunoaştere", Biroul pentru Culegerea Informaţiilor şi Cercetare din cadrul Departamentului de Stat (INR) şi departamentele de culegere a informaţiilor din cadrul armatei, FBI şi Departamentele Trezorerie şi Energie (par. 3.4 [f]). Textul decretului este disponibil pe site-ul National Archives, www.nara.gov/fedreg/codific/eos/e12333.html.

49. Avi Shlaim, „Failures in National Intelligence Estimates : The Case of the Yom Kippur War", *World Politics* 28, nr. 3 (aprilie 1976), pp. 368-369.

50. Alexander Orlov, *Handbook of Intelligence and Guerilla Warfare* (University of Michigan Press, Ann Arbor, 1965), p. 10. Cunoscând, ne pare, sistemul american, după cel de-al Doilea Război Mondial, Stalin a înfiinţat un birou unic de evaluare a informaţiilor secrete. Cu toate acestea, având în vedere instrucţiunile şi comportamentul anterior ale lui Stalin, era de aşteptat ca biroul respectiv să nu aibă acces la toate informaţiile, iar analizele sale să reflecte ceea ce dorea el să audă. (V.M. Zubok, „Soviet Intelligence and the Cold War : The «Small» Committee of Information, 1952-1953", lucrarea a 4-a din cadrul Cold War History Project [Woodrow Wilson Center, Washington, DC, 1992]). Comisia a fost desfiinţată în 1958. În ansamblu, există puţine materiale disponibile publicului cu privire la procesele de evaluare din alte ţări, cu excepţia Statelor Unite. Totuşi, pentru o prezentare amplă a sistemului britanic şi a istoriei sale organizatorice, vezi Reginald Hibbert, „Intelligence and Policy", *Intelligence and National Security*, 5, nr. 1 (ianuarie 1990), pp. 110-127 şi Michael Herman, „Intelligence and Policy : A Comment", *Intelligence and National Security*, 6, nr. 1 (ianuarie 1991), pp. 229-239

51. Barton Whaley, *Codeword Barbarossa* (MIT, Cambridge, 1973). Shlaim, „Failures in National Intelligence Estimates", pp. 348-380. Michael I. Handel, *Perception, Deception and Surprise : The Case of the Yom Kippur War* (Leonard Davis Institute for International Relations, Jerusalem Paper 19, Ierusalim, 1976); Eliot Cohen şi John Gooch,

Military Misfortunes : The Anatomy of Failure in War (Free Press, New York, 1990), capitolul 5 („Failure to Anticipate : Israeli Defence Forces on the Suez Front and the Golan Heights, 1973"), pp. 95-131 ; Roberta Wohlstetter, *Pearl Harbor : Warning and Decision* (Stanford University Press, Stanford, Calif., 1962) ; Edwin T. Layton, *„And I Was There" : Pearl Harbor and Midway – Breaking the Secrets* (Morrow, New York, 1985) ; Gordon W. Prange *et al.*, *At Dawn We Slept : The Untold Story of Pearl Harbor* (McGraw-Hill, New York, 1981) ; şi, în general, Klaus Knorr şi Patrick Morgan (eds.), *Strategic Military Surprise : Incentives and Opportunities* (Transaction, New Brunswick, NJ, 1983).

52. Vezi Harvey de Weerd, „Strategic Surprise in the Korean War", *Orbis*, 6, nr. 3 (toamna 1962), pp. 435-452 şi Eliot Cohen, „«Only Half the Battle» : American Intelligence and the Chinese Intervention in Korea, 1950", *Intelligence and National Security*, 5, nr. 1 (ianuarie 1990), pp. 129-149. Pentru ofensiva din Ardeni, vezi Charles B. MacDonald, *A Time for Trumpets : The Untold Story of the Battle of the Bulge* (Morrow, New York, 1985), pp. 17-92, şi Hinsley *et al.*, *British Intelligence in the Second World War*, vol. 3, pt. 2, pp. 402-438. Pentru ofensiva Tet, vezi James J. Wirtz, *The Tet Offensive : Intelligence Failure in War* (Cornell University Press, Ithaca, NY, 1991).
53. Lewin, *Ultra Goes to War*, pp. 317-318.
54. La momentul respectiv, acest eşec a fost considerat suficient de distructiv pentru ca preşedintele Carter să le trimită o notă scrisă de mână lui Cyrus Vance, Zbigniew Brzezinski şi Stansfield Turner (secretar de stat, consilier prezidenţial pe probleme de securitate naţională şi, respectiv, director al serviciului central de informaţii), în care a specificat, cu o francheţe necaracteristică birocraţiei guvernamentale : „Nu sunt mulţumit de calitatea rapoartelor noastre politice". Stansfield Turner, *Secrecy and Democracy : The CIA in Transition* (Houghton Mifflin, Boston, 1985 ; Harper and Row, New York, 1986), p. 113. Vezi şi House of Representatives, Permanent Select Committee on Intelligence, Subcommittee on Evaluation, *Iran : Evaluation of US Intelligence Performance prior to November 1978 : Staff Report*, Congresul al 96-lea, şedinţa 1, 1979.
55. Un raport al Comisiei Senatului Statelor Unite privind serviciile de informaţii susţine că „problema nivelurilor preţului petrolului a fost analizată în cadrul restrâns cerere-ofertă, care tindea să amplifice atât influenţele politice, cât şi anumiţi factori economici, cum ar fi flexibilitatea cererii şi a ofertei". Raportul pretinde şi că „aspectele politice ale relaţiilor dintre statele membre ale OPEC şi dinamica internă a guvernului saudit... nu au fost integrate în mod consecvent în evaluarea economică a comunităţii" (Select Committee on Intelligence, Subcommittee on Collection, Production and Quality, *US Intelligence Analysis and the*

Oil Issue, 1973-1974 : Staff Report, Congresul al 95-lea, sesiunea întâi, 1977, Committee Print, 4, 5). Aceasta sugerează că analiştii pe probleme de securitate implicaţi au elaborat o analiză economică prea teoretică şi, în consecinţă, apolitică.

56. Campania peninsulară din timpul Războiului Civil, condusă de generalul George McClellan în primăvara şi vara anului 1862, reprezintă un exemplu clasic de eşec al serviciilor de informaţii. McClellan şi-a deplasat armata unională alcătuită din 85.000 de combatanţi pe mare, de la Washington în peninsula formată de râurile James şi York din Virginia. El intenţiona să avanseze în interiorul peninsulei şi să ocupe Richmond (capitala Confederaţiei), punând astfel capăt războiului. Cu toate acestea, la Yorktown, McClellan s-a lovit de rezistenţa Confederaţiei. Pe baza informaţiilor secrete furnizate în mare parte de celebrul detectiv particular Allan Pinkerton, McClellan a crezut că va înfrunta un inamic redutabil ; de fapt, era vorba despre 17.000 de soldaţi ai Confederaţiei, dispuşi pe un front de opt mile. În loc să atace şi să spargă frontul Confederaţiei, McClellan a preferat asediul de lungă durată, care a oferit Sudului timp suficient pentru a se regrupa. În primăvară şi în vară, atât armata unională, cât şi cea a Confederaţiei şi-au sporit efectivele. Dar încă o dată, bazându-se pe informaţii secrete incorecte, McClellan a fost sigur că se confruntă cu o armată a sudiştilor formată din 200.000 de combatanţi ; de fapt, era vorba de numai trei sferturi din propria armată de 112.000 de soldaţi. În august, crezând că este cu mult depăşit din punct de vedere numeric, generalul McClellan a abandonat campania şi, prin aceasta, şansa optimă de a obţine o posibilă victorie rapidă asupra Sudului. Vezi C.T. Schmidt, „G-2, Army of the Potomac", *Military Review*, 28 (iulie 1948), pp. 45-56 şi Edwin C. Fishel, „Pinkerton and McClellan : Who Deceived Whom ?", *Civil War History*, 34, nr. 2 (iunie 1988), pp. 115-142.

Un alt exemplu mai concludent este al lui Williamson Murray, care a argumentat că evaluările defectuoase realizate de Franţa şi Marea Britanie în ceea ce priveşte echilibrul de forţe din Europa în perioada 1938-1939 au făcut ca aceste două ţări să nu fructifice momentele avantajoase de atunci, pentru a obţine o victorie mai puţin costisitoare (comparativ cu ceea ce a urmat) împotriva Germaniei naziste. Williamson Murray, *The Change in the European Balance of Power, 1938-1939 : The Path to Ruin* (Princeton University Press, Princeton, NJ, 1984).

57. Au existat elemente de surpriză tactică, de exemplu, în dispunerea de către Aliaţi a porturilor artificiale, care să fie utilizate până la capturarea unor porturi importante, cum ar fi Cherbourg. Pentru o dezbatere pe marginea problemei pe care o reprezentau aceste porturi artificiale

pentru serviciile de informaţii germane, vezi Handel, „Technological Surprise in War", pp. 14-15.

58. Vezi Cohen, „Only Half the Battle". Cohen susţine că, deşi este posibil ca atacul chinezilor să fi luat prin surprindere conducerea politică de la Washington, generalul MacArthur, comandantul armatei americane şi al trupelor ONU, ştia despre infiltrarea masivă a trupelor chineze în Coreea ; dezastrul nu a fost provocat atât de surpriză, cât de aplicarea tacticilor necorespunzătoare împotriva armatei chineze. Generalul MacArthur a crezut că SUA puteau să profite de supremaţia deţinută în atacurile aeriene şi în lupta sa împotriva Armatei de Eliberare a Poporului Chinez, cât şi împotriva Armatei Poporului Nord-Coreean. În cele din urmă, această opinie eronată a reflectat o greşeală de evaluare a diferenţelor dintre armata coreeană, bine dotată din punct de vedere tehnic şi deci limitată la deplasarea rutieră (după modelul sovietic), şi cea chineză, fără echipamente mecanizate, ale cărui trupe dispersate de infanterie nu au constituit ţinte eficiente pentru atacurile aeriene.
59. Lewin, *Ultra Goes to War*, pp. 347-351.
60. John Prados, *The Soviet Estimate : US Intelligence Analysis and Russian Military Strength* (Dial, New York, 1982), pp. 41-50, 76-95, 111-126.
61. Albert Wohlstetter, „Is There A Strategic Arms Race ?" Foreign Policy, nr. 15 (vara anului 1974) : 3 – 20 şi „Rivals, but not Race," Foreign Policy, nr. 16 (toamna anului 1974) ; 48-81.
62. De exemplu, Donald Rumsfeld, care în 1998 a devenit preşedintele Comisiei de Evaluare a Ameninţărilor cu Rachete Balistice asupra Statelor Unite, a susţinut că un NIE anterior a subestimat ameninţarea respectivă pentru că, printre altele, analiştii care s-au ocupat de acest subiect nu au avut acces la informaţiile privind transferul de tehnologie între diferite state. În consecinţă, evaluarea lor privind perioada în care anumite ţări vor construi rachete balistice capabile să atace Statele Unite a avut la bază perioada în care ele vor putea construi tehnologie cu resurse interne. Întrucât a avut acces la informaţii privind transferul de tehnologie, Comisia a ajuns la concluzia că unele dintre aceste ţări ar putea reprezenta în scurt timp o ameninţare împotriva Statelor Unite din cauza deţinerii unor rachete balistice. Eric Schmitt, „Panel Says US Forces Risk a Surprise Missile Attack", *New York Times*, 16 iulie 1998, p. A24, şi *The News Hour with Jim Lehrer*, 15 iulie 1998, interviu cu Donald Rumsfeld.
63. Norman Schwarzkopf, *It Doesn't Take a Hero : The Autobiography* (Bantam, New York, 1992), p. 293 ; Bob Woodward, *The Commanders* (Simon and Schuster, New York, 1991), pp. 205-208, 215 ; Bruce W. Jensen, *With Friends Like These : Reagan, Bush and Saddam, 1982-1990* (Norton, New York, 1994), pp. 173-174.

64. Wesley K. Wark, *The Ultimate Enemy : British Intelligence and Nazy Germany, 1933-1939* (Cornell University Press, Ithaca, NY, 1985), pp. 228-229.
65. Acest aspect este similar problemei legate de „modificarea paradigmei" abordată în filozofia ştiinţei – adică felul în care un cadru de organizare, precum fizica newtoniană, dă naştere altui cadru de organizare (de exemplu, relativitatea). Cu toate acestea, trebuie evidenţiate două diferenţe importante, care sugerează că modificarea paradigmei poate avea loc mai uşor atunci când este vorba despre o teorie ştiinţifică decât în cazul analizei informaţiilor secrete : 1) pionierii noilor idei nu au nevoie nici măcar de îngăduinţa, cu atât mai puţin de acordul adepţilor vechilor concepţii pentru a-şi publica opiniile, 2) pot fi elaborate şi efectuate experimente special concepute pentru a se adopta una dintre cele două variante de concepţii. Chiar şi aşa, unii au pretins că modificările nu sunt atât rezultatul adoptării noilor idei de către oamenii de ştiinţă din domeniu, cât al adoptării acestora de către nou-veniţii în disciplina respectivă.
66. Uneori, acest mecanism este desemnat de termenul *proiecţie*, specific domeniului psihologiei, care, în sens mai tehnic, înseamnă mecanismul psihologic prin care un subiect îi atribuie altui subiect sentimente sau caracteristici (precum ostilitatea şi reaua-credinţă) pe care nu le agreează la propria persoană şi pe care vrea să le renege. Întrucât, în anumite cazuri, acest mecanism poate reprezenta baza psihologică a imaginii în oglindă, cele două concepte, care acţionează la niveluri diferite, nu sunt identice ; de exemplu, proiecţia nu poate fi cauza faptului de a-i atribui în mod eronat unui inamic o caracteristică (de exemplu, împăcarea şi mulţumirea faţă de *status quo*) pe care o are şi de care este mulţumit.
67. Eşecul serviciilor de informaţii israeliene în acest caz este abordat în Shlaim, „Failures in National Intelligence Estimates". Shlaim opinează că, în faţa probelor privind un potenţial atac, serviciile de informaţii israeliene şi-au menţinut „concepţia" sau ideea că Egiptul nu va ataca până când nu va fi capabil să organizeze atacuri aeriene ample pentru a distruge forţele aeriene israeliene, iar Siria nu va ataca fără Egipt. Prima şi cea mai importantă parte a acestei concepţii reflectă, la nivel militar, aceeaşi imagine în oglindă existentă la nivel politic – convingerea că Egiptul nu va declanşa un război pe care nu are şanse reale să-l câştige. Totuşi, în analiza lor referitoare la războiul din 1973 (*Military Misfortunes*, capitolul 5), Cohen şi Gooch susţin că această „concepţie" nu s-a bazat doar pe perspectiva imaginii în oglindă. Israelul a avut probe relativ recente referitoare la evaluarea făcută de Egipt cu privire la resursele necesare pentru a câştiga războiul (p. 116). Prin urmare, în acest caz, eşecul analitic nu a pornit de la perspectiva imaginii în

oglindă la nivel militar, ci de la imposibilitatea de a se preconiza că Egiptul şi-ar putea modifica noţiunea de *succes strategic* (succes cu privire la obiectivele politice generale ale unui război, pp. 123-124). Acest eşec pare să indice o imagine în oglindă la nivel politic.

68. *Al-Hamishmar*, 14 septembrie 1975, *apud* Shlaim, „Failures in National Intelligence Estimates", p. 362.
69. Acest pasaj a fost şters din versiunea finală a NIE, dar a continuat să existe sub forma unei note de subsol care exprima opiniile diferite ale directorului INR din cadrul Departamentului de Stat. Church Committee, *Final Report*, vol. 1, p. 78. Textul complet al NIE este disponibil în Donald Steury (ed.), *Intentions and Capabilities : Estimates on Soviet Strategic Forces, 1950-1983* (Center for Study of Intelligence, CIA, Washington, DC, 1996), pp. 253-261. Nota de subsol apare la pagina 261.
70. Jones, *The Wizard War*, p. 457.
71. Jones, *The Wizard War*, p. 458. Evoluţiile înregistrate de tehnologia radar înaintea celui de-al Doilea Război Mondial oferă două exemple interesante de eşec al evaluării diferenţelor dintre abordarea inamicului privind o anumită problemă tehnică şi abordarea proprie. La mijlocul anilor '30, atât Marea Britanie, cât şi Germania demonstraseră că detectarea la distanţă a avioanelor s-a putut realiza prin utilizarea transmisiilor radio (radar). Cu toate acestea, nici una dintre aceste ţări nu a ştiut că şi cealaltă a aflat „secretul" radarului, deşi amândouă realizaseră şi puseseră în practică sistemele până în 1939. În absenţa detectării unei transmisii radar germane, comunitatea tehnică şi de informaţii britanică a respins toate dovezile (fotografice sau umane) că Germania ar fi deţinut radare. Nu s-a detectat nici un semnal întrucât Germania inventase radare cu mult diferite de cele britanice. În multe privinţe, radarele germane erau mai bune, dar aveau un defect : rază de acţiune limitată. Ca urmare, semnalele radar nu au fost detectate în Marea Britanie doar pentru că erau prea slabe pentru a fi detectate de la mare distanţă. Comunitatea specialiştilor germani în domeniul tehnicii era mai puţin convinsă decât cea britanică de faptul că doar radarul în sine constituia „o minune a tehnicii". În consecinţă, germanii s-au străduit să capteze semnale ale britanicilor. Întrucât căutau un semnal similar cu al lor, au stabilit în mod eronat că semnalele radar captate de ei proveneau de la reţeaua britanică de curent electric ; de fapt, britanicii nu fuseseră capabili să producă un semnal atât de performant şi concepuseră unde radar diferite, dar tot eficiente. Din cauza acestei erori de analiză, Luftwaffe nu a produs echipamentul necesar pentru a contracara la timp radarele britanice în Bătălia Angliei, oferind astfel Forţelor Aeriene Regale un avantaj semnificativ în spaţiul aerian al

Marii Britanii. Jack Nissen şi A.W. Cockerill, *Winning the Nuclear War* (Robert Hale, Londra, 1989), pp. 17-39, şi Jones, *The Wizard War*, pp. 189-202.

72. În principiu, putem vorbi despre eşecuri în culegerea informaţiilor secrete; cu toate acestea, rareori auzim de ele, mai ales întrucât cele mai interesante cazuri sunt cele în care informaţiile de interes erau de fapt disponibile.

73. În măsura în care serviciile de informaţii se preocupă mai puţin de aspectele politice şi militare şi mai mult de cele economice şi sociale (cum a sugerat, de exemplu, William Colby, fostul director al CIA, şi după cum s-a discutat în capitolul 7), această afirmaţie este mai puţin convingătoare. Un serviciu de informaţii care se ocupă în special de elaborarea prognozelor socioeconomice poate descoperi că adversarii săi nu sunt interesaţi de progresele înregistrate de serviciu şi nu doresc să-l obstrucţioneze în vreun fel. (Dar nu neapărat: în anii '20, sovieticii s-au străduit să convingă serviciile de informaţii occidentale că în URSS comunismul dispare, iar liderii acestuia adoptă un naţionalism inofensiv. John J. Dziak, *Chekistry: A History of the KGB* [Heath, Lexington, Lexington, Mass., 1988], p. 48.) În mod similar, uneori se vrea ca inamicul să înţeleagă situaţia în mod corect. De exemplu, strategia de constuire a unui scut de arme nucleare (presupunând că un stat dispune de forţele necesare pentru a o pune în practică şi că nu este vorba despre un bluf) depinde de evaluarea corectă făcută de către alt guvern, care stabileşte că, după primul atac, armata respectivă va mai putea provoca pagube imense ţării sale. Aşa s-a întâmplat în toamna şi iarna anului 1961, când, printr-o serie de discursuri şi articole de ziare, înalţi funcţionari din administraţia Kennedy le-au comunicat în mod intenţionat sovieticilor că SUA nu mai au nici o îndoială cu privire la superioritatea lor în domeniul armamentului nuclear. Bazându-se pe capacitatea sa de a „descifra" secretele armatei sovietice, guvernul american ştia că nu mai exista nici o „diferenţă în ceea ce priveşte rachetele" şi că deţine arme mai mult decât suficiente pentru a declanşa a doua ofensivă devastatoare împotriva Uniunii Sovietice, în eventualitatea izbucnirii războiului. Vezi Prados, *The Soviet Estimate*, p. 172.

74. US Senate, Select Committee on Intelligence, Subcommittee on Collection, Production and Quality, *The National Intelligence Estimates A-B Team Episode Concerning Soviet Strategic Capability and Objectives*, Congresul al 95-lea, şedinţa a doua, 1978, Committee Print. (Partea din raportul echipei A-B privind intenţiile strategice ale sovieticilor a fost publicată în 1992 într-o formă revizuită de CIA.)

75. Mandatul Congresului de înfiinţare a comisiei bipartite a survenit după două evaluări prealabile ale NIE, ambele considerând că analiza cuprinsă

în NIE este defectuoasă. US Senate, Select Committee on Intelligence, *Hearing on Intelligence Analysis on the Long-Range Missile Threat to the United States*, 4 decembrie 1996, www.fas.org.irp/congress/1996_hr/index.html; „Foreign Missile Threats: Analytic Soundness of Certain National Intelligence Estimates", GAO Letter Report (GAO/NSAID-96-225), 30 august 1996, www.fas.org/irp/gao/nsi96225.htm; *Report of the Commission to Assess the Ballistic Missile Threat of the United States*, 15 iulie 1998, www.fas.org/irp/threat/bm-threat.htm.

76. Potrivit lui Shlomo Gazit, serviciile militare secrete israeliene se folosesc în mod curent de un „avocat al diavolului" în eforturile de încurajare a unei atitudini mai deschise în procesul analitic. Shlomo Gazit, „Estimates and Fortune-Telling in Intelligence Work", *International Security*, 4, nr. 4 (primăvara 1980), p. 40, n. 3. În anul 1985, Statele Unite au folosit o abordare de tip „avocatul diavolului" pentru a reanaliza problema complicităţii sovietice la încercarea de asasinare a Papei Ioan Paul al II-lea din 1981. În perioada imediat următoare atacului, CIA era de părere că tentativa de asasinat trebuia pusă pe seama unui singur individ. În 1985, conform unor noi informaţii, ţinute secrete până în acel moment, era posibil ca Bulgaria şi Uniunea Sovietică să fi fost implicate în atacul împotriva Papei; astfel, Robert Gates, adjunctul DCI, a ordonat elaborarea unei evaluări în stilul tipic „avocatului diavolului" pentru a aduce argumente în favoarea implicării Uniunii Sovietice. Această evaluare a fost folosită în timpul audierilor de către cei care se opuneau nominalizării lui Gates, ca exemplu al presupusei lui disponibilităţi de a modifica o analiză astfel încât aceasta să corespundă opiniilor generale ale membrilor administraţiei. După cum sugerează această controversă (precum şi exerciţiul Echipei A-B, care s-a desfăşurat înaintea acesteia), încercarea de a folosi o abordare de tip „avocatul diavolului" pentru analiza unui singur aspect poate fi foarte uşor criticată ca fiind un efort de a politiza analizele realizate de serviciile secrete. US Senate, Select Committee on Intelligence, *Nomination of Robert Gates to be Director of Central Intelligence: Hearings*, 102d Cong., prima şedinţă, 1991, S. Hrg. 102-799: vol. 1, p, 637; vol. 2, pp. 347 ff., 619; vol. 3, pp. 62-118. Benjamin Weiser, „Papal-Shooting Analysis: Case Study in Slanting?", *The Washington Post*, 1 octombrie 1991, p. A8. Comisia Rumsfeld s-a format în urma unei controverse referitoare la utilizarea de către Statele Unite a unui sistem de apărare împotriva rachetelor balistice. Totuşi, Comisia a scăpat de acuzaţia de politizare, deoarece membrii acesteia (printre care se numărau experţi din ambele tabere) au căzut de acord, în mod unanim, asupra raportului final. Comisia a fost ajutată şi de faptul că, la scurt timp după emiterea raportului din iulie 1998, Coreea de Nord a lansat o rachetă considerată a fi capabilă să lovească Alaska sau Hawaii.

17. Richard K. Betts, „Analysis, War, and Decision: Why Intelligence Failures Are Inevitable", *World Politics*, 31, nr. 1 (octombrie 1978), pp. 61-89.

Capitolul 4. În culise: operațiunile secrete

1. Legea privind autorizarea activităţii serviciilor de informaţii, anul fiscal 1991, L. 102-88, 14 august 1991 [50 USC 413b].
2. Activităţile secrete au fost „definite" pentru prima dată în 1974 prin Amendamentul Hughes-Ryan (Secţiunea 662 din Legea privind asistenţa externă din 1961 [22 USC 2242]). Acest act normativ nu oferea o definiţie în sensul strict al cuvântului; dar le cerea preşedinţilor să autorizeze în mod explicit şi apoi să raporteze Congresului, toate „operaţiunile [inclusiv cheltuielile realizate de către sau în numele CIA] efectuate în state străine, altele decât cele care au ca scop obţinerea unor informaţii secrete". Până în 1991, definirea activităţilor secrete (sau a „acţiunilor speciale", după cum mai sunt numite) a fost lăsată spre a fi interpretată ulterior în decretele şi directivele prezidenţiale emise de comisiile de supraveghere ale Congresului. Pentru o sinteză a evoluţiei definiţiei acţiunilor sub acoperire anterioare anului 1991, vezi Americo R. Cinquegrana, „Dancing in the Dark: Accepting the Invitation to Struggle in the Context of «Covert Action», the Iran-Contra Affair and the Intelligence Oversight Process", *Houston Journal of International Law*, 11, nr. 1 (toamna 1988), pp. 177-209.
3. John Bruce Lockhart, fost reprezentant al Ministerului de Externe britanic cu o vastă experienţă în domeniul serviciilor secrete, foloseşte sintagma *acţiune politică specială* ca sinonim pentru acţiunile secrete; această expresie este folosită, probabil, în engleza britanică. John Bruce Lockhart, „Intelligence: A British View", în K.G. Robertson (ed.), *Approaches to Intelligence* (Macmillan, Londra, 1978), pp. 37, 46.
4. Această definiţie a măsurilor active este preluată din Richard H. Shultz şi Roy Godson, *Dezinformatsia: Active Measures in Soviet Strategy* (Pergamon-Brassey's, McLean, Va., 1984), p. 193.
5. În Statele Unite a apărut sintagma *diplomaţie publică*, acoperind unele dintre tehnicile măsurilor active. Statele Unite nu au creat însă structurile organizatorice care să permită aplicarea acestui concept. Directiva 77 a Deciziei de Securitate Naţională (NSDD-77), din 14 ianuarie 1983, defineşte, în linii mari, diplomaţia publică, referindu-se la aceasta drept „acţiuni ale guvernului american menite să sprijine obiectivele noastre de securitate naţională".

6. În lucrarea lor privind CIA, Victor Marchetti şi John D. Marks s-au referit într-un mod critic la un program de antrenament pentru poliţie care se desfăşura în Sudul Vietnamului ; oricum, cea mai mare nemulţumire a lor este legată de implicarea unei instituţii academice, şi anume Michigan State University, într-un program secret. Victor Marchetti şi John D. Marks, *The CIA and the Cult of Intelligence* (Knopf, New York, 1974), p. 234.
7. Secţiunea 660 a Legii privind asistenţa externă din 1961, amendată în 1974 de L. 93-559 [22 USC 2420]. Această prevedere a fost modificată în 1985 prin adoptarea unei hotărâri privind scutirile acordate statelor Costa Rica, El Salvador şi Honduras.
8. O controversă referitoare la schimbul de informaţii secrete şi dacă acestea ar trebui considerate activităţi secrete s-a iscat în momentul în care Robert Gates a fost nominalizat pentru funcţia de Director al CIA, în 1991. Această dispută se referea la decizia luată la începutul anului 1980 de către administraţia Reagan de a transmite anumite informaţii secrete Irakului, ca sprijin în războiul împotriva Iranului. Gates a argumentat că acţiunea s-a desfăşurat în condiţiile unei relaţii tradiţionale bazate pe schimbul de informaţii secrete. Oricum, senatorul Bill Bradley (D-NJ) a sugerat faptul că, din moment ce acţiunea nu afecta schimbul reciproc de informaţii, ci influenţa operaţiunile militare ale Irakului, se încadra în categoria activităţilor secrete şi, în consecinţă, ar fi trebuit raportată Congresului. Vezi US Senate, Select Committee on Intelligence, *Nomination of Robert Gates to Be Director of Central Intelligence : Hearings*, 102d Cong., prima şedinţă, 1991, S. Hrg. 102-799 1, 578-579, 945-950.
9. Pentru o trecere în revistă a operaţiunilor sovietice de infiltrare în guvernul Statelor Unite din anii '30 şi '40, vezi John Earl Haynes şi Harvey Klehr, *Venona : Decoding Soviet Espionage in America* (Yale University Press, New Haven, Conn., 1999), capitolele 5-7, precum şi Herbert Romerstein şi Eric Breindel, *The Venona Secrets : Exposing Soviet Espionage and America's Traitors* (Regnery, Washington, DC, 2000).
10. Christopher Andrew şi Oleg Gordievsky, *KGB : The Inside Story of Its Foreign Operations from Lenin to Gorbachev* (HarperCollins, New York, 1990 ; ediţia Harper-Perennial, 1991), pp. 280-282, 334-337. În *The Venona Secrets*, 41-44, Romerstein şi Breindel susţin că White urma instrucţiunile sovieticilor în perioada anterioară atacului de la Pearl Harbor, atunci când a recomandat adoptarea unei politici dure faţă de Japonia. (Uniunea Sovietică considera, la vremea respectivă, tensiunile dintre Statele Unite şi Japonia drept o garanţie împotriva unui atac japonez asupra părţii de Est a Uniunii Sovietice.) Conform surselor de

ştiri citate de Haynes şi Klehr, Henry Wallace, vicepreşedinte în timpul administraţiei Roosevelt între anii 1941 şi 1945, a remarcat că, dacă ar fi câştigat alegerile, l-ar fi numit pe White în funcţia de ministru al Finanţelor şi pe Laurence Duggan, care a fost, de asemenea, agent sovietic, în funcţia de secretar de stat. Haynes şi Klehr, *Venona*, pp. 139, 411, n. 49, precum şi Christopher Andrew şi Vasili Mitrohin, *The Sword and the Shield : The Mitrokhin Archive and the Secret History of the KGB* (Basic Books, New York, 1999), pp. 105, 109.

11. Andrew şi Gordievsky, *KGB : The Inside Story*, pp. 568-571.
12. Shultz şi Godson, *Dezinformatsia*, pp. 133-149, cuprinde o discuţie a cazului şi o analiză detaliată a conţinutului buletinului informativ.
13. Shultz şi Godson, *Dezinformatsia*, p. 38. Andrew şi Gordievsky susţin că Harry Hopkins, unul dintre consilierii de încredere ai Preşedintelui Franklin Roosevelt, se numără printre agenţii de influenţă care l-au ajutat să-şi menţină statutul „neutru" în ceea ce priveşte principalii aliaţi ai Americii în război, Marea Britanie şi Uniunea Sovietică. Gordievsky pretinde că a asistat la o prezentare susţinută de cel ce părea să-l controleze pe Hopkins în care era descris, în cel mai mic detaliu, rolul acestuia ca agent. Descrierea realizată de Gordievsky sugerează că Hopkins era manipulat, fără a-şi da seama, atât de Stalin, care îl linguşea ori de câte ori avea ocazia, cât şi de un ofiţer al serviciilor secrete sovietice, pretinzând a fi trimisul oficial al liderului sovietic. Andrew şi Gordievsky, *KGB : The Inside Story*, pp. 278, 334, 349-350. În schimb, Romerstein şi Breindel (*The Venona Secrets*, pp. 214-215) susţin că acele comunicaţii decriptate, interceptate de sovietici, ce redau întâlnirile avute de Hopkins cu un *rezident* sovietic aflat în ilegalitate pe teritoriul Statelor Unite indică faptul că Hopkins era, de fapt, un agent rus manipulat.
14. Materialul citat face parte din lucrarea lui Bob Woodward, „CIA Curried Favor with Khomeini, Exiles", *The Washington Post*, 19 noiembrie 1986, p. A1, 28. Problema defectării a fost relatată în „Soviet Diplomat in Iran Defects and Flees to Britain", *The New York Times*, 24 octombrie 1982, p. A14.
15. Churchill relatează despre această tentativă în prezentarea celui de-al Doilea Război Mondial. Acesta a încercat să eludeze suspiciunile lui Stalin trimiţând un mesaj „concis şi criptic" care nu reprezenta o avertizare în ceea ce priveşte atacul german. Acest mesaj făcea, pur şi simplu, referire la mişcările trupelor germane ce indicau un astfel de atac. Churchill spera că un asemenea mesaj „va capta atenţia lui Stalin şi îl va pune pe gânduri", ajungând, în final, singur la concluzia dorită. Din nefericire, aplicarea tacticii lui Churchill a fost, într-un fel, împiedicată de ambasadorul britanic la Moscova (*The Grand Alliance*, al treilea

volum din seria *The Secret World War* [Houghton Mifflin, Boston 1951], pp. 357-361). Gabriel Gorodetsky, *Grand Delusion : Stalin and the German Invasion of Russia* (Yale University Press, New Haven Connecticut, 1999), pp. 155-178, susţine că povestea este mult mai complicată decât sugerează Churchill.

16. Richard H. Schultz Jr., *The Secret War against Hanoi : Kennedy's and Johnson's Use of Spies, Saboteurs, and Covert Warriors in North Vietnam* (HarperCollins, New York, 1999), pp. 130-148, 162-163. Schultz relatează că persoanele care coordonau programul au realizat, în cele din urmă, că acesta nu subminează încrederea nord-vietnamezilor. În absenţa unei mişcări de rezistenţă reale, vietnamezii din regiunea de Nord au ajuns, în timp, la ideea că alianţa era o farsă.
17. Ladislav Bittman, *The KGB and Soviet Disinformation : An Insider's View* (Pergamon-Brassey's, McLean, Va., 1985), pp. 112-113.
18. Andrew şi Mitrokhin, *The Sword and the Shield*, pp. 461-474.
19. Pentru relatarea lui Levchenko despre cariera sa în serviciile secrete urmată de dezertare, vezi John Barron, *KGB Today : The Hidden Hand* (Reader's Digest, New York, 1983 ; Berkley, New York, 1985), pp. 32-159.
20. Barron, *KGB Today*, pp. 76-81, 85-90, 93-94. Articolul, sugerând că operaţiunile desfăşurate în calitate de agent dublu erau o provocare a americanilor, urmărea reducerea sprijinului public pentru poziţia dură adoptată de guvernul japonez împotriva presiunilor diplomatice sovietice. Agentul GRU a fost, de fapt, eliberat. În schimb, scrisoarea urmărea crearea unor presiuni din partea publicului asupra guvernului japonez pentru a da curs unei cereri venite din partea sovieticilor ; prin aceasta se solicita ca pilotul să fie readus în ţară. Dar scrisoarea nu şi-a atins scopul.
21. Tăinuirea totală nu este întotdeauna posibilă. Astfel, un serviciu secret străin poate identifica locaţia de unde emite un post de radio „pirat" folosind echipamente de detectare a direcţiei. În orice caz, această informaţie nu-i va fi accesibilă ascultătorului obişnuit.
22. G.J.A. O'Toole, *Honorable Treachery : A History of US Intelligence, Espionage, and Covert Action from the American Revolution to the CIA* (Atlantic Monthly, New York, 1991), pp. 236-239. Articolele apărute în *Providence Journal* erau de obicei versiuni uşor exagerate ale informaţiilor transmise de serviciile secrete. Efectul acestora era de a-i împiedica pe germani să afle că planul operaţiunilor lor fusese demascat. În mod similar, serviciile secrete britanice, acţionând clandestin, au făcut un efort imens pentru a determina întreaga Americă, înainte de intrarea acesteia în cel de-al Doilea Război Mondial, să susţină Marea Britanie şi să respingă politica de izolare. Potrivit unor relatări secrete

despre istoria Marii Britanii, printre acţiunile desfăşurate de serviciile secrete britanice în Statele Unite se numărau şi inventarea unor evenimente cu sprijinul anumitor jurnalişti, utilizarea unui post de radio din New York ca mijloc neavizat de propagandă, înfiinţarea unor grupări de faţadă şi hărţuirea unor figuri marcante ale opoziţiei, care făceau parte din Congres şi din mişcarea muncitorească americană. Vezi David Ignatius, „How Churchill's Agents Secretly Manipulated the US before Pearl Harbor", *The Washington Post*, 17 septembrie 1989, secţiunea „Outlook", p. 1. Rămâne încă neclară măsura în care programul britanic nu era cunoscut de guvernul american şi, în special, de preşedintele Roosevelt. Conform relatării lui Ignatius, în momentul în care istoria „secretă" a Marii Britanii a fost finalizată spre sfârşitul războiului, au fost înmânate copii ale acesteia atât lui Churchill, cât şi oficialilor serviciilor secrete britanice, dar şi lui Roosevelt. Pentru o relatare a acestui eveniment, vezi Thomas E. Mahl, *Desperate Deception : British Covert Action Operations in the United States, 1939-44* (Brassey's, Washington, DC, 1998). Printre acţiunile britanicilor mai erau incluse propaganda şi tot felul de „trucuri necinstite" al căror scop era înfrângerea lui Hamilton Fish, membru al Congresului şi susţinător al politicii de izolare (capitolul 6).

23. Într-un studiu al CIA, „Soviet Covert Action and Propaganda", este analizat fenomenul Vocea Naţională a Iranului, precum şi discursul acestui post de radio, care îndeamnă la sentimente antiamericane. Acest studiu a fost prezentat de către directorul adjunct pentru operaţiuni al CIA, pe data de 6 februarie 1980, în faţa Subcomisiei de Supraveghere, Comisia Permanentă a Serviciilor Secrete, Camera Reprezentanţilor. Studiul este reprodus în US House of Representatives, Permanent Select Committee on Intelligence, Subcommittee on Oversight, *Soviet Covert Action (The Forgery Offensive) : Hearings*, Congresul al 96-lea, şedinţa a doua, 1980. Prezentarea apare la paginile 78-79.
24. Ray S. Cline, *The CIA : Reality vs. Myth*, ediţie revizuită (Acropolis, Washington, DC, 1982), p. 151.
25. În urma confirmării publice de către senatorul Clifford Case a faptului că posturile de radio au beneficiat de fondurile acordate în secret de CIA, Congresul a decis în 1973 să sprijine, deschis, operaţiunile radio prin intermediul Comitetului Internaţional de Radiodifuziune. Acest comitet a fost constituit ca agenţie federală independentă. Cord Meyer, *Facing Reality : From World Federalism to the CIA* (Harper and Row, New York, 1980), pp. 110-113.
26. Discursul a fost, de asemenea, publicat în *The New York Times*, care l-a primit de la Departamentul de Stat. Oricum, versiunea oferită mass--mediei străine includea 34 de paragrafe despre politica externă adoptată

de sovietici, care lipseau din versiunea publicată în *The New York Times*. Datorită faptului că Uniunea Sovietică nu a contestat niciodată autenticitatea paragrafelor, John Ranelagh a conchis că acestea sunt veritabile (*The Agency : The Rise and Decline of the CIA* [Simon and Schuster, New York, 1986], p. 287 n). Potrivit lui Ranelagh, CIA a primit două copii ale textului, o versiune completă (posibil de la o sursă din Uniunea Sovietică), precum şi una corectată, de la o sursă est-europeană. Explicaţia diferenţei dintre cele două versiuni ar fi protejarea sursei sovietice, versiunea completă a fost pusă numai la dispoziţia publicaţiilor neamericane, pentru a masca legătura cu serviciile secrete americane. Pare destul de plauzibilă şi varianta conform căreia cele 34 de paragrafe suplimentare puse la dispoziţia mass-mediei străine au fost scrise de experţi CIA în stilul lui Hruşciov ; scopul lor era de a crea o stare de confuzie în ţările blocului sovietic. Dacă este adevărat, motivul pentru care guvernul american a oferit publicaţiei *The New York Times* numai versiunea autentică a discursului a fost, probabil, diminuarea posibilităţii ca opinia publică americană să fie indusă în eroare de fragmentele fictive.

27. Jerrold L. Schecter şi Peter S. Deriabin, *The Spy Who Saved The World* (Scribner, New York, 1992), pp. 380-388.
28. Ignatius, „How Churchill's Agents Secretly Manipulated the US before Pearl Harbour". Vezi Mahl, *Desperate Deception*, p. 34.
29. Pentru exemple şi discuţii referitoare la această tehnică şi la modul în care a fost utilizată de fosta Uniune Sovietică, vezi US House of Representatives, Permanent Select Committee on Intelligence, *Soviet Covert Action (The Forgery Offensive)*, şi US Departmnet of State *Soviet Influence Activities : A Report on Active Measures and Propaganda, 1986-87*, august 1987, pp. 29-32, 79-80. A apărut o întrebare referitoare la o posibilă folosire a acestei tehnici de către SUA, făcându-se trimitere la faptul că CIA i-a adus la cunoştinţă lui Stalin conţinutul „discursului secret" a lui Hruşciov. Vezi *supra*, nota 26.
30. Termenul derivă din cuvântul rusesc *dezinformaţia*, care se referă la tehnica măsurilor active de a induce în eroare publicul astfel încât să acţioneze în interesul vorbitorului. Vezi Shultz şi Godson, *Dezinformatsia*, pp. 194-195.
31. Edwin Meese III, *With Reagan : The Inside Story* (Regnery Gateway, Washington, DC, 1992), pp. 170-171.
32. Susţinând, în faţa Curţii Constituţionale a Rusiei, scoaterea în afara legii în 1991 a Partidului Comunist, guvernul rus a pus la dispoziţia publicului o serie de documente din arhivele partidului, demonstrând că Departamentul de relaţii externe a sprijinit, în mod clandestin, de-a lungul anilor, aproximativ 100 de partide şi grupări politice în opt state.

Până în 1988, trei milioane de dolari au fost transferaţi în secret Partidului Comunist din Statele Unite ; în anii '80, peste 20 de milioane de dolari au fost transferaţi aceluiaşi partid. Aceste fonduri le erau de obicei transmise beneficiarilor străini prin intermediul KGB. În anii '20 şi '30, organizaţia comunistă Comintern a fost folosită în acest scop. Vezi Michael Dobbs, „Panhandling the Kremlin : How Gus Hall Got Millions", *The Washington Post*, 1 martie 1992, p. A1, precum şi Harvey Klehr, John Earl Haynes şi Kiril Mikhailovich Anderson, *The Soviet World of American Communism* (Yale University Press, New Haven, Conn., 1998), capitolul 2.

33. Pentru o scurtă prezentare a acestui efort, vezi Sallie Pisani, *The CIA and the Marshall Plan* (University Press of Kansas, Lawrence, 1991).
34. Cline, *The CIA*, pp. 123-24.
35. Directiva Consiliului Naţional de Securitate 10/2 (iunie 1948), *apud* Cline, *The CIA*, p. 126.
36. US Senate, Church Committee, *Final Report*, vol. 1 : *Foreign and Military Intelligence*, Congresul al 94-lea, şedinţa a doua, 1976, S. Rept. 94-755, 145.
37. Cline, *The CIA*, pp. 150-151.
38. Comisia Church, *Staff Report : Covert Action in Chile : 1963-1973*, Congresul al 94-lea, prima şedinţă, 1975, Committee Print, 29, 45.
39. Comisia Church, *Staff Report*, 49 [subliniere în original].
40. Gregory F. Treverton, *Covert Action : The Limits of Intervention in the Postwar World* (Basic Books, New York, 1987), p. 142.
41. Treverton, *Covert Action*, p. 143.
42. La începutul Războiului Rece, CIA a organizat lovituri de stat în Iran (1953) şi Guatemala (1954). Kermit Roosevelt, *Countercoup : The Struggle for Control of Iran* (McGraw-Hill, New York, 1979) ; James Risen, „How a Plot Convulsed Iran in '53 (and in '79) : A Secret CIA History", *The New York Times*, 16 aprilie 2000 ; Nick Cullather, *Secret History : The CIA's Classified Account of Its Operations in Guatemala, 1952-54* (Stanford University Press, Stanford, Calif., 2000) ; Richard H. Immerman, *The CIA in Guatemala* (University of Texas Press, Austin, 1982).
43. Pentru detalii referitoare la investigaţiile realizate de comisie, vezi Church Committee, *Alleged Assassination Plots Involving Foreign Leaders : Interim Report*, Congresul al 94-lea, prima şedinţă, 1975, S. Rept. 94-465.
44. Decretul 11905, „United States Foreign Intelligence Activities," 18 februarie 1976, secţiunea 5(g) [41 Fed. Reg. 7733 (1976)].
45. Decretul 12036, 24 ianuarie 1978, secţiunea 2-305 [43 Fed. Reg. 3687 (1978)], şi Decretul 12333, 4 decembrie 1981, secţiunea 2.11 [48 Reg.

Fed. 59947 (1981)]. Ambele prevederi renunţă la adjectivul *politic*, dar înţelesul este, probabil, acelaşi.

46. În linii mari, trebuie să se stabilească dacă decretul care interzice asasinatele interzice şi operaţiunile care ar putea, din neatenţie, să aibă ca rezultat moartea unui lider politic sau (mai restrictiv) expunerea unei personalităţi politice la un risc semnificativ de a fi ucis.
47. Jules Witcover, *Sabotage at Black Tom : Imperial Germany's Secret War in America, 1914-1917* (Algonquin, Chapel Hill, N.C., 1989).
48. Mărturia lui Stansfield Turner, în US House of Representatives, Permanent Committee on Intelligence, Subcommittee on Legislation, *HR 1013, HR 1371, and Other Proposals which Address the Issue of Affording Prior Notice of Covert Actions to the Congress : Hearings*, Congresul al 100-lea, prima şedinţă, 1987, pp. 44-49.
49. Pentru o relatare recentă privind programul de asistenţă acordată mujahedinilor de către o persoană implicată în conducerea unei reţele, vezi Mohammad Yousaf şi Mark Adkin, *The Bear Trap : Afghanistan's Untold Story* (Leo Cooper, Londra, 1992). Yousaf a fost liderul departamentului pentru Afganistan al Serviciului secret pakistanez la mijlocul anilor '80.
50. Sefton Delmer, *Black Boomerang* (Viking, New York, 1962), p. 120.
51. Menţionăm că legea din 1991 (PL 102-88) care defineşte acţiunile secrete se referă la activităţi „în care rolul guvernului Statelor Unite nu va fi evident sau nu va fi *recunoscut în mod public*" [sublinierea noastră]. Este vorba despre cazurile în care rolul guvernului, deşi evident pentru un observator al situaţiei internaţionale, chiar relatate în presă, nu este recunoscut în mod public.
52. Vezi discuţia referitoare la acest incident prezentată în capitolul 3.
53. Pentru o opinie favorabilă statutului acţiunilor secrete aflate sub incidenţa legilor internaţionale, vezi W. Michael Reisman şi James E. Baker, *Regulating Covert Action : Practices, Contexts, and Policies of Covert Coercion Abroad in International and American Law* (Yale University Press, New Haven, Conn., 1992). În general, Reisman şi Baker susţin că practica actuală a statelor, precum şi reacţia lor şi a comunităţii internaţionale implică faptul că multe acţiuni secrete nu sunt neapărat ilegale din perspectiva legislaţiei internaţionale. Oricum, cei doi interpretează destul de strict principiul nonintervenţiei din Carta Naţiunilor Unite şi mult mai permisiv noţiuni-cheie precum „activităţi secrete", „lege" şi „practică acceptată".
54. Nikita S. Hruşciov, *Khrushchev remembers : The Last Testament* (Little, Brown, Boston, 1974), pp. 447-448.
55. Pentru o relatare a modului în care guvernului francez a gestionat acest episod, vezi John Dyson, *Sink the Rainbow ! An Enquiry into the „Greenpeace Affair"* (Gollancz, Londra, 1986), pp. 157-186.

56. Secţiunea 662(a) a Legii privind asistenţa externă din 1961, amendată. Amendamentul Hughes-Ryan a fost abrogat oficial odată cu punerea în aplicare a Legii privind autorizarea activităţii serviciilor secrete pentru anul fiscal 1991. Nouă lege păstra condiţia avizării de către preşedinte şi includea, de asemenea, cazul operaţiunilor secrete derulate nu numai de CIA, ci de toate agenţiile guvernamentale ale Statelor Unite. Legea dispunea ca toate hotărârile să fie „în scris". În cazul în care trebuie acţionat imediat, dar nu există timpul necesar pentru a emite o hotărâre scrisă, preşedintele este totuşi obligat să emită o astfel de hotărâre „în cel mult 48 de ore de la adoptarea deciziei" pentru autorizarea acţiunii.
57. Comisia Church a ignorat, în *Raportul Final*, chestiunea „negării plauzibile" în ceea ce priveşte efectele amendamentului. În schimb, în raport sunt prezentate cele două rezultate ale amendamentului, şi anume : 1) responsabilitatea statutară a executivului de a informa Congresul despre acţiunile secrete ; 2) includerea comisiilor de politică externă ale Senatului şi Camerei Reprezentanţilor printre comisiile care trebuie informate. Vol. 1 : *Foreign and Military Intelligence*, p. 151.
58. *Report of the Congressional Committees Investigating the Iran-Contra Affair*, Congresul al 100-lea, prima şedinţă, 1987, H. Rept. 100 433, S. Rept. 100-216, 271.
59. "Iraq Liberation Act of 1998", L. 105-338, 31 octombrie 1998. Măsura a fost adoptată ca urmare a rapoartelor referitoare la acţiunile secrete nereuşite ce aveau ca scop înlăturarea lui Saddam Hussein de la putere. Don Oberdorfer, „A Covert Plan to Oust Hussein", *Washington Post Weekly Edition*, 25-31 ianuarie 1993, p. 19, şi Jim Hoagland, „How CIA's Secret War on Saddam Collapsed", *Washington Post*, 26 iunie 1997, p. A21. Vezi şi Marie Colvin, „Revealed : CIA's Bungled Iraqi Coup", *The Sunday Times* (Londra), 2 aprilie 2000.
60. David Lowe, „Idea to Reality : A Brief History of the National Endowment for Democracy", oferă o relatare despre istoria legislativă a înfiinţării NED. Disponibil pe www.ned.org/about/about.html.
61. Spre exemplu, Fundaţia Konrad Adenauer (Stiftung) asociată cu Partidul Creştin-Democrat, conform propriilor afirmaţii, a colaborat, „mai mult de 30 de ani, cu parteneri din întreaga lume... Aceste acţiuni internaţionale... sunt finanţate de Ministerul German Federal pentru Cooperare şi Dezvoltare Economică, Ministerul de Externe... Printre partenerii străini se numără partide politice, parlamente şi guverne ; institute de educaţie şi cercetare ; universităţi ; confederaţii şi sindicate din industrie ; cooperative ; organizaţii feministe, de mediu şi de automotivare ; şi mass-media. Toate aceste proiecte au ca scop promovarea democraţiei şi dezvoltarea, îmbunătăţirea relaţiilor interumane, indiferent de etnie, sprijinirea organizaţiilor de automotivare şi combaterea cauzelor sărăciei şi distrugerii mediului" [citat pe www.kas.de/stiftung/englisch /international.html].

62. Christopher Andrew, *Her Majesty's Secret Service : The Making of the British Intelligence Community* (Viking, New York, 1986), pp. 476-477 S-a sugerat că înfiinţarea SOE ca agenţie separată de MI6 s-a datorat, în parte, argumentelor politice interne. Plasând SOE în subordinea ministrului Economiei, membru al Partidului Laburist, Churchill răspuns solicitărilor partenerilor săi de coaliţie, în sensul împărţirii controlului asupra serviciilor secrete. M.R.D. Foot, *SOE : An Outline History of the Special Operations Executive, 1940-46*, ediţie revizuită (University Publications of America, f.l., 1986), pp. 19-20.
63. Church Committee, *Final Report*, vol. 1, 106. Vezi şi Arthur B. Darling, *The Central Intelligence Agency : An Instrument of Government, to 1950* (Pennsylvania State University Press, University Park, 1990), pp. 245-281. (Darling a fost istoric în cadrul CIA din 1952 până în 1954 ; iniţial secretă, istoria lui Darling a fost publicată în 1989, în colaborare cu Departamentul de cercetare istorică al Agenţiei.)
64. Mai târziu, denumirea a fost schimbată în Direcţia de Operaţiuni (Directorate of Operations – DDO).
65. Church Committee, *Final Report*, vol. 1, pp. 107-108.
66. Pentru o opinie critică referitoare la componentele activităţii de informaţii, vezi Kenneth G. Robertson, „The Study of Intelligence in the United States", în Roy Godson (ed.), *Comparing Foreign Intelligence : The U.S., the USSR, the UK and the Third World* (Pergamon-Brassey's, McLean, Virginia, 1988), pp. 26-28.
67. George Kennan, oficial al Departamentului de Stat, care a contribuit la stabilirea normelor operaţionale iniţiale ale OPC, a afirmat că acţiunile secrete au fost un instrument folosit în politica externă. În consecinţă, aceste acţiuni secrete intrau exclusiv în responsabilitatea Departamentului de Stat şi a instituţiilor militare naţionale. Datorită anumitor caracteristici, OPC putea fi considerată parte a CIA, dar strategia şi orientarea erau impuse de către Departamentul de Stat şi organele puterii de stat. Astfel, pe timp de pace, secretarul de stat era cel care îl numea pe liderul OPC şi îi supraveghea activităţile. Darling, *The Central Intelligence Agency*, p. 277.

Capitolul 5. Spion contra spion: activitatea de contrainformaţii

1. Termenul *contraspionaj* poate fi definit drept o formă de protecţie împotriva „sabotajului sau asasinatelor comise de către sau în numele

unor puteri, organizaţii ori persoane străine, sau împotriva activităţilor de terorism internaţional". (Citatul face parte din definiţia contraspionajului prezentată în Decretul 12333 al preşedintelui Reagan din 4 decembrie 1981, „United States Intelligence Activities", paragraful 3.4[a].) Aceasta poate fi considerată o definiţie potrivită, din moment ce aceste acţiuni sunt identice sau similare cu activităţile secrete desfăşurate de un serviciu secret al unui stat inamic; protecţia împotriva acestora poate implica aşadar multe dintre metodele folosite împotriva acţiunilor serviciilor secrete ale statelor duşmane.

2. Definiţia contraspionajului din decretul la care ne-am referit în cadrul notei 1 exclude „programele de securitate a comunicaţiilor, documentelor şi personalului". Astfel, este reflectat faptul că, în general, ministerele şi agenţiile americane care lucrează cu informaţii secrete sunt responsabile pentru programele de securitate, pentru a proteja acele informaţii, în timp ce principala responsabilitate a FBI şi CIA se referă la acţiunile de contraspionaj (ţinând cont de definiţia din decret), desfăşurate atât în ţară, cât şi în străinătate. Oricum, din punctul nostru de vedere, securitatea ar trebui considerată parte a contraspionajului, din moment ce ambele îndeplinesc aceeaşi funcţie.
3. Harold C. Relyea, „The Presidency and the People's Right to Know", în Harold C. Relyea (ed.), *The Presidency and Information Policy* (Center for the Study of the Presidency, New York, 1981), pp. 11-19.
4. „Regulations Establishing Minimum Standards for the Classification, Transmission, and Handling, by Departments and Agencies of the Executive Branch, of Official Information Which Requires Safeguarding in the Interest of the Security of the United States", Decretul 10290, 24 septembrie 1951.
5. Decretul 12958, „Classified National Security Information", 17 aprilie 1995. Biroul pentru supravegherea securităţii informaţiilor (Information Security Oversight Office – ISOO) este responsabil cu supravegherea programului guvernamental de securitate a informaţiilor clasificate. Raportul anual al ISSO oferă o scurtă trecere în revistă a programului de clasificare şi declasificare a informaţiilor. Potrivit celui mai recent raport, 3.846 de oficiali guvernamentali au deţinut dreptul de clasificare a informaţiilor; în decursul anului, s-au luat mai mult de opt milioane de decizii de clasificare a documentelor. Dintre acestea, 44% aparţin CIA; 27%, Departamentul Apărării; Biroului Naţional de Recunoaştere, 24%; Departamentul Justiţiei, 2%, Departamentului de Stat, 2%; celorlalte agenţii, 1%. (Aproape 127 de milioane de pagini ale unor materiale clasificate în trecut au fost declasificate.) ISOO, *FY1999 Report to the President*, 15 august 2000. Rapoartele anuale ale ISOO sunt disponibile la adresa www.fas.org/sgp/isoo/index.html.

6. Decretul 12958, secţiunea 1.3.
7. Legea securităţii naţionale emisă în anul 1947, secţiunea 102(d) (3) [50 USC 403 (d) (3)]. Decretul 12958, secţiunea 4.4, îi autorizează pe directorul CIA, precum şi pe miniştrii de Externe, al Apărării şi al Industriei Energetice să creeze programe speciale de acces.
8. Decretul 12958, secţiunea 4.4(a) şi (b)(3). Echipa de supraveghere este condusă de directorul Biroului pentru supravegherea securităţii informaţiilor, care este responsabil pentru sistemul de clasificare a informaţiilor referitoare la siguranţa naţională.
9. Decretul 12958 defineşte „nevoia de a şti" drept „stabilirea de către deţinătorul unor informaţii clasificate a faptului că un potenţial beneficiar are nevoie de acces... pentru a-şi îndeplini, în mod legal şi autorizat, toate atribuţiile funcţiei sale guvernamentale" (secţiunea 4.1[c]).
10. *Keeping the Nation's Secrets : A Report to the Secretary of Defense by the Commission to Review DoD Security Policies and Practices*, 23 noiembrie 1985, *apud* US Senate, Select Committee on Intelligence *Meeting the Espionage Challenge : A Review of United States Counterintelligence and Security Programs*, Congresul al 99-lea, şedinţa a doua, 1986, S. Rept. 99-522, p. 66.
11. Până în 1989, Uniunea Sovietică a dat publicităţii o singură cifră, despre care a spus că reprezintă bugetul pentru apărare. Totuşi, cifra era, în mod evident, mult prea mică pentru a include toate cheltuielile militare sovietice. În 1989, când au făcut publică o valoare totală mult mai mare a cheltuielilor pentru apărare, sovieticii au explicat că cifra publicată anterior includea numai salariile şi normele de întreţinere ale membrilor forţelor armate. În mod similar, Republica Populară Chineză a publicat o cifră despre care pretindea că reprezintă cheltuielile pentru apărare ; şi această cifră era, de asemenea, mult prea mică, dar nu se ştie ce componentă a cheltuielilor de apărare includea, de fapt, dacă cifra reprezenta, într-adevăr, ceva.
12. *Keeping the Nation's Secrets*, p. 49.
13. Pentru o analiză mai detaliată a sistemului menţinerii secretului oficial în Marea Britanie, care este comparat, în linii mari, cu cel din Suedia şi Statele Unite, vezi K.G. Robertson, *Public Secrets : A Study in the Development of Government Secrecy* (St. Martin's, New York, 1982). De la publicarea studiului lui Robertson, Marea Britanie a adoptat două legi referitoare la păstrarea secretului guvernamental : un amendament (în 1989) la Legea secretelor oficiale şi o Lege a dreptului la liberă informare (în 2000). Pentru o analiză a Legii secretelor oficiale şi a amendamentului din 1989, vezi Rosamund Thomas, *Espionage and Secrecy : The Official Secrets Acts 1911-1989 of the United Kingdom* (Routledge, New York, 1991). Textul Legii dreptului la liberă

informare este disponibil la www.legislation.hmso.gov.uk/ acts/acts2000/ 20000036.htm.

14. În 1997, o comisie înfiinţată pentru a analiza programele guvernamentale de clasificare a informaţiilor secrete a susţinut faptul că „sistemul de clasificare... este folosit prea des pentru a nega dreptul populaţiei de a înţelege procesul de luare a deciziilor politice" şi „cea mai bună metodă de a asigura păstrarea secretelor, mai ales a celor importante, care trebuie *să rămână* secrete, este ca secretizarea să revină la rolul său limitat, dar necesar. Secretele pot fi păstrate într-un mod mult mai eficient dacă se renunţă la tăinuirea lor". *Secrecy : Report of the Commission on Protecting and Reducing Government Secrecy* (Government Printing Office, Washington, DC, 1997), p. xxi [subliniere în original], www.access.gpo.gov/int.
15. Decretul 12958 menţionează faptul că „informaţiile secrete nu vor fi, în nici un caz, clasificate doar pentru ca o persoană, organizaţie sau agenţie să nu fie pusă într-o lumină proastă" (secţiunea 1.8[a][2]). Există totuşi posibilitatea ca informaţiile să fie în continuare clasificate pentru ca guvernul să nu fie pus într-o lumină proastă. Acest lucru este subliniat de faptul că „informaţiile care ar putea afecta relaţiile dintre Statele Unite şi un guvern străin" nu sunt declasificate în mod automat (secţiunea 3.4[b][6]).
16. Bob Woodward, „CIA Paid Millions to Jordan's King Hussein", *Washington Post*, 18 februarie 1977, p. A1.
17. Legea energiei atomice din 1954, secţiunea 11y [42 USC 2014y].
18. Secţiunea 148 [42 USC 2168].
19. Adm. B.R. Inman, „National Security and Technical Information", lucrare prezentată în cadrul întrunirii anuale a American Society for the Advancement of Science, ianuarie 1982, Washington, DC.
20. US Senate, Committee on Commerce, Science and Transportation *Statement of Louis J. Freeh, Director, FBI, on July 25 1996, Regarding „Impact of Encryption on Law Enforcement and Public Safety"*, www.fas.org./irp/ congress/1996_hr/s960725f.htm.
21. S-a sugerat ca toţi producătorii de programe de criptare să asigure un *escrow key* – adică informaţiile care să permită o decriptare cât mai rapidă. Astfel, o agenţie însărcinată cu aplicarea legii ar putea folosi această cheie pentru a citi materialele interceptate sau informaţiile dintr-un calculator, toate acestea realizându-se pe baza unui mandat de percheziţie. Potrivit lui Freeh, directorul FBI, tipurile speciale de criptare disponibile pe piaţă „pot afecta echilibrul legal şi aşa delicat asigurat prin cel de-al Patrulea Amendament al Constituţiei Statelor Unite, din moment ce, atunci când un judecător emite un mandat de percheziţie, mandatul nu va avea nici o valoare practică în cazul unei

astfel de criptări" (declaraţia lui Freeh). Potrivit lui Freeh, criptarea ce utilizează *escrow key* ar putea contribui la restabilirea echilibrului legal, însă acest argument nu s-a bucurat de sprijin.

22. Pe 12 ianuarie 2000, Ministerul Comerţului din Statele Unite a emis o serie de norme care permiteau, în mare măsură, exportul neîngrădit al unor programe de criptare foarte avansate. Declaraţia de presă a Ministerului Comerţului este disponibilă la adresa www.fas.org/irp/news/2000/01/000113-crypto-bxa.htm.
23. În Statele Unite, cel puţin la nivel teoretic, lipsa de loialitate faţă de guvern nu-i permite nici unei persoane să deţină o funcţie în serviciile publice federale; totuşi, s-a renunţat la acest criteriu în cazul posturilor care nu solicită acces la informaţiile clasificate. Vezi Guenter Lewy, „The Federal Loyalty-Security Program", în Roy Godson (ed.), *Intelligence Requirements for the 1980's : Domestic Intelligence* (Lexington, Lexington, Mass., 1986), p. 147 *passim*, pentru o analiză a acestei evoluţii. Aspectul loialităţii este prezentat în Decretul 10450 al preşedintelui Truman, „Security Requirements for Government Employment", 27 aprilie 1953.
24. Cu condiţia ca această convingere să nu fi stat la baza nici unei acţiuni violente sau criminale. Chiar şi în acest caz, nu ar fi fost admisibilă întocmirea unei liste complete cu membrii organizaţiei, cu excepţia cazului în care nu se putea demonstra că erau implicaţi în acţiunile violente ale organizaţiei. Aceste aspecte sunt analizate în capitolul următor.
25. US Senate, Subcommittee on Criminal Laws and Procedures, Committee on the Judiciary *Hearings on the Erosion of Law Enforcement Intelligence and Its Impact on the Public Security*, partea a opta, Congresul al 95-lea, şedinţa a doua, 1978, *apud* Guenter Lewy, „The Federal Loyalty--Security Program", p. 152.
26. În 1983, Biroul de Evaluare a Tehnologiei (Office of Technology Assessment – OTA) al Congresului Statelor Unite a elaborat un studiu critic la adresa reclamaţiilor întemeiate pe rezultatele testului poligraf. *Scientific Validity of Polygraph Testing : A Research Review and Evaluation – Technical Memorandum*, OTA-TM-H-15 (Government Printing Office, Washington, DC, 1983). În anul următor, Departamentul Apărării, a cărui Agenţie Naţională de Securitate foloseşte poligraful, a publicat un studiu care îl combătea pe cel dintâi. US Department of Defense, *The Accuracy and Utility of Polygraph Testing* (Government Printing Office, Washington, DC, 1984).
27. Vezi analiza din cadrul acestui capitol a operaţiunii cubaneze de inducere în eroare, derulată împotriva Statelor Unite. Cel puţin doi dintre aceşti agenţi dubli, pe care comunitatea serviciilor secrete îi considera loiali, au fost supuşi unor teste cu poligraful.

28. Aceste teste poligraf sunt analizate în US Senate, Select Committee on Intelligence, *An Assessment of the Aldrich H. Ames Espionage Case and Its Implications for U.S. Intelligence*, 1 noiembrie 1994, pp. 32-34, 71-74. Potrivit FBI, analiza din iunie 1993 a rezultatelor testelor poligrafice realizate în 1986 de către experţii instituţiei a demonstrat faptul că Ames minţise ; oricum, până la momentul efectuării acestei reexaminări, Ames făcea deja obiectul unor „anchete serioase" (p. 82). Este aşadar dificil de ştiut în ce măsură următoarea analiză a rezultatelor testelor poligraf a fost afectată de faptul că existau multe alte motive de suspiciune.
29. Pentru activitatea serviciilor secrete, pentru o trecere în revistă a cazurilor dintre 1980 şi 1986, vezi *Meeting the Espionage Challenge*, pp. 12-15, US Senate, Select Committee on Intelligence. Pentru o listă a cazurilor de după această perioadă, vezi Defense Security Service, *Recent Espionage Cases, 1975-1999 : Summaries and Sources*, Security Research Center (septembrie 1999), www.dss.mil/training/pub.htm.
30. Spre exemplu, un subofiţer din cadrul armatei care a vândut informaţii strict secrete obţinute din interceptarea comunicaţiilor Uniunii Sovietice şi statelor semnatare ale Pactului de la Varşovia, vreme de şase ani, i-a spus unui agent sub acoperire al FBI următoarele : „Nu aveam probleme cu banii. Am hotărât doar că nu mai vreau ca niciodată să mă gândesc de unde voi face rost de următorul dolar. Nu sunt împotriva Americii. Preţuiesc steagul la fel de mult ca oricare altă persoană". Defense Security Service, *Recent Espionage Cases*, p. 22.
31. Totuşi, se pare că Hanssen nu fusese motivat nici de lăcomie. El susţine, într-un mesaj, că a început să admire serviciile secrete sovietice la vârsta de 14 ani, în momentul în care a citit memoriile lui Kim Philby ; este total lipsit de sens, din moment ce Hanssen s-a născut în 1944, iar cartea lui Philby a fost publicată abia în anul 1960. Acest mesaj este citat în depoziţia guvernului Statelor Unite ale Americii în favoarea arestării şi emiterii unor mandate de percheziţie împotriva lui Hanssen, depusă la dosar la US District Court din Virginia de Est. (Potrivit altor mesaje citate în depoziţie, Hanssen nu pare a fi foarte îngrijorat când e vorba de bani, deşi acesta solicită o sumă iniţială de o sută de mii de dolari.) Depoziţia este disponibilă pe www.fas.org/irp/ops/ci/hanssen_affidavit.html.
32. După cum se menţionează într-un raport al Comisiei senatoriale pentru activitatea serviciilor secrete, „ameninţarea venită din partea altor servicii secrete ostile la adresa sistemelor informaţionale americane este amplificată de creşterea surprinzătoare a numărului şi performanţelor computerelor, precum şi a volumului de informaţii stocate în acestea... Computerele sporesc foarte mult numărul informaţiilor la care poate avea acces o persoană". (*Meeting the Espionage Challenge*,

pp. 35-36.) Pentru o relatare documentată a problemelor specifice sistemelor computerizate de securitate, precum şi a cazurilor de spionaj în domeniu, vezi Clifford Stoll, *The Cuckoo's Egg : Tracking a Spy through the Maze of Computer Espionage* (Doubleday, New York, 1989).

33. Pentru un exemplu, vezi *supra*, capitolului 2, nota 70.
34. US Senate, Select Committee on Intelligence, *Meeting the Espionage Challenge*, pp. 34-35.
35. După cum afirma în anul 1987 James Schlesinger, fost secretar de stat al Apărării, „în ultimii ani, sovieticii ne urmăreau îndeaproape, astfel încât am putut să detectăm şi să înlăturăm infiltrările... În momentul de faţă, ne confruntăm cu un progres al tehnologiei sovietice, care totuşi nu este mai avansată decât tehnologia noastră ; într-adevăr, în anumite domenii au fost cu un pas înaintea noastră... Avem multe de învăţat de la sovietici, atât în ceea ce priveşte construirea ambasadelor, cât şi cu privire la derularea anumitor operaţiuni. Sovieticii s-au gândit îndelung la crearea unor sisteme de securitate speciale pentru ambasade, precum şi la construirea acestora". Mărturia lui James Schlesinger în faţa Comisiei Senatoriale pentru Buget, *apud* „For the Record", *The Washington Post*, 1 iulie 1987, p. A18.
36. Christopher Andrew şi Oleg Gordievsky, *KGB : The Inside Story of Its Foreign Operations from Lenin to Gorbachev* (HarperCollins, New York, 1990 ; ediţia Harper-Perennial, 1991), pp. 296-298, 598-599.
37. După cum am menţionat deja, Howard a reuşit să se sustragă supravegherii FBI şi, câteva luni mai târziu, a fost văzut la Moscova. Iurcenko a revenit în Uniunea Sovietică, fapt ce sugerează că este posibil ca actul său iniţial de trădare să fi fost o înscenare, iar el să fi fost trimis de sovietici pentru a induce în eroare serviciile secrete americane sau din alt motiv. Dacă aceasta este situaţia, pentru a întări autenticitatea faptelor lui Iurcenko sau buna sa credinţă s-a renunţat la Pelton şi la Howard - care nu mai erau angajaţi de SUA sau nu le mai erau de nici un folos sovieticilor. Vezi David Wise, *The Spy Who Got Away : The Inside Story of Edward Lee Howard* (Random House, New York, 1988), pp. 17-21 *passim*.
38. Pentru o discuţie despre „Tricycle" (tricicletă) (un iugoslav pe nume Dusko Popov) şi despre modul de utilizare al chestionarului, vezi B. Bruce Briggs, „Another Ride on Tricycle", *Intelligence and National Security*, 7, nr. 2 (aprilie 1992), pp. 77-100. Este de remarcat faptul că acest chestionar a ajuns în mâinile americanilor odată cu mesajul japonez despre un „atac cu bombă" din septembrie 1941. În acest mesaj interceptat se solicita consulatului japonez din Honolulu să indice cu exactitate care sunt cabinele navelor americane de la Pearl Harbour. Mesajul a fost decodificat, dar se pare că nimeni nu s-a întrebat de ce aveau japonezii

nevoie de informaţii atât de detaliate. Vezi Gordon W. Prange, *At Dawn We Slept : The Untold Story of Pearl Harbour* (McGraw-Hill, New York, 1981), pp. 248-252.

39. Pentru detalii despre agentul american dublu cu activitatea cea mai îndelungată din timpul Războiului Rece, vezi David Wise, *Cassidy's Run : The Secret Spy War over Nerve Gas* (Random House, New York, 2000), povestea unui sergent major din armata americană, Joseph Cassidy, care a fost „fluturat" prin faţa serviciilor secrete sovietice şi care a lucrat ca agent dublu peste 20 ani. Potrivit lui Wise, în urma acestei activităţi au fost demascaţi doisprezece ofiţeri ruşi, au apărut trei „emigranţi ilegali" şi un „cod Armaghedon" utilizat de serviciile secrete ruse. În această perioadă, Cassidy a furnizat peste 4.500 de pagini de documente clasificate ruşilor, inclusiv „informaţii" menite să îi inducă în eroare pe sovietici cu privire la succesul înregistrat de americani în încercările lor de obţinere a armelor chimice. Unul dintre scopurile americanilor a fost să îi determine pe ruşi să cheltuiască timp şi resurse pe o formulă despre care oamenii de ştiinţă americani stabiliseră deja că nu este eficientă (pp. 63-69). Wise bănuieşte că înşelăciunea s-a întors împotriva lor atunci când sovieticii au reuşit să depăşească obstacolele care îi blocaseră pe americani şi au produs o nouă substanţă chimică letală ; cu toate acestea, dovezile în favoarea acestei opinii sunt circumstanţiale şi nu foarte convingătoare (pp. 63-69).
40. John C. Masterman, *The Double-Cross System in the War of 1939 to 1945* (Yale University Press, New Haven, Connecticut, 1972), p. 3. Această lucrare, elaborată de cel care a condus sistemul, este sursa relatării din text ; pentru mai multe detalii, vezi pp. 30-31, 38-40, 41, 49, 58.
41. Agentul care lucrase iniţial pentru serviciul militar de informaţii german (Abwehr) la sfârşitul anilor '30 ; britanicii care ştiau de existenţa lui i-au permis să îşi continue activitatea în parte şi pentru că acesta colabora cu MI6, ceea ce ar fi complicat eforturile de a-l urmări în justiţie.
42. Chiar şi după ce aliaţii au debarcat în Normandia în data de 6 iunie, agenţii dubli britanici şi-au continuat activitatea. De exemplu, pe data de 9 iunie, „Garbo" (nume de cod pentru Juan Pujol, unul dintre cei mai de succes agenţi dubli ai MI5) a transmis prin radio la Berlin ştirea că invazia din Normandia era o diversiune menită să atragă rezervele germane şi să slăbească forţele care protejau portul Calais, unde urma să aibă loc adevăratul atac. La primirea acestui mesaj, înaltul comandament german a contramandat ordinul dat anterior privind un contraatac german asupra forţelor aliate pe plaja din Normandia. Drept mulţumire pentru „informaţia" furnizată de Pujol, Hitler i-a conferit Crucea de Fier. Christopher Andrew, *Her Majesty's Secret Service : The Making of the British Intelligence Community* (Viking, New York,

1986), p. 488. Pentru informaţii privind viaţa lui Pujol ca dublu agent britanic, vezi Juan Pujol şi Nigel West, *Garbo* (Weidenfeld şi Nicolson, Londra, 1985).

43. Michael Wines şi Ronald J.Ostrow, „Cuban Defector Claims Double Agents Duped U.S.", *Washington Post*, 12 august, 1987, p. A8.
44. Potrivit unui important membru al minorităţilor din Comisia permanentă privind activitatea serviciilor de informaţii, din Camera Reprezentanţilor, s-a descoperit că „aproape toţi agenţii est-germani" recrutaţi de americani erau „agenţi dubli". Bud Shuster, „HiTech vs. Human Spying", *The Washington Times*, 11 februarie 1992, p. F3.
45. Directorul NSA, gen.-lt. Michael V. Hayden, USAF, a descris în felul următor principalele provocări pe care le-a înfruntat agenţia sa : „Mijloacele de comunicaţii ale adversarului nostru sunt influenţate de ciclul de dezvoltare al industriei globale care se mişcă cu viteza luminii [–]... telefoane celulare, mijloace de criptare, *comunicaţii prin intermediul fibrei optice*, comunicaţii digitale". Dan Verton, „NSA Warns It Can't Keep Up with Rapid Changes in IT", Infoworld.com, 19 februarie 2001 [sublinierea noastră].
46. Pentru două discuţii generale despre problema tacticii militare de dezinformare, vezi Donald Daniel şi Katherine Herbig (ed.), *Strategic Military Deception* (Pergamon, New York, 1982), precum şi John Gooch şi Amos Perlmutter, *Military Deception and Strategic Surprise* (Frank Cass, Londra, 1982).
47. Pentru tacticile de dezinformare folosite înainte şi în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, vezi : Michael Howard, *British Intelligence in the Second World War : Strategic Deception* (Her Majesty's Stationery Office, Londra, 1990) ; Michael Mihalka, *German Strategic Deception in the 1930's*, RandNote N-1557-NA (RAND, Santa Monica, Calif., 1980) ; Barton Whaley, „Covert Rearmament in Germany 1919-1939 : Deception and Misperception", *Journal of Strategic Studies*, nr. 5 (martie 1982), pp. 3-39 ; Barton Whaley, *Codeword Barbarossa* (MIT, Cambridge, Mass., 1973) ; David M. Glantz, *Soviet Military Deception in the Second World War* (Frank Cass, Londra, 1989) ; Charles Cruickshank, *Deception in World War II* (Oxford University Press, Oxford, 1979) ; Michael Handel (ed.), *Strategic and Operational Deception in the Second World War* (Frank Cass, Londra, 1987) ; şi o ediţie specială a *Intelligence and National Security*, 2, nr. 3 (iulie 1987).
48. „CEKA" este un acronim bazat pe al doilea şi al treilea cuvânt din denumirea în limba rusă a Comisiei ruse extraordinare de combatere a contrarevoluţiei şi a sabotajului.
49. Pentru o discuţie despre Trust, vezi John J. Dziak, *Chekisty : A History of the KGB* (Heath, Lexington, Lexington, Mass., 1988), pp. 47-50, precum

şi Andrew şi Gordievsky, *KGB : The Inside Story*, pp. 97-100. În mod similar, serviciile de informaţii sovietice şi cele poloneze după al Doilea Război Mondial utilizând un agent polonez dublu au reuşit să îi convingă pe britanici şi pe americani că un grup de rezistenţă polonez (Wolnosc i Niepodleglosc, WiN) era încă activ şi necesita asistenţă secretă ; de fapt, WiN era controlat de KGB şi de serviciile de informaţii poloneze. Până în 1952, când polonezii şi sovieticii au recunoscut activitatea de dezinformare, serviciul secret polonez s-a folosit de WiN pentru a descoperi ultimii membri activi ai rezistenţei anticomuniste din Polonia şi pentru a transmite în Occident informaţii eronate despre situaţia internă din Polonia. Dziak, *Chekisty*, pp. 123-124.

50. John Prados, *The Soviet Estimate : US Intelligence Analysis and Russian Military Strength* (Dial, New York, 1982), pp. 42-43.
51. Pentru o discuţie pe larg despre aceste declaraţii exagerate şi scopul lor, vezi Arnold L. Horelic şi Myron Rush, *Strategic Power and Soviet Foreign Policy* (University of Chicago Press, Chicago, 1966), pp. 42-116.
52. Horelick şi Rush, *Strategic Power*, pp. 117-140.
53. Prange, *At Dawn We Slept*, pp. 338, 353.
54. Trebuie să ţinem, de asemenea, cont de modul în care adversarul procesează informaţiile. Dacă, de exemplu, din cauza timpului scurt avut la dispoziţie, nu se vor putea analiza pe îndelete fotografiile înainte de a se lua o decizie, atunci poate fi indus în eroare printr-o imitaţie de calitate inferioară. Până când o analiză detaliată îi va fi indicat adversarului faptul că obiectivul este unul fals, acesta va fi acţionat deja pe baza primei impresii greşite. Iată alt motiv pentru care operaţiunile de dezinformare sunt utilizate mai des pe timp de război decât pe timp de pace.
55. Howard, *British Intelligence in the Second World War : Strategic Deception*, p. 224.
56. H.J. Giskes, *London Calling North Pole* (William Kimber, Londra, 1953), şi M.R.D. Foot, *SOE : An Outline History of the Special Operations Executive, 1940-46*, ediţie revăzută (University Publications of America, Frederick, Dr., 1986), pp. 130-134. Giskes era ofiţerul german de contrainformaţii care conducea operaţiunea. Se pare că germanii nu au folosit acest canal pentru a-i induce în eroare pe britanici privind alte activităţi decât cele ale agenţilor lor SOE din Olanda.
57. Acest incident este relatat în H.M.G. Lauwers, „Epilogue", în Giskes, *London Calling North Pole*, p. 194. Lauwers, un agent SOE olandez capturat de germani, a încercat fără succes să informeze Londra cu privire la operaţiunea de dezinformare prin transmiterea unor mesaje fără a-şi lua însă măsurile de siguranţă necesare. Din nefericire, comandamentul a ignorat acest aspect şi a considerat mesajele autentice. Leo

Marks, ofiţerul responsabil cu codurile SOE, sugerează că suspciunile privind agenţii din Olanda au fost atenuate de temerea conducerii SOE că, dacă se confirma un eşec de o asemenea anvergură, organizaţia ar fi fost închisă sau subordonată rivalului său din punct de vedere birocratic, Serviciului de informaţii externe, MI6. *Between Silk and Cyanide The Story of the S.O.E.'s Code War* (HarperCollins, Londra, 1998), pp. 112-125, 146-148.

58. Stansfield Turner, *Secrecy and Democracy : The CIA in Transition* (Houghton Mifflin, Boston, 1985 ; Harper and Row, 1986), p. 65.
59. Ca şi în alte cazuri, aici este necesar să se ajungă la un compromis. O variaţie pe orbită înseamnă că anumiţi sateliţi urmează orbite care nu au acoperire optimă ; este necesar un echilibru între măsurile obişnuite de eficientizare a costurilor şi măsura mai subtilă de contracarare a operaţiunilor de acoperire şi de dezinformare ale adversarului.
60. David Kahn, expert în criptare, susţine acest punct de vedere în „Discussion" în Roy Godson (ed.), *Intelligence Requirements for the 1980s : Clandestine Collection* (National Strategy Information Center, Washington, DC, 1982), p. 119.
61. Andrew şi Gordievsky, *KGB : The Inside Story*, pp. 529-530, 610.
62. Procesele-verbale ale şedinţelor de planificare sunt reproduse în David E. Murphy, Serghei A. Kondrashev şi George Bailey, *Battleground Berlin : CIA vs. KGB in the Cold War* (Yale University Press, New Haven, Conn., 1997), pp. 449-453.
63. CIA a observat că un echipament electric de cifrare transmitea un semnal electric reprezentând un caracter obişnuit împreună cu caracterul cifrat ; semnalul iniţial, deşi slab în comparaţie cu cel cifrat, putea fi receptat pe firul de transmisie, la o distanţă apreciabilă de echipamentul de cifrare. S-a descoperit că echipamentele sovietice de cifrare prezentau acelaşi dezavantaj, ceea ce le-a permis americanilor să recupereze atât mesajele cu caractere obişnuite, cât şi versiunile lor criptate. John Ranelagh. *The Agency : The Rise and Decline of the CIA* (Simon and Schuster, New York, 1986), p. 140. Murphy şi colaboratorii săi, *Battleground Berlin*, neagă existenţa acestui „efect de ecou" (pp. 206-207). Este imposibil să lămurim acest aspect în lucrarea de faţă ; relatarea din text are menirea de a ilustra tipul de implicaţii la care poate da naştere acest gen de operaţiuni.
64. Murphy *et al.*, *Battleground Berlin*, p. 289.
65. Murphy *et al.*, *Battleground Berlin*, p. 295.
66. De ce ar fi dorit sovieticii să încheie operaţiunea dacă avea drept scop transmiterea unor informaţii false ? Ar fi putut face acest lucru pentru a dăuna moralului angajaţilor CIA şi MI6, considerând că puterile occidentale aveau să descopere oricum cât de curând adevărul despre

această operaţiune. Sau sovieticii au pus capăt operaţiunii pur şi simplu deoarece costurile implicate de furnizarea „materialelor de dezinformare" (informaţii autentice oferite în mod voit inamicului pentru a întări credibilitatea operaţiunii) erau prea mari. Este posibil ca descoperirea să fi fost făcută accidental, în sensul că echipa de intervenţie nu avea cunoştinţă de acest tunel, deoarece aceia care ştiau nu luaseră măsurile necesare pentru interzicerea lucrărilor în zona tunelului (dacă sovieticii desfăşurau o operaţiune de dezinformare numai un cerc restrâns de oameni avea cunoştinţă de acest lucru). Dacă SUA şi Marea Britanie ar fi aflat despre această descoperire, ar fi devenit suspicioase în momentul în care ruşii ar fi continuat să folosească în continuare cablul fără a îndepărta mijloacele de interceptare.

67. Cruickshank, *Deception in World War II*, 182.

68. Întreaga controversă a fost denumită „pustiul oglinzilor" şi este subiectul unei cărţi cu acelaşi titlu de David Martin (New York: Harper and Row, 1980).

Pentru mai multe lucrări recente pe marginea acestei controverse, vezi David Wise, *Molehunt: The Secret Search fot the Traitors that Shattered the CIA* (New York: Random House, 1992) şi lucrările citate în nota 35, capitolul 2.

69. John Barron, *Breaking the Ring* (Boston: Houghton Mifflin, 1987), 23-25.

70. Discuţia are ca sursă lucrările Comisiei senatoriale privind activitatea serviciilor de informaţii, *An Assessment of the Aldrich H. Ames Espionage Case*, 24-28.

71. În mod ironic, decizia KGB de a închide toate cazurile în acelaşi timp indică faptul că KGB *nu* a aflat despre acestea dintr-o singură sursă, foarte importantă; în caz contrar, nu ar fi acţionat atât de ostentativ, deoarece acest lucru ar fi pus sursa în pericol. Potrivit lui Ames, cei de la KGB care se ocupau de el au recunoscut că decizia KGB il punea în pericol; i-au comunicat că „regretau faptul că l-au pus într-o asemenea situaţie, dar conducerea politică nu a avut de ales". Comisia senatorială privind activitatea serviciilor de informaţii, *An Assessment*, 25.

72. Comisia senatorială privind activitatea serviciilor de informaţii, *An Assessment*, 46-53. Clayton Lonetree, un puşcaş marin care asigura paza ambasadei SUA din Moscova a avut o relaţie cu o rusoaică care lucra la KGB. Un coleg a declarat iniţial (dezminţind ulterior) că Lonetree i-a permis KGB-ului să pătrundă în clădirea ambasadei americane. Acest incident a produs confuzie în cadrul anchetei şi a distras atenţia de la posibilitatea – pe care CIA se temea oricum să o ia în considerare – ca sursa problemelor să fi fost un ofiţer CIA.

73. Comisia senatorială privind activitatea serviciilor de informaţii, *An Assessment*, 64-66. Din diferite motive, acest pont primit în noiembrie 1989, nu a fost exploatat suficient; Ames a fost arestat abia în luna februarie 1994.

Capitolul 6. Controlul paznicilor: managementul culegerii informaţiilor

1. Deşi senatorul Church, preşedintele Comisiei senatoriale înfiinţate în 1975 pentru investigarea activităţii serviciilor de informaţii, a folosit sintagma *oaie rătăcită* la începutul investigaţiei pentru a desemna CIA ; această caracterizare a fost abandonată până la încheierea investigaţiei. Conform lui Loch Johnson, un membru al comisiei Church care îl susţinea pe senator, explica faptul că preşedintele comisiei folosise această expresie deoarece „avea sentimentul că impactul probelor trebuia exagerat pentru a avea efect asupra publicului", în timp ce raportul final al comisiei „evita cu grijă teoria «oii rătăcite»". Loch Johnson, *A Season of Inquiry : The Senate Intelligence Investigation* (Lexington : University Press of Kentucky, Lexington, 1985), pp. 224, 268.
2. US Senate, Select Committee to Study Governmental Operations with Respect to Intelligence Activities, *Alleged Assassination Plots Involving Foreign Leaders : Interim Report*, Congresul al 94-lea, prima şedinţă, 1975, S. Rept 94-94, 263.c.
3. Pe 7 mai 1962, procurorul general Robert F. Kennedy a fost informat oficial cu privire la acţiunile întreprinse în 1960-1961 în vederea asasinării lui Castro, subliniindu-se implicarea CIA în acest sens alături de doi membri ai Mafiei, John Roselli şi Sam Giancana. Necesitatea unei achete oficiale a survenit din cauza faptului că FBI intenţiona să îl pună sub acuzare pe Robert Maheu, omul de legătură dintre CIA şi Mafie, pentru instalarea unor dispozitive de interceptare ilegale, iar CIA dorea să împiedice această măsură, pentru ca întreaga poveste să nu fie dezvăluită. Se spune că Kennedy s-a fi înfuriat aflând de implicarea Mafiei, ceea ce ar fi complicat punerea sub acuzare a lui Roselli sau Giancana pentru posibile acţiuni de tip crimă organizată ; se pare că nu ar fi fost la fel de furios când a aflat de încercarea de asasinat. Select Committee, *Alleged Assassination Plots*, pp. 131-134.
4. Cea mai bună dovadă în acest sens o reprezintă faptul că membrii administraţiei nu s-au arătat deloc indignaţi atunci când operaţiunile împotriva lui Castro au devenit publice. În mod evident, aceasta este o atitudine de genul „nici usturoi nu a mâncat..." ; cu toate acestea, era de aşteptat ca membri importanţi ai administraţiei Kennedy, cum ar fi fostul secretar de stat al Apărării Robert McNamara, să se arate iritaţi de faptul că CIA s-a implicat în astfel de activităţi fără să primească aprobare de mai sus. În schimb, McNamara a subliniat, în faţa Comisiei Church, că, după părerea sa, „CIA era o organizaţie extrem de disciplinată, perfect controlată de importanţi membri ai guvernului" (Select

Committee, *Alleged Assassination Plots*, p. 159, citând depoziţia lui McNamara din 11 iulie 1975). Se pare că reacţia lui Robert Kennedy din 1962 a fost similară ; vezi nota anterioară.

5. Christopher Andrew, *Her Majesty's Secret Service : The Making of the British Intelligence Community* (Viking, New York, 1986), p. 1.
6. Wiston S. Churchill, *Marlborough : His Life and Times* (Scribner, New York, 1938), vol. 6, pp. 482-484, 526-529. Oponenţii lui Marlborough susţineau că aceşti bani reprezentau fonduri publice şi trebuia să se dea socoteală pentru ei ; datorită faptului că a folosit fondurile pentru a-şi plăti agentura, acest lucru ar fi fost imposibil. Churchill susţine cu tărie că ilustrul său strămoş a procedat corect folosind sursele tradiţionale de bani pentru a finanţa activităţile de culegere a informaţiilor, care nu erau finanţate de guvern.
7. La începuturile republicii americane s-a încercat aproximarea vechiului sistem, Congresul stabilind un fond pentru situaţii neprevăzute aflat la discreţia preşedintelui care să poată fi folosit pentru a plăti persoanele ce „servesc SUA în afara teritoriului ţării". Preşedintele era obligat să informeze Congresul numai despre faptul că banii au fost cheltuiţi ; nu trebuiau divulgate nici scopul plăţilor şi nici numele celor care primeau aceste plăţi. Primii preşedinţi recurgeau la persoane private care desfăşurau anumite acţiuni peste hotare ; aceşti „agenţi" erau numiţi fără aprobarea Senatului. În privinţa înfiinţării fondului şi despre modul în care erau utilizaţi aceşti agenţi, vezi Stephen F. Knott, *Secret and Sanctioned : Covert Operations and the American Presidency* (Oxford University Press, New York, 1996), pp. 49-60.
8. Prevederile au apărut iniţial în deciziile prin care se hotăra înfiinţarea comisiilor privind activitatea serviciilor de informaţii din Senat şi din Camera Reprezentanţilor şi au fost formulate sub forma unei legi în 1980 ; cu schimbări minore, acestea au devenit Legea autorizării informaţiilor secrete din 1991. Prevederile de interes sunt reprezentate de secţiunile 501 şi 502 din Legea privind securitatea naţională din 1947.
9. Robert M. Gates, „The CIA and American Foreign Policy", *Foreign Affairs*, 66, nr. 2 (iarna 1987-1888), p. 225. Potrivit acesteia, „Congresul a primit peste 1.000 informări ale CIA şi 7.000 rapoarte de informaţii în 1991." Loch K. Johnson, „Smart Intelligence", *Foreign Policy*, nr. 89 (iarna 1992-1993), p. 67. În anii '90 tendinţa a continuat : Legea autorizării informaţiilor secrete din 1990 (PL101-193, 30 noiembrie 1989) a stabilit ca numirea inspectorului general (IG) al CIA să fie confirmată de Senat. În plus, legea prevedea ca directorul CIA să înaiteze comisiilor de supraveghere copii ale rapoartelor bianuale ale IG. Aşadar, în 1999, prin Legea autorizării informaţiilor secrete (PL105-272, 20 octombrie 1998), Congresul a adoptat o serie de prevederi menite să

îi protejeze pe aşa-numiţii „informatori" din comunitatea de informaţii. Legea prevede o serie de proceduri prin care angajaţii serviciilor secrete pot furniza informaţii în situaţii speciale comisiilor de supraveghere prin inspectorul general al serviciului şi prin director. Vorbind despre această măsură, preşedintele comisiei din Camera Reprezentanţilor a precizat: „Am deschis o uşă pentru a înlesni schimbul de informaţii cu Congresul". *Congressional Record*, 7 octombrie 1997, H9729.

10. Realitatea acestui „domeniu privat" a fost întărită de teoriile din domeniul administraţiei publice, care subliniau distincţia dintre „realitate şi valoare", încercau să facă o distincţie între cei ce elaborau politicile şi componenta birocratică (administraţia) a căror datorie era implementarea unei politici în modul cel mai eficient şi mai raţional. Pentru varianta americană tradiţională a acestei teorii, vezi Woodrow Wilson, „The Study of Administration", *Political Science Quarterly*, 2 (iunie 1887), pp. 197-222. Puţini specialişti din acest domeniu mai iau în considerare această diferenţă în ziua de azi, dar rămâne în continuare (în absenţa unui punct de vedere alternativ coerent) principala teorie printre cei din administraţie, dar şi printre cei ce urmăresc reformarea administraţiei.

11. Într-o mai mică măsură, această teorie de organizare este reflectată de decizia Marii Britanii din 1983 ca preşedintele Comisiei mixte pentru activitatea de informaţii (Joint Intelligence Committee – JIC, agenţia guvernamentală britanică responsabilă cu coordonarea activităţii de culegere de informaţii şi a evaluărilor la nivel naţional) să fie numit de prim-ministru din rândul echipei guvernamentale; anterior, preşedintele fusese ales din rândul angajaţilor Ministerului de Externe. Schimbarea recomandată de o comisie de anchetă (Comisia Franks) însărcinată cu evaluarea activităţii serviciilor secrete britanice în timpul crizei Falklands avea drept scop să îi confere preşedintelui JIC un „rol mai important şi mai multă independenţă". Pentru mai multe detalii privind ancheta Comisiei Franks, vezi Robert Cecil, „The Assessment and Acceptance of Intelligence: A Case-Study", în K.G. Robertson (ed.), *British and American Approaches to Intelligence* (Macmillan, RUSI Defense Studies Series, Londra, 1987), pp. 166-183. În mod similar, avântul iniţial pentru crearea Agenţia de informaţii a armatei americane (Defense Intelligence Agency – DIA) putea fi atribuit, cel puţin parţial, dorinţei de a înfiinţa (în cadrul Departamentului de Apărare) o agenţie centralizată de evaluare care să fie independentă de vederile înguste şi interesele serviciilor militare şi ale agenţiilor lor de informaţii. Pentru mai multe detalii privind efortul mai mult decât neizbutit de a înfiinţa DIA conform acestor principii, vezi Patrick Mescall, „The birth of the defense Intelligence Agency", în Rhodri Jeffreys-Jones şi

Andrew Lownie (ed.), *North American Spies : New Revisionist Essays* (University Press of Kansas, Lawrence, 1991), pp. 158-201.

12. Graham E. Fuller, „Intelligence, Immaculately Conceived", *The National Interest*, nr. 26 (iarna 1991-1992), p. 98.
13. *Antony and Cleopatra*, 2.5.85-88.
14. Cel mai renumit teoretician militar, Carl von Clausewitz, care se arăta foarte sceptic în privinţa acurateţii şi a valorii majorităţii rapoartelor de informaţii, considera că un comandant trebuia să dea dovadă de capacitatea de a defini clar obiectivele activităţii desfăşurate : „Comandantul trebuie să aibă încredere în judecata sa şi să fie ca o stâncă într-o mare [de informaţii false]". Carl von Clausewitz, *On War*, ediţie îngrijită şi traducere de Michael Howard şi Peter Paret (Princeton University Press, Princeton NJ,1976), p. 117.
15. Henry Brandon, *The Retreat of American Power* (Doubleday, New York, 1973), p. 103. Se spune că preşedintele Johnsons a făcut această remarcă la o cină la Casa Albă în compania directorului Richard Helms.
16. „Managing/Teaching New Analysts", *Studies in Intelligence*, 30, nr. 3 (toamna 1986), pp. 3-4. Numele autorului (se pare un director din cadrul Directoratului pentru informaţii secrete, CIA) a fost şters ca răspuns la o cerere înaintată pe baza Legea privind accesul liber la informaţii. Îi sunt recunoscător lui Eliot Cohen pentru că mi-a atras atenţia în privinţa acestui articol. Acesta discută articolul în „Analysis", în Roy Godson (ed.), *Intelligence Requirements for the 1990s : Collection, Analysis, Counterintelligence and Covert Action* (Heath, Lexington, Lexington, Mass., 1989), pp. 71-96.
17. Cohen, „Analysis", p. 76.
18. Charles H. Fairbanks Jr., „Where is the Secret?", *The Washington Post*, 25 februarie 1987, p. A23 [subliniere în original].
19. Fairbanks, „Where Is the Secret?".
20. Fuller, „Intelligence Immaculately Conceived", pp. 96-97. Cu toate acestea, pentru Fuller caracterul ideologic inerent al analizei informaţiilor secrete strategice nu pare să aibă nici un fel de implicaţii în ceea ce priveşte relaţia dintre informaţiile secrete şi cele strategice. Îndeosebi, acesta nu pare să fie de acord cu opinia factorilor de decizie conform căreia strategia bazată pe informaţii secrete poate submina strategia administraţiei (vezi *supra*, nota 12). Din punctul de vedere al unui analist de informaţii secrete, Fuller pledează pentru independenţă (posibilitatea de a putea ignora poziţia factorilor de decizie), dar nu abordează argumentele care ar putea justifica acest lucru.
21. Bob Woodward şi Dan Morgan, „Soviet Threat toward Iran Overstated, Casey Concluded", *The Washington Post*, 13 ianuarie 1987, p. A1.

22. Loch K. Johnson, *Secret Agencies : US Intelligence in a Hostile World* (Yale University Press, New Haven, Conn., 1996), p. 129.
23. Robert M. Gates, „The CIA and Foreign Policy", *Foreign Affairs*, 66, nr.2 (iarna 1987-1988), p. 221.
24. Această secţiune se bazează pe lucrearea lui Abram N. Shulsky şi Gary Schmitt, *The Future of Intelligence : Report Prepared for the Working Group on Intelligence Reform* (Consortium for the Study of Intelligence, DC, Washington, 1996), pp. 14-16.
25. Legea securităţii naţionale din 1947, secţiunea 501 (a) (1), conform amendamentelor [50 USC 413].
26. Gates, „The CIA and Foreign Policy", pp. 225.
27. Legea privind controlul activităţii de informaţii din 1980 menţiona clar că „prevederea anterioară nu va necesita aprobarea din partea comisiilor pentru controlul activităţii de informaţii anterior iniţierii unei astfel de activităţi de informaţii [operaţiune secretă]". Legea autorizării informaţiilor secrete din 1991, ce revedea cerinţele privind raportarea operaţiunilor secrete în faţa Congresului, prevedea o solicitare similară. Legea securităţii naţionale din 1947, conform amendamentelor, sect. 501 (a) (1) [50 USC 413 (a)(3)]. O astfel de ocazie când comisiile şi-au exercitat dreptul de veto a apărut legat de o propunere a administraţiei Bush din 1989 de a asigura ajutor secret forţelor potrivnice lui Noriega în Panama. Vezi Stephen Engleberg, „US Officials Say Senators Balked At Noriega Ouster", *The New York Times*, 24 aprilie 1989, p. A1.
28. Un alt exemplu al folosirii făţişe a puterii financiare în detrimentul operaţiunilor secrete îl reprezintă asistenţa acordată rezistenţei anticomuniste din Cambodgia. În *Conference Report* ce însoţea Legea autorizării informaţiilor secrete din 1991 înaintat în octombrie 1990, cele două comisii pentru controlul activităţii de informaţii au precizat pe larg tipul de aistenţă ce urma să fie acordată (neletală) şi în ce scop (promovarea unui acord de pace). US House of Representatives, Permanent Select Committee on Intelligence, *Conference Report : Intelligence Authorization Act for Fiscal Year 1991*, Congresul al 101-lea, şedinţa a doua, H. Rept. 101-928, 34. Congresul a blocat cererea administraţiei Bush de alocarea unor fonduri pentru ajutor militar letal către forţele anticomuniste din Cambodgia. Peter Rodman, „Supping with Devils", *The National Interest*, nr. 25 (toamna 1991), p . 47.
29. Datele despre scurgerile de informaţii sunt nu numai rare, ci pot, totodată, să inducă în eroare. Referirea într-un articol la o „sursă din Congres" sau la „un funcţionar din adminstraţie" nu va indica neapărat sursa jurnalistului ; sursa originală a făcut practic imposibilă orice referire la ea. Astfel referirea din articol poate trimite către o sursă care a comentat pe marginea unor aspecte dintr-o informaţie deja deţinută de

jurnalist, şi nu la sursa originală. Leon V. Sigal, *Reporters and Officials : The Organization and Politics of Newsmaking* (Heath, Lexington, Mass., 1973) discută pe marginea acestor tactici care îi permit unui funcţionar „să îşi asigure un alibi".

30. Comisia senatorială privind operaţiunile guvernamentale referitoare la activităţile de culegere a informaţiilor, *Final Report*, vol. I : *Foreign and Military Intelligence*, Congresul al 94-lea, şedinţa a doua, 1976, S. Rept. 94.755, 522. Halperin susţinea abolirea dreptului de a desfăşura operaţiuni secrete.
31. După cum a remarcat Samuel Huntington : „Într-o atmosferă diferită... comisiile din Congres care investigau acitivitatea CIA ar fi putut arăta curiozitate în privinţa eşecului Agenţiei de a-i asasina pe Lumumba şi Castro... [cu toate acestea, la momentul respectiv], nimeni nu era interesat dacă Agenţia avea capacitatea de a îndeplini ordinele primite, singurul lucru care suscita interes era caracterul lor imoral". Huntington, *American Politics : The Promise of Disharmony* (Harvard University Press, Cambridge, Mass., 1981), p. 191.
32. Pentru o prezentare a sistemului canadian, vezi Geoffrey R. Weller, „Accountability in Canadian Intelligence Services". *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, 2, nr. 3 (toamna 1988), pp. 415-441, şi Reg Whitaker, „The Politics of Security Intelligence Policy-making in Canada : II, 1984," *Intelligence and National Security*, 7, nr. 2 (aprilie 1992), pp. 53-76.
33. Vezi Frank Cain, „Accountability and the Australian Security Intelligence Organization : A Brief History", în A. Stuart Farson, David Stafford şi Wesley K. Wark (eds.), *Security and Intelligence in a Changing World : New Perspectives for the 1990s*, (Frank Cass, Londra, 1991), pp. 10-24, 104-125.
34. În general, foarte puţine informaţii au fost făcute publice privind supravegherea activităţii de informaţii în alte ţări decât cele deja menţionate. Deşi au apărut noi reglementări privind activitatea de supraveghere în mai multe ţări, s-au publicat destul de puţine lucrări care descriu şi compară diverse sisteme de supraveghere. Alfred B. Prados şi Richard A. Best, „Intelligence Oversight in Selected Democracies", CRS Rept. 90 483, Congressional Research Service, Library of Congress, 21 septembrie 1990, deşi o publicaţie mai veche, aceasta rămâne o sursă valoroasă pe acest subiect.
35. Legea privind activitatea serviciilor secrete 1994, sect. 10(3), *apud* House of Commons, Select Committee on Home Affairs, *Third Report : Accountability of the Security Service*, 14 iunie 1999. Raportul este disponibil şi pe www.fas.org/irp/world/uk/docs/291/29102.htm.

36. House of Commons, *Third Report*. Sistemul de supraveghere din Noua Zeelandă îi conferă prim-ministrului puteri sporite. În 1996, în urma Legii de înfiinţare a comisiei pentru siguranţă şi controlul activităţii de informaţii, a luat naştere comisia de supraveghere a activităţii de informaţii cu următoarea componenţă : prim-ministrul, liderul opoziţiei, doi membri ai parlamentului aleşi de premier şi un membru al opoziţiei ales de liderul acesteia. Deşi mandatul extins al comisiei prevede „examinarea strategiei, a modului de administrare şi a cheltuielilor fiecărui serviciu de informaţii şi securitate", autoritatea sa de supraveghere este limitată de faptul că premierul şi cei numiţi de acesta deţin majoritatea în comisie, iar premierul este singurul care poate solicita audieri. În plus, comisia nu are dreptul să investigheze „nici o problemă sensibilă din punct de vedere operativ, inclusiv orice problemă legată de culegerea de informaţii şi metodele producere şi sursele informaţiilor". Legea poate fi găsită pe rangi.knowledge-basket.co.nz./gpacts/public/text/1996/se/046sel.html.
37. Site-ul parlamentului australian : www.aph.gov.au/house/committee/pjcasio/ppgrole.htm.
38. „Dreptul oamenilor de a fi protejaţi... împotriva unor anchete şi confiscări de bunuri nemotivate nu va fi încălcat şi nu vor fi emise mandate, decât în cazuri justificate." Constituţia Statelor Unite, al Patrulea Amendament.
39. P.L. 95-511 [50USC 1801-11]. Pentru o prezentare a legii şi a elaborării acesteia, vezi Americo R. Cinquegrana, „The Walls (and Wires) Have Ears : The Background and First Ten Years of the Foreign Intelligence Surveillance Act of 1978", *University of Pensylvania Law Review*, 137 (ianuarie 1989), pp. 793-828, şi Elizabeth B. Bazan, „The Foreing Intelligence Surveillance Act : An Overview of the Statutory Framework for Electronic Surveillance", Congressional Research Service, Library of Congress, 17 mai 2000.
40. Legea autorizării informaţiilor secrete din 1995 (P.L 103-359, 14 octombrie 1994), sec. 807. „Ancheta fizică" este definită drept „orice pătrundere... în spaţii sau pe o proprietate... ce are drept scop confiscarea... sau alterarea unor informaţii, materiale ori bunuri, în condiţiile în care persoana respectivă are dreptul la o viaţă privată, un mandat fiind necesar în scopul punerii în aplicare a legii, dar nu include [informaţii obţinute din transmisii radioelectronice]".
41. Într-un studiu detaliat numit „The Study of Intelligence in the United States", Kenneth G. Robertson remarcă : „Până în prezent s-a cercetat destul de puţin natura ameninţărilor interne şi modul în care acestea pot influenţa cerinţele privind informaţiile secrete obţinute de pe teritoriul ţării". În Roy Godson (ed.), *Comparing Foreign Intelligence : The US, the USSR, the UK and the Third World* (Pergamon-Brassey's, McLean,

Vancouver, 1988), p. 19. Situaţia nu s-a schimbat semnificativ de la publicarea studiului lui Robertson.

42. Desigur, nu toate infracţiunile sunt importante din punctul de vedere al informaţiilor secrete obţinute de pe teritoriul ţării ; standardul infracţional nu stabileşte ceea ce ar fi de interes pentru activitatea de culegere a informaţiilor de pe teritoriul ţării, ci mai degrabă ceea ce nu face obiectul acestei activităţi. În general, culegerea unor informaţii legate de punerea în aplicare a legii vizează mai degrabă crima organizată – Mafia şi activităţile gangsterilor, traficul de droguri pe scară largă – decât actele infracţionale sporadice.
43. Potrivit acestei legi, supravegherea electronică a „persoanelor cu cetăţenie americană" (cetăţeni sau persoane de origine străină cu drept de reşedinţă permanent) este permisă doar dacă există „motive întemeiate" pentru a le suspecta de implicare cu bună-ştiinţă în acte de sabotaj în favoare unei puteri străine, terorism internaţional sau alte activităţi clandestine de culegere a informaţiilor care presupun încălcarea legilor penale.
44. O variantă adaptată a acestor principii a fost elaborată în urma unei cereri pe baza Legea privind libertatea informaţiilor şi a apărut în US Senate, Select Committee on Intelligence, *National Intelligence Reorganization and Reform Act of 1978 : Hearings*, Congresul al 95-lea, şedinţa a doua, Committee Print, pp. 774-790.
45. US Senate, Select Committee on Intelligence, *Hearings*, paragraful II.A, p. 775 [sublinere în original].
46. Legea înregistrării agenţilor străini din 1938 prevede : deconspirarea numelor persoanelor implicate în activităţi de propagandă sau alte tipuri de activităţi pentru sau în numele unor ţări străine astfel încât guvernul şi cetăţenii Statelelor Unite să poată fi informaţi cu privire la identitatea acestor persoane, putându-le evalua afirmaţiile şi acţiunile în strânsă legătură cu mediile frecventate şi activităţile derulate. Citatul este extras din legea mai sus menţionată, secţiunea privind „Politica şi obiectivele". Legea în sine, exceptând această afirmaţie, este criptată la 22 USC 611-21.
47. Pe 9 februarie 1989, Alan Thomson, directorul National Council of American-Soviet Friendship, a fost arestat după constituirea unui depozit bancar de 17.000 de dolari în bani lichizi. Se pare că suma ar fi fost furnizată de Asociaţia Sovietică pentru Prietenie şi Relaţii Culturale cu alte state, care, potrivit unui raport FBI, se afla sub controlul Departamentului Internaţional al Comitetului Central al Partidului Comunist din Uniunea Sovietică. Aceasta fiind prima decizie de punere sub arest din Statele Unite, corelată cu măsuri eficiente sau misiuni secrete ale Uniunii Sovietice, acuzaţia propriu-zisă s-a bazat mai curând pe nedeclararea acestor transferuri importante de bani (conform prevederilor referitoare la combaterea activităţilor de spălare a banilor) decât pe

neînregistrarea persoanei în cauză drept cetăţean străin. (Associated Press, 8 februarie 1989; *The Washington Post*, 8 februarie 1989, p. A4.) În mai 1992, Thomson a recunoscut că se face vinovat de nedeclararea banilor la intrarea în Statele Unite, după cum stipulează reglementările vamale în vigoare. Dan Herbeck, „Man Fined 1,1000 Dollars for Not Declaring Cash", *Buffalo News*, 31 iulie 1992 (secţiunea cu ştiri locale).

48. US Senate, Select Committee on Intelligence, *The FBI and CISPES: Report*, Congresul al 101-lea, prima şedinţă, S. Rept, pp. 101-146, 21. O anchetă amănunţită a CISPES a fost iniţiată ulterior de FBI pe temeiuri complet diferite.
49. În 1983, Levi Domestic Security Guidelines a fost înlocuit cu „Guidelines on General Crimes, Racketeering Enterprise and Domestic Security/ Terrorism Investigations", aprobat de procurorul general William French Smith. Vezi Roy Godson, *Intelligence Requirements for the 1980s: Domestic Intelligence* (Heath, Lexington, Mass., 1986), pp. 225-264. Pentru o privire de ansamblu asupra lucrării lui Smith şi a compatibilităţii cu lucrarea lui Levi, vezi John T. Elliff, „The Attorney General's Guidelines for FBI Investigations", *Cornell Law Review*, 69, nr. 4 (aprilie 1984), 785-815.
50. Levi, „Domestic Security Guidelines", paragraful I.A., în Godson (ed.), *Domestic Intelligence*, p. 225.
51. Lucrarea lui Levi nu face o referire clară la acest aspect; în schimb, în lucrare se precizează că „toate anchetele derulate în conformitate cu reglementările conţinute în această lucrare vor fi iniţiate şi conduse astfel încât să nu impieteze exercitarea deplină a drepturilor prevăzute prin Constituţia şi legislaţia Statelor Unite" (paragraful II B). Astfel, nu se ştie exact dacă ancheta propriu-zisă limitează dreptul la liberă exprimare prin descurajarea acesteia; de aceea, o anchetă bazată numai pe ideea protejării dreptului la exprimare al unui individ sau al unei grupări ar încălca această prevedere. În acest context, unul dintre cele mai controversate aspecte legate de lucrarea lui Smith l-a constituit prevederea potrivit căreia FBI poate demara o anchetă numai în baza unor afirmaţii care „sprijină infracţionalitatea sau care indică o intenţie aparentă de a comite o infracţiune". În schimb, lucrarea lui Levi nu face nici o referire la anchetele bazate numai pe acest gen de afirmaţii. Cu toate acestea, după cum s-a putut vedea şi din citatul de mai sus, afirmaţiile ce ar putea prezenta interes în derularea anchetei sunt stabilite în funcţie de standardele de infracţionalitate prevăzute în lucrarea lui Smith.
52. *Laird v. Tatum*, 408 US 1-10 (1972), 13-14.
53. Robertson, „The Study of Intelligence in the United States", pp. 18-21.
54. *Brandenburg v. Ohio*, 395 US 444-447 (1969) [sublinierea noastră].

55. *Scales v. United States*, 367 US 203-220 (1961). Curtea Supremă parafrazează şi (în cazul afirmaţiilor plasate între ghilimele) citează recomandările judecătorului în faţa juriului; ulterior, Curtea Supremă aprobă aceste recomandări (224).
56. John T. Elliff, *The Reform of FBI Intelligence Operations* (Princeton University Press, Princeton, NJ, 1979), p. 57.
57. Desigur, gruparea ar trebui să aibă o capacitate de autocontrol extraordinară pentru a nu comite acte de violenţă sau alte acte prin care se încalcă legea, în perioada în care încearcă să se infiltreze în guvern. Se pare că grupările de extremă dreapta care activează în prezent în Statele Unite şi în alte state democratice nu sunt atât de experimentate.
58. Shlomo Gazit şi Michael Handel, „Insurgency, Terrorism and Intelligence", în Godson (ed.), *Domestic Intelligence*, p. 134.
59. Standardele stabilite („limitările") diferă de la o lucrare la alta. Potrivit lui Levi, FBI nu poate folosi un informator decât dacă are „dovezi palpabile care să demonstreze faptul că... o grupare este sau ar putea fi implicată în activităţi ce presupun recurgerea la forţă sau violenţă şi care implică sau ar putea implica încălcarea legii federale" (secţiunea II [I], 227-228. Potrivit lui Smith, într-o anchetă „preliminară" poate fi folosit un informator cu aprobarea agentului numai în caz de necesitate sau dacă alte metode de investigaţie mai puţin invazive nu sunt eficiente. O „anchetă preliminară" poate fi demarată în cazul în care FBI primeşte informaţii privind o posibilă infracţiune ce, chiar dacă „nu impune o anchetă detaliată", presupune o serie de eforturi în scopul verificării pistelor iniţiale (secţiunea II [B][1][6], 248-251).
60. Acest citat, precum şi următoarele două, sunt preluate din John M. Walker Jr., „Discussion", în Godson (ed.), *Domestic Intelligence*, pp. 194-196.
61. Atorney General (Smith) Guidelines on Domestic Security, III.B.1(a), în Godson (ed.), *Domestic Intelligence*, p. 258.
62. David M. Park, „Re-examining the Attorney General's Guidelines for FBI Investigations of Domestic Groups", *Arizona Law Review* (vara 1997), p. 774, citează mărturia lui Freeh în faţa US House of Representatives, International Relations Committeee, Crime Subcommittee, *Terrorism Hearings*, Congresul al 104-lea, prima şedinţă, 1995, p. 12.
63. Smith Guidelines, III.B.1(a), în *Domestic Intelligence*, Godson (ed.), p. 258.
64. Mărturia lui Laurence H. Silberman, 18 iulie 1978, în US Senate, Select Committee on Intelligence, *Hearings*, p. 616.
65. Church Committee, *Final Report*, vol. 2: *Intelligence Activities and the Rights of Americans*, Congresul al 94-lea, şedinţa a doua, 1976, S. Rept. 94-755, 166. Odată cu publicarea lucrării lui Levi, numărul anchetelor pe tema securităţii interne a scăzut semnificativ. În aprilie

1976, au fost demarate 4.868 de anchete ; până la sfârşitul lui septembric, au fost iniţiate numai 626. În august 1982, erau în curs de desfăşurare numai 38 de anchete privind securitatea internă. US Senate, Subcommittee on Security and Terrorrism, Committe on the Judiciary, *Impact of Attorney General's Guidelines for Domestic Security Investigations (The Levi Guidelines) : Hearing*, Congresul al 98-lea, prima şedinţă, 1983, S. Prt. 98-134, 5.

66. Church Committee, *Final Report*, vol. 2, 225-240, face referire la cazurile ce au furnizat informaţii strict politice, care au fost trimise factorilor de decizie din domeniul administrativ.
67. Legea privind activitatea serviciilor secrete canadiene, 1984, secţiunile 2 şi 12. Potrivit legislaţiei canadiene, atribuţiile de culegere şi analiză a informaţiilor secrete privind ameninţările la adresa securităţii, precum şi cele de evaluare a personalului din sfera securităţii revin CSIS, în timp ce poliţia călare canadiană este responsabilă cu aplicarea legislaţiei referitoare la securitatea naţională şi garantarea protecţiei şi securităţii guvernanţilor şi a obiectivelor guvernamentale. Puteţi găsi această lege www.csis-scrs.gc.ca/end/act/csisact_e.html.

Capitolul 7. Două perspective asupra lumii informaţiilor

1. Sun Tzu, *The Art of War* (Oxford University Press, Oxford, 1964), pp. 144-145 (capitolul 13, paragrafele 3-4). „Tzu" este varianta romanizată (transcrisă în alfabet latin) învechită, dar familiară a unui personaj chinezesc care s-ar traduce, în zilele noastre, prin „Zi".
2. Sun Tzu, *The Art of War*, p. 146 (capitolul 13, paragrafele 9-10).
3. Sun Tzu, *The Art of War*, pp. 77-78 (capitolul 3, paragrafele 4-6). Acest punct de vedere contrastează cu cel al lui Carl von Clausewitz, care consideră că anihilarea forţelor militare inamice este esenţială. Carl von Clausewitz, *On War*, ediţie îngrijită şi traducere de Michael Howard şi Peter Paret (Princeton University Press, Princeton, NJ, 1976), p. 90 (vol. 1, capitolul 2). După cum s-a putut remarca, Clausewitz se arată mult mai sceptic în privinţa şansei ca informaţiile secrete să permită implicarea unui comandant în misiuni grele, care să se finalizeze cu o victorie şi să implice costuri minime. Acesta afirmă că, „pe scurt, majoritatea informaţiilor secrete sunt false" (p. 117, vol. 1, capitolul 7).
4. William E. Colby, „Intelligence in the 1980s", *The Information Society*, 1, nr. 1 (1981), pp. 53-54.
5. Colby, „Intelligence in the 1980s", p. 65.

6. Pe 11 iulie 1941, preşedintele Roosevelt a decretat înfiinţarea „Departamentului de Informaţii Secrete, cu atribuţii de culegere şi analiză a informaţiilor şi datelor ce ar putea aduce atingere securităţii naţionale, atribuţii de procesare a acestor informaţii şi date, precum şi de informare a preşedintelui, a ministerelor şi a oficialilor abilitaţi de preşedinte să le cunoască..." (decret prezidenţial, „Designating a Coordinator of Information", paragraful 1). Decretul a fost republicat în Thomas F. Troy, *Donovan and the CIA : A History of the Establishment of the Central Intelligence Agency* (University Publications of America, Frederick, Md., 1981), p. 423.
7. Colby, „Intelligence in the 1980s", p. 54.
8. Pentru o polemică privind incapacitatea de procesare şi de analiză a Departamentului OSS, care se ocupă de partea analitică a operaţiunilor CIA, vezi Ray S. Cline, *The CIA : Reality vs. Myth*, ediţie revizuită (Acropolis, Washington, DC, 1982), pp. 78, 80-81. Cline precizează că „[nici o] componentă a OSS nu a folosit vreodată în rapoartele sale informaţii obţinute din transmisii radioelectronice" (p. 78). De aceea, nu a avut acces la majoritatea surselor de informaţii secrete (Ultra şi Magic) aflate la dispoziţia guvernului Statelor Unite.
9. Sherman Kent, *Strategic Intelligence for American World Policy* (Princeton University Press, Princeton, NJ, 1949 ; republicată cu o nouă prefaţă, 1966), p. 155. Recomandările lui Kent referitoare la serviciile de informaţii au fost acceptate din două motive. Aşa cum Berkowitz şi Goodman au subliniat, „*Strategic Intelligence* a fost probabil cea mai inspirată carte despre analiza informaţiilor secrete scrisă vreodată. A devenit o lucrare de referinţă nu numai pentru studenţii americani care doreau să devină ofiţeri de informaţii, ci şi în afara graniţelor, fiind ulterior tradusă în franceză, rusă, germană şi în alte limbi". În plus, după eşecul comunităţii serviciilor de informaţii, care nu a reuşit să împiedice, în 1950, invadarea Coreei de Sud de către Coreea de Nord, Walter Smith (zis „Beedle"), directorul agenţiei, a solicitat înfiinţarea „unui nou departament care să se ocupe de evaluarea dinamică şi minuţioasă a informaţiilor secrete. Aceste rapoarte au devenit cunoscute sub numele Evaluări Informative Naţionale (NIE), iar instituţia s-a numit Biroul pentru Evaluări Informative Naţionale (ONE)". Kent a fost desemnat primul director adjunct al ONE, iar în 1952 a devenit directorul Biroului, poziţie pe care şi-a păstrat-o timp de 16 ani. „Nu este nevoie să mai menţionăm", au precizat Berkowitz şi Goodman, „că ONE şi modul de realizare a rapoartelor se aseamănă, într-o mare măsură, principiilor analitice descrise de Kent în *Strategic Intelligence*". Bruce D. Berkowitz şi Allan E. Goodman, *Strategic Intelligence for*

American National Security (Princeton University Press, Princeton, NJ, 1989), pp. 4-5.

10. Kent, *Strategic Intelligence*, pp. 3-4 [sublinierea autorului].
11. Colby, „Intelligence in the 1980s", p. 59. „Clubul de la Roma" a publicat, la sfârşitul anilor '70, o serie de studii despre tendinţele demografice, economice şi conjuncturale proiectate pentru secolul XXI. Previziunile sale s-au dovedit extrem de pesimiste.
12. Potrivit lui Alexander Orlov, un defector din NKVD, în contextul creat de Uniunea Sovietică, analiza sau evaluarea „ţine mai degrabă de stabilirea autenticităţii documentelor furate decât de importanţa informaţiilor. Importanţa politică a informaţiilor este evaluată mai întâi de factorii de decizie politici din cadrul guvernului şi ai prezidiului executiv [Politburo]". Alexander Orlov, *Handbook of Intelligence and Guerilla Warfare* (University of Michigan Press, Ann Arbor, 1965), p. 187. O polemică interesantă cu privire la importanţa analizei a pornit de la sistemul de radiolocaţie (DISTANT) pe care MI6 (serviciul de informaţii britanic) şi CIA i l-au pus la dispoziţie lui Oleg Penkovsky pentru a-l folosi în cazul în care ar fi intrat în posesia unor informaţii privind un atac iminent al Occidentului asupra Uniunii Sovietice. Potrivit unui studiu detaliat despre cazul Penkovsky, MI6 „se temea că un semnal de avertizare transmis prin intermediul sistemului de radiolocaţie DISTANT poate să fie interpretat greşit sau să conducă la ostilităţi, dacă nu este evaluat şi supravegheat cu atenţie". Marea Britanie era convinsă că orice avertizare ar trebui să fie mai întâi procesată de Comisia Mixtă pentru Activitatea de Informaţii (JIC), forul britanic superior de evaluare a informaţiilor, înainte de a ajunge la factorii de decizie politici. Potrivit unui reprezentant MI6 de la Washington, „un raport DISTANT nu ar trebui considerat de Marea Britanie o certitudine decât în cazul în care JIC hotărăşte acest lucru". În schimb, opinia CIA, influenţată probabil de experienţa Pearl Harbor, a fost că mesajul ar trebui să parvină imediat factorilor de decizie politici; singura concluzie (deşi critică) rezultată de aici ar recomanda, înainte de toate, confirmarea sursei. Jerold L. Schecter şi Peter S. Deriabin, *The Spy Who Saved the World* (Scribner, New York, 1992), pp. 284-286.
13. Eliot A. Cohen, „Analysis", în Roy Godson (ed.), *Intelligence Requirements for the 1990s: Collection, Analysis, Counterintelligence and Covert Action* (Heath, Lexingont, Lexington, Mass., 1989), p. 83.
14. Kent, „Preface to the 1966 Edition", *Strategic Intelligence*, p. xxiv.
15. Kent, „Preface", pp. 58-59 [subliniere în original].
16. Într-o anumită măsură, extinderea rolului analitic al serviciilor de informaţii din Statele Unite a fost rezultatul unei anomalii istorice cauzate de existenţa unui adversar de talia Uniunii Sovietice în perioada

postbelică. În timp ce alte ţări consideră că este firesc să dea publicităţii anumite informaţii, ruşii le tratează ca secrete de stat. În consecinţă, toate tipurile de date care altminteri nu ar fi fost decât simplă rutină şi care, din punctul de vedere al tradiţionaliştilor, nu ar fi de competenţa serviciilor secrete au devenit obiectul activităţii de culegere a informaţiilor şi, implicit, de analiză. Deşi într-un mod diferit faţă de teoriile lui Kent referitoare la natura strategică a informaţiilor secrete, lipsa de deschidere a Uniunii Sovietice confirmă, la nivel concret, ideea că serviciile secrete sunt interesate de toate datele care au relevanţă în plan strategic.

17. După cum am mai menţionat, capitolul 6, secţiunea referitoare al „serviciile secrete imperiale".

18. Concepţia despre importanţa analizei informaţiilor strategice şi motivele care stau la baza acesteia a fost enunţată pentru prima dată de către Kent şi colegii săi în cursul activităţii desfăşurate în cadrul Departamentului de Cercetare şi Analiză a OSS, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Potrivit istoricului Barry Katz, în faţa ostilităţii acestei birocraţii adânc înrădăcinate şi, în absenţa unei structuri stabile care să monitorizeze această activitate, singura modalitate de protecţie aflată la îndemâna Departamentului [nou-înfiinţat] a fost vălul invizibil al obiectivităţii sociale... În mod surprinzător, ideea unei examinări atente a acestei obiectivităţi, bazată pe «o analiză generală a procesului de gândire ştiinţifică din sfera socialului», a fost susţinută întotdeauna în timpul războaielor la care a fost martor aceste Departament. [În opinia lui Kent], poziţia «oficială» s-a datorat mai ales acelor domenii de activitate la care cercetătorii americani din cadrul Departamentului de Cercetare şi Analiză se pricepeau cel mai bine, respectiv «acea sferă a ştiinţei cunoscută, în general, ca sociologie». În toate aceste discipline, antinomiile dintre fapt şi valoare, erudiţie şi spiritul partizan cu care Max Weber s-a luptat cu atâta eroism au fost în mare parte estompate... a venit vremea sociologilor, a economiştilor şi informaticienilor... Aşa cum credibilitatea politică a Departamentului depindea de imaginea profesionalismului dezinteresat, credibilitatea epistemologică a disciplinelor se bazează pe o obiectivitate pozitivistă, care poate fi definită în teorie şi doar aproximată în practică". Barry M. Katz, *Foreign Intelligence : research and Analysis in the Office of Strategic Services, 1942-1945* (Harvard University Press, Cambridge, Mass., 1989), pp. 14-15.

19. În februarie 1992, cele două comisii ale Congresului Statelor Unite pentru serviciile de informaţii au propus norme legislative care să reorganizeze din temelii comunitatea americană a serviciilor de informaţii. Unul dintre principalele proiecte de lege se referea la înfiinţarea unei structuri centralizate de analiză, care să coordoneze toate instituţiile de analiză din cadrul comunităţii de informaţii. În plus, noul centru de

analiză, creat după modelul unei structuri academice, ar fi independent de celelalte componente operative din cadrul comunităţii şi de instituţiile guvernamentale ce reprezintă factori de decizie în stat. Potrivit preşedintelui Comisiei pentru activitatea de informaţii din cadrul Camerei Reprezentanţilor, congresmenul Dave McCurdy, reorganizarea a avut ca principal scop „crearea unui «grup de experţi» de prim rang". „Intelligence Committee Chairmen Introduce Sweeping Reorganization plan", Press Release, US Senate Select Committee on Inteligence, 5 februarie 1992. Vezi şi David L. Boren, „The Intelligence Community : How Crucial", *Foreign Affairs*, 71, nr. 3 (vara 1992), p. 61. Senatorul Boren era, la vremea respectivă, preşedintele Comisiei senatoriale pentru activitatea de informaţii şi susţinătorul propunerii legislative privind reorganizarea serviciilor de informaţii.

20. Vezi, de exemplu, recomandările lui Stansfield Turner incluse în memoriile sale despre activitatea în cadrul serviciilor secrete : *Secrecy and Democracy : The CIA in Transition* (Houghton Mifflin, Boston, 1985 ; Harper and Row, New York, 1986). După ce a lansat propunerea privind înfiinţarea unei Agenţii a Porţilor Deschise, care să furnizeze întregii lumi informaţii obţinute prin satelit, acesta a conchis : „Capacităţile noastre din sfera serviciilor de informaţii sunt în deplină concordanţă cu rolul special pe care ni l-am asumat pentru apărarea propriei securităţi şi bunăstarea întregii omeniri, după ce ne-am revizuit propria concepţie despre necesitatea confidenţialităţii informaţiilor în cadrul proceselor democratice pe care se bazează guvernul nostru... Avem extraordinara şansă de a demonstra superioritatea sistemului nostru democratic, care îşi foloseşte capacităţile din domeniul serviciilor de informaţii nu numai în folosul propriei naţiuni, ci al întregii lumi şi umanităţi" (p. 285).
21. Colby, „Intelligence in the 1980s", p. 69.
22. Pentru o expunere care vine în sprijinul surselor secrete tehnice în această nouă eră, vezi *supra*, capitolul 2, nota 86. Indiferent dacă sursele secrete tehnice sau cele umane vor avea întâietate în obţinerea informaţiilor secrete de importanţă deosebită în plan strategic, fără îndoială că, aşa cum s-a arătat în capitolul 2, sursele secrete tehnice – care încercau altădată să răspundă cerinţelor factorilor de decizie naţionali – vor avea un rol important în furnizarea informaţiilor secrete de ordin tactic comandanţilor de pe câmpul de luptă.
23. Kent, *Strategic Intelligence*, p. viii [sublinierea noastră].
24. Pentru la acest aspect şi probleme conexe, vezi Thomas F. Troy, „The «Correct» Definition of Intelligence", *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, 5, nr. 4 (iarna 1991-1992), pp. 443-454.
25. Turner, *Secrecy and Democracy*, pp. 279-285. Turner nu precizează dacă este dispus să pună la dispoziţia întregii omeniri mijloacele tehnice americane de culegere a informaţiilor sau datele obţinute prin astfel de

mijloace. Acesta afirmă că, pentru început, „*am putea*" [sublinierea noastră] să furnizăm numai „informaţiile obţinute cu ajutorul sistemelor perimate, care nu mai reprezintă o noutate" pentru adversar (p. 282). Totodată, consideră că „nu peste mult timp fotografiile obţinute prin satelit vor fi atât de fidele, încât diferenţele dintre diverse tipuri de sateliţi vor fi nesemnificative" (p. 280).

26. Acest citat şi următorul sunt preluate din Colby, „Intelligence in the 1980s", p. 69.
27. Desigur, comiterea unui act de trădare la adresa unui regim tiranic sau agresiv poate fi justificată din punct de vedere moral. Pentru Ryszard Kuklinski, ofiţerul din armata poloneză care a trecut de partea Statelor Unite şi i-a spionat pe ruşii ce îi asupreau ţara natală, motivaţia era de ordin ideologic, astfel că ofiţerii de informaţii din Vest nu au fost nevoiţi să-l manipuleze sau să-l corupă în vreun fel. În alte cazuri însă, când motivaţia o reprezintă banii sau spiritul de aventură, ofiţerul de informaţii trebuie să exploateze punctele slabe ale potenţialului spion pentru a-l determina să cedeze mai repede. Pentru o expunere mai detaliată pe marginea acestui subiect, vezi E. Drexel Godfrey Jr., „Ethics and Intelligence", *Foreign Affairs*, 56, nr. 3 (aprilie 1978), pp. 624-642, şi răspunsul lui Arthur L. Jacobs din „Comments and Correspondence", *Foreign Affairs*, p. 56, nr. 4 (iulie 1978), pp. 867-875.
28. Sun Tzu, *The Art of War*, pp. 63-64 (capitolul 1, paragrafele 2-4).
29. Sun Tzu, *The Art of War*, p. 144 (capitolul 13, paragraful 2).
30. Henry L. Stimson şi McGeorge Bundy, *On Active Service in Peace and War* (Harper, New York, 1948), p. 188. Probabil că Stimson nu a făcut această remarcă la vremea respectivă, ci şi-a exprimat opinia ulterior, în timp ce-şi justifica decizia legată de evenimentele din 1929, când „toată lumea făcea tot posibilul în direcţia menţinerii păcii, iar toate naţiunile erau prietene", precum şi pe cea de a sprijini (în calitate de secretar de stat pe probleme de război) cercetările în domeniul criptanalizei. Este puţin probabil însă ca al Doilea Război Mondial să fi înregistrat atât de multe succese fără eforturile depuse în prealabil în această direcţie. De exemplu, eforturile americanilor de a decoda maşina japoneză de criptat Purple, folosită pentru prima dată în 1939, au fost încununate de succes, depinzând în principal de decodarea maşinii de criptat Red, care data din 1931. Vezi Ronald Lewin, *American Magic : Codes, Ciphers and the Defeat of Japan* (Farrar Strauss Giroux, New York, 1982), pp. 42-43. Pentru o privire de ansamblu asupra serviciilor de informaţii în perioada interbelică, vezi Robert G. Angevine, „Gentleman Do Read Each Other's Mail : American Intelligence in the Interwar Era", *Intelligence and National Security*, 7, nr. 2 (aprilie 1992), pp. 1-29.
31. Vezi, de exemplu, expunerea lui David Kahn pe această temă : „În cartea sa *Perpetual Peace*, Immanuel Kant susţinea că spionajul este o

crimă la adresa ordinii mondiale şi că, dacă ar ieşi la iveală, ar crea importante probleme internaţionale. Dar acest lucru nu pare să se întâmple şi în cazul *sigint* (informaţii obţinute din interceptarea semnalelor şi comunicaţiilor electronice)". Roy Godson (ed.), *Intelligence Requirements for the 1980s : Clandestine Collection* (National Strategy Information Center, Washington, DC, 1982), p. 120. În realitate însă, dezvăluirea făcută în 1931 de Herbert Yardley, director al *American Black Chamber* (Camera Neagră), potrivit căreia Statele Unite au interceptat mesajele cifrate dintre Tokyo şi delegaţia japoneză care a participat la conferinţa Forţelor Navale de la Washington privind limitarea marinei din punct de vedere militar (1921-1922), a creat senzaţie în întreaga Japonie. *The American Black Chamber* (Bobbs-Merrill, Indianapolis, 1931 ; reprint, Ballantine, New York, 1981), pp. 187-211. În mod asemănător, E. Drexel Godfrey Jr., fost ofiţer CIA, susţine că „sateliţii de recunoaştere fotografică şi vocală, precum şi alte dispozitive de interceptare sunt extrem de costisitoare, dar prezintă avantajul că aduc atingere numai într-o mică măsură standardelor etice ale angajaţilor şi angajatorilor". „Ethics and Intelligence", p. 637.

Capitolul 8. Elemente pentru o teorie a culegerii informațiilor

1. După cum am precizat în capitolul 1, prezentarea pe trei planuri a serviciilor de informaţii – informaţii, activitate şi structură – este extrasă din Sherman Kent, *Strategic Intelligence for American World Policy* (Princeton University Press, Princeton, NJ, 1949 ; reprint 1966). Kent însă nu este de părere că restrângerea accesului altor persoane la date reprezintă parte integrantă a activităţii de informaţii.
2. Kent, *Strategic Intelligence*, pp. 3-4.
3. În timpul războiului este necesară folosirea unor mijloace tehnice şi secrete (cum sunt informările agenţilor sau comunicaţiile interceptate) pentru obţinerea unor informaţii privind condiţiile meteorologice de pe teritoriul inamicului. Pentru aceste informaţii am putea folosi denumirea „informaţii meteorologice secrete". Cu toate acestea, termenul *secrete* se referă la mijloacele prin care sunt obţinute datele neprelucrate, nu la informaţiile meteorologice care permit sau care stau la baza prognozei timpului probabil.
4. Aşa cum scria Willmoore Kendall în 1949 într-o recenzie a cărţii lui Kent : „Cursul evenimentelor este perceput [de starea de spirit reflectată

în cartea lui Kent] nu ca un lucru care poate fi influenţat, ci ca o bandă înregistrată aflată într-un aparat; iar sarcina serviciilor de informaţii este să afle ce este pe ea". „The Function of Intelligence", *World Politics*, 1, nr. 6 (iulie 1949), p. 549.

5. Kent, *Strategic Intelligence*, p. viii [sublinierea noastră].
6. William E. Colby, „Intelligence for the 1980s", *The Information Society*, 1, nr. 1 (1981), p. 59.
7. Pentru această interpretare a relaţiei dintre informaţiile secrete şi cele obţinute din surse deschise, îi rămânem îndatoraţi lui Michael Herman, de la Nuffield College, Oxford, care a introdus propunerea pe agenda Convenţiei din 1989 a International Studies Association. De asemenea, informaţiile obţinute din surse deschise pot fi culese de o agenţie secretă înainte ca ele să dobândească un caracter secret. De exemplu, în timpul războiului datele (cum sunt informaţiile referitoare la sistemele de transport sau rezervele de materiale strategice dintr-o anumită ţară) care pe timp de pace sunt accesibile publicului larg capătă caracter de secret de stat, fiind astfel protejate de guvern. În acest caz, culegerea informaţiilor din surse deschise presupune evitarea potenţialelor bariere de securitate ce ar putea bloca accesul la informaţii pe viitor.
8. Avi Shlaim, „Failure in National Intelligence Estiamtes: The Case of the Yom Kippur War", *World Politics*, 28, nr. 3 (aprilie 1976), p. 355.
9. Analiştii din serviciile de informaţii fac uneori diferenţă între „secrete" şi „mistere". Secretele sunt informaţii existente, la care nu există acces direct. Un exemplu ar fi grosimea blindajului noului tip de tancuri inamice; este evident că inamicul deţine această informaţie, dar face tot posibilul pentru a-i împiedica pe alţii să o afle. În schimb, misterele sunt informaţiile de care nimeni nu este sigur. De exemplu, va folosi oare inamicul noile tancuri pentru a-şi ataca vecinii în următorii zece ani? Chiar dacă inamicul s-a hotărât să atace peste trei ani, nu are de unde să ştie dacă nu se va răzgândi între timp. Kent sugerează că informaţiile strategice cu caracter secret ar putea dezlega misterele sau, cel puţin, ar fi mult mai eficiente decât orice altă metodă.
10. Kent, *Strategic Intelligence*, pp. 206-207.
11. În opinia lui Kent, acestea mai sunt cunoscute şi ca date furnizate „pe loc" sau, mai informal, „la minut" (Kent, *Strategic Intelligence*, pp. 28-29). Un serviciu de informaţii precum CIA reprezintă un model de referinţă, având atribuţii similare serviciului pentru cercetare din cadrul Bibliotecii Congresului American.
12. William E. Colby, *Honorable Men: My Life in the CIA* (Simon and Schuster, New York, 1978), p. 245.
13. Ray S. Cline, *The CIA: Reality vs. Myth*, editie revăzută (Acropolis, Washington, DC, 1982), p. 175.

Postfață

Dintr-o perspectivă americană, *Războiul tăcut* (*Silent Warfare*) reprezintă o trecere în revistă cuprinzătoare a lumii informaţiilor care se adresează simultan neiniţiatului (simplul cetăţean curios), publicului larg, dar şi persoanelor profund implicate – prin natura funcţiei/atribuţiilor lor – în activitatea de informaţii. Beneficiind de ghizi „din interior" (aşa cum o dovedeşte o simplă privire asupra multiplelor însărcinări şi preocupări de studiu ale celor doi autori, Abram N. Shulsky şi Gary J. Schmitt), cartea creează un itinerar logic şi succint prin labirintul plin de mistere al unei lumi mult prea adesea neînţelese şi – în România în mod cert – aproape necunoscute.

Succesiunea capitolelor, care beneficiază de o bibliografie extensivă – suficientă pentru a capta pe termen lung interesul cercetătorilor diferiterlor epoci şi episoade din „războiul tăcut", dar şi pentru a stârni imaginaţia organizaţională a decidenţilor politici şi a conducătorilor serviciilor de informaţii dornici să-şi optimizeze performanţele în noul mediu strategic al secolului XXI –, are o rigoare de manual. Din acest ultim punct de vedere, *Războiul tăcut* reprezintă un instrument extrem de util pentru introducerea publicului românesc – atât cel larg, cât şi cel avizat, preocupat de studiile de securitate – în logica teoretică a unui domeniu de activitate care, deşi atractiv, a rămas în mare parte puţin cercetat şi adesea chiar neiubit.

Departe de a-i crea complexe cititorului, autorii – Abram N. Shulsky şi Gary J. Schmitt – evocă pe scurt, în „Introducere. A scrie despre secrete" (pp. 19-22), situaţii din ultimul sfert de secol în SUA ce reprezintă, în esenţă, o încurajare pentru cititorul român să persevereze pe calea cunoaşterii.

De asemenea, însăşi perioada – un sfert de secol – necesară pentru ca întrebările şi dezbaterile despre serviciile de informaţii să nu mai constituie „motiv doar de scandal şi discuţii în contradictoriu", ci să fie „acceptate ca un aspect normal al dezbaterilor publice privind activităţile guvernamentale în genere" sugerează că demersul editorului român de a ne propune spre

lectură *Războiul tăcut* este oportun, dar nicidecum prematur şi cu atât mai puţin suficient.

Elementele tulburătoare ce au adus în actualitatea internaţională problematica informaţiilor şi a structurilor/serviciilor naţionale specializate în culegerea de informaţii au apărut, integral, în anii de după 2001, când lucrarea lui Shulsky şi Schmitt fusese deja revizuită pentru tipar la a treia ediţie. Este vorba despre emergenţa Al-Qaida pe piaţa globală a ameninţărilor de securitate, prin multiplul atentat din 11 septembrie 2001, despre intervenţia antitalibană din Afganistan, controversele pe marginea programului privind armele de distrugere în masă dezvoltat de Irakul lui Saddam Hussein, dar şi – în desfăşurare încă – evoluţiile din dosarele nucleare nord-coreean şi iranian. Din acest punct de vedere, s-ar putea aprecia că *Războiul tăcut* este doar un mic aperitiv...

În schimb, diferenţele fundamentale de acquis conceptual/teoretic dintre democraţiile vechi, în special cele anglo-saxone, unde încă din anii '70 a existat o anumită transparenţă în relaţia servicii de informaţii – decidenţi – public (academic sau larg), şi restul statelor, în special tinerele democraţii, unde abordarea problemei informaţiilor de securitate a fost multă vreme interzisă, apoi parţial revendicată de incursiunile istorice pe cazuri de spionaj, defectori sau abuzuri ale structurilor interne de contrainformaţii profilează un potenţial deficit de comunicare între societăţi confruntate în mare măsură cu aceleaşi ameninţări într-o lume globalizată.

Iată aşadar raţiunile pentru care, fără a fi o lucrare ştiinţifică de ultimă oră în domeniul informaţiilor, *Războiul tăcut* vine să arunce o binevenită punte între tradiţia şi trecutul lumii informaţiilor, pe de o parte, şi provocările prezentului, pe de altă parte. O punte pe care lectorul român o va aprecia cu atât mai mult cu cât, prin cazuistica invocată (cazul Enigma – supercifrul german „spart" de britanici în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, de exemplu, cunoscut prin traduceri publicate şi în România, în anii '80) şi prin ancorarea în probleme încă sensibile, cum ar fi controlul democratic asupra serviciilor de informaţii, cartea atrage şi se citeşte cu interes, deşi nu cu sufletul la gură.

Capitolul 1 – „Ce este activitatea de informaţii?" – fixează limitele cunoaşterii comune, implicit punctele de disonanţă asupra cărora mai este de lucrat, la nivel naţional şi internaţional. Autorii evidenţiază – fără a căuta să ofere însă un răspuns unic sau un evantai de opţiuni – absenţa unei definiţii universale a securităţii, calarea ei tradiţională excesivă pe interesele unui stat anume şi dependenţa de regimul/sistemul de guvernare al acestuia, ca şi centrarea de până acum a sistemelor şi culturii de securitate pe culegerea de informaţii. În legătură cu aceasta din urmă este schiţată principala dilemă a erei informaţiilor – cum îşi păstrează serviciile de informaţii relevanţa în epoci de abundenţă, în care multitudinea informaţiilor

determină, pe de o parte, incapacitatea de a le gestiona integral în timp real, iar pe de altă parte, multiplicarea centrelor alternative de analiză/integrare a acestora.

Capitolul 2 – „Spioni, maşini şi biblioteci: culegerea informaţiilor" – constituie o trecere în revistă esenţializată a fundamentelor activităţii serviciilor de informaţii şi implicit o trimitere la principalele elemente spectaculoase ce reprezintă marca distinctivă a spionajului: sursele umane şi mijloacele tehnice de culegere a informaţiilor. Tratate pragmatic, problemele acoperirilor convenţionale şi neconvenţionale sunt ilustrate cu cazuri devenite nu doar istorie, ci uneori film şi literatură (de exemplu, Richard Sorge, Fritz Kolbe, Edward Lee Howard, pp. 39-43). Nu lipsesc problemele generate de loialitatea/ fiabilitatea surselor, de „informaţiile prefabricate" ale unor surse interesate, de agenţii dubli, ca şi referirile la arta culegerii datelor sau rapida evocare a „scrierilor secrete" şi a „micropunctelor" sau rolul defectorilor în culegerea de informaţii, ilustrat prin cazul lui Hussein al-Kamal, ginerele lui Saddam Hussein, care a defectat în 1995, după Războiul din Golf. Referindu-se la sursele tehnice, autorii trec în revistă informaţiile rezultate din fotografii şi imagistică (*imint*), extragerea unor date din unde electromagnetice interceptate (*sigint*) şi alte subspecializări din sfera informaţiilor tehnice (*comint*, *telint*, *masint* etc.) într-un format care poate fi asimilat definiţiei exemplificate a acestora.

În cea mai interesantă parte a capitolului Shulsky şi Schmitt realizează o comparaţie între între sursele umane (*humint*) şi cele tehnice (*techint*), folosindu-se de argumente din dezbaterea publică desfăşurată de-a lungul mai multor decenii în SUA între specialişti. Deosebit de utilă este punctarea interesului serviciilor de informaţii pentru „ţintele dificile" (de tipul societăţilor închise, cum este Coreea de Nord), pentru care *techint* reprezintă soluţia obţinerii informaţiilor. În aprecierea autorilor, sfârşitul Războiului Rece a dus la diminuarea drastică a necesităţii culegerii tehnice de informaţii şi la o creştere exponenţială a necesităţii de informaţii din surse umane – accentuând importanţa cunoaşterii intenţiilor şi conceptelor strategice ale adversarului/ competitorului, dar şi a obţinerii unor indicii care să orienteze activitatea de interpretare (*sense-making*) a datelor brute obţinute de sistemele şi platformele de culegere a informaţiilor din surse tehnice. Complementaritatea acestor sisteme şi utilitatea produsului funcţionării lor pentru decizia naţională strategică sunt oportun subliniate de autori. Rămâne însă un mic regret că analiza problemei nu a putut fi aprofundată, pornind de la învăţămintele ultimilor ani, în condiţiile bătăliei difuze pentru securitate naţională şi globală purtate cu forţele teroriste, de exemplu.

Mult mai succintă, secvenţa de text dedicată culegerii de informaţii din surse deschise are chiar un caracter schematic şi incomplet, mai degrabă ancorat în realităţile anilor '80-'90: presă şi emisiuni radio şi TV, rapoarte

diplomatice şi militare sau ale echipelor speciale de inspecţie care furnizează informaţii nu secrete, ci publice, cu circulaţie limitată în medii specializate. Realităţile anului 2008 diferă însă mult prin faptul că mediul virtual – în care se interacţionează adesea spontan şi nestructurat, dar nu neapărat numai aşa, lumea forumurilor şi blogurilor – este în aceeaşi măsură purtător de informaţie şi mult mai dinamic, dar scapă – probabil din raţiuni de claritate a demersului – atenţiei celor doi autori.

Capitolul 3, intitulat sugestiv „Ce înseamnă toate acestea? Analiza şi producerea informaţiilor", trece în revistă gama de tehnici analitice de „transformare a informaţiilor care sunt culese în orice mod într-un produs care poate fi folosit de factorii de decizie şi liderii militari". Cu toate ambiţiile de exhaustivitate şi în ciuda intenţiei de a reliefa rolul-cheie al analizei/analistului în formularea concluziilor şi previziunilor care fundamentează decizii majore, cu impact strategic, autorii cedează unui relativism (analiza nu are categorii standard, în plus categoriile ce există nu sunt nici exacte, nici nu se exclud reciproc – vezi pp. 126-127) care transformă presupusa superioritate conferită de raţionament şi gândire critică într-o cauză confuză. Probabil, din dorinţa de a menţine cititorul conectat la lectură, spaţiul cel mai extins este alocat criptanalizei şi altor aspecte tehnice în care cuvintele *cod* şi *cifru* funcţionează ca un fel de „cârlig verbal" pentru a atrage cititorul familiarizat cu thrillerele. Mult mai bine realizată şi cu mai multă relevanţă pentru înţelegerea completă a finalizării muncii de informaţii (spionaj) prin produsul analitic destinat decidentului este partea intitulată „Produsul activităţii serviciilor de informaţii" (pp. 100-107), care ilustrează diversitatea de forme pe care le poate îmbrăca informarea pornind de la practicile curente din SUA.

În aceeaşi notă centrată pe analiză, din păcate cu o prejudecată reductivă, sunt tratate eşecurile serviciilor de informaţii. Textul corespunzător abundă în formulări de tipul: „riscul ca serviciile de informaţii să nu evalueze corect o situaţie", „absenţa avertizărilor cu privire la o schimbare economică majoră şi rapidă", „neanticiparea unor evenimente politice sau economice", „o viziune eronată asupra lumii înconjurătoare", „înţelegerea incorectă a unei situaţii, fapt ce determină un guvern... să întreprindă acţiuni inadecvate sau contraproductive din perspectiva intereselor sale", „estimarea incorectă a unui proces sau a unei situaţii de durată". Deosebit de tranşantă, dacă privim prin prisma actualelor ameninţări de securitate, pare afirmaţia: „Cu excepţia cazurilor în care nu pot fi obţinute nici un fel de informaţii relevante, eşecurile din activitatea de informaţii sunt legate de o dereglare a procesului analitic, ce determină ignorarea sau interpretarea greşită a datelor" (p. 111). Având în vedere faptul că actualele ameninţări de securitate, în special cele generate în binomul terorism radical – crimă organizată, cunosc evoluţii care în general „se strecoară sub radar", probabilitatea ca în

actuala etapă eşecurile analitice să fie preponderent cauzate de lipsa informaţiilor relevante, lipsa surselor sau a accesului la medii-ţintă dificile şi „exclusiviste" este cel puţin la fel de – dacă nu substanţial mai – ridicată ca şi cea a unei erori de judecată. Cu toate acestea, capitolul continuă cu evidenţierea posibilelor soluţii la eşecuri, reliefând deosebit de corect responsabilităţile managementului serviciilor de informaţii, dar mai ales pe cele ale decidenţilor, care sunt atât beneficiarii finali ai informărilor, cât şi factorii modelatori permanenţi ai activităţii din lumea informaţiilor, de la prioritizarea spaţiilor şi temelor de interes până la feedbackul corectiv care creşte gradul de adecvare a acţiunii serviciilor de informaţii la nevoile strategice naţionale.

„În culise: operaţiunile secrete." Sub acest titlu, capitolul 4 ridică parţial vălul misterului care a alimentat, de-a lungul timpului, o bogată literatură sau filmografie, dar şi numeroase acţiuni de propagandă ori scenarii conspiraţioniste, descriind modul în care se pot promova nemijlocit obiective naţionale de politică externă prin acţiuni ascunse. Într-o gradaţie de la alb la negru sunt descrise pe scurt acţiunile de asistenţă acordată unor state aliate, agenţii de influenţă şi propaganda anonimă, dar şi sprijinul pentru loviturile de stat, „războaiele de eliberare naţională" şi „luptătorii pentru libertate". Din gama operaţiunilor are au suscitat cele mai aprige controverse – în SUA, dar şi în mediul internaţional – în diferite etape istorice autorii nu exclud nici câtva exemple de *wet affairs* (eufemism pentru asasinat şi sabotaj), cum ar fi cazul aruncării în aer de către agenţi francezi, în 1985, a vasului *Rainbow Warrior* aparţinând organizaţiei ecologiste Greenpeace. Pentru cititorul tânăr, sub 30 de ani, trecerea în revistă, deşi succintă, a unor cazuri celebre din anii '60-'80, în explicitarea rolului şi limitelor confidenţialităţii în operaţiunile secrete, se poate dovedi extrem de instructivă, cu atât mai mult cu cât este susţinută de o bogată bibliografie care, accesată, poate satisface curiozităţi tehnice, dar mai ales istorice mai profunde. Prin aceasta, capitolul – care în esenţă rezonează cu preocupări foarte specifice din SUA, legate, de exemplu, de plasarea operaţiunilor secrete în organigrama unui anumit serviciu de informaţii sau transparenţa dezbaterilor în Congres cu privire la acestea – se salvează şi găseşte o utilitate şi pentru cititorul internaţional, neconfruntat în ţara sa cu astfel de probleme.

„Spion contra spion: activitatea de contrainformaţii" reprezintă substanţa capitolului 5. Păşind în „groapa cu lei", spaţiul de înfruntare dintre servicii de informaţii concurente/adversare, Shulsky şi Schmitt explicitează importanţa prevenirii accesului neautorizat la informaţiile de importanţă pentru stat. Absolut firesc, măsurile pasive enunţate includ clasificarea informaţiilor care trebuie protejate, exemplificând efectele dezvăluirii acestora unor persoane neautorizate, ca şi principiul „nevoii de a cunoaşte", fără a eluda însă capcanele supraclasificării. Interesante sunt paginile dedicate subclasificării

informaţiilor, care, fără a se concretiza în propunerea unei definiţii cuprinzătoare a securităţii naţionale, o prefigurează, evocând categoriile de informaţii generate în afara sferei guvernamentale (în mediul privat, bursier, financiar) care nu sunt supuse sistemului de clasificare, deşi cunoaşterea lor de către persoane sau entităţi neetice poate conduce la daune certe la adresa securităţii naţionale, internaţionale sau a cetăţeanului. Exemplele se referă la sfera tehnologică, informaţii financiare, informaţii personale...

O altă garanţie pe care activitatea de contrainformaţii le-o oferă beneficiarilor de securitate este aceea a integrităţii personalului angajat în serviciile de informaţii. Descrierea autorilor cu privire la securitatea personalului este destul de extinsă, nelipsind nici referirile la celebrul test cu „detectorul de minciuni" (poligraful). Nu lipsesc din prezentare elementele privind securitatea fizică, depăşite însă în spectaculozitate de măsurile active pe linie de contraspionaj, de la supraveghere şi culegere de informaţii la utilizarea agenţilor dubli şi, ca un corolar, activităţile contrainformative multidisciplinare (MDCI), ce abordează tot spectrul de resurse de care poate dispune un guvern/serviciu adversar.

Un spaţiu destul de extins în economia acestui capitol (pp. 184-197) este rezervat dezinformării şi contradezinformării, centrate pe anularea capacităţii de a analiza corect informaţiile secrete, respectiv păstrarea avantajului secretului asupra unor locaţii, capacităţi, intenţii de acţiune. Dezinformarea, ca un virus care alterează rezultatul final al unui întreg ciclu de informare, de la culegerea de date până la prezentarea produsului analitic final unui decident, este „parcursă" etapă cu etapă. Singurul element de frustrare, în această extrem de convingătoare demonstraţie, este vechimea exemplelor utilizate (extrase din istoria bătăliei secrete dintre serviciile de informaţii aliate şi cele germane, în al Doilea Război Mondial, sau din perioada de început a Războiului Rece, anii 1953-1961). Înţelegând foarte exact de ce autorii se menţin în limitele informaţiei deja declasificate, cititorul nu se poate abţine totuşi să nu regrete că nu i se oferă măcar exemple ipotetice mai apropiate de realităţile umane şi tehnologice, respectiv de mizele „bătăliei informaţiilor" în însăşi era informaţională.

Destinat în mod explicit altui public decât cele precedente, capitolul 6 abordează, sub un titlu elocvent („Controlul paznicilor: managementul culegerii informaţiilor"), relaţia dintre „stăpânii politici" (autorităţile cărora li se subordonează serviciile de informaţii) şi managementul acestora. Evidenţiind rapid plusul de integritate şi responsabilitate ce caracterizează normal serviciile de informaţii prin comparaţie cu alte agenţii guvernamentale, Shulsky şi Schmitt schiţează totuşi diferenţa dintre accesul la informaţii şi cunoştinţele suficiente pentru a controla eficient lumea informaţiilor. Spre disperarea scepticilor, ilustrarea oferită acestei situaţii dilematice este însă fundamental favorabilă serviciilor de informaţii, care, prin „negarea plauzibilă"

(p. 201), le creează „stăpânilor politici" avantajul de a nu fi niciodată vinovaţi în caz de eşec. (Situaţia este ilustrată cu referire la documentele – sau, mai precis, absenţa acestora – care ar fi dovedit că CIA a primit la începutul anilor '60 misiunea de a-l asasina pe Fidel Castro.)

Este ilustrată, de asemenea, evoluţia relaţiei serviciu de informaţii – decident, de la cea unipersonală, tipică începuturilor statelor moderne, la o relaţie constituţională, în care executivul şi aleşii, parlamentul, îşi exercită pe deplin atribuţiile prin accesul oficial la informaţii, notificări privind anumite tipuri de activităţi şi cerinţa ca fondurile pentru activităţile informative să fie alocate prin lege.

Deosebit de interesantă este analiza relaţiei expertiză-strategie, respectiv servicii de informaţii – decident politic. Nu scapă ochiului atent al autorilor situaţiile cele mai frecvente de disonanţă între cele două elemente ale binomului. Dificultăţile relaţiei sunt atribuite de ofiţerii de informaţii tendinţei factorului politic de a ignora informările care nu-i susţin strategiile politice (sindromul „uciderii mesagerului"), situaţie la care singurul răspuns este, după Shulsky şi Schmitt, independenţa agenţiilor de informaţii, care să se ghideze exclusiv după informaţia deţinută, şi nu după modalitatea în care produsul lor analitic ar afecta procesul politic. La celălalt pol, sugestiv identificat prin sintagma „informaţiile imperiale", accesul direct al decidentului, în special al demnitarului de vârf, la informaţii pe care analistul nu le cunoaşte, cum ar fi conversaţiile confidenţiale cu demnitari străini, face ca factorul politic să considere îndreptăţit refuzul de a renunţa la propriile concluzii în favoarea celor ale unui analist de informaţii anonim. Fără a ascunde influenţa covârşitoare pe care experienţele personale în şi cu ambele „lumi" în discuţie o au asupra propriilor concluzii, autorii evocă – deşi în treacăt – experienţa mai puţin tensionată şi mai cooperantă din Marea Britanie, unde existenţa îndelungată a unor formate de interacţiune permanentă între decidenţi şi serviciile de informaţii[1] face din evaluările de securitate o combinaţie de informaţii secrete şi strategie politică.

Pledoaria principală este însă în favoarea independenţei serviciilor secrete, printre ale căror funcţii importante autorii menţionează evidenţierea domeniilor în care strategia politică nu dă rezultate sau a devenit inadecvată (p. 214). Un alt exemplu de independenţă – a lua iniţiativa de a cerceta probleme sau zone ale lumii fără să fie nevoie de un ordin expres al comunităţii factorilor politici, pentru a depista potenţiale probleme din zonele care nu atrag atenţia celor menţionaţi – pare însă cel puţin în contradicţie deopotrivă cu misiunea de avangardă şi avertizare a serviciilor de informaţii (în fond, raţiunea lor de a exista este de a şti cu un ceas mai

---

1. Joint Intelligence Committee (JIC).

devreme, de a evita surpriza strategică) şi cu scepticismul subtextual al autorilor faţă de permanenta conlucrare decident – agenţie de informaţii în stabilirea priorităţilor strategice. Şi aceasta pentru că, în logica controlului, alocarea unor fonduri pentru funcţia de avertizare strategică reprezintă un mandat implicit de scanare a orizontului spre a evita surpriza strategică...

Incluse în acelaşi capitol 6, problemele serviciilor de informaţii în era informaţională sunt tratate extrem de sumar, în puţin peste două pagini, într-o manieră care nu relevă decât partea tradiţionalistă a abordării autorilor, fără a analiza chestiuni fundamentale în momentul de faţă, cum ar fi emergenţa principiului nevoii de a împărtăşi informaţiile (*need to share*, complementar, şi nu contrapus faţă de *need to know*), formele de networking intraservicii, intraguvernamental sau între autorităţii naţionale (politice, de informaţii) şi alte segmente ale societăţii (private, academice). În prelungirea acestor limitări, apare relativ încifrată unui nespecialist – mai ales neamerican – secvenţa tematică dedicată controlului legislativ şi al societăţii civile asupra serviciilor de informaţii, chiar dacă exemplificările includ şi o paralelă SUA-Canada. În finalul capitolului, o parte relativ lungă (pp. 220-240) este dedicată democraţiei, activităţii de contrainformaţii şi de informaţii interne – problemă spinoasă ce combină chestiunea demarcaţiei între acţiunile legitime de culegere a informaţiilor şi cele lipsite de legitimitate cu aspecte legate de infracţionalitate, securitatea personalului – toate iniţial legate de intruziunile în viaţa privată care pot surveni în investigarea pe plan intern a cazurilor de sabotaj, subversiune sau spionaj efectuat de propriii cetăţeni, dar extinse ulterior asupra domeniului emergent al terorismului, inclusiv cel „de casă" (*homegrown*). În aceste secţiuni cartea lui Abram N. Schulsky şi Gary J. Schmitt datează, prin faptul că se bazează atât pe legislaţia anterioară anului 2000, cât şi pe o cazuistică neconvingătoare (atentatul cu bombă asupra sediului FBI din Oklahoma City, din 1995, de exemplu), dacă privim prin prisma dezvoltărilor pe „frontul terorist" punctate, între 2001 şi 2008, cu episoadele sângeroase de la World Trade Center, din Bali, Istanbul, Madrid, Londra, dar şi prin prisma construcţiei legislative şi instituţionale din SUA după 2001 (adoptarea Homeland Security Strategy şi crearea Departamentului de Securitate Internă – Homeland Security Department –, respectiv adoptarea legislaţiei care a consolidat coordonarea comunităţii informative prin crearea Oficiului Directorului Naţional de Informaţii).

Cu un simţ al gradării tensiunii destul de apropiat de cel al unui romancier, autorii ridică însă cota de interes şi suspans a cărţii în ultimele capitole.

„Două perspective asupra lumii informaţiilor" (capitolul 7) contrapune viziunea „tradiţională" asupra lumii informaţiilor, în care sinonimul perfect al activităţii acesteia este „spionajul", tratat în general pe coordonatele milenare ale *Artei Războiului* a lui Sun-tzu, şi care se bazează pe cunoaşterea secretelor altor puteri în scopul câştigării bătăliei (competiţiei) Şcolii

americane avându-l ca prim pilon pe Sherman Kent, fost ofiţer al OSS[2] devenit primul şef al Biroului pentru Estimări Naţionale al CIA. În lucrarea sa *Strategice Intelligence for American World Policy*, Sherman Kent – al cărui nume a devenit, în lumea analiştilor de informaţii, aproape un sinonim al analizei ca profesie şi disciplină de studiu – pleda pentru cercetarea bazată pe o metodă sistematică, extrasă din arsenalul ştiinţelor sociale, aplicată simultan ansamblului datelor deţinute – fie ele secrete, fie din surse deschise sau obţinute prin observare directă. În această viziune, fără a minimaliza rolul ofiţerului care culege informaţii, piesa centrală în arhitectura serviciilor de informaţii este analiza, prin *capacitatea sa de a anticipa* evenimente probabile. Ulterior, pe acest fundament, noua viziune americană – din ce în ce mai larg împărtăşită şi în cercuri internaţionale de specialitate – şi-a îmbogăţit metodele şi tehnicile, făcând din analiza informaţiilor – după cum apreciază Shulsky şi Schmitt – o ştiinţă socială universală şi anticipativă (p. 245). Pe acest teren, în ultimul deceniu discuţiile experţilor în informaţii gravitează tot mai accentuat în jurul problemelor cunoaşterii, ca etapă superioară a culegerii datelor, analizei informaţiilor şi redactării evaluărilor. În acest sens, analiza informaţiilor accede la palierul gândirii strategice, devine parte integrantă a adoptării/aplicării politicilor internaţionale, păstrându-şi însă independenţa faţă de politic cu acribia unui grup de reflecţie performant.

Fără a-i fi deosebit de clar cititorului – în special celui român, care nu deţine fondul de informaţii, percepţii şi situaţii capabil să-i faciliteze decodarea scurtelor, dar denselor paragrafe –, capitolul final, „Elemente pentru o teorie a culegerii informaţiilor", ratează cu puţin propunerea unei formule teoretice coerente. Cu toate acestea, două sunt meritele sale fundamentale : acela de a da drept de existenţă surselor deschise în „cetatea secretelor", luând în considerare faptul că obiectivul final este cunoaşterea – mai complexă şi mai utilă decât un secret profund rupt de context –, şi, în final, de a întări sensul activităţilor de informaţii într-o memorabilă frază finală ce reinstituie primatul acţiunii : „Adevărul nu reprezintă un obiectiv, ci un instrument în obţinerea victoriei".

O victorie pe care, în numele intereselor sale strategice, orice naţiune şi-o doreşte repetată zilnic, an de an, pe o spirală ascendentă a devenirii ei în securitate şi stabilitate.

*

Cartea *Războiul tăcut* a lui Abram N. Shulsky şi Gary J. Schmitt împrăştie aura de mister ce planează asupra lumii informaţiilor, oferindu-i

---

2. Biroul de Servicii Strategice, precursorul CIA.

deschidere către înţelegerea raţională a unui domeniu complex, de maximă rigoare şi disciplină, precum şi perspectiva unor aşteptări mai realiste. Toate însă fără a scăpa din vedere caracterul „de echipă" al acestei lumi şi necesitatea coordonării, în activitate, atât cu beneficiarii informaţiilor (decidenţii politici), cât şi cu beneficiarii climatului de securitate ce poate şi trebuie să fie realizat prin activitatea serviciilor de informaţii, respectiv publicul larg sau, individual, cetăţeanul.

Dincolo de această lectură critică, adnotată, rămân o multitudine de aspecte pe care acest reuşit „îndreptar pentru studiu asupra lumii informaţiilor" nu avea spaţiul să le abordeze.

Relaţia decident – serviciu de informaţii înseamnă, de exemplu, o discuţie despre prioritizare, nu numai pentru că evoluăm într-un spaţiu în care cantitatea de informaţie disponibilă în mod deschis creşte zilnic exponenţial, ci şi, poate mai prozaic, pentru că evoluăm într-un spaţiu guvernamental în care resursele sunt transparent alocate, dar niciodată în progresie geometrică. Elemente de detaliu, cum ar fi relevanţa activităţii de informaţii în echilibrul dintre nevoia de informaţie strategică şi cererile punctuale de informaţii ce pot surveni cotidian, coordonarea interinstituţională şi viziunea pe termen lung, atât de necesară laborioasei construiri a unui dispozitiv informativ, şi, în final, dar nu în ultimul rând, relaţia analistului cu complexitatea mediului contemporan de securitate, multidisciplinaritatea şi managementul cunoaşterii, rămân tot atâtea provocări pe care, putem să sperăm, editorii le vor ilustra, în continuare, prin cărţi de referinţă asemenea volumului de faţă.

Mihai-Răzvan Ungureanu